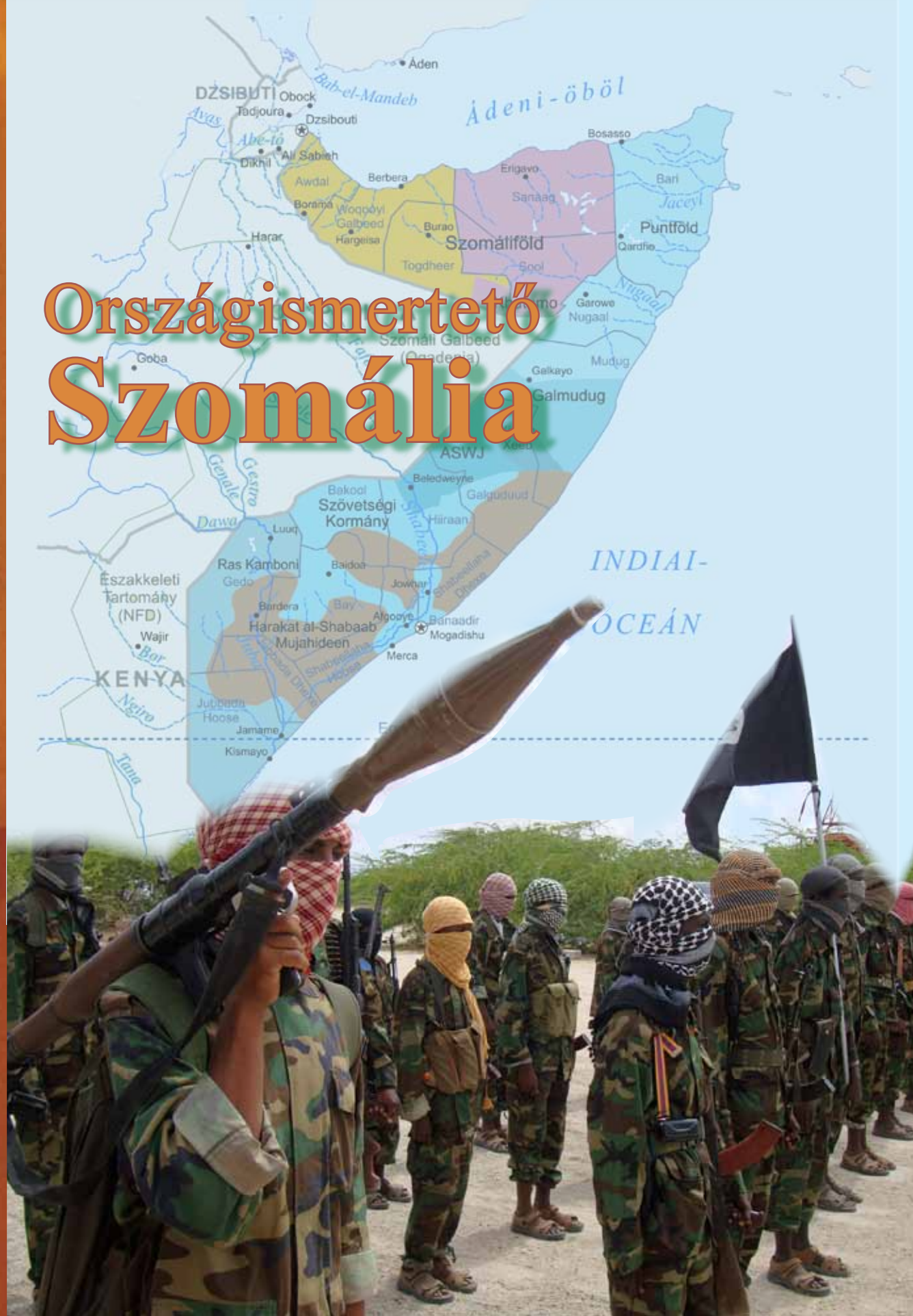

Országismertető Szomália

1990 után Szomália úgy vált ismertté szerte a világban, mint a bukott államok között is a legbukottabb: az állam gyakorlatilag megszűnt létezni; nem volt működő kormány és törvényhozás; az igazságszolgáltatás alapelve az erő volt; megszűntek a közszolgáltatások; a gazdasági élet megbénult. E helyzetben két évtizeden át csak minimális változások történtek, ezt a helyzetet írta le az „Országismertető – Szomália” első kiadása, melyet 2010-ben.

Az elmúlt négy évben a nemzetközi összefogás eredményeként jelentős fordulat következett be. Szomália ismét államként működik, az állami lét valamennyi alapvető intézményével és funkciójával: létrejött egy működő, legitim kormány, mely szorosan együttműködik a törvényhozással és az ország egyre nagyobb területére terjeszti ki hatalmát és tekintélyét. Az „Országismertető– Szomália” második, bővített kiadása e változások figyelembe vételével készült.

Kiss Álmos Péter – Besenyő János – Resperger István

Országismertető

Szomália

második, bővített kiadás

2014

Felelős kiadó:

Dr. Orosz Zoltán altábornagy
Szpisják József dandártábornok
Tóth László ezredes

Szerkesztő:

Hosszu István százados

Szakmai lektor:

Dr. Búr Gábor
Dr. Somkuti Bálint

Térképeket szerkesztette:

Boller Andrea őrnagy
Balog Péter százados
Körmös Csaba hadnagy
Fülöp Sándor

Postacím: 1024 Budapest, Szilágyi E. fasor 7-9.

ISBN 978-963-89037-6-1

Nyomdai előkészítés:

MH GEOSZ

Felelős vezető: **Tóth László ezredes**

Nyomás:

HM Zrínyi Nonprofit Kft.

Felelős vezető: **Dr. Bozsonyi Károly ügyvezető**

Minden jog fenntartva!

Tartalomjegyzék

Ajánlás	7
Természetföldrajzi adottságok	9
Földrajzi helyzet	9
Domborzat	10
Terepjárhatóság	12
Vízrajz	13
Éghajlat	14
Természetes növényzet	17
Állatvilág	20
Népesség	23
Demográfiai alap adatok	23
Menekültek	26
Etnikai csoportok és beszélt nyelvek	26
Társadalmi struktúrák	28
A klánok	28
Vallás	35
Történelem	37
Gyarmati korszak	37
Függetlenség	39
Külföldi segítség	42
Az ogadeni háború	43
Siyaad Barre bukása és a polgárháború	45
Szomália szétesése – Szomáliföld, Puntföld, Szomália	49
Kísérletek a káosz megfékezésére	52
Az első idegen beavatkozás	53
Az átmeneti kormányok	54
Az Iszlám Bíróságok Szövetsége	55
IGASOM/AMISOM – a második idegen beavatkozás	58
Al-Shabaab harca a központi kormány ellen	60
Útitervezés az átmeneti állapot megszüntetéséhez	63
Kormányzat és államigazgatás	64
Szomáli Szövetségi Köztársaság	65
Szomáliföld	66
Közigazgatás	67
Igazságszolgáltatás	70

Hagyományos törvények és szerződések (xeer).....	70
Sarija	73
A gyarmati jogrendszerek és a független Szomália.....	74
A Barre-rezsim és a polgárháború	75
Az átmeneti időszak	76
Szomáliföld	77
Puntföld	78
Fegyveres erők, milíciák, terroristák, kalózkodók.....	79
AMISOM.....	79
AMISOM Katonai Komponens.....	81
AMISOM Rendészeti Komponens.....	83
AMISOM Polgári Komponens.....	83
Szomáli Nemzeti Hadsereg	85
Milíciák és magánhadseregek.....	87
Islámista mozgalmak	93
Al-Itihaad al-Islamiya.....	93
Hizbul Islam	95
Al-Shabaab	97
Al-Qaeda	98
Hizbul Islam	102
Kalózkodók.....	103
Gazdaság.....	109
A gazdaság általános helyzete	109
Gazdasági mutatószámok	110
Bankrendszer, pénz és árák	114
A hawala rendszer.....	118
Vízgazdálkodás.....	120
Mezőgazdaság	122
Halászat	124
Ipar.....	125
Kereskedelem és szolgáltatások	126
Környezetvédelem.....	127
Szomáliföld gazdasága.....	130
Infrastruktúra.....	132
Egészségügy	132
Fertőző betegségek:	136
Oktatás.....	137
Hírközlő hálózat	140
Utak és hidak	142
Légi szállítás, civil légi közlekedés	144
Mogadishu	144

Hargeisa.....	145
Berbera	146
Kismayo.....	146
Kikötők és hajózás	149
Mogadishu	150
Kismayo.....	152
Berbera	153
Bosasso	154
Energiaellátás.....	155
Áramellátás.....	155
Olajtermékek	158
Vízenergia.....	158
Megújuló energiaforrások	158
Városi infrastruktúra.....	159
Vízellátás	160
Városi szemét és szennyvíz	162
Szomália, az Európai Unió és Magyarország	164
Felhasznált irodalom.....	166
Szerző megnevezése nélküli dokumentumok és internet honlapok	172
Szomáliai kronológia az európai gyarmatosítás kezdetétől.....	177
Tárgymutató	185

Ajánlás

Majdnem pontosan négy évvel ezelőtt, 2010 őszén adta ki a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnoksága az „Országtanulmány – Szomália” c. kötetet. Időszerű kiadvány volt, mert akkoriban Szomália gyakran szerepelt a hírekben, és soha nem pozitív fényben: az immár másfél évtizede tartó polgárháború során működés-képtelen, kormányozhatatlan, bukott állammá vált. A rendkívül bonyolult és veszélyes politikai és földrajzi terepen állandó harc folyt az állig felfegyverzett klán milíciák, felekezeti milíciák, magánhadseregek, kalózkodók és idegen csapatok között.

A kívülálló számára úgy tűnt, hogy mindenki, mindenki ellen harcol a politikai befolyásért, területek birtoklásáért, gazdasági előnyök megszerzéséért, miközben a civil lakosságot éhínség és betegségek tizedelik. Az infrastruktúra romokban, a városok élhetetlen körmeneteggé válnak, a fegyver és az erőszak uralkodik. A nemzetközi közösség pedig tehetetlenül nézi, amint egy többmillióos ország megállíthatatlanul és egyre gyorsabban süllyed a teljes pusztulásba. Szomália nemcsak a szomálik számára volt veszélyes hely: jelentős kockázati tényező volt közvetlen szomszédai, a szélesebb kelet- és közép-afrikai régió és a világ számára is. Menekültek áradata terhelte Kenya és Etiópia amúgy is bizonytalan gazdaságát; szomáli kalózkodók sarcolták az Indiai-óceán hajóforgalmát; a szomáli sivatagok, erdők és hegyek nemcsak a helyi vallási fanatikusoknak adtak táptalajt, de a nemzetközi terrorizmusnak is. A kötet három szerzője e káoszt próbálta rendszerezni, átláthatóvá tenni, segíteni eligazodni a helyi viszonyok közt.

A kötet megjelenése óta eltelt négy évben óriási változások történtek a régióban: ami 2010-ben reménytelen kísérletnek tűnt, az mára stabil sikernek tekinthető. A nemzetközi közösség kitartása (és jelentős anyagi segítsége) eredményeként ismét létezik egy működő állam, az állam valamennyi intézményével – törvényhozó testülettel és az ország jelentős részét uraló legitim kormánnyal; működő rendőrséggel és igazságszolgáltatással; működő fegyveres erőkkel. Az al-Shabaab, a legveszélyesebb és legerősebb szomáli terrorista szervezet (bár továbbra is veszélyes és erős) elvesztette legfontosabb bevételi forrásait és toborzó területeit és egyre kisebb területen tud akadálytalanul működni. Az állam ellenőrzése alatti területeken beindult a gazdasági fejlődés és megkezdődött a szomáli diaszpóra hazaáramlása.

Az első kiadás három szerzője most összefogott, hogy kiegészítsék, frissítsék és – amennyire egy ilyen gyorsan változó környezet esetében egyáltalán lehetséges – naprakész állapotba hozzák korábbi munkájukat. Vállalkozásuk most is időszerű, mert a szomáli stabilizálási folyamatban a Magyar Honvédség is szerepet játszott és játszik ma is: magyar tisztek és tiszthelyettesek 2011. november óta vesznek részt a szomáli

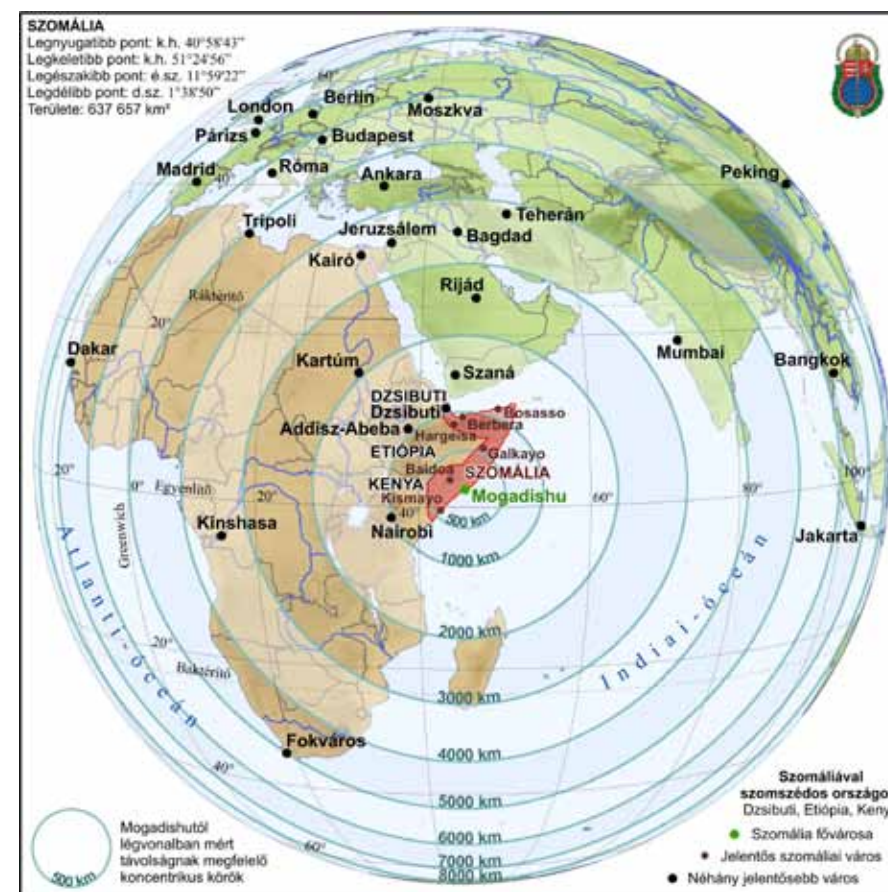
fegyveres erők kiképzésében. E feladatot 2014. január óta Szomália területén, Mogadishu közelében hajtják vége. Számukra nemcsak időszerű, de nélkülözhetetlen is egy ilyen kézikönyv. Ajánlom mindenki másnak – katonának, diplomatának, köztisztviselőnek, üzletembernek is – akit valamennyire érdekel Kelet-Afrika e stratégiai szempontból különösen fontos régiója.

Dr. Orosz Zoltán
altábornagy

Természetföldrajzi adottságok

Földrajzi helyzet

Szomália Afrika északkeleti részén, az alakja alapján „Afrika Szarva” néven ismert régióban fekszik. Területe 637 657 km². Észak-déli irányban az ország közel 1550 km, a 11°59'22" északi és az 1°38'50" déli szélességi körök között, kelet-nyugati irányban 1095 km a 40°58'43" keleti és 51°24'56" keleti meridiánok között fekszik. Délen Kenya (682 km), nyugaton Etiópia (1600 km), északnyugaton Dzsibuti (58 km), északon az Ádeni-öböl, keleten az Indiai-óceán határolja. Az ország tengerpartja 3025 km hosszúságú.

1. ábra: Szomália földrajzi helyzete

A keskeny (többnyire kevesebb, mint 15 km széles) kontinentális talapzat (self) területe 35 000-40 000 km², csak az északkeleti part mentén, Ras Asir és Ras Hafun között éri el helyenként a 80 km-es szélességet. A partvonal lankás és homokos, helyenként magas sziklával, melyek gyakran elérnek az óceánig.¹

A földrajzi elhelyezkedés, a hosszú tengerpart és a természetes kikötők következtében Szomália kiemelten fontos stratégiai pont a világtérképen. Szomáliába telepített légi és tengeri erőkkel megfigyelés alatt lehet tartani (és szükség esetén ellenőrizni vagy zavarni lehet) a Szezi-csatorna és az Arab-öböl kereskedelmi forgalmát.² Kelet- és Közép-Afrika tengertől elzárt államai (Etiópia, Dél-Szudán, Uganda), valamint Kenya északi tartományai számára a szomáliai kikötők kereskedelmi jelentősége sem elhanyagolható.

Szomália nagyrészt sivatag, félsivatag; az aszály az év 12 hónapjában fenyeget. Az ország területének kb. 60%-a erdős szavanna, melyet részben legeltetésre használnak, részben a tüzelőellátás alapja. Az ország területének kevesebb, mint 2%-a művelhető, de annak nagy részét sem művelik rendszeresen.³

Természeti erőforrások: nagyrészt kiaknázatlan vas-, urán-, réz-, ónérc, gipsz, bauxit, só, földgáz; továbbá kőolajtartalékok. Az ország teljes megújuló vízkészlete 14,7 m³ (2011. évi adat).⁴

Domborzat

Szomáliát domborzata alapján több elkülöníthető földrajzi egységbe lehet osztani:⁵

- Guban – a dzsibuti határtól az Ádeni-öböl partja mentén végigfutó partmenti alföld; szélessége változó (nyugaton 12 km, keleten 2 km). A Gubant széles, sekély, homokos vízmosások szelik át, melyek az esős évszakban megtelnek. A növénytakarót alacsony cserjék és fűcsomók alkotják, melyek az esős évszakokban kiszáradnak és legelőként szolgálnak a nomádok állatainak (a „guban” jelentése „bozótföld”).

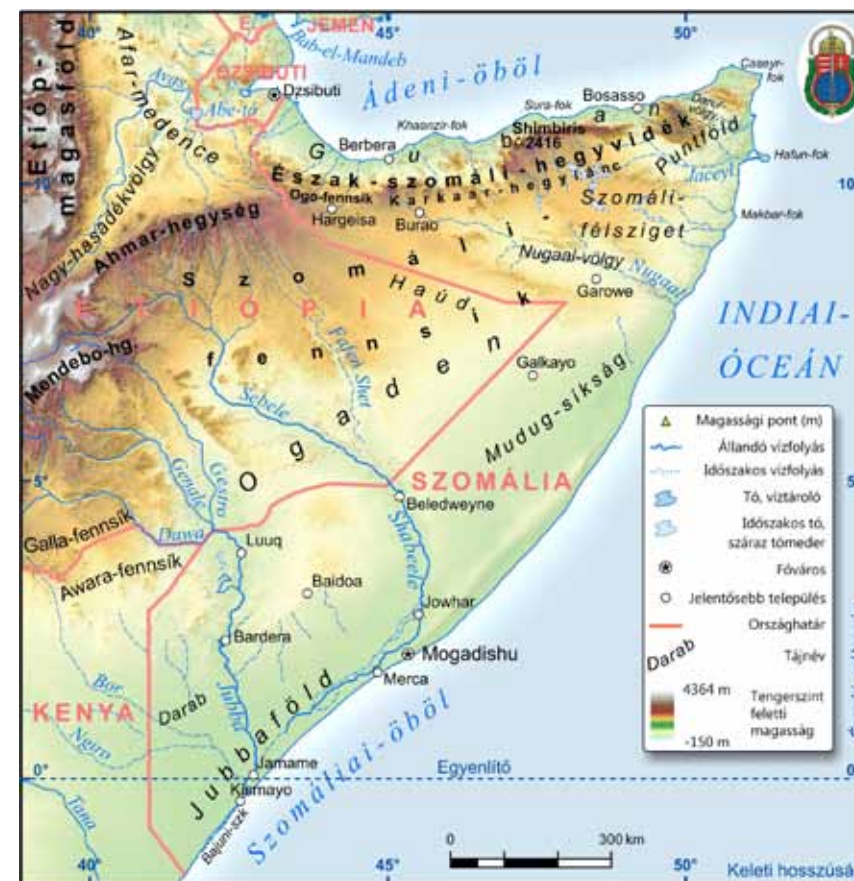
1 Susan M. Hassig és Zawiah Abdul Latif: *Somalia*, Marshall Cavendish Benchmark, New York. 2008., 7. o.

2 Ezt az állítást minden kétséget kizáró módon bizonyította a szomáli kalózok tevékenysége (2005–2010): rozsdás kézfegyverekkel, 8-15 méteres, fedélzet nélküli motorcsónakokkal képesek voltak sakkban tartani az Indiai-óceán nyugati medencéjének kereskedelmi forgalmát.

3 Mohamed Diriye Abdullahi: *Culture and customs of Somalia*, Greenwood, Westport, 2001., 1–3. o.

4 CIA World Factbook. – <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html>

5 Helen Chapin Metz (szerk): *Somalia: A Country Study*. GPO for the Library of Congress, Washington, 1992. 59–60. o.

2. ábra: Szomália domborzata és vízrajza

- Észak-szomáli-hegyvidék – a Gubantól délre következik az erősen átszeldelt Karkaar-hegylánc, melynek észak felé néző meredek sziklái az etiópiai határtól Afrika Szarváig nyúlnak, és a Guardafui-foknál érnek véget. Ezek Szomália legmagasabb hegyei – Berbera kikötőjétől délre átlagos magasságuk 1800 m, onnan kelet felé magasságuk 1800 és 2100 m között van. A legmagasabb hegycsúcs (2416 m) a Shimber Berris Erigavo városa közelében, a Sanaag körzetben.⁶

6 Metz: *Somalia: a Country Study*, 7. o. Szomáliai földrajzi nevekben sok bizonytalanság van. Különösen a városok esetében jelentős eltérések lehetnek a szomáli és a nemzetközi gyakorlat között – de gyakran a nemzetközi gyakorlaton belül is. A fenti bekezdésben például a Guardafui Fok szomáli neve Gees Gardafuul, de nevezik Caseyrnek is. A legmagasabb hegycsúcs szomáli neve Surud Cad, nemzetközi megnevezése Mount Shimber Berris vagy Mount Shimbiris. Berbera szomáliul Barabara, Erigavo szomáli neve Ceerigaabo. Jelen tanulmány a nemzetközi gyakorlatnak megfelelő neveket használja.

- A Szomáli-fennsík – a Karkaar csúcsai dél felé haladva egyre alacsonyabbak, és magas fennsíkhöz csatlakoznak. Ez az Ogo-vidék, állandó folyók nélküli, nehéz terep, sekély völgyekkel, többnyire száraz vízmosásokkal.

Az Ogo-fennsík nyugati részét számos sekély völgy és száraz vízmosás szeli át és számos művelhető terület is található, mert itt az éves esőzés meghatározóbb, mint keleten. Az itt található állandó kutak különösen fontosak a nomád lakosság számára a száraz évszakokban. A nyugati fennsík déli irányban lejt és a Haud régióba megy át, mely lankás dombvidék. A nomádok itt találják a legjobb legelőket, annak ellenére, hogy több mint fél évig nincs csapadék. A Haud természetes mélyedései az esős évszakokban ideiglenes tavakká válnak.⁷

Az Ogo-fennsík keleti, különösen száraz vidékét néhány elszigetelt hegylánc töri meg, majd a terep fokozatosan lejt az Indiai-óceán felé, és Közép-Szomáliában a Mudug síkságot alkotja. E régió egyik fontos eleme a Nugaal-völgy, melyet számos időszakos vízfolyás szel át. Ogo keleti részének lakosságát nagyrészt állattenyésztő nomádok alkotják.

- Délnyugat-Szomália a Shabeelle és a Jubba vidéke. Ez az ország két állandó folyója. Minden más folyó vízjárása időszakos. A folyók forrásvidéke és vízgyűjtő területük $\frac{2}{3}$ -a az ország határain kívül (Etiópiában és Kenyában) található. Szomália területén a folyók nagyjából déli irányban folynak, és széles völgyeket vágnak a Szomáli-fennsíkon. Ezen a vidéken a fennsík erősen lejt a tenger felé. A parti zóna, ahol a folyók alsó szakasza is található, a Mudug-síkságtól a Kenyai határig tart, a terep átlagos tengerszint feletti magassága 180 m. A folyók, a kedvező csapadék és jó talaj következtében ez termékeny mezőgazdasági terület. Itt letelepedett le a lakosság nagy része.

Terepjárhatóság

A terep járhatósága jelentős mértékben függ az időjárástól. Az év nagy részében, a száraz időszakokban a járhatóság jó majdnem az egész ország területén. Csak az északi hegyvidék meredek lejtői és az északi partot szegélyező sziklafal jelenthet komoly akadályt. Az esős évszakban gyalogos mozgást órákra vagy napokra korlátozhatják a folyók, de csak a Jubba és a Shabeelle képeznek hosszabb időn át akadályt.

A száraz évszakokban kerekes és lánctalpas járművek az egész ország területén közlekedhetnek, de a Guban-síkságon sziklás talaj és homokdűnék, a hegyek között meredek lejtők, vízmosások és homokos mederfenékek akadályozzák mozgásukat. Az esős évszak lelassítja vagy akadályozza mind a kerekes, mind a lánctalpas járműveket.

7 Hassig és Latif: *Somalia*, 8–9. o.

A gyalogos mozgást – különösen sötétben – a sűrű, tüskés bozót és kaktusz akadályozhatja. A tüskebozótok nyolc centiméterre is megnövő tüskéi súlyos sérüléseket okoznak, és akár a bakancs talpát is átszúrják. Lakott körzetekben tüskebozótból öszszerozott sövények jelzik a birtokhatárokat, karámként szolgálnak a háziállatoknak, és még a járművek mozgását akadályozhatják.

Vízrajz

Szomália krónikusan vízhiányos ország. Területének 90%-án a vízellátás rendkívül korlátozott – az éves átlagos csapadék 215 mm (északkeleti régiók) és 500 mm (déli és középső régió) között változik, de jelentős időbeli és térbeli variációt mutat. Ugyanakkor a párolgási ráta 1000 mm és 3000 mm között van.⁸

Szomália legfontosabb felszíni vízforrása a két állandó folyó, a Webi Shabeelle és a Webi Jubba. Mindkét folyó forrásvidéke Etiópiában található. Vízgyűjtő területük kétharmada is az Etiópiai-felföldön illetve Észak-Kenyában van. A folyók Jilibnél találkoznak és Kismayo közelében érik el az Indiai-óceánt.⁹ Az esős évszakokban mindkét folyón gyakoriak az árvizek, a száraz évszakokban viszont déli szakaszaik gyakran kiszáradnak.

A Jubba szomáliai szakasza 1004 km, a határ és a tenger között dél felé folyik. A vízfolyásoknak Szomáliában nincsenek jelentős mellékfolyói, de különösen esős időszakokban a Laag Dheera időnként eléri. A meder a december-április és július-augusztus időszakokban helyenként gázolható. A legszárazabb években teljes hosszában gázolható, és Barderatól délre kiszárad.

A Shabeelle szomáliai szakasza esős évszakokban 1236 km. A terep enyhén lejtő síkság. Az Indiai-óceán közelében a folyómeder elmocsarasodik. A mocsarak után a meder ismét határozottan kirajzolódik, de a vízmennyiség jelentősen kisebb lesz. A folyó nedves évszakokban nem gázolható, és gyakran kiönt, a száraz évszakokban déli szakasza gyakran kiszárad és nem éri el a Jubbát.¹⁰ A folyók vizének sótartalma – különösen a száraz évszakban – magas.¹¹

Minden más vízfolyás időszakos. A medrek nagy távolságban vannak egymástól. Egy-egy felhőszakadás során nagyon gyorsan megtelnek és erős sodrású folyókká válnak, de az eső elállta után a víz néhány óra alatt elfolyik, elszivárog vagy elpárolog. A patakok és folyók medrében leginkább áprilisban, májusban, októberben és

8 *Potential of Rainwater Harvesting in Somalia*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Somalia Water and Land Information Management (SWALIM), Nairobi, 2007. 1. o.

9 Jamil Abdalla Mubarak: *An economic policy agenda for post-civil war Somalia: how to build a new economy, sustain growth, and reduce poverty*, Edwin Mellen Pr, Lewiston, 2006., 147. o.

10 Metz: *Somalia: a Country Study*, 7. o.

11 *Background Paper on Water, Preparing Somalia's Future: Goals for 2015*, Second Istanbul Conference, Istanbul, 2012. május 31–június 1., 2–3 o.

novemberben van víz. Az alföldeken a medrek sekélyek, homokos vagy agyagos partokkal, homokos vagy kavicsos fenékekkel; a hegyek között a medrek mélyek, magas, meredek sziklás partokkal és sziklás fenékekkel jellemezhetők. A Shabeelle és Garowe között az esővíz többnyire elszivárog a talajba, kevés vízfolyás éri el a tengert.¹²

Az Észak-Szomáli-hegyvidéken és a Guban-síkságon a folyók észak felé folynak, az Ádeni-öbölbe. A folyómedrek és kutak általában szárazak, és csak néhány órán, esetleg egy héten át van bennük víz a júliusi és augusztusi esőzések idején. Mikor víz van bennük, a folyók mélyek és sebesek a felső folyáson, a mederpartok meredek és sziklásak, a fenék sziklás és köves. Az alsó folyáson a folyók széles, sekély sárterületek, a mederpartok homokosak, alacsonyak és nehezen kivehetők, a fenék anyaga kavics vagy homok.

A természetes földalatti víztározók a folyók közelében kis mélységben találhatóak; a felszíni vizek elszivárgásából töltődnek újra. A folyóktól távoli körzetekben a tározók mélyebbek, újratöltődésük korlátozott. Számos tározó átnyúlik a szomszédos államok területére. A természetes víztározókban a vízminőség általában nem jó. A víz ásványianyag-tartalma magas, mert hosszú ideig érintkezik könnyen oldódó anyagokkal, és a tározók újratöltődése lassú. Sok tározó egyáltalán nem töltődik újra, vizük általában nagyon régi, ásványi anyagokban gazdag víz.¹³

Az Ádeni-öböl mentén számos árapály okozta vizenyős terület és sós mocsár található. Ezek a Saada Din sziget és Saba Wanak közötti, 44 km-es partszakaszon a legjelentősebbek. További árapály okozta vizenyős területek találhatóak Berbera és Karin, Mait és Ras Kalwein, valamint Los Khoreh és Bosasso közötti partszakaszokon. Az Indiai-óceáni partvidéken Ras Xafun, Jasiira és Baraawe körzetében, valamint a kenyai határ közelében találhatóak árapály okozta sós mocsarak. A két állandó folyó mentén számos mocsaras terület található. A Shabeelle alsó folyása mentén e mocsarak területe közel 300 000 hektár. A Jubba mentén a mocsarak kisebb kiterjedésűek.

Éghajlat

Szomália éghajlata alapvetően száraz, illetve félszáraz. A klímát az ITCZ (Inter-Tropical Convergence Zone) éves mozgása erősen befolyásolja, ez alakítja a széljárást és a csapadék mennyiségét. Amikor a zóna délen van, az uralkodó szélirány északkeleti, amikor északon, a szélirány délnyugati. Az éves átlagos szélesség 0,5 és 10 m/sec között van. A legerősebb szelek június-augusztusban, a leggyengébbek április-májusban várhatóak. Az északi part mentén erős délkeleti szél (a *khariif*) fújhat

12 Hassig és Latif: *Somalia*, 8–9. o.

13 *Background Paper on Water, Preparing Somalia's Future*.

június-augusztusban.¹⁴ Szomália területének nagy részén a zóna mozgása következtében két esős és két száraz évszak van:¹⁵

jilaal (december-március) forró, száraz időjárás;

gu (április-június, a zóna északi irányú mozgása során) forró, esős időjárás; több és rendszeresebb az eső, mint a második esős évszakban;

haggai (július-szeptember) viszonylag hűvös, száraz; a Mogadishu-Kismayo partszakaszon ebben a szezonban is vannak rövid zivatarok (ez a *xagaaye*);¹⁶

deyr (október-november, a zóna déli irányú mozgása során) hasonló a guhoz, de kevesebb esővel.

Az átlagos éves csapadék 280 mm, de térbeli eloszlása erősen változó: helyenként akár (pl. az Ogo-felföldön) 800 mm.¹⁷ A Jubba alsó és középső folyása és a Shabeelle tengerparttal párhuzamos szakasza kapja a legtöbb esőt (700-800 mm/év). Délen a tengerparttól távolodva az eső mennyisége csökken: a Shabeelle és Jubba közötti vidék 500-700 mm-t, a Shabeelle felső folyása 400 mm-t kap. Észak felé haladva szintén csökken a csapadék mennyisége: Sheikh, Hargeisha, Borama – 500-600 mm; Ceerigavo – 400 mm. Az északi és északkeleti partvidéken kevesebb, mint 100 mm, az ország többi részén 200-300 mm. Északon a tengerszint feletti magasság is befolyásolja az eső mennyiségét. Délen, ahol a terep jórészt lapos, a tengerszint feletti magasság nincs befolyással a csapadék területi eloszlására.¹⁸

Az eső az életet leginkább befolyásoló meteorológiai tényező: az évszakok közötti és évszakokon belüli variációk határozzák meg a mezőgazdasági tevékenységek sikerét vagy kudarcát. Az állattenyésztés és a földművelés alkalmazkodott az éghajlat-hoz: a *jilaal* idején a csordákat a vízvételi helyek környékén gyűjtik össze, majd a *gu* idején az ország belsejében legelő területekre hajtják; ekkor rövid ideig eső-táplálta mezőgazdasági termelésre is van lehetőség.¹⁹ Az esők elmaradása súlyos csapást, nem ritkán éhínséget jelent. A két-háromévente ismétlődő aszályt gyakran súlyos károkat okozó árvizek követik, különösen délen, ahol az etiópiai hegyvidék esői a Shabeelle-be és a Jubába ömlenek.

14 *Climate of Somalia*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Somalia Water and Land Information Management (SWALIM), Nairobi, 2007., 2. o.

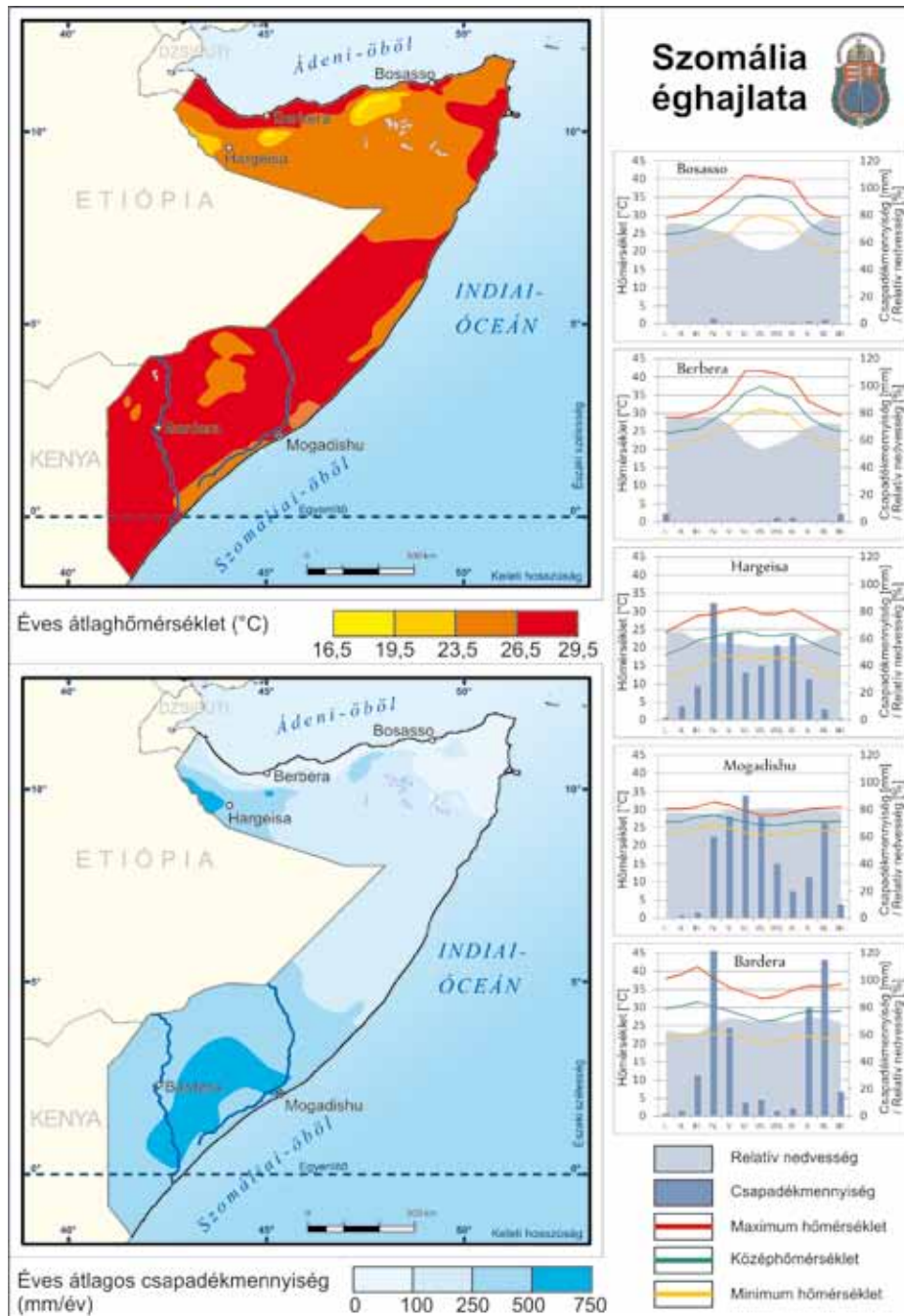
15 Metz: *Somalia: A Country Study*. 7. o.

16 Abdullahi: *Culture and Customs of Somalia*, 3-5. o.

17 Hassig és Latif: *Somalia*, 10–11. o.

18 *Climate of Somalia*, 17. o.

19 Jamil Abdalla Mubarak: *An economic policy agenda for post-civil war Somalia*, 143. o.

3. ábra: Szomália éghajlata

A hőmérséklet általában egész évben magas, de jelentős térbeli és időbeli eltéréseket mutat. A déli területeken a december-március időszak a legforróbb. A hőmérséklet a parttól távol magasabb, az etiópiai és kenyai határ menti Gedo régióban, Luuqnál 30 °C fölött van. A déli tengerpart mentén a hőmérséklet alacsonyabb (28 °C) a hideg tengeráramlások miatt. Mogadishuban például áprilisban az átlagos délutáni maximumok 28 °C és 32 °C közé esnek. A leghűvösebb a július-augusztus időszak. Mivel a déli régiók jórészt alacsony síkságok, a tengerszint fölötti magasság hőmérsékletre gyakorolt befolyása minimális.²⁰

Északon június-szeptember a legforróbb időszak, különösen Awdal és Bosasso körzetében; Berberában a délutáni maximum több, mint 38 °C. A hőmérséklet január-februárban csökken. Ebben a régióban a levegő páratartalma a délutáni 40%-ról növekedhet éjszaka 85%-ra. Az északi hegyvidékeken a hőmérséklet a magasság növekedésével arányosan is változik, decemberben akár fagypont alá is süllyedhet.²¹

Természetes növényzet

A növényvilág legfontosabb meghatározó tényezője – a csapadék mennyisége miatt – az éghajlat. További befolyásoló tényezők a tengerszint feletti magasság és a talaj. Nincsenek természetvédelmi területek, gyakorlatilag az élővilág megőrzése nem is létezik. Tökéletesen példázza ezt az emberek tevékenysége, hiszen számukra a megélhetés a fontos. A növény- és vadvilág háttérbe szorult. Emiatt a biodiverzitás fokozatosan sorvad, átalakul.

A Guban-síkság keménylombú, örökzöld vegetáció a jellemző. Itt száraz az éghajlat a csapadék mennyiség kevés, és ez kedvez a különböző alacsony fáknak, tüskés bokroknak, fő növények a tüskés cserjék, aloe, tömjénfenyő. Jellemző a párhuzamos levélerezet, amely az alacsony víztartalmú leveleknek tartósságot, tartást biztosít. Előfordul a Rhodospiraea fű, piros zabfű, csillagfű, citromfű. A fás szárú növényekre jellemzőek a mély csapgyökerek, amelyek elérhetik a talajvízszintet. Ilyen növény például az akácia és a majomkenyérfa. Az északi hegyvidékeken örökzöld fák és cserjék élnek, az alacsonyabb részeken ritkás erdőket alkotva. 1500 méter felett borókaerdők fordulnak elő. Az erdők egy része kihalt a túllegettetés és a szárazság miatt. A Szomáli-felföldön (Hargeisa körzetében) viszonylag heves esőzések vannak. A vidéket valamikor természetes, nagy kiterjedésű erdő borította, ám az állattenyésztés, túllegettetés miatt mára a füves, bokros, sok helyen lepusztult területek dominálnak.²² Körülbelül 1930 óta művelik a terület egy részét, ahol kukoricát és citromféléket termesztnek. Hargeisától délre a Mudug-fennsíkon a szárazság nagy, így

20 *Climate of Somalia*, 28–31. o.

21 *Climate of Somalia*, 30–31. o.

22 Abdullahi: *Culture and customs of Somalia*, 5–7. o.

a növényzet is gyér. Dél felé haladva a növényzet fokozatosan a csapadék növekedésével változik. Előfordulnak félszáraz erdők és füves puszták. A Shabeelle és Jubba folyók közötti terület viszonylag jól öntözött, így itt alakult ki a legnagyobb szántóföldi zóna. A szántókon kívül bőséges fűvű területek vannak (füves szavanna), amelyek kiválóan alkalmasak legeltetésre. A szavannák gyepszintjét fényigényes, szárazságtűrő pázsitfűvek alkotják, amelyek akár 1–2 m magasra is megnőhetnek. Délen, a kenyai határ mentén, örökzöld erdők a jellemzők. Mangrove erdők találhatóak Kismayo közelében, a kenyai határnál, illetve elszórtan a partok mentén.²³

A folyók mentén kapok és papaya nő. A népesebb körzetekben elterjedtek az importált fajok: kókusz, dűnepálma (dune palm), fenyő, juniper, kaktusz és virágzó fák (pl. flamboyant).

Legfontosabb növények, amelyek az ember számára hasznosak:

- A szómáliai balzsamfa (*Commiphora myrrha*) kb. 10 méter magas, törzse alacsony és vastag. Levelei kicsik, szúrós hegyűek. Fehér vagy zöldes színű virágai aprók. A fa nedvéből előállított gyantát mirhának nevezik. A mirhának számos kultúra a hagyományos gyógyászatában jelentős gyógyhatást tulajdonítanak – de alkalmazzák a modern nyugati gyógyászatban is. Fertőtlenítő hatása különösen hatékony a szájnyálkahártya és a gége betegségeinek kezelésében. Külsőleg sebgyógyulás elősegítésére és sebfertőtlenítésre használják. Az illóolaj összetevői gyulladásgátló és fájdalomcsillapító anyagot tartalmaznak.²⁴
- A *Boswellia Sacra* alacsony (2-8 méter), lombos, összetett levelű fa. Kérge papírszerű, könnyen eltávolítható. Apró, sárgásfehér fürtös virágai vannak. A fa rendkívül mostoha körülmények között (akár tömör sziklán is) képes nőni. Nedvéből állítják elő a tömjént, mely nemcsak egyes vallások rítusaiban kap fontos szerepet, de számos kultúra hagyományos gyógyászatában jelentős gyógyhatást tulajdonítottak neki. Ez fontos nyersanyag a modern szépségápolási termékek gyártása során is.
- A majomkenyérfa vagy afrikai baobabfa (*Adansonia digitata*) vastag, hordószerű törzsében sok vizet raktároz. A szavannák okonikus fája. Meg lehet enni a gyökerét és a magjait.²⁵
- Az akácia (*Acacia*) kiemelkedő fafajta Szómáliában. Meg lehet enni a levelét, virágát, termését, akár nyersen vagy főzve.²⁶

23 Metz: *Somalia: a Country Study*, 60–66. o.

24 *Szómáliai balzsamfa (Commiphora myrrha)*, KÖRINFO, – <http://enfo.agt.bme.hu/drupal/node/10698> (letöltve: 2014. 08. 20.)

25 *The Great Savanna*, – <http://thegreatsavanna.weebly.com/savanna-plants.html> (letöltve: 2014. 08. 20.)

26 *The Great Savanna*, – <http://thegreatsavanna.weebly.com/savanna-plants.html> (letöltve: 2014. 08. 20.)

4. ábra: Szómália növényvilága

- A *qaat* (*Catha edulis*) Kelet-Afrikában és az Arab-félszigeten honos örökzöld cserje. Friss leveleinek fogyasztása enyhén eufórikus állapotot, étvágyvesztést, éberséget, izgalmat okoz. Enyhén addiktív hatású. Fogyasztása általános szokás Szomáliában, Yemenben, Kenya és Etiópia egyes körzeteiben. Olyan területeken vált rendszeressé Afrikában, ahol az élelmiszerellátás akadályozott, mivel csökkenti az étvágyat, éhségérzetet. Maga a fa 1-3 ezer méter tengerszint feletti magasságban terem. A 6 méteres magasságot is elérhetik a kifejlett növények.²⁷ Szárazságot jól tűri. Számos országban drognak tekintik.²⁸

Állatvilág

Az állatvilág meglepően gazdag – az erdőkben Kelet-Afrika legritkább állatfajai is megtalálhatók. Körülbelül 1134 gerinces fajt jegyeztek fel eddig (175 emlős-faj, 655 madárfaj, 72 édesvízi halfaj, 232 kételtű és hüllőfaj). Az állatok előfordulása nagyban függ a csapadéktól és a növényzettől, vagyis hogy mely területen találnak élelmet és ivóvizet. Szomáliában található oroszlán, vadmacska, zsiráf, elefánt, víziló, waterbuck (víziantilop), zebra, hiéna, gazella, dik-dik, krokodil, pávián, gyík-félék, vaddisznó. Sok kígyófaj is él ezen a területen (pl. krait, kobra, pufogó vipera). A leggyakoribb madarak a strucc, vadkacsa, gyöngytyúk, tűzok, homoki fajd, fogoly, kócsag.²⁹ A sárga-foltos szikla hyrax (szirtiborz) is megtalálható a szavannán és a sziklás területeken, úgy néz ki, mint egy nagy rágcsáló, de valójában az elefántokkal van rokonságban. A szavannán él a szomáliai arany mol, és a cserjében dús területeken vagy sivatagban található meg a szomáliai elefántcickány, amely már csak itt él. Veszélyeztetett a dugong, vagy más néven a „tengeri tehén”, amely a keleti partvidéken található. A dugong egy félénk, szelíd, növényevő állat, amely tengeri fűvel táplálkozik. Egyéb gyakori tengeri állatok közé tartoznak a nagy pörölycápák, fekete marlinok és lándzsafogú cápák.³⁰ A leggyakoribb háziállatok a kecske, tevé, juh és szarvasmarha.

Az emberre is veszélyes fajok a következők:

- A nilusi krokodil (*Crocodylus niloticus*). Általában 5 m-nél hosszabbra nem nő meg. A legnagyobb egyedek súlya azonban megközelítheti az egy tonnát is. Színe sötét olajzöld. Nem nevezhetőek társas állatoknak, annak ellenére, hogy néha csoportosan vadásznak. Bár élőhelyükön viszonylag kis területen több egyed is él,

27 *A Khat Jemen legnépszerűbb drogja*, – <http://www.kendermag.hu/index.php?oldal=arhiv&azon=210> (letöltve: 2014. 08. 20.)

28 *Khat*, – <http://www.drugs.com/npp/khat.html> (letöltve: 2014. 08. 20.)

29 Hassig és Latif: *Somalia*, 9. o.

30 *Animals in Somalia*, – <http://www.listofcountriesoftheworld.com/so-animals.html> (letöltve: 2014. 08. 20.)

ám egymással szemben nagyon territoriálisak, és egy adott folyószakaszon, vagy tavi partszakaszon szigorú rangsor alakul ki közöttük. A kifejlett állatok nagytestű emlősöket is zsákmányul ejtenek: antilopokat, zebrákat, fiatal vízilovakat, de akár nagymacskákat is sőt, néha embert is zsákmányolhatnak. A közismert „halálforgás” az áldozat feldarabolását szolgálja.³¹

- Az afrikai elefánt (*Loxodonta Africana*) a legnagyobb testű szárazföldi állat. Testtömege 3,5 tonna és 6 tonna között mozog. Felső metszőfoguk agyarrá módosul, mely életük végéig növekszik, így akár 2 méternél hosszabbra is megnőhet. Erdős és füves szavannákon, félsivatagos területeken egyaránt előfordul.³² Leggyakoribb elefánt által okozott emberi haláleset az agyontaposás. Zömmel az ember a hibás ezért, hiszen valamilyen eszközzel pánikot kelt az állományban. Azonban a hím elefántok nagyon veszélyesek, ok nélkül támadhatnak.³³ Ez fokozottan igaz akkor, ha a tesztoszteronszintjük megemelkedik.
- Az oroszlánoknál (*Panthera leo*) a hímek testsúlya 200 kg körül mozog, a nőstényeké ennél kevesebb. Többnyire falkákban élnek, melynek élén egy erőteljes hím áll, aki általában rokon nőstényekkel, valamint kölykeikkel él együtt. A csoportokban a nőstények feladata a vadászat. Elsősorban nagypatásokra vadásznak. De van, amikor az ember is terítékre kerül.³⁴
- A víziló (*Hippopotamus amphibius*) testtömege jellegzetesen eléri a 4 tonnát, hossza pedig akár a 4 métert. Meglehetősen agresszív állat, az egyik legveszélyesebb nagyemlősöként van számon tartva Afrikában. A víziló megtámadhatja a ragadozókat, például a krokodilt is képes megtámadni, ha a kicsinyéről van szó. A csónakokban ülő vagy szárazföldön lévő embereket is úgyszintén. A vízilovok okozzák a legtöbb emberi halálesetet Afrikában. Szomáliában a Jubba és Shabeelle vidékén él néhány egyed.³⁵
- A nagy fehér cápa (*Carcharodon carcharias*) esetében leggyakrabban 3-4 méter hosszúságú példányokkal találkozhat az ember, de akad köztük 6-7 méteres is. Testtömege elérheti a 2,5 tonnát is. Az akár 7,5 cm hosszúra megnövő háromszögletű fogak szegélye csipkézett, ezért rendkívül jól fel tudják darabolni a zsákmányt. Az állat magányos és állandóan mozgásban van. Nem képes rágni, éles fogaival és a feje ide-oda rángatásával széttépi, és lenyeli darabjaiban áldozatát. A fehér cápa főleg nappal aktív, de a nap bármely szakában táplálkozik, ha

31 *WildLife – magyar állatkeretek lapja*, – http://wildlife.freeweb.hu/allatismertetek/crocodylus_niloticus.html (letöltve: 2014. 8. 20.)

32 *WildLife – magyar állatkeretek lapja*, – http://wildlife.freeweb.hu/allatismertetek/loxodonta_africana.html (letöltve: 2014. 08. 20.)

33 *Dangerous Animals in Africa*, – <http://billericky.hubpages.com/hub/Dangerous-Animals-in-Africa> (letöltve: 2014. 08. 20.)

34 *WildLife – magyar állatkeretek lapja*, – http://wildlife.freeweb.hu/allatismertetek/panthera_leo.html (letöltve: 2014. 08. 20.)

35 *haziállat.hu*, – <http://www.haziállat.hu/nagyemlos/egzotikus-fajok/vizilo-hippopotamus-amphibius/4316/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

zsákmányszerzésre nyílik alkalma. A világon a legtöbb embert ért cápatámadásért a nagy fehércápa felel.³⁶

- Afrika e területén a legveszélyesebb kígyó a közönséges krait (*Bungarus caeruleus*), amelynek színe kékes-fekete, 1,5 méter hosszú, előfordulási helye az esőerdőktől a savannáig terjed. Kígyókkal, békákkal, gyíkokkal és rágsálókkal táplálkozik. Tizenötöszer mérgeesebb bármilyen kobránál, éjjel aktívabb és agresszívabb. Harapása egyáltalán nem fájdalmas. A halál a harapás után 6-8 órával következik be. A megmárt emberek megközelítőleg 80%-a hal meg az esős időszakban, hiszen vízkedvelő állatról van szó. Beköltözhet a házakba, és mivel előfordul, hogy marása nem igazán érezhető, az áldozat ébredés előtt meghal.³⁷

Fontos megemlíteni az illegális vadászatot, amely határokon átnyúló probléma. Egyes vidéki területeken megélhetési vadászat érvényesül. Továbbá a fegyverek és a vadászati módszerek fejlődésével lehetővé vált az, hogy élő vadállatok szállítsanak minél messzebbre. Helyileg vadászott fajok közé tartozik a hiéna, földimalac, elefánt, víziló, tengeri teknős, tűzok, strucc és számos más madár. Tengeri teknőst, antilopot, oroszlánkölyköt, gepárdot, leopárdot, tűzokot és egyéb értékes madarakat exportálnak a leggyakrabban külföldre. Továbbá az orvvadászatnak köszönhetően Szómália az elefántpopulációjának 95%-át elvesztette.

A folyamatos harcok – de még inkább az anarchia – az állatvilágot sem hagyta érintetlenül. Mivel nincs sem központi, sem helyi vadgazdálkodás, a vadászatnak és a ritka állatfajok kereskedelmének nincs törvényi, hatósági akadálya.³⁸

36 *Cápák világa*, – <http://www.titokzatoscapak.eoldal.hu/cikkek/a-nagy-fehercapa.html> (letöltve: 2014. 08. 20.)

37 *A világ legveszélyesebb kígyói*, – http://elsosegely.blog.hu/2012/03/14/a_vilag_legveszelyesebb_kigyoi (letöltve: 2014. 08. 20.)

38 Hassig és Latif: *Somalia*, 49–50. o.

Néesség

Demográfiai alap adatok³⁹

A szomálik 60 százaléka nomád vagy félnomád pásztor – szarvasmarhát, tevét, juhot és kecskét tenyésztenek. Kevesebb, mint a lakosság 1/4-e folytat letelepedett mezőgazdasági művelést – ezek nagyrészt délen, a két állandó folyó közti termékeny területen élnek.⁴⁰ A legutóbbi népszámlálást 1975-ben tartották, melynek eredménye egy 3,2 milliós népesség volt. Az azóta eltelt négy évtizedben óriási változások történtek a szomáli társadalomban.⁴¹ Ezek demográfiai hatásait csak becsülni lehet. A becslést megnehezíti a nomádok életformája, az éhínség és a klánok közötti háborúk pusztításai, és a menekültek nagy száma.

Népesség: 10 430 000

Népsűrűség: 15 fő/km²

Népesség növekedése (2014. évi becslés)	
Növekedési ráta	1,75 %
Születések/1000 fő	40,87
Halálozás/1000 fő	13,91
Migrációs ráta/1000 fő népesség	–9,51 fő

Születéskor várható élettartam (2014. évi becslés)	
teljes népesség:	51,58 év
férfiak:	49,58 év
nők:	53,65 év

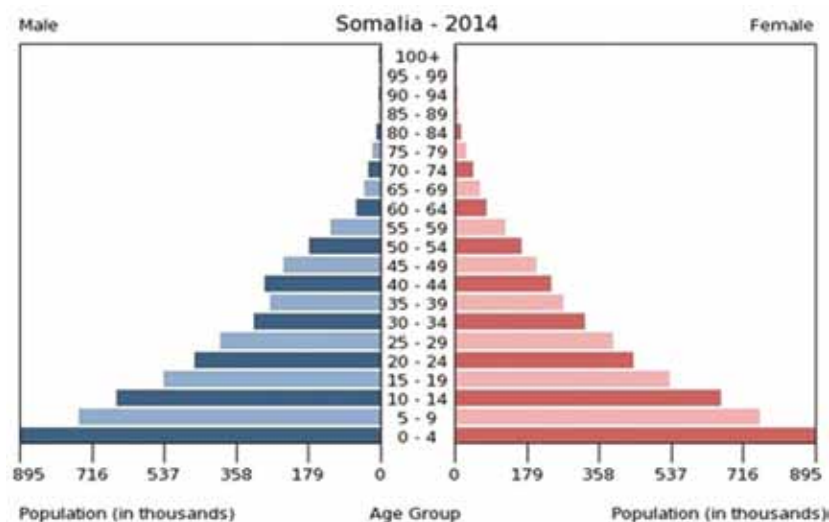
Medián életkor (2014. évi becslés)	
teljes népesség:	17,7 év
férfiak:	17,9 év
nők:	17,6 év

39 Jelen szakasz számszerű adatainak forrása a *CIA World Factbook*.

40 Metz: *Somalia: a Country Study*, 9–10. o.

41 Besenyő János: *A szomáliai stabilitás és a nemzetközi közösség*, 29–31 o.

A népesség életkor szerinti megoszlása (2013. évi becslt adatok):		
0-14 éves	44,3%	(fiú 2 270 000/lány 2 700 000)
15-24 éves	18,9%	(férfi 980 000/nő 960 000)
25-54 éves	31%	(férfi 1 640 000/nő 1 540 000)
55-64 éves	3,5%	(férfi 170 000/nő 190 000)
65 év fölött	2,3%	(férfi 90 000/nő 140 000)

5. ábra: Szomália népességének korfája

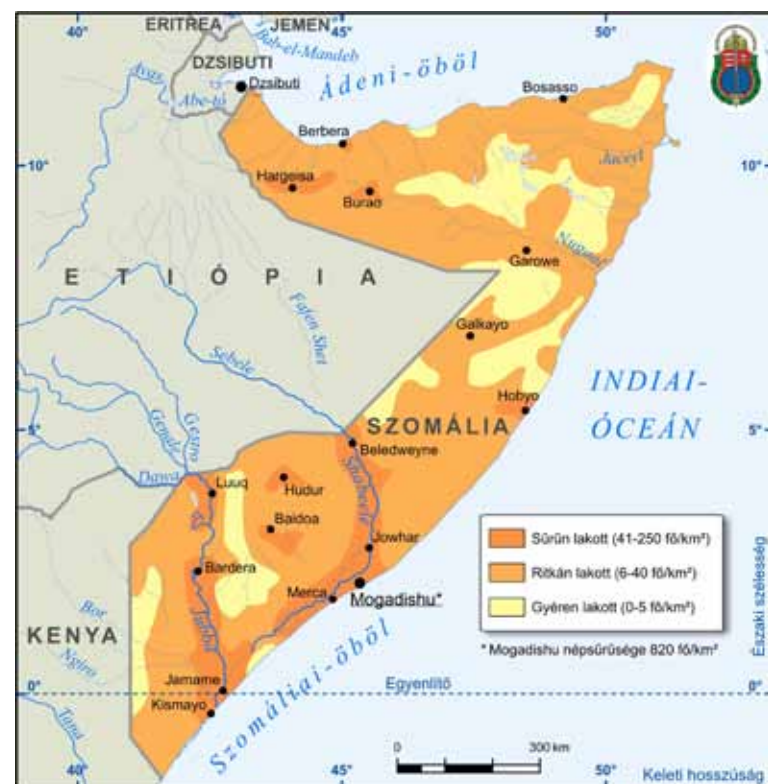
Nemek közötti arány (2014. évi becslés)	
születéskor:	1,03 fiú/lány
0-14 éves:	1 fiú/lány
15-24 éves:	1,03 férfi/nő
25-54 éves:	1,07 férfi/nő
55-64 éves:	1,01 férfi/nő
65 év fölött:	0,66 férfi/nő
teljes népesség:	1,01 férfi/nő

Függőségi arányok:	
teljes függőségi arány:	100,1 %
fiatalok függőségi aránya:	94,4 %
időskorúak függőségi aránya:	5,7 %
potenciális eltartási arány: (2013)	17,7 %

Analfabetizmus (15 éves és idősebb, 2001. évi becslés)	
teljes népesség:	62,2%
férfiak:	50,3%
nők:	74,2%

A városi lakosság aránya a népszámlálás idején 25% volt. Az állandó harcok egyik következményeként sokan menekültek a városokba, és ma – becslések szerint – a városi lakosság aránya 38%. De mivel a két évtizedes polgárháború és anarchia során senki nem tudta nyomon követni a népmozgásokat, az is lehetséges, hogy a szomáliai többsége ma városban él, nyomorú és veszélyes körülmények között.⁴²

Urbanizáció	
városi lakosság aránya (2011. évi becslés)	37,7%
urbanizációs ráta (2010-15. évi becslés)	3,79%

6. ábra: A népesség földrajzi eloszlása

42 Judith Gardner és Judy El-Bushra: *Somalia – the untold story: the war through the eyes of Somali women*, Pluto Press, London, 2004., 8. o.

Menekültek

A kormány összeomlása (1991) az afrikai kontinens egyik leggyorsabb ütemű és legnagyobb mértékű népmozgását eredményezte. A menekültek száma és földrajzi megoszlása a harcokkal és az éhínséggel párhuzamosan folyamatosan változik. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa (UNHCR) szerint 2014. januárban a menekültek száma és földrajzi megoszlása az alábbiak szerint alakult:⁴³

Menekültek Szomália határain túl	
Kenya	440 000
Etiópia	244 000
Yemen	231 000
Eritrea	3500
Uganda	18 000
Tanzánia	2000
Dzsibuti	19 000
Összesen	954 000
Menekültek Szomália határain belül	
Szomáliföld	84 000
Puntföld	129 000
délkelet-Szomália	893 000
Összesen	1 106 000

A legtöbb esetben a menekültek minimális védelmet és alacsony színvonalú humanitárius segítyt kapnak – ez mind az érintettek, mind a befogadó közösségek, mind a helyi hatóságok számára súlyos teher.⁴⁴

Etnikai csoportok és beszélt nyelvek

A nemzetközi közhiedelem szerint Szomália etnikai, nyelvi, vallási szempontból Afrika leghomogénebb országa: több mint 85%-ban szomáli etnikum, a szomáli nyelvet beszélnek, a további közel 15% bantu, arab, perzsa, pakisztáni, és gyakorlatilag minden szomáli a szunnita iszlám valamelyik irányzatát követi.⁴⁵ Hasonló homogenitás Európában nagymértékben hozzájárult a nemzetállamok, a társadalmi egység, az összetar-

43 *Somali Refugees in the Region*, UNHCR Somalia, Nairobi, 2014. február. – <http://data.unhcr.org/horn-of-africa/download.php?id=1298> (letöltve: 2014. 08. 20.)

44 Peter T. Leeson: *Better off stateless: Somalia before and after government collapse*, *Journal of Comparative Economics*, Vol. 35 (2007) 689–710. o.

45 Abdullahi: *Culture and customs of Somalia*, 7–8 o.

tozás érzése, a harmónia kialakulásához. Szomáliában a függetlenséget követő években a sok évszázados hagyományok, a közös vallás, a közös kulturális értékek és közös nyelv nemcsak nem garantálták az összetartást, a békét és a stabilitást, de – elsősorban a mindent felülíró törzsi kötődések következtében – akadályozták a modern államszervezet kialakítását és hosszú, évtizedekig elhúzódó polgárháborúhoz és anarchiához vezettek.⁴⁶

Ez a kép nem fedi a valóságot – egyes szakértők szerint a nem-szomáli kisebbségek a népesség 30 százalékát teszik ki, egyes régiókban az arányuk elérheti, vagy akár meg is haladhatja az 50 százalékot.⁴⁷ A leggyakrabban beszélt nyelv kétségtelenül a szomáli, mely az afro-ázsiai nyelvcsalád kúsita ágába tartozik.⁴⁸ Közeli rokonai az afar és az oromo nyelvek. Világszerte kb. 10 millióan beszélnek, elsősorban Szomáliában, Etiópiában, Dzsibutiban, Jemenben és Kenyában.⁴⁹ Három nyelvjárása az északi, a benaadir és az asraf melyek közös neve *maxaa tiri*. A 1960-1970-es évek szomáli kormányai ragaszkodtak ahhoz, hogy Szomália egyetlen eredeti és hivatalos nyelve a *maxaa tiri* északi nyelvjárása.⁵⁰

A Jubba és a Shabeelle közötti területen egy másik kúsita nyelvet beszélnek (*maay tiri*), melynek hangtana és mondatszerkesztése annyira eltér a *maxaa tiri* nyelvjárásaitól, hogy beszélőik kölcsönösen nem – vagy csak nehezen – értik meg egymást. A *maayt* beszélő törzsek hagyományai és szokásai is alapvetően eltérnek a *maxaa tirit* beszélőktől. További kúsita nyelvek az *oromo*, *garre*, *tunni*, *jiiddu* és *dabarre*.⁵¹

A bantu kisebbségek a szuahélit, mushungulut vagy más bantu nyelveket beszélnek. További gyakori nyelvek az arab, angol és az olasz.

A szomálit eredetileg arab írásjelekkel írták, majd a XIX. századtól kidolgoztak több, egyedi írásjeleket alkalmazó saját írásrendszert is, de ezek nem bizonyultak népszerűnek. Szomália hivatalos írása az 1972-ben bevezetett latin betűs ábécé.⁵²

46 Besenyő János: *A szomáliai stabilitás és a nemzetközi közösség*, 31 o.

47 Dan Van Lehman és Omar Eno: *The Somali Bantu – Their History and Culture*, Center for Applied Linguistics, Washington DC, 2001; Abdi Abby: *Field Research Project On Minorities In Somalia*, Oxford House, London, 2005, 11. o.; és Joakim Gundel: *Clans in Somalia*, Country of Origin Information Workshop, ACCORD, 2009. május 15. 11. o.

48 Ioan M. Lewis: *Understanding Somalia and Somaliland: culture, history, society*, Columbia University Press, New York, 2011., 1. o.

49 Hassig és Latif: *Somalia*, 87–93. o., és Metz: *Somalia: a Country Study*, 23. o.

50 *Somalia – Where Clan Families Rule*, Permanent Committee on Geographic Names, 2001. november 30.

51 *Somalia – Where Clan Families Rule*.

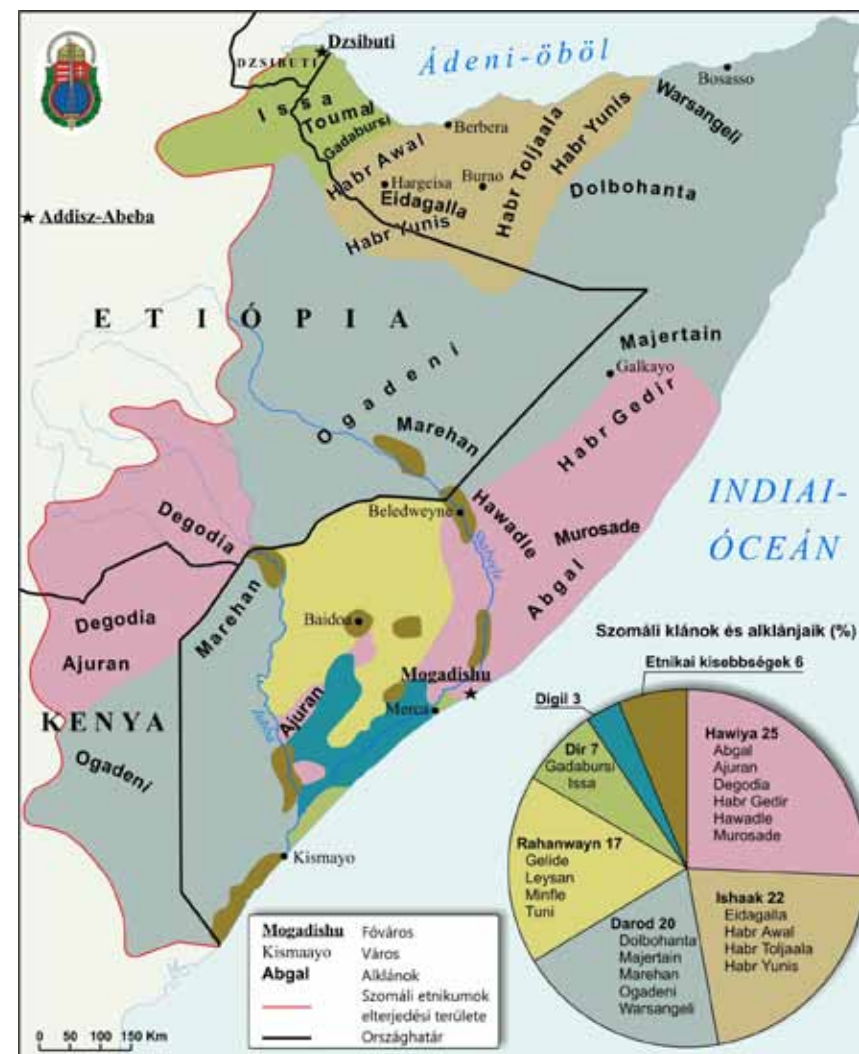
52 W. Andrzejewski, S. Strelcyn és J. Tubiana: *Somalia – the Writing of Somali*, UNESCO, Párizs, 1966; és Abdullahi: *Culture and Customs of Somalia*, 224 o.

Társadalmi struktúrák

A szomáli társadalmi struktúrák három pillére a klánok és al-klánok rendszere, a hagyományos törvények és szerződések (*xeer*), valamint a hagyományos igazságszolgáltatás/közigazgatás.⁵³ Erre az alapra épült – a mai napig nagyon bizonytalan sikerrel – a modern állam intézményi rendszere. A szomáli klán-struktúrákat számos nyugati szakértő tekinti a polgárháború és a több évtizede tartó anarchia gyökerének. Más – nem kevésbé hozzáértő – szakemberek szerint a törzsi struktúra sokkal inkább a folyamatos erőszak eszköze, semmint oka: az anarchia, éhínség és megosztottság a gyarmati múlt, a nagyhatalmak beavatkozása és Siyaad Barre belpolitikai machinációi összefüggésének következménye.⁵⁴

A klánok

A hagyományos szomáli társadalomban a klán volt a társadalmi és politikai szervezeti egység és a kormány, és egyszerre volt a társadalmi összetartozás alapja és politikai konfliktusok kiváltó oka. Gyakoriak voltak a klánok közötti háborúk, de ezek rövid ideig tartottak, alacsony intenzitásúak voltak és általában csak a férfiakat érintették.⁵⁵ Nőket, gyerekeket és az időskorúakat a háború nem érintette – bár a nők néha sebesült-ápoló szerepet játszottak. A föld közösségi tulajdon volt, igazgatása szorosan kapcsolódott a hatalom, vallás és klán fogalmihoz. A vének tanácsa és a klán vezetők feladata volt fenntartani a békét és harmóniát a klánok között, és meghatározni a klán tagjainak jogait és kötelezettségeit, a szomszédos klánok jogait és korlátait, a klánok közötti harcok hagyományos szabályait (pl. bánásmód a foglyokkal és sebesültekkel). A klán rendszer identitási, konfliktus-rendező és közösségi biztonsági keretként is szolgált. Például mikor egy klán meggyengült, sebezhetővé vált és elvesztette előjogait, a hagyományos gyakorlat szerint csatlakozott egy erősebb klánhoz, hogy fennmaradhasson, megőrizhesse biztonságát – és hogy fennmaradjon az általános béke. Ez nem a klán területeinek elfoglalását, a klán kismézzését jelentette – sokkal inkább egy olyan mechanizmust, amelyen keresztül a kisebb és gyengébb klánok védelmet találhattak.⁵⁶

7. ábra: A szomáli klánok területi megoszlása

A függetlenséget követő modernizálódás megváltoztatta a földről és hatalomról alkotott hagyományos felfogást – a klán rendszer és a korszerű társadalmi és politikai szerveződés formái egy ideig együtt léteztek.⁵⁷ A klán rendszer közös védelmi és konfliktus-rendező feladatait fokozatosan átvették a modern állam intézményei: a fegyveres erők, az országos (nemzeti) igazságszolgáltatás, az alkotmányos törvény-

53 Gundel: *Clans in Somalia*, 7. o.

54 Fraser Brown: *Tragedy in Somalia: Clans, Colonizers, Superpowers, and the Cult of Personality*, in *Origins*, 1993. május, 10–15. o. – <http://ehistory.osu.edu/osu/origins/download/Origins%20-%20May%201993%20-%20Somalia.pdf> (letöltve: 2014.08.20.)

55 Hassig és Latif: *Somalia*, 57. o.

56 Gundel: *Clans in Somalia*, 22. o. és Florence Ssereo: *Clanpolitics, Clan-democracy and Conflict Regulation in Africa: The Experience of Somalia*, *The Global Review of Ethnopolitics*, Vol. 2, no. 3–4, March/June 2003. március-június, 25–40. o.

57 Anthony Vinci: *Armed groups and the balance of power: the international relations of terrorists*, Taylor & Francis, 2008., 73. o.

hozási rendszer.⁵⁸ A klán vezetők elvesztették tényleges hatalmukat, és Siyaad Barre államcsínye után kulturális és társadalmi státuszukat is.⁵⁹ Siyaad Barre diktatúrájának egyik célja a klán rendszer teljes felszámolása volt – de a valóságban Barre a hatalom megtartása érdekében kihasználta és manipulálta a klán kötelékeket.⁶⁰ Kormányában három klán kapott meghatározó szerepet: Barre saját klánja (mareehan), Barre anyjának klánja (ogaden) és a nemzetbiztonsági szolgálat parancsnokának, Barre vejének klánja (dulbahante). E három klán szövetségével éveken át sakkban tudta tartani a hatalma ellen lázadókat.⁶¹

Ezer és kétezer éves hagyományokat nehéz 10-20 év alatt felszámolni – Siyaad Barre bukása után a klán rendszer visszatért, és ismét a szomáli társadalom és politikai élet egyik meghatározó tényezője. A szomáli politikusoknak mozgósítaniuk kell tehát a klán-rendszer valamely elemét, hogy támogatást nyerjenek. A mozgósítás alapja lehet a közeli rokoni kapcsolat vagy kevésbé közeli csoportok összefogása egy közös ellenféllel szemben. A klánok is szövetségeket köthetnek rokon klánokkal, hogy ellensúlyozzák egy másik, rivális klán hatalmat (amelynek úgyszintén lehetnek szövetségesei). E folyamat meg is fordulhat, frakciók alakulhatnak ki a klánokon belül, akár a csoportérdekek mentén, akár egy meggyőző politikai vezető hatására.⁶²

A szomáliak a klántól várják a biztonságot és a védelmet – ennek megfelelően a felelősség, kötelesség és jogok sokkal inkább kollektív, semmint egyéni kategóriák: a klán egyetemesen felelős tagjai magatartásáért, és a klán minden tagja felelős a klán érdekeiért. Húsz-harminc vagy akár még több generációt lefedő, bonyolult genealógiai kapcsolatok memorizálásával kora gyermekkorától kezdve minden szomáli megtanulja és magáénak érzi a nagyon pontos klán-identitást, és ez egész életében meghatározó marad. A klánok nevüket általában egy arab őstől származtatják.⁶³ A klán rendszer alá- és fölérendeltségi, rokoni, szövetségi és ellenségi viszonyai rendkívül bonyolultak, folyamatosan változnak. Nyomon követésük kívülálló számára több okból is nehéz (vagy akár lehetetlen) feladat.⁶⁴

- Az egyes csoportok történelmi eredete rendkívül eltérő és részben felderíthetetlen, ami lehetővé teszi a származási és hovatartozási viszonyok (elsősorban ideológiai okokból vagy a túlélés érdekében) történő megváltoztatását.
- A genealógiai kapcsolatok elismerése részben az egyes nemzetségek és klánok növekedésétől, sikerétől vagy hanyatlásától is függ. A „teljes genealógia” tehát

részben valós, de részben jelképes. A nyilvántartott származási vonalak gyakran „egymásba csúsznak.” Egyrészt az egyes háztartások (*reer*) fölötti szerveződési szinteken a csoportosulások valós és mitikus személyek özszemosásából kapták nevüket. Másrészt a genealógiai szintek és csoportok közötti megkülönböztetés az adott helyzettel együtt változhat.

- Egyes klánok elemei készek hosszabb-rövidebb ideig más klánokhoz csatlakozni (pl. vallási-rituális, gazdasági vagy politikai okokból, vagy a túlélés érdekében, gyakran egy „xeer,” vagy szerződés keretében). Ebbe a kategóriába tartozik a *shegat* (patronus-kliens kapcsolatok) intézménye: nehéz gazdasági vagy politikai helyzetben egy gyenge klán ideiglenesen felveheti egy erősebb klán genealógiáját, beolvadhat abba és közös ős alapján igényt tarthat a védelemre, majd ismét kiválhat és felveheti régi identitását, amikor a helyzet változik.
- A klánok szerveződési alapelve az apai ág szerinti származás (szükség esetén gyakori kitérőkkel az anyai ág szerinti származás területére is), de a valódi genealógiai vonalakat a nomád pásztorkodás társadalmi-gazdasági körülményei között kötött szövetségek határozták meg.
- További nehézséget okoz a törzsi struktúrák megértésében, hogy egy szomáli számára az apai ág szerinti származás egyszerűen *tol*, az anyai *bah*. A nyugati gondolkodás ennél stabilabb szervezési formákban, hierarchikus alá- és fölérendeltségi viszonyokban képzei el a társadalmat, és Szomáliában is ezt keresi – és ha nem találja meg, akkor is megteremti, ha ezzel elszakad a valóságtól. A Szomáliát tárgyaló szakirodalomban gyakran fellelhetőek a „törzs,” „klán-család,” „klán,” „al-klán” vagy „nemzetség” kifejezések, melyek európai kategóriák. Az ezeknek nagyjából megfelelő néhány szomáli kifejezés (qabiil, goolo, stb.) jelentése pontatlan és sokszor az adott helyzettől függ. Egy szomáli számára a generációk mélysége határozza meg a *tol* csoportok közötti különbségeket, de kevés információval szolgál az alá- és fölérendeltségi viszonyokról.⁶⁵

A klánon belül alapvető funkcionális egységek a *mag*- vagy *dija*-fizető csoportok – afféle kölcsönös biztosítási egyesületek, melyeket néhány száz, esetleg néhány ezer, 4-8 generáción belüli közös leszármazású rokon alkot.⁶⁶ Tagjaikat íratlan, de minden írásnál erősebb szerződés köti össze egymás védelmére és támo-

58 Leeson: *Better off stateless*.

59 Metz: *Somalia: a Country Study*, 124. o.

60 Abdullahi: *Culture and customs of Somalia*, 32. o.

61 Fraser Brown: *Tragedy in Somalia*, és Metz: *Somalia: a Country Study*, 14. o.

62 Anthony Vinci: *An analysis and Comparison of Armed Groups in Somalia*, in *African Security Review*, 2006/1, Institute for Security Studies, Pretoria 76–90. o.

63 Akbar S. Ahmed és David M. Hart: *Islam in tribal societies: from the Atlas to the Indus*, Routledge & Kegan Paul, London, 1984., 133–134. o.

64 J. Abbink: *The Total Somali Clan Genealogy: a Preliminary Sketch*, African Studies Centre, Leiden, 1999.

65 Abbink: *The Total Somali Clan Genealogy* és Ioan M. Lewis: *The Social Lineage System and the Total Genealogy to Basic Principles of Somali Political Institutions*, Colonial Social Science Research Council, London, 1957. 15–17. o.

66 Mindkét szó jelentése „vérdíj” – a *mag* szomáliul, a *dija* arabul. Ioan M. Lewis: *A pastoral democracy: a study of pastoralism and politics among the Northern Somali of the Horn of Africa*, Oxford University Press, London, 1961., p. 6. és *Traditional Governance in Somalia – South Central Somalia*, World Bank, 2005. 03. 28. – www.info.worldbank.org/etools/docs/library/153065/southcentralsomalia.pdf (letöltés ideje: 2009. 11. 17)

gatására.⁶⁷ A csoport tagjai által elkövetett vétségeket közösen váltják meg (a tarifát az iszlám törvények határozzák meg – egy emberölés ára pl. 100 teve),⁶⁸ illetve közösen szedik be a csoport tagjai sérelmére elkövetett vétségeikért járó jóvátételt. A mag-csoporton belül léteznek kisebb kötelezettséggel terhelt csoportok is: a (helytől függően) 33 vagy 40 teve megfizetéséért felelős *jiffo* vagy *rafiso*, valamint ezeken belül a 11 vagy 20 teve megfizetéséért felelős *jilib* vagy *raas*. A mag-csoport tűnik a társadalmi szerveződés legfontosabb szintjének az egyén számára, mert csak ezen keresztül van politikai és jogi státusza: 10-20 teve megváltást talán önállóan is meg tud fizetni, de 100 teve valószínűleg meghaladja a fizetőképességét, még kevésbé tud ekkora tartozást beszédni, ha az adós nem akar fizetni). Az egyén tehát kénytelen alárendelni magát a mag-csoport kollektív jogainak és érdekeinek.

A mag-fizető csoportok rendszere állandó mozgásban, fejlődésben van. A népesség növekedésével nő a csoportok létszáma, és ezzel nő a belső konfliktusok valószínűsége is. Egy csoport akkor válhat ketté, amikor két olyan csoportot tud kiállítani, amelyek külön-külön is képesek 100 tevének megfelelő megváltást fizetni. A csoportokat közös fizetési képességük teszi megbízható társadalmi intézményekké, de e képességükben óriási kihívást jelentett az évekig elhúzódó polgárháború. A harcok eredményeként nagyságrendekkel nőtt a fizetendő kompenzáció, ugyanakkor az állatállomány pusztulása az aszályok és környezeti károk következtében jelentősen csökkentette a mag-csoportok bevételét. Ennek eredménye, hogy a mag-csoportok egyre kevésbé képesek korlátok közé szorítani a vérbosszút és a klánok közötti harcokat.⁶⁹

A klán-rendszer csúcsa (az európai szóhasználatnak megfelelően) a *klán-család*, melynek genealógiája akár 30 generációt is lefedhet, amíg elér egy közös őshöz. A klán-család általában területileg túl szétagolt ahhoz, hogy egységes politikai, gazdasági vagy védelmi tényezőként működjön – erre sokkal alkalmasabb a törzsen belül a kb. 20 generációt lefedő *klán*, mely valamennyire kötődik egy adott vándorlási területhez, de a klán tagjai számára a közös származás fontosabb, mint a területi hovatartozás. A klánon belül a következő hierarchia-szint az *al-klán*, majd a 6-10 generációt lefedő *nemzetség*, amelynek alapján a klán tagja meghatározza önmagát.⁷⁰ A házasságok többnyire a nemzetségen kívül történnek, és van némi konfliktus-korlátozó szerepük, mert összekötik a nemzetségeket.⁷¹ Az egyén számára a legfontosabb a hierarchia alsó szintje, a család (*qoys*).

A nomád klán-családok (dir, isaaq, hawiye és darod) tiszta szomáli őseik alapján „nemes törzseknek” tartják magukat. A dir, isaaq és hawiye közös őse Irir Samaale, aki a mitológia szerint nemcsak Arábiából, de Mohamed próféta törzsből, a Qurayshi klánból származik, jelesen a próféta unokatestvérének, Aqiil Bin Abi-Talibnak a le-

67 Metz: *Somalia: a Country Study*, 117. o.

68 Ma gyakoribb a vérdíj pénzben történő megváltása.

69 Gundel: *Clans in Somalia*, 8–9. o.

70 *Mapping the Somali Diaspora*, Geographic Services, Inc. McLean, 2011.

71 Gundel: *Clans in Somalia*, 7–8. o.

származottja. Nevéből származik a törzsek közös neve (*samaal*), valamint Szomália és a szomáli nép neve is.⁷² A darod törzs női ágon kapcsolódik a samaal törzsekhez: ősük, Abdirahman bin Isma'il al-Jabarti (Darod sejk) egy dir törzsből származó nőt vett feleségül. E *samaal* törzsek teszik ki a szomáli lakosság 70%-át. A kúsita nyelvcsaládba tartozó maxaa tiri nyelv valamelyik nyelvjárását beszélik. Többnyire állattartással foglalkoznak, és lenézik a földműveléssel, kézművességgel vagy kereskedelemmel foglalkozó klánokat, és megvetik és alacsonyabb rendűnek tartják a nem-szomáli etnikumú embereket.

- A *hawiye* klán-család elsősorban Dél- és Közép-Szomáliában és Mogadishuban domináns, jelenléte Szomália más régióiban kevésbé jelentős. Hat klánra oszlik – a két legfontosabb a habar gedir és az abgal, melyek vezető szerepet játszottak a polgárháború során. Az al-Shabaab harcosainak jelentős része a hawiye klánból kerül ki.
- A *dir* klán-család három legfontosabb klánja az issa, a gadbursi és a biymaal. A dirhez tartozó népcsoportok Szomáliföldön, délkelet-Szomáliában, Etiópiában és Dzsibutiban élnek.
- Az *isaaq* klán-család hovatartozása vitatott: tagjai önálló klán-családnak tartják magukat, a dél-szomálik és a majerteen viszont az isaaqot a dir egyik klánjának tekintik. Az isaaq és egyes dir klánok között szoros rokoni kapcsolatok állban fenn. Szomáliföld lakossága nagyrészt isaaq.
- A *darood* klán-család három klánja az ogaden, a mareehan és a harti. Az ogaden Dél-Szomáliában, a Jubba középső és alsó szakaszán, valamint Etiópiában és Észak-Kenyában, a mareehan szintén Dél-Szomáliában, a Gedo régióban domináns. A harti klán a majerteen, dulbahante és warsangeli al-klánokból áll: a majerteen nagyrészt Puntföldön, a dulbahante és warsangeli nagyrészt Szomáliföldön él. Mivel a darood klánjai megtalálhatóak északon, északkeleten és délen, valamint Etiópiában és Kenyában a leginkább pán-szomáli nacionalistáknak tekinthetők.

Az elsősorban földműveléssel foglalkozó, letelepedett klán-család a *saab*, melynek két fő klánja a rahanweyn (más néven mirifle) és a digil. A klánok közös őse Saab, aki szintén Arábiából, Mohamed környezetéből származott.⁷³ A saab klánok származásukat nem vezetik vissza olyan távolra a múltba, mint a nomádok, társadalmi struktúrájuk lényeges elemekben eltér a nomádokétól, *mag*-fizetési gyakorlatuk is más. A szintén kúsita *may tiri* nyelvet beszélik. A vándorlást csak különösen aszályos években vállalják. Mivel elsősorban földműveléssel foglalkoznak, identitásukban nagyobb szerepet játszik a területi hovatartozás, mint a nomád klánok esetében. Letelepedett életmódjuk miatt a „nemes” törzsek lenézik őket.

72 Hassig és Latif: *Somalia*, 33–34. o.

73 Ahmed és Hart: *Islam in tribal societies*, 129. o.

Hagyományosan a saab klánok békeszerető népek. A polgárháború és az azt követő anarchia során sok méltánytalanságot kellett eltűrniük a harcias, jobban felfegyverzett, erősebb nomád klánok milíciáitól. 1999 után felállították saját fegyveres erőiket és a Jubba és a Shabeelle közötti területen fokozatosan kiépítették saját uralmukat, de nem terjeszkednek túl saját területük határain.

Léteznek klánokhoz nem tartozó, kisebbségi csoportok is: a *sab*, a *bantuk*, valamint a részben arab és perzsa eredetű partvidéki népek tartoznak ebbe a kategóriába. Nem alkotnak klánokat, bár a nomádok gyakran klánoknak nevezik (és megvetik) őket. E népcsoportokra a „kisebbség” nem minden esetben a legmegfelelőbb kifejezés: egyes kisebbségek (pl. a Dél- és Közép-Szomáliában a bantuk) helyi többséget alkotnak. A kisebbségek közös vonása, hogy szerte Szomáliában súlyos diszkrimináció és gyakori erőszak áldozatai.⁷⁴

– A *sab* a nomád klánok jobbágynak leszármazottai. A sabok szükséges, de megvetett foglalkozásokat űznek, következésképp a csoportokat gyakran foglalkozásuk szerint nevezik. A nomádok sok tekintetben függenek a sab mesteremberek kezűességétől és szakértelmétől (pl. házépítés során). A sab csoportok apai ágon vezetett genealógiája hasonlít a szomáli klánokéhoz, de a nemes klánok nem túriák és nem fogadják el a velük kötött házasságot. Egy sabnak hagyományosan nem lehet földtulajdona vagy állatállománya, nem vehet részt a helyi üzleti és politikai életben, és a szomálikkal csak egy szomáli pártfogó (*abbaan*) közreműködésével tarthat fenn kapcsolatot. A pártfogó védelmet nyújt más szomálikkal szemben és felelősséget vállal a rajta esett sérelemért.⁷⁵

A sab három fő csoportja a *gabooye* (a csoport pejoratív neve *midgaan*), a *tumaal* és az *yibir*. A leggyakoribb foglalkozások a vadász, bőrdíszműves és cipész, mérgekészítő, kohász, kovács, fodrász, különféle kézműves szakmák, valamint körülmetélő.⁷⁶ Külön említést érdemel a yibir csoport: a partvidéken, Mogadishu, Bosasso, Borama és Burao környékén élnek és a Kelet-Afrikában letelepedett zsidók utódainak tartják magukat. E zsidó örökség a radikális (és erősen zsidó-ellenes) iszlám csoportok megjelenésével kockázati tényezővé vált, annak ellenére, hogy a yibirek már évszázadok óta muszlimok.⁷⁷

– A *bantuk* (szomáli: *jareer*) rabszolgaként kerültek Szomáliába a XVII–XIX. század során, elsősorban a Jubba és a Shabeelle menti ültetvényekre. Leszármazottaik ma is főleg az ország déli részében élnek és földműveléssel foglalkoznak. A helyszíntől és származásuktól függően számos nevük van: *gosha*, *makane*, *shiidle*, *reer*, *shabeelle*, *mushunguli*. Bantu nyelvjárásokat beszélnek, de egyesek beszélnek arabul és suahéliül is. A szomálik általában igyekeznek a kisebbsége-

ket asszimilációra kényszeríteni, de a bantuk esetében a nomád törzsekben széles körben elterjedt az a nézet, hogy annyira különböznek a szomáliaktól, hogy asszimilációjuk lehetetlen. Ezért a bantukat igyekeznek a társadalom peremére szorítani – ez a bantu csoportok elleni gyakori és büntetlen erőszakhoz vezetett, különösen a polgárháború során, valamint az azt követő anarchiában. Ez a helyzet az évek során valamennyire változott: egyes bantu csoportok fegyvereket szereztek és megtanulták megvédeni magukat.⁷⁸

– A partok mentén élnek a *benadiri*, *barawani*, *bajuni*, *jaaji* és *amarani* csoportok (szomáli: *habash*). A partmenti őslakosság és az arab és perzsa kereskedők leszármazottai. Elsősorban halászok, tengerészek és kereskedők, suahéli nyelvjárásokat beszélnek. Kis halászfalvakban és a partmenti szigeteken élnek. A polgárháború és az azt követő anarchia idején súlyos erőszak áldozatai voltak, nagyrészkül, tulajdonukat elvesztették.

Vallás

A szomáli társadalmat megosztó klán-struktúra törésvonalait áthidaló identitás az iszlám hit. A szomálik többnyire a szunnita iszlám misztikára hajlamos, toleráns szufi irányzatait követik.⁷⁹ A XIX. század óta a legbefolyásosabb irányzatok a qadirija, szalihija, és idriszija.⁸⁰ Általában megférnek a világi politikai hatalommal, csak a szalihija irányzat játszik szerepet a mindennapi politikai életben – 1900 és 1920 között a gyarmati hatalmak elleni dervis lázadást a szalihija Szajid Mohamed Abdullah Hasszán irányította 20 éven át.⁸¹

Az 1950-es és 1960-as években a vallási vezetők szerepe fokozatosan csökkent, ahogy oktatási és jogi funkcióikat fokozatosan átvették a modern állam világi intézményei. Tekintélyüket és befolyásukat tovább gyengítette, hogy az 1960-as években a külföldről visszatérő diákokkal és munkásokkal együtt Szomáliában is megjelentek a modern politikai iszlám fundamentalista, erősen intoleráns irányzatai is, melyek számára a szufizmus toleranciája és egyes doktrínái elfogadhatatlanok. Siyaad Barre államcsínye után a vallási vezetők szerepe ismét megnőtt, de a politikába nem szólhattak bele. A rezsím álláspontját néhány letartóztatással és a vallási ítélszékek egyes tagjainak elbocsájtásával tették nyomatékosabbá, és gyorsan és szigorúan büntette a papok bárminemű politikai tevékenységét. Például az 1975-ös családjogi törvény elismerte a nők jogi és gazdasági egyenlőségét. Számos vallási vezető ebben az iszlám alapelveinek aláásását látta. Prédikációikkal az új törvény ellen lázi-

74 *Somalia: The Gabooye (Midgan) people*, Immigration and Refugee Board of Canada, 2012. 12. 04. http://www.ecoi.net/local_link/233725/342466_en.html (letöltve: 2014. 04. 17.)

75 Gundel: *Clans in Somalia*, 15. és 22. o.

76 *Somalia: The Gabooye (Midgan) people*.

77 Gundel: *Clans in Somalia*, 15. o.

78 Gundel: *Clans in Somalia*, 16. o.

79 Metz: *Somalia: a Country Study*, 135–141. o.

80 Ahmed és Hart: *Islam in tribal societies*, 136–141. o.

81 Lewis: *Understanding Somalia and Somaliland*, 5. o.

tották a szomálikat – aminek a kormány 10 közismert pap kivégzésével vetett véget. Az elnyomással a hatóságok nem tudták fölszámolni a mozgalmakat, csak föld alá kényszerítették őket – ahol szervezni kezdték visszatérésüket a politikai életbe.⁸²

A Siyaad Barre kormány bukását (1991) követő években számtalan vallási mozgalom jelent meg, amelyek ideológiája lefedte a politikai spektrum széles skáláját: al-Islah, al-Tabliq, al-Takfir, al-Ittihad és mások.⁸³ Nem lehet valamennyit egyszerűen azonosítani a „fundamentalista” vagy „terrorista” mozgalmakkal (de kétségtelen, hogy egyeseket viszont igenis lehet). A radikális iszlámista⁸⁴ irányzatok bizonyultak a legerősebbeknek. Ahol erre lehetőségük nyílt, az iszlám alapelvein működő adminisztrációt hoztak létre, az iszlám törvényeit (a sariját) alkalmazták az igazságszolgáltatásban.⁸⁵ A XXI. század első éveiben megjelentek a dzsihádisták mozgalmak is (elsősorban az al-Shabaab). Az iszlámista/dzsihádisták milíciák felvették a harcot a hadurak magánhadseregeivel, a „hittagadónak” kikiáltott központi kormányokkal és az idegen fegyveres erőkkel (mindez növelte elfogadottságukat). De harcoltak a mérsékelt szufi irányzatok ellen is; ennek egyik eredménye az volt, hogy megjelentek a szufi önvédelmi milíciák is.⁸⁶

82 Georg-Sebastian Holzer: *Political Islam in Somalia: A Fertile Ground for Radical Islamic Groups?* in *Geopolitics of the Middle East*, 2008.1. Róma, 23–42. o.

83 Metz: *Somalia: a Country Study*, 22. o.

84 A jelen tanulmányban alkalmazott „iszlámista” kifejezés azokra a személyekre és szervezetekre értendő, akik/amelyek az iszlám törvények alkalmazásán és vallási pártok segítségével végrehajtott politikai mozgósításon keresztül az iszlám vallás politikai szerepét akarják erősíteni, és vallási alapon működő kormányzást akarnak megvalósítani. Lauren Ploch: *Countering Terrorism in East Africa: The U.S. Response*, Congressional Research Service, Washington, 2010. november 3.

85 Besenyő János: *A szomáliai stabilitás és a nemzetközi közösség*, 33–34 o.

86 Leeson: *Better off stateless*.

Történelem

Archeológiai leletek szerint a szomáli partvidék kúsita népei legalább az i.sz. I. évszázadtól, de talán még régebben élnek a régióban. A VII. századtól kezdve a partvidéken letelepedett arab és perzsa kereskedőkkel keveredtek, az évszázadok során e keveredésből jött létre a közös hagyományokat követő, közös nyelvet beszélő, iszlám vallású, klán-alapú társadalmi rendben élő szomáli nép.⁸⁷

Szomália első gyarmatosítói az arabok voltak: az i. sz. VIII. században jelentek meg az Ádeni-öböl partvidékén az első arab (elsősorban jemeni és ománi) kereskedők. Bőségesen jövedelmező kereskedelmi hálózataik összekötötték az Indiai-óceán északi medencéjét Közép-Afrikával. Virágzó városokat és kisebb-nagyobb államokat alapítottak, és terjeszteni kezdték az iszlámot.⁸⁸ A XIII. században jött létre az Ajuran szultanátus, mely központi vízgazdálkodással (folyók és kutak fölötti állami monopólium, gát- és csatornaépítések), aktív kereskedelmi kapcsolatokkal, erős védelemmel jelentős birodalomra fejlődött és a XVII. sz. végéig Közép- és Dél-Szomália legfontosabb állama volt. Észak-Szomáliában az Adal szultanátus hosszú háborúban Etiópia egy részét is meghódította, de hódításait nem tudta megtartani. Helyét Berbera vette át, ez a város lett a XVII. századtól az iszlám bástyája Afrika szarván (a XV. századra a szomálik áttérése az iszlámra gyakorlatilag teljes volt. Leginkább a szunnita szufi irányzat terjedt el).⁸⁹ A XVIII. században Mogadishu vált Szomália legfontosabb városává. A várost a szomáli lakossággal keveredő arab és perzsa emigránsok hozták létre a IX. században, igen heterogén kultúrát teremtve ezzel. A XVIII–XIX. században Szomália területén több hűbéres terület létezett, amelyek Ománnak, az ottomán birodalomnak, afrikai uralkodóknak fizettek, és létezett két független helyi királyság is: Hobyó és a Majeerteen szultanátus.⁹⁰

Gyarmati korszak

Más afrikai államokhoz képest az európai gyarmatosítás későn érte el Szomáliát. Kelet-Afrika első gyarmatosítói, a portugálok meg sem kísérelték Szomália meghódítását.⁹¹ Mint gyakorlatias kereskedő népek, nagyon hamar rájöttek, hogy Szomália

87 Hassig és Latif: *Somalia*, 19. o.

88 Metz: *Somalia a Country Study*, 9–10. o. és Ahmed és Hart: *Islam in tribal societies*, 134–135. o.

89 Hassig és Latif: *Somalia*, 20. o.

90 Metz: *Somalia a Country Study*, 56–57. o.

91 Hassig és Latif: *Somalia*, 21. o.

birtoklása csak a harcias szomálik folyamatos elnyomása árán történhet, és ez több véráldozattal, kárral és költséggel járna, mint haszonnal.

Az első európai gyarmatot Franciaország hozta létre: 1862-ben a Dzsibuti-öbölben megvásárolták Obock kikötőjét, és 1883 és 1887 között a helyi szultánokkal kötött szerződések alapján kiterjesztették a protektorátusukat a mai Dzsibuti területére.⁹²

Az északi országrész 1888-ban lett a brit birodalom protektorátusa British Somaliland néven. A briteket valójában nem érdekelte az erőforrásokban szegény ország – de a brit birodalom egyik legforgalmasabb kikötője a közeli Áden volt a XIX. század végén és a XX. század első felében. A város – és a kikötőben megálló hajók – élelmiszer-ellátását az innen importált élőállatokkal tudták legegyszerűbben megoldani (a régiót ebben az időben „Áden hentesüzletének” is nevezték).⁹³ A protektorátust – amely valójában csak a partmenti sávra terjedt ki – először Indiából kormányozták (1898-ig), ezután a Foreign Officeből (Külügyminisztérium, 1905-ig), majd a Colonial Officeből (Gyarmatügyi Minisztérium).

Szomália keleti és déli régióiban olasz kereskedelmi társaságok kezdtek működni, és Olaszország megszerezte több szomáli kikötő fölött az ellenőrzést, majd Hobyo szultánjával kötött szerződéssel 1888-ban létrehozta első protektorátusát a Benaadir parton. A következő években további területek fölött szerezte meg az uralmat. Az olasz területeket 1908-ban egyesítették „Somalia Italiana” név alatt, és megkezdődött az olasz bevándorlás.

A XIX. század végén Etiópia császára, II Menelik az európai gyarmatosítók vetélytársa lett: meghódította a Hareri Muszlim Emirátust és elfoglalta egész Ogadent. Így 1897-re Etiópia, a britek, az olaszok és a franciák felosztották Afrika etnikailag egyik leghomogéner (de politikailag nagyon is megosztott) területét.⁹⁴

A szomálik – protektorátus ide, szultánok szerződésai oda, civilizáció előnyei amoda – nem nézték jó szemmel a hitetlen idegenek uralmát. A gyarmati hatalmak számos kisebb-nagyobb lázadást sikerrel fojtottak el. A legnagyobb lázadás, melyet Szajíd Muhammad `Abd Alláh al-Hasszán (az Őrükt Mullah – the Mad Mullah ill. il Mullah Pazzo) 20 évig tartott és egyszerre három birodalom (az etióp, a brit és az olasz) erejét hívta ki maga ellen. Csak a brit erők összehangolt légi és szárazföldi hadműveleteivel sikerült leverni. Hasszán felkelése súlyos csapás volt a szomáliknak: meghalt Észak-Szomália népességének egy harmada és a gazdaság jórészt elpusztult.⁹⁵

A II. világháborúban Olaszország egy rövid időre megszállta Brit-Szomáliföldet, majd 1941-ben – saját gyarmataival együtt – el is veszítette.⁹⁶ Délen 1941 és 1949 között brit katonai igazgatást vezettek be, majd a függetlenség kikiáltásáig az olaszok visszakapták a terület igazgatásának jogát, hogy felkészítsék a függetlenségre.

92 Lewis: *Understanding Somalia and Somaliland*, 124. o.

93 Metz: *Somalia a Country Study*, 11. o.

94 Lewis: *Understanding Somalia and Somaliland*, 29. o.

95 Metz: *Somalia a Country Study*, 59. o.

96 Hassig és Latif: *Somalia*, 24. o.

Függetlenség

A független Szomália két lépésben jött létre. Először Brit Szomáliföld vált függetlenné (1960. június 26-án. Öt nappal később, 1960. július 1-jén vált függetlenné Olasz Szomáliföld, és a két terület még aznap Szomáli Köztársaság néven egyesült.⁹⁷ A két gyarmat egy államban történő egyesítése nem volt zökkenőmentes. A brit és olasz jogi, közigazgatási, oktatási rendszereket nehéz volt összehangolni. Még lényegesebb volt az egyesülés hatása a klánok politikai státuszára. Északon, a volt Brit-Szomáliföldön a függetlenség előtt az isaaq klán volt a meghatározó politikai tényező, a dir és a darod ellenzékben voltak. Az egyesüléssel a határ két oldalán élő dir és darod klánok is egyesültek, így erős szövetséget alkottak. Délen a Shabeelle és a Jubba közötti területen élő rahanweyn klánok úgy érezték, hogy a darod és a hawiye az ő rovásukra növelték befolyásukat.⁹⁸

A szomálik szerint a függetlenség csak részben valósult meg. Dzsibuti népe a francia gyarmati státusz mellett szavazott.⁹⁹ Etiópia és Kenya nem voltak hajlandók feladni szomáli-lakta tartományait.¹⁰⁰ Az új szomáli politikai elit gyakorlatilag hatalomra kerülése első napjától kezdve a „Nagy Szomália” ideológiát követte: kész volt akár katonai erővel is felszabadítani és egy államban egyesíteni minden szomáli-lakta területet.¹⁰¹ Határincidensek sora következett, melyekben Szomália reguláris erők helyett a határ menti klánokból toborzott milíciákat (shiftákat) küldött harcba. A shifták gyengén szerepeltek ugyan, de rajtaütéseik elég fejfájást okoztak mind Etiópiának, mind Kenyának ahhoz, hogy katonai szövetséget kössenek (1964).

A függetlenség első néhány évében a nép részéről nagy volt az érdeklődés a politikai kérdések iránt. A szavazati jogot kiterjesztették a nőkre is, és 1960 és 1969 között rendszeres választásokat tartottak. A közügyek iránti érdeklődés hamarosan elpárolgott: a függetlenséggel egy új politikai elit jött létre, mely az állami erőforrásokat kliensi hálózatok létrehozására és fenntartására használta fel. A nemzeti politika szintjén a klánok is e kliensi hálózatok részévé váltak, és az elit újratermelődésének útjává a nepotizmus vált.¹⁰²

Külpolitikájában az ország el nem kötelezett volt, nagyon jó kapcsolatokat ápolt Olaszországgal, és ennek a révén szorososan együttműködhetett az Európai Gazdasági Közösséggel, ugyanakkor nem sokkal a függetlenség kikiáltása után diplomáciai kap-

97 Brit Szomáliföld öt napos függetlensége szolgált később jogalapként a Szomáliától történt elszakadásra.

98 Richard Cornwell: *Somalia: Fourteenth time lucky?* 87. Occasional Paper, Institute for Security Studies, Pretoria, 2004. április.

99 Hassan Ali Jama: *Who cares about Somalia: Hassan's ordeal; reflections on a nation's future*, Verlag Hans Schiler, 2005. Berlin. 96–97. o.

100 Lewis: *Understanding Somalia and Somaliland*, 36. o.

101 Metz: *Somalia: a Country Study*, 13. o.

102 Andre Le Sage: *Stateless Justice in Somalia: Formal and Informal Rule of Law Initiatives*, Centre for Humanitarian Dialogue, Genf, 2005. 16. o.

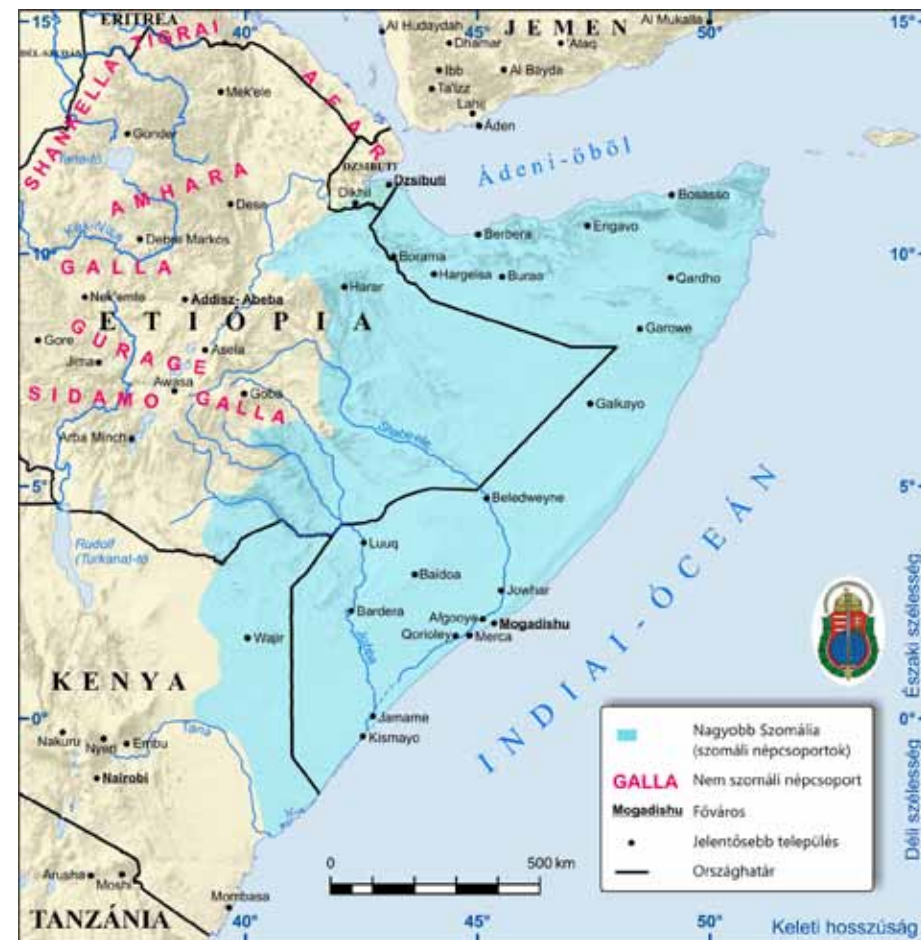
csolatot létesített a Szovjetunióval és Kínával is. A Szovjetunióból katonai és gazdasági tanácsadók érkeztek, valamint ott 500 tisztet képeztek.¹⁰³ Ezzel a kormány saját bukását készítette elő: a fiatal tisztek néhány év után marxista világnézettel (de legalábbis a hatalomgyakorlás marxista elméletével) tértek haza.

Az elit egyre növekvő korrupciójának ürügyével a fegyveres erőkből alakult Szomáli Forradalmi Tanács Siyaad Barre vezérőrnagy vezetésével 1969-ben megdöntötte a korrupció és gyenge rendszert.¹⁰⁴ A Szomáli Forradalmi Tanács feloszlatta a nemzetgyűlést, és nemzeti egységet akart teremteni a klánok torzalkodása és az észak-dél ellentétek helyett. Az új rezsim kettős célja a korrupció felszámolása és Szomália modernizálása volt.

Az új rezsim külpolitikájában kisebb szerepet kaptak a nyugati országokkal fenntartott kapcsolatok, és Szomália inkább a Szovjetunió felé közeledett. Tartotta magát az érvényben lévő nemzetközi szerződésekhöz, de Nagy-Szomália megvalósításáról nem mondott le, és 1975-ben, amikor Dzsibuti elnyerte függetlenségét, megpróbálta a stratégiaileg kiemelkedő jelentőségű területre is kiterjeszteni fennhatóságát. Etiópia ugyanezzel próbálkozott. A két szomszédos ország konfliktusa két éven belül tovább mélyült.¹⁰⁵

Siyaad Barre a tudományos szocializmus és az iszlám elveinek szintézise alapján akarta átszervezni és modernizálni a szomáli társadalmat (a két ideológia ötvözése korántsem olyan furcsa ötlet, mint első hallásra tűnik: mind az iszlámban, mind a szomáli hagyományokban van jó adag kollektívizmus). A szomáli társadalom modernizálását a tudományos szocializmus alapján erőltető kormány a klán rendszert és a hagyományos klán vezetők intézményét primitívnek tekintette és a szocializmus megvalósításának akadályát látta bennük.¹⁰⁶ A hatóságok a klánok hagyományos szállásterületeiből körzeteket és tartományokat hoztak létre; a klán vezetők helyett e területeket kormányzókra bízták, akik gyakran más klánhoz tartoztak. Minden olyan földterületet államosítottak, amely nem a Szomáli Forradalmi Tanács által elfogadott csoportok tulajdonában volt. A földeket nem a nemzet érdekeinek megfelelően használták, hanem a politikai kliensi rendszer megszilárdítása érdekében 50 éves bérletbe adták. Így a klán vezetők elvesztették mind a klán érdekeit és álláspontját képviselő politikai szerepüket, mind társadalmi státuszukat, mind pénzügyi háttérüket.¹⁰⁷ A klán szolidaritás helyét átvette az „elvtársiasság”. Az „unokatestvér”, „nagybácsi”, stb. megnevezéseket betiltották, mert azok életkor alapján automatikusan társadalmi rangot adtak egyes személyeknek. „Elvtárs” (*jaalle*) lett az egyetlen elfogadott meg-

szólítás; 1976-tól a Szomáli Forradalmi Szocialista Párton (Xisbiga Hantiwadaagga Kacaanka Soomaaliyeed) kívül minden politikai szervezetet betiltottak.¹⁰⁸

8. ábra: „Nagy Szomália”

Siyaad Barre valójában nem felszámolta, hanem hatalma megtartása érdekében manipulálta a klán rendszert.¹⁰⁹ Hatalmának alapja három klán – a mareehan (Barre saját klánja), az ogaden (Barre anyjának klánja) és a dulbahante (a nemzetbiztonsági szolgálat parancsnokának, Barre vejének klánja) – szövetsége volt.¹¹⁰ E hármasszövetségén keresztül el tudta fojtani az állam egységét fenyegető feszültségeket. És amit

103 Hassig és Latif: *Somalia*, 25–26. o.

104 Metz: *Somalia a Country Study*, 82. o.

105 Hassig és Latif: *Somalia*, 29–30. o.

106 Metz: *Somalia a Country Study*, 84–87. o.

107 Gardner és El-Bushra: *Somalia – the untold story*, 3. o.

108 Metz: *Somalia a Country Study*, 91–92. o.

109 Brown: *Tragedy in Somalia*.

110 Metz: *Somalia a Country Study*, 14. o. és Abdullahi: *Culture and customs of Somalia*, 32. o.

nem tudott megoldani emberek és csoportok manipulálásával, azt elérte a biztonsági erőkkkel – erővel és megfélemlítéssel.

Külföldi segítség

Az 1960-as évek elején Szomália olasz és amerikai segítséget kért hadereje korszerűsítéséhez, de a kapott ajánlatot a kormány túl korlátozottnak találta, ezért a Szovjetunióhoz fordult. A szovjet segítség bőkezű volt: 35 millió dollár kölcsön egy 20 000 fős fegyveres erő felállításához; harckocsik, PSZH-k, kézfegyverek, tüzérségi és légvédelmi rendszerek; vadászok és szállítógépek a légierő számára. Az oroszok felújították a már létező repülőtereket és újakat is építettek, korszerűsítették a berberai kikötőt.

Az 1969-es államcsíny után a szovjet segítség jelentősen nőtt. Több száz szovjet katonai tanácsadó érkezett az országba, és nagy mennyiségben érkezett új – és a korábbinál korszerűbb – felszerelés is: MiG–21 és Il-28 repülőgépek, Mi-8 helikopterek. A szárazföldi erők (négy gépesített dandár és egy kommandó zászlóalj) T–55 harckocsikat, BTR–60-okat, PSZH-kat, 122-mm lövegeket és BM–21 sorozatvetőket kapott, és somáli tisztek utaztak a Szovjetunióba kiképzésre. Mire Siyaad Barre összekülönbözött a Szovjetunióval, és kiutasította a tanácsadókat az országból, addigra már 2400 tiszt a Szovjetunióban, további 150 Kelet-Európa más országaiban kapott kiképzést.

A közel-keleti államok megpróbálták ellensúlyozni a szovjet katonai befolyást. Szaúd-Arábia kölcsönöskel támogatta a somáli kormányt; Kuvait 40 Centurion harckocsit adott el a hadseregnek; Egyiptom torpedónaszádokat, kézfegyvereket és a szovjet eszközökhöz alkatrészeket szállított. Somáli tisztek Egyiptomban, Szíriában és Irakban kaptak továbbképzést. Törzstisztek, híradó és műszaki tiszthelyettesek Szudánban kaptak kiképzést. E versengés eredménye az volt, hogy Szomália Kelet-Afrika legerősebb katonai hatalmává vált – különösen azután, hogy a szomszédos Etiópia káoszba süllyedt az 1970-es évek elején.

Az ogadeni háború végéig az USA és más nyugati államok visszautasították, hogy Szomáliát ellássák fegyverekkel, illetve katonai felszerelésekkel. 1979-től Olaszország Fiat teherautókat, könnyű harckocsikat és PSZH-kat szállított a somáliai fegyveres erőknek, míg az USA, főleg 1980-tól jelentős anyagi támogatással próbálta Siyaad Barre rezsimjét és katonai erejét erősíteni.¹¹¹ Németország a különleges erők képzésében, valamint a somáliai hadsereg rádiókkal való ellátásában vállalt szerepet. Vannak adatok arról is, hogy Siyaad Barre Dél-Afrikával is együttműködött katonailag. Más megállapodások mellett az apartheid-rendszer a somáliai kikötők használatáért cserébe a mozambiki és angolai háborúban zsákmányolt szovjet harckocsikat

111 Abdullahi: *Culture and customs of Somalia*, 38. o.

adott át. Kína is jelen volt a somáliai kormány katonai beszerzéseinél. Kínai típusú F–6 és F–7 vadászipülőgépeket kapott Kínától a somáliai légierő, miután az ogadeni háborúban légierőjének jó részét elvesztette.

Az ogadeni háború¹¹²

Az ogadeni háború célja a közel 500 éve etiópiai uralom alatti Nyugat-Szomália felszabadításával megtenni az első lépést Nagy-Szomália létrehozása felé (és nem mellékesen megszerezni a Haud régió legelőit).¹¹³ A külpolitikai lehetőséget Hailé Szelasszié császár bukása szolgáltatta: Etiópiában bizonytalan, zűrzavaros állapotok uralkodtak. Ezt kihasználva a somáli kormány megnövelte az etiópiai Ogaden tartományban működő gerillamozgalmak (elsősorban a Nyugat-Szomáli Felszabadító Front) támogatását. Etiópia megvádolta Szomáliát belügyeibe beavatkozással és irredentizmussal, válaszul a somálii hadsereg 1977-ben bevonult Ogaden tartományba.

Ősszel már 35 000 reguláris és 15 000 irreguláris somálii katona harcolt a területen. Az erőviszonyok papíron Szomáliának kedveztek. Páncélos csapatai sokkal erősebbek voltak (körülbelül 250 T–34 és T–55 harckocsival rendelkeztek, valamint 300 PSZH-val), mint az etióp hadsereg; légierője számbeli és minőségi fölényben volt az etióp légierővel szemben (24 MiG–21 és 29 más repülőgép, szemben Etiópia 40 repülőgépével, amelyekből csak 16 volt korszerű F–5).

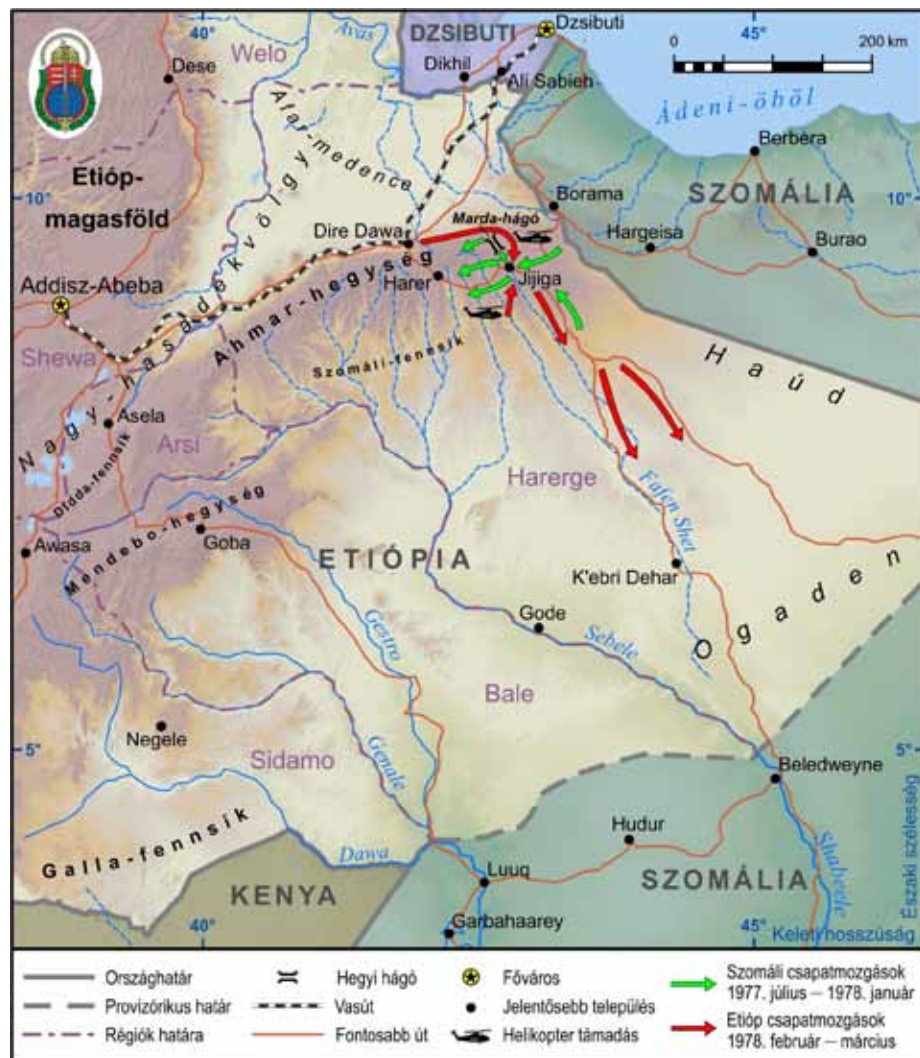
A hadműveleteket Hargeisából irányították, de ez is távol volt a harcok színhelyétől, mivel a Somáliai Nemzeti Hadsereg (SzNH) 550 km mélyen nyomult be a területre és 1977 júliusára a tartomány 60%-t ellenőrizte. Szeptember közepére a tartomány 90%-a somáliai kezekbe került, de az etióp erőknek sikerült megállítaniuk a somáli támadást. Dire Dawa és Jijiga elleni augusztusi támadás során a somáliak elvesztették a harckocsik felét, legalább 50-et. E kudarcot tetőzte, hogy erre az időre a somáli pilóták nem megfelelő kiképzettsége miatt az etiópiai légierő megszerezte a légi fölényt, és akadálytalanul támadhatta a hosszúra nyúlt utánpótlási vonalakat, melyek amúgy is sártengerré változtak az esők beköszöntével.

Szeptember közepén a somáli fegyveres erők három harckocsi zászlóaljjal elfoglalták Jijigát. Az etiópiai csapatok visszavonultak a Marda-hágó mögé, ahol újjászervezték erőiket. A konfliktus kimenetelét végül is a Szovjetunió döntötte el azzal, hogy magára hagyta Szomáliát, és Etiópiát kezdte támogatni, mivel annak kormányzata kommunista beállítottságú volt. Az újjászerveződő etiópiai hadsereg az Ogaden térségében 50 000 katonával rendelkezett. A szovjet utánpótlás ezt az erőt ellátta tüzérséggel

112 Gebru Tareke: *The Ethiopia-Somalia War of 1977 Revisited*, in *International Journal of African Historical Studies*, 2000/3, 635–667. o.

113 Metz: *Somalia a Country Study*, 12. o. és Lewis: *Understanding Somalia and Somaliland*, 124. o.

és harckocsikkal, valamint megerősítette 11 000 kubai katonával és 1500 szovjet tanácsadóval.

9. ábra: Az ogadeni háború

A szomálik megkísérelték bevenni Harert, de utánpótlási nehézségek miatt ez nem sikerült. A városon kívül beásták magukat és várták az etióp ellentámadást, amely 1978. február elején be is következett. A két lépcsős támadásban az etióp-kubai erők megverték a szomáliakat Jijiganál, valamint teljesen váratlanul egy kubai és etióp harccsoport északra felé nyomulva a Marda-hágó környékén megkerülte és hát-

ba támadta a beásott szomáli erőket. A két napos csatában 3000 szomáli katonát halt meg. Egy hét alatt Etiópiának sikerült a nagyobb városokat visszaszerezni, ezzel győzelmet aratni. 1978. március 9-én Siyaad Barre elnök visszavonta csapatait Etiópia területéről. A szomáli gerillák visszatértek a gerillaháborúhoz, azonban 1980 közepére az etióp hadsereg megverte a gerillákat és az ott maradt néhány szomáli alegységet, amelyek Ogaden egyes részeit még mindig ellenőrzésük alatt tartották.¹¹⁴ 1981-ben azonban még mindig voltak gerilla rajtaütések etióp célpontok ellen. 1982-ben szovjet támogatással a sikereken felbuzdulva Etiópia megtámadta Szomáliát, ami hozzájárult a rendszer agóniájának elindulásához.¹¹⁵

Szomáliára nézve katasztrofális volt az ogadeni kaland: a hadsereg 8000 embert veszített, a személyi állomány egyharmadát, valamint a páncélos erők kétharmadát és a légierő felét. A szovjet-etióp szövetség és a szomszédaival állandósuló határviták miatt pedig külpolitikailag teljesen elszigetelődött. A vesztes háború és a Szovjetunióval történt szakítás után nyugatbarát külpolitikai orientáció következett, de ez a Barre-rezsim életében már nem tudott kiteljesedni.¹¹⁶

Siyaad Barre bukása és a polgárháború

Kétségtelen, hogy a Barre-rezsim (elsősorban az ország modernizálása területén) sok eredményt és sikert mutathatott fel, de ezeknek számtalan kárvallottja is volt, akik a rezsim ellenségeivé váltak. Az ogadeni kudarc (mely ráadásul időben gyakorlatilag egybeesett egy súlyos aszályal) elidegenítette a szomáli társadalmat a rezsimtől, amelynek célja ezután már a túlélés és a hatalom bármilyen áron történő megtartása volt. Ennek érdekében Siyaad Barre és közvetlen köre a politikai és a gazdasági élet teljes monopolizálására törekedett. A kulcsfontosságú politikai és katonai posztokat elsősorban a mareehan klán (Barre klánja) tagjai kapták, bár más klánokból származók is kaptak befolyásos beosztásokat, ha ezzel az ellenzék soraiban megosztottságot és konfliktusokat lehetett szítani.¹¹⁷

A gazdasági élet előnyeit is központosították. Ez a szomálik óriási többségének elszegényedéséhez vezetett, de különösen súlyos csapás volt a déli folyók menti földművesek számára: földjeik jelentős részét elvesztették, helyüket új nagybirtokos elit vette át. Az 1980-as évek közepén az ország fejlesztési költségvetésének 100%-a idegen forrásokból származott. A segélyek elérték a teljes GNP 57%-át – a fennmaradó 43% nagyon bizonytalan volt, mivel elsősorban a közel-keleti olajtermelő országokban dolgozó szomálik hazautalásaiból származott. Ennek ellenére Szomália óriási

114 Lewis: *Understanding Somalia and Somaliland*, 68. o.

115 Angel Rabasa: *Radical Islam in East Africa*, RAND, Santa Monica, 2009. 33–34. o.

116 Abdullahi: *Culture and customs of Somalia*, 38. o.

117 Le Sage: *Stateless Justice in Somalia*, 21. o.

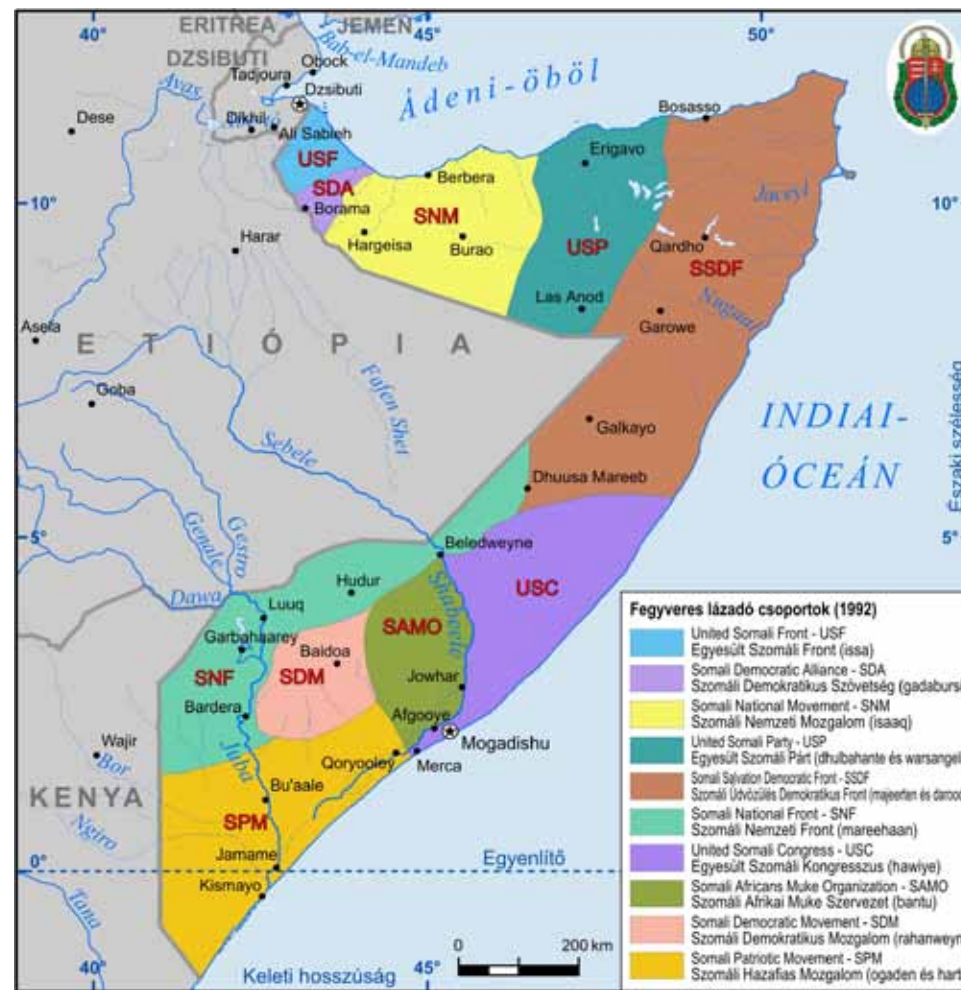
fegyveres erőket és óriási állami adminisztrációt tartott fenn, melyek elsősorban a kliensi rendszer eszközei voltak. A rezsím felszámolt minden olyan társadalmi struktúrát, amely bármennyire is képes lett volna korlátot szabni a központi hatalomnak, vagy elszámolást követelni.¹¹⁸

Ezekkel a módszerekkel a rezsím még egy évtizedig képes volt megőrizni hatalmát, de azoknak, akiket kizártak a hatalomból nem maradt más választásuk, mint a fegyveres ellenállás. A félreállított politikai és katonai vezetők visszatértek klánjához és ellenálló mozgalmakat kezdtek szervezni. Az 1980-as évek végére már Barre keze sem volt olyan határozott, mint korábban. Egy súlyos autóbaleset legyengítette (1986), és szövetségesei kezdték elhagyni. Az Etiópiával kötött békeszerződésben (1988) Szomália elfogadta a gyarmati hatalmaktól örökölt határokat. Ezzel Barre elvesztette az ogaden klán támogatását: az ogadenek azt remélték, hogy Szomália katonai erővel képes lesz visszazerezni az Ogadent Etiópiától. Az északi országgrész (a volt Brit Szomáliföld - és a mai független Szomáliföld) nagyrészt isaaq klánjai különösen nehezen túrték a déli klánok uralmát.¹¹⁹ A sikertelen ogadeni háború után beáramló menekülteket nagyrészt északon telepítették le, ami isaaq földek elvesztésével járt. A déli országgrészben is telepítettek le menekülteket – ezzel Barre a déli (mindaddig kormányhű) klánok támogatását is elvesztette.¹²⁰

A rezsím ellenségei számos kormányellenes szervezetet hoztak létre azzal a céllal, hogy megszabadítsák az országot Siyaad Barretől. Az ogadeni háború után e szervezetek egy részét Etiópia támogatta.¹²¹ A két domináns szervezet az 1981-ben Londonban létrehozott isaaq Szomáli Nemzeti Mozgalom (Dhaq Dhaqaaqa Wadaniya Soomaliyeed – Somali National Movement – SNM) és a szintén 1981-ben Jemenben létrehozott majerteen Szomália Megmentése Demokratikus Frontot (Jabhadda Diimuqraadiga Badbaadinta Soomaaliyeed – Somali Salvation Democratic Front – SSDF) volt.¹²² A szervezetek Etiópia támogatásával gerillaharcot kezdtek a Barre-rezsím ellen. Fegyveres akcióikra a kormány féktelen erőszakkal válaszolt: milíciái és reguláris csapatai szivattyú állomásokat és víztározókat pusztítottak el (ami különösen súlyos csapás egy sivatagban), és tömegesen erőszakoltak meg nőket (ami különösen súlyos csapás egy muszlim társadalomban).¹²³

1988-ban a Szomáli Nemzeti Mozgalom támadást indított és ideiglenesen elfoglalta Buraot és Hargeisát. A kormány válaszcspásaiban 50 000-en haltak meg és Hargeisa nagy része elpusztult.¹²⁴ A kormányerők brutalitása az ellenállás megszi-

lárdulásához, az ellenálló mozgalmak tömegtámogatásának növekedéséhez vezetett. E súlyos helyzetben néhány szomáli – a városi elit tagjai, ismert politikusok, szakemberek és az üzleti élet vezetői – tisztán látta, amit sok Szomáliát jól ismerő „szakember” nem: az ország egy katasztrófa, egy példátlan összeomlás felé tart. 1989 végén kiadtak egy kiáltványt, melyben felszólították Barret, hogy mondjon le és így mentse meg Szomáliát a teljes összeomlástól.¹²⁵

10. ábra: A Szomália területén osztozó fegyveres ellenállási mozgalmak Siyaad Barre elűzése után

118 Le Sage: *Stateless Justice in Somalia*, 21. o.

119 Abdullahi: *Culture and customs of Somalia*, 35–38. o.

120 Benjamin Powell, Ryan Ford és Alex Nowrasteh: *Somalia After State Collapse: Chaos or Improvement?*, The Independent Institute, Oakland, CA 2006.11.30.

121 Metz: *Somalia a Country Study*, 16. o.

122 Abdullahi: *Culture and customs of Somalia*, 35. o. és Jama, *Who cares about Somalia*, 128. o.

123 Gardner és El-Bushra: *Somalia, the untold story*, 41–51. o.

124 Abdullahi: *Culture and customs of Somalia*, 40–41. o.

125 Mohamed Haji Ingiriis: *The Making of the 1990 Manifesto: Somalia's Last Chance for State Survival*, Northeast African Studies, 12. Évf. 2. sz. 2012. 63–94. o.

A „Kiáltvány Csoport” figyelmeztetése süket fülekre talált. A harcok fokozatosan kiterjedtek Szomália más területeire is, és újabb kormányellenes klán szervezetek jelentek meg: az ogaden Szomáli Hazafias Mozgalom (Somali Patriotic Movement – SPM) és a hawiye Egyesült Szomáli Kongresszus (United Somali Congress – USC).¹²⁶ Az ellenállási mozgalmak szövetsége kemény harcokban legyőzte a kormány biztonsági erőit, és Siyaad Barre 1990. december 30-án elhagyta az országot.¹²⁷

A nagyobb szomáli ellenállási mozgalmak		
mozgalom	műveleti körzet	klán
Szomáli Nemzeti Mozgalom	Észak-Szomália	isaaq
Szomáli Hazafias Mozgalom	Dél-Szomália	ogaden
Egyesült Szomáli Kongresszus	Közép-Szomália	hawiye (murasade és abgal)
Szomáli Üdvözülés Demokratikus Front	Dél-Szomália; Észak-Szomália	majerteen és darood
Szomáli Demokratikus Mozgalom	Baidoa	rahanweyn
Al-Itihaad al-Islamiya	Délnyugat-Szomália (Ras Kamboni, Luuq)	szunni iszlám
Szomáli Nemzeti Szövetség	Mogadishu	habr gidir
Egyesült Szomáli Front	Északnyugat-Szomaliföld	issa
Szomáli Afrikai Muke Szervezet	n/a	bantu
Szomáli Nemzeti Demokratikus Szövetség	Galgadud, Mudug, Burtinle-Nugaal	lelkaseh és aurtoble
Egyesült Szomáli Párt	Erigavo és Las Anod	dulbahante és warsangeli

Szomália szétesése – Szomaliföld, Puntföld, Szomália¹²⁸

Dél- és Közép-Szomáliában a háború és az aszály eredményeképpen a gazdaság romokban hevert, több ezer ember halt éhen, de a Barre-rezsim bukásával Szomália tragédiája nem ért véget. A diktátor elűzése után a milíciák egymás ellen fordultak. A politikai hatalomért és a kereskedelmi központok, művelhető területek és termelő infrastruktúra fölötti ellenőrzésért vívott harcokban 400 000 ember halt meg, milliók

126 Jama: *Who cares about Somalia*, 128–132. o.

127 Metz: *Somalia: a Country Study*, 17. o.

128 Richard Cornwell: *Somalia: Fourteenth time lucky?*

menekültek a szomszédos országokba vagy a harcokban kevésbé érintett területekre.¹²⁹ Jórészt elpusztultak azok a bevételt termelő erőforrások is, amelyek birtoklásáért a milíciák harcolni kezdtek.

Az Egyesült Szomáli Kongresszus (USC), mely a harcok végén elfoglalta Mogadishut, magához ragadta a hatalmat.¹³⁰ Az USC 1991 januárjában kinevezte Szomália ideiglenes elnökének az abgaal Ali Mahdi Mohamedet. Őt azonban nem minden USC-frakció támogatta. Mohammed Farrah Aideed tábornok, a habr gidir klán vezetője kivált az USC-ből és egy új politikai szövetséget hozott létre, a Szomáli Nemzeti Szövetséget (Somali National Alliance – SNA), és fegyverrel szállt szembe a Mohamed kormányral. Ezzel a felkelés kaotikus polgárháborúvá alakult át, mely ezután több, mint 20 éven át tartott.¹³¹

Egészen más volt a helyzet az ország északi részén. A központi kormány erőinek kivonása (1991. január) után a domináns fegyveres erő, az isaaq klánokat tömörítő Szomáli Nemzeti Mozgalom (SNM) vezetői tárgyalásokat kezdeményeztek a többi északi klánnal (gadabuursi, esa, dulbahante, warsangeli). A tárgyalások eredményeként tűzszüneti és békemegállapodások jöttek létre.¹³² A klánok felismerték a központi hatalom teljes összeomlásában rejlő lehetőséget: képviselőik 1991. május 18-án az első boramai konferencián érvénytelennek nyilvánították az 1960-as egyesülést, és kiáltottak az egykori brit gyarmat függetlenségét Szomaliföld néven.¹³³ Abdarahman Tuurt nevezték ki ideiglenes elnöknek. Sem a békeszerződések és tűzszüneti megállapodások, sem a konferencián tanúsított egyetértés nem jelentette azt, hogy elérkezett a tökéletes béke és nyugalom Szomaliföldön. A politikai hatalomért, a gazdasági és katonai erőforrások elosztásáért folyó verseny éppúgy polgárháborúhoz vezetett, mint délen. A lényeges különbség viszont az volt, hogy a polgárháború kevesebb áldozatot követelt és rövidebb ideig tartott.¹³⁴

A fordulatot a második boramai konferencia hozta meg 1993-ban: Abdarahman Tuur elnök lemondott, helyette a klán-vezetők tanácsa (a *guurti*) Muhammad Haji Ibrahim Egal választotta elnöknek. Egal kinevezését a klán milíciák vezetői (a *calan cas* a helyi szóhasználat szerint) erőltették a tanácsra, mert arra számítottak, hogy irányítani tudják. Mint számos hasonló esetben, a báb ravaszabbnak bizonyult a bábmese-

129 Le Sage: *Stateless Justice in Somalia*, 21–22. o.

130 Jama: *Who cares about Somalia*, 129. o.

131 Shay: *Somalia between jihad and restoration*, 9. o. és Hassig és Latif: *Somalia*, 27. o.

132 Valójában e két mondat egy rendkívül bonyolult, klánok közötti és klánokon belüli viták és tárgyalások sorozatának leegyszerűsített összefoglalása. Mohamud Omar Ali, Koss Mohammed, Michael Walls: *Peace In Somaliland: An Indigenous Approach to State-Building Bura, Borama, and Sanaag Conferences*, Academy for Peace & Development, Hargeisa, é.n. <http://www.mbali.info/doc443.htm> (letöltve: 2014. 08. 20.)

133 Metz: *Somalia: a Country Study*, 9. o. és Abdullahi: *Culture and customs of Somalia*, 40. o.

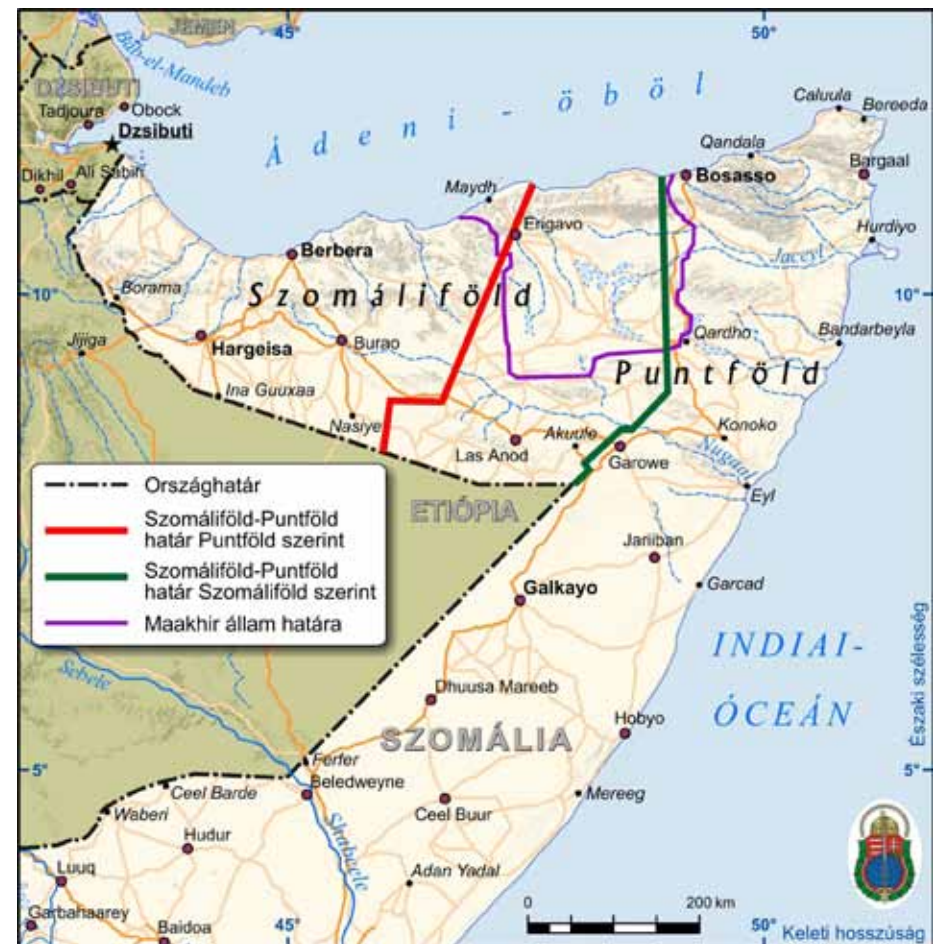
134 Dominik Balthasar, *The Wars in the North and the Creation of Somaliland*, World Peace Foundation, 213. 10. 28. – <http://sites.tufts.edu/reinventingpeace/2013/10/28/the-wars-in-the-north-and-the-creation-of-somaliland/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

tereknél: újabb polgárháborút provokált a klánok között, és olyan ügyesen játszotta ki egymás ellen az államtól független hatalmi központokat, hogy 1995-re nem maradt olyan erő Szomáliföldön, amely szembeszállhatott volna a hargeisai kormány hatalmával.¹³⁵

Ezután megkezdődött a háború pusztításainak kijavítása; a klán milíciákat részben lefegyverezték; létrehoztak egy rendőrséget; a bíróságok ismét működni kezdtek. 2003-ban megtartották az első többpárti választásokat. Szomáliföld megteremtette az önálló állami lét valamennyi feltételét. Közel 20 éve létezik sikeres független államként, de eddig nem tudta elérni, hogy függetlenségét más országok is elismerjék. Függetlenségének egyik diszkrét támogatója Etiópia: a szomáliföldi Berbera folyosó és Berbera kikötője alternatív tengeri kijárat a Dzsibutin, Szudánon, Kenyán és Eritreán át vezető (részben hosszabb és költségesebb, részben politikai szempontból kevésbé megbízható) útvonalak mellett.

Hasonló regionális rendteremtő folyamat indult be 1991 körül az északkeleti országrészben. A területet a nagyrészt majerteen SSDF szabadította fel, majd együttműködött a klánok vezetőivel a helyi közigazgatás megszervezésében.¹³⁶ Mint Szomáliföldön, a modern intézmények széthullása következtében itt is felértékelődött a hagyományos klán vezetők – és ezzel természetesen a klánok – szerepe. A majerteen klán 1998-ban Garoweban tartott konferenciáján döntöttek „Puntföld Állam” megteremtéséről. Puntföld nem független államként definiálja magát, hanem autonóm területként, amely kész csatlakozni Szomáliához mint szövetségi állam, amikor helyreáll a nemzeti egység.¹³⁷ Abdullahi Yusuf Ahmed ezredest választották Puntföld első elnökének (Yusufot 2004-ben az Átmeneti Országgyűlés (TFP) Szomália elnökének választotta meg). Puntföld saját milíciákat tart fent, valamint egy kis parti őrséget. A milíciák részt vettek Abdullahi Yusuf TFG kormányának védelmében. Számos jel utal arra, hogy a milíciák adtak a szomáli partok mentén folyó kalózkodáshoz a kiképzett fegyvereseket is.

Puntföld megteremtése egyben egy határvitát is elindított Szomálifölddel. A vita tárgya a Sanaag és Sool régiók, valamint Cayn (a Togdheer régió egy része) hovatartozása. A vitatott terület Brit-Szomáliföld része volt a gyarmati időszakban, és Szomáliföld a gyarmati határookra hivatkozva saját szuverén területének tekinti. Puntföld a klán-rokonság alapján követeli magának a területet: a helyi dulbahante és warsangeli al-klánok a darod klán-családhoz tartoznak.¹³⁸ A vita fegyveres konfliktushoz is vezetett, amelyben egyik fél sem tudta véglegesen kiszorítani a másikat a vitatott területről.

11. ábra: A Szomáliföld és Puntföld közötti határvitában érintett területek

Kísérletek a káosz megfékezésére

Az első kísérlet a Barre-rezsim bukását követő anarchia felszámolására az 1991-ben kinevezett „kiáltvány kormány” volt, mely élvezte Dzsibuti, Olaszország és Egyiptom támogatását is.¹³⁹ A kormány élvezte az Egyesült Szomáli Kongresszus támogatását is – de mivel több felkelő szervezet nem ismerte el a Kongresszus vezető szerepét, a kormány kudarcra volt ítélve. A kormányt a nemzetközi közösség sem ismerte

135 Balthasar: *The Wars in the North and the Creation of Somaliland*.

136 Abdullahi: *Culture and customs of Somalia*, 35. o.

137 Abdullahi: *Culture and customs of Somalia*, 142. o.

138 Markus V. Hoehne: *Puntland and Somaliland Clashing in Northern Somalia: Who Cuts the Gordian Knot?* in *Crisis in the Horn of Africa*, Social Science Research Council, New York, 2007. 11. 07.

139 Nevét onnan kapta, hogy számos tagja és támogatója az 1989-ben kiadott Kiáltvány aláírói között volt.

el a szomáli nép legitim képviselőjének. A Dzsibutiban tartott békéltető konferenciák (1991. június és július) sem hoztak értékelhető eredményt.

Az 1991-ben tartott dzsibuti konferenciák kudarca után még számos további békéltető konferenciára került sor: 1993 – Addis Abeba; 1997 – Sodere, Sana`a és Kairó; 1998 – Baidoa. Ezek mind sikertelennek bizonyultak. A résztvevők készséggel aláírtak egyezményeket és nyilatkozatokat – aztán minden maradt a régiben, a harcok folytatódtak.

Az első idegen beavatkozás

A nemzetközi közösség, látva a kaotikus állapotokat és a súlyos humanitárius krízist, 1992-ben a beavatkozás mellett döntött.¹⁴⁰ Az első szomáli ENSZ művelet (United Nations Operation in Somalia – UNOSOM I) végrehajtása 1992. áprilisban kezdődött. Célja a hadviselők közötti tűzszünet felügyelete és a segélyszállítmányok zavartalan elosztása volt – és e feladatokban teljes kudarcot vallott. Tűzszünet helyett egyre több klán milícia kapcsolódott be a harcokba. Kifosztották a segélyszállítmányokat, az elrabolt élelmiszert a nyílt piacon értékesítették és a hadurak az így befolyt pénzekből finanszírozták az egymás elleni a háborúikat. Naponta több száz menekült halt éhen: a klánok az éhséget is fegyverként használták. Az ENSZ erők és a segélyszervezetek tehetetlenek voltak: a rendelkezésre álló kis létszámú erővel nem tudták biztosítani a segélyszállítmányokat és a zavartalan elosztást.¹⁴¹ 1992. novemberben Aideed tábornok a békefenntartók visszavonását követelte az ENSZ-től és kijelentette, hogy a további ENSZ csapatok érkezését támadásnak fogja tekinteni.

A sikertelen UNOSOM I helyét 1992. decemberben – átmeneti intézkedésként – átvette a Unified Task Force (UNITAF), melyet az Egyesült Államok vezetett.¹⁴² Az UNITAF elődjénél sokkal nagyobb erő (közel 40 000 fő) volt, és sokkal robusztusabb mandátumot is kapott: „minden szükséges eszközzel, a lehető leghamarabb teremtsen egy biztonságos környezet a humanitárius segély műveletek számára.” Ekkora erővel a milíciák nem mertek ujjat húzni, és az UNITAF rövid távon sikeres volt.

UNITAF-ból hamarosan UNOSOM II, lett, melyben már több, mint 30 állam vett részt. UNOSOM II végül ugyanolyan sikertelennek bizonyultak, mint UNOSOM I.¹⁴³ A kudarcban jókora szerepet játszott az, hogy UNOSOM II elődjénél jóval kisebb erővel (22 000 katonával), de ugyanakkor sokkal agresszívebben próbált rendet teremteni. A hadurak felismerték, hogy az ENSZ műveletek veszélyt jelentenek rájuk nézve, de látták azt is, hogy a békefenntartók hadviselő képessége korlátozott. Maguk a békefenntartók is célpontokká váltak. Egyre gyakoribbak voltak az orvlövészek támadásai, a távirányítású robbanó szerkezetek és a tűzrajtaütések. Egy jól ko-

140 Lewis: *Understanding Somalia and Somaliland*, 78. o.

141 Az ENSZ mandátuma egy 3,000 fős erőt engedélyezett, de ennek csak egy töredéke érkezett meg az országba.

142 Abdullahi: *Culture and customs of Somalia*, 44. o.

143 Metz: *Somalia a Country Study*, 19–22. o.

ordinált rajtaütésben Mohamed Farrah Aideed tábornok milíciája 24 pakisztáni és 56 más ENSZ-katonát ölt meg 1993. június 5-én. Ezután az UNOSOM II műveletek első célja Aideed tábornok elfogása lett – ami az ENSZ misszió lezárásáig nem sikerült.¹⁴⁴

1993. október 3-án került sor a Gót Kígyó műveletre, melynek során az amerikai csapatok megkísérelték Mohamed Farrah Aideed hatalmát és befolyását gyengíteni azzal, hogy klánjának és milíciájának egyes kulcsfiguráit elfogják.¹⁴⁵ A művelet sikeres volt ugyan (a célszemélyeket sikerült elfogni), de az akcióban 19 amerikai katonára esett el. A szomálik vesztesége 1000 fő körül volt. Az amerikai katonák egy része az éjszaka folyamán is kint rekedt Mogadishuban, és csak másnap tudták kimenteni őket. Az amerikai csapatokat a Gót Kígyó kudarca után kivonták: 1994. március 3-án az utolsó amerikai is elhagyta az országot. Hamarosan a németek és az olaszok is távoztak, 1995. márciusban az utolsó ENSZ-katona is elhagyta Szomáliát.¹⁴⁶

Az átmeneti kormányok

2000. májusban a szomáli klánok több mint kétezer képviselője gyűlt össze Artában (Dzsibuti), hogy véget vessenek a konfliktusnak. Döntés született egy átmeneti hatalom létrehozásáról, mely ezt képes lesz elérni. Augusztus 14-én beiktatták az ország új, 245 fős parlamentjét, és létrejött az Átmeneti Nemzeti Kormány (Transitional National Government – TNG) is. A TNG elnöke Abdiqassim Salad Hassan lett. Az Átmeneti Nemzeti Kormány rendelkezett az állami hatalom és szuverenitás intézményeivel – törvényhozással, végrehajtó hatalommal, igazságszolgáltatással, rendőrséggel, fegyveres erőkkel – és élvezte a nemzetközi közösség támogatását. Abdiqassim 2000 nyarán, dacolva a hadurakkal, bevonult Mogadishuba, több helyen a lakosság éljenezése kísérvé. De habozott cselekedni, s ezzel elszalasztott egy lehetőséget, hogy leszámoljon az összes hadúrral.

Hussein Mohamed Farrah Aideed, Mohamed Dhere és más hadurak nem ismerték el a TNG hatalmát és tekintélyét, és 2001. márciusban létrehoztak egy rivális szervezetet, a Szomáli Megbékélési és Helyreállítási Tanácsot (Somalia Reconciliation and Restoration Council – SRRC). További egyeztetések, konferenciák és alkudozások után 2002. novemberben a kenyai Eldoretben megtartották a Szomáli Megbékélési Konferencia első ülését. A konferencia és a bizottságok egy éves munkája eredményeképp az átmeneti nemzeti kormány és az SRRC támogatói megegyezésre jutottak egy új kormány, és a kormány alapjaiként szolgáló új intézmények tekintetében:

- Átmeneti Szövetségi Alapító Okirat (Transitional Federal Charter – TFC), mely egy afféle elő-alkotmány;
- Átmeneti Szövetségi Országgyűlés (Transitional Federal Parliament – TFP);
- Átmeneti Szövetségi Kormány (Transitional Federal Government – TFG).

144 Shay: *Somalia between jihad and restoration*, 68. o., és Vinci, *Armed groups and the balance of power*, 68–81. o.

145 Richard W. Stewart: *The United States Army in Somalia 1992-1994*, U.S. Army Center of Military History, Washington DC, 2003. 15–19. o.

146 Hassig és Latif: *Somalia*, 32. o.

Az Átmeneti Szövetségi Országgyűlés (Golaha Shacabka Federaalka Kumeelgaarka ee Jamhuuriyada Soomaaliya), a Nairobi Átmeneti Szövetségi Megállapodásnak megfelelően 2004. februárban jött létre. A 275 képviselő Abdullah Yusuf Ahmedet választotta a köztársaság elnökének, aki Ali Mohamed Gedit nevezte ki miniszterelnöknek.

Az Átmeneti Szövetségi Kormány (Dowladda federaalka kumeelgaarka – Transitional Federal Government – TFG) volt a tizenötödik kísérlet működő és az egész országra kiterjedő politikai és adminisztratív kereteket teremteni Szomáliában. A kormányt az ENSZ tagállamok Szomália törvényes kormányának ismerték el. A kormány 2005. elején költözött Mogadishuba. Egy évvel később (2006. februárban) az Átmeneti Szövetségi Országgyűlés követte a kormányt, de biztonsági okokból Mogadishu helyett Baidoa-ban egy gabonaraktárban tartotta első ülését.

A kormánynak egyszerre több kihívással kellett szembenéznie, melyek közül a két legfontosabb a hadurak milíciáinak tevékenysége, illetve az Iszlám Bíróságok Szövetségének hatalma, tekintélye és fegyveres ereje volt. A kormány kereste a kiegyezés lehetőségét. E kísérletei valamennyire sikeresek voltak a hadurak tekintetében (akik az iszlám bíróságokban látták a nagyobb veszélyt). A bíróságok viszont időközben a radikális iszlámisták befolyása alá kerültek, akik nemcsak megakadályozták a kiegyezést, de aktív – és sikeres – harcot vívtak mind a hadúri milíciákkal, mind a kormány erőivel.

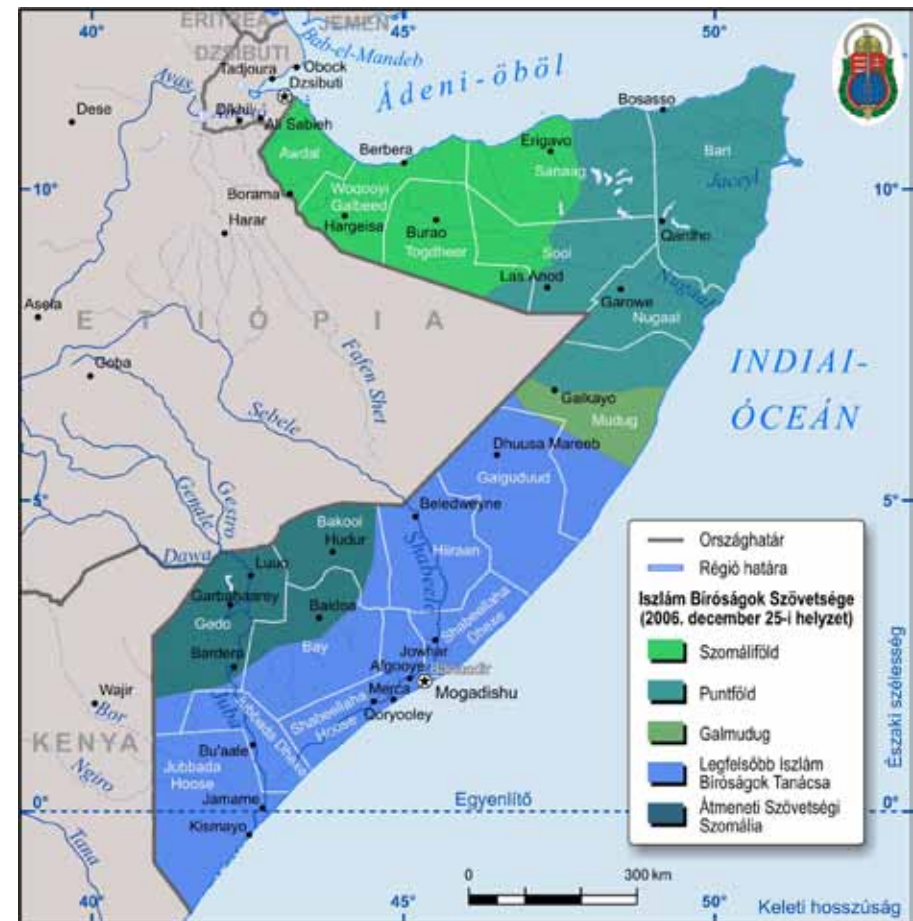
A kormányerők kénytelenek voltak visszavonulni, és 2006. nyáron már csak egy számottevő város (Baidoa) maradt kormánykézen. Az Átmeneti Kormányt az utolsó pillanatban kapott amerikai fegyverszállítmányok, a US Air Force légi csapásai és különösen az etiópiai csapatok mentették meg. Etiópia közvetlen beavatkozása (2006. július) megváltoztatta az erőegyensúlyt: a bíróságok milíciái nem tudtak ellenállni a jól felszerelt, jól kiképzett etiópiai fegyveres erőknek, és kénytelenek voltak visszavonulni. 2006. december végén a bíróságok kiűrtették Mogadishut; 2007. január elején a harcok véget értek a kormányerők (valójában a kormányt támogató etióp csapatok) győzelmével.

Az Iszlám Bíróságok Szövetsége

A modern Szomáliában elsősorban az olasz gyarmati korszakból örökölt jogrend működött, de (különösen a városi környezettől távol) jelentős szerep jutott az évezredes múltra visszatekintő, hagyományos konfliktusrendezésnek, a *xeernek* is.¹⁴⁷ Az iszlám törvényeit, a *sariját* szintén alkalmazták bizonyos esetekben (elsősorban a családjog és a polgárjog területén). A Barre-rezsim bukásával a modern igazságszolgáltatási intézmények megszűntek működni, de az általános anarchiában a *xeer* mechanizmussai sem voltak hatékonyak. Ebben az igazságszolgáltatási vákuumban felértékelődött

147 A *xeer* ismertetését lásd a Kormányzat és államigazgatás fejezetben.

a klánoktól független iszlám törvények jelentősége. A *sarija* elég szilárd alappal bizonyult a törvényes rend és biztonság megteremtéséhez.

12. ábra: Az Iszlám Bíróságok Szövetsége által ellenőrzött terület az etiópiai beavatkozás kezdetén

Mogadishu egyes – valamennyire biztonságos – körzeteiben (és ezzel párhuzamosan Dél- és Közép-Szomália más városaiban is) 1993-tól kezdtek létrejönni önálló iszlám bíróságok. Eleinte egy-egy klán területén belül, a klán tagjai közötti vitás ügyekben döntöttek, a pereskedőkre kirótt ítéletekből tartották fenn magukat. Bár az iszlám elveit követték és a *sarija* útmutatásai szerint szolgáltattak igazságot, ritkán hoztak olyan ítéleteket, amelyek ellentmondtak volna a szomáli szokásjognak. Ahogy múlt az idő, úgy bővült fokozatosan a bíróságok tevékenysége: iskolákat és klinikákat működtettek; milíciákat szerveztek, melyek fenntartották a közbiztonsá-

got, elfojtották a kalózkodást, a kábítószer kereskedelmet és a pornográfiát, végrehajtották a bíróságok ítéleteit és megvédték a lakosságot a *mooryaanok* fosztogatásaitól. Túlzás lenne azt állítani, hogy a bíróságok népszerűek voltak – a *sarija* középkori gyökereinek megfelelően ítéleteik is gyakran középkoriak voltak (csonkítás, botozás, kövezés), ami ellentmond a szomáli hagyományoknak – ugyanakkor minimálisra csökkent a rablás és a nemi erőszak, a lakosság élete visszatért a valamennyire normális kerékvágásba.¹⁴⁸

A csak egy-egy klánon belül működő bíróságok hamarosan elkezdtek együttműködni. Ez eleinte csak foglyok kicserélését jelentette, és időnként egy-két közös milícia műveletet. Az együttműködés fokozatosan szorosabb lett, és 2000-ben 11 mogadishui bíróság egyesülésével létrehozták az Iszlám Bíróságok Szövetségét (*Midowga Maxkamadaha Islaamiga* – Islamic Courts Union – ICU). A bíróságokat az eritreai kormány fegyverrel, tanácsadókkal, pénzzel támogatta. Ahogy a bíróságok száma nőtt, úgy nőtt fegyveres erejük is, egyre nagyobb területekre terjesztették ki befolyásukat, hamarosan jelentős terület kormányaként működtek és a központi kormány riválisai voltak. 2004-ben a mogadishui bíróságok milíciáik nehéz fegyvereik egy részét közös alakulatokba vonták össze, és többé-kevésbé hagyományos hadműveletekben egyre nagyobb területeket foglaltak vissza a hadurak milíciáitól is.

A bíróságok hatalma 2006 elején egész Mogadishura, az év végére már Dél-és Közép-Szomália jelentős részére kiterjedt. Egyes hadurak, látva a bíróságok növekvő erejét, 2006 elején létrehoztak ellenük egy közös szervezetet (Szövetség a Béke Helyreállítására és Terrorizmus Elfojtására – Isbaheysiga Ladagaalanka Argagaxisadda – Alliance for the Restoration of Peace and Counter-Terrorism – ARPCT). A szervezet az Egyesült Államok diszkrét támogatását is élvezte. A bíróságok milíciáinak fegyelmével és önfeláldozó bátorságával szemben a hadurak harctéri tapasztalatai, az amerikai pénz és fegyver nem volt elég: minden összecsapásban alul maradtak. A bíróságok milíciái az Átmeneti Szövetségi Kormány fegyveres erőit is legyőzték minden összecsapásban.

A bíróságok hatalmának részben a belső széthúzás, részben saját sikerük vetett véget. A bíróságok – mivel a *sarija* alapján ítéleztek – vonzották mind a szomáli, mind az idegen fundamentalistákat, akik egy radikális tömböt alkottak. A radikális elemek megakadályozták, hogy a bíróságok kiegyezzenek az Átmeneti Szövetségi Kormánnyal, és dzsihádot hirdettek a kormányt támogató Etiópia ellen. Az etiópiai kormány aggodalommal figyelte mind a bíróságok növekvő hatalmát, mind a fundamentalisták térnyerését: Etiópia számára elfogadhatatlan volt, hogy közvetlenül a határai mentén – ahol a helyi lakosság nemcsak muszlim, de szomáli etnikum is – egy iszlám fundamentalista politikai alakulat jöjjön létre. Etiópia (az Egyesült Államok támogatásával) 2006. december elejétől egyre nagyobb erőket vetett be az Átmeneti Szövetségi Kormány ol-

148 Robrecht Deforche: *Stabilization and Common Identity: Reflections on the Islamic Courts Union and Al-Itihaad*, in *Bildhaan: An International Journal of Somali Studies*: 13 évf. 102–120. o. <http://digitalcommons.macalester.edu/bildhaan/vol13/iss1/9> (letöltve: 2014. 08. 20.)

dalán. A bírósági milíciák elég erősek és fegyelmezettek voltak ahhoz, hogy sikerrel küzdjenek meg a hadurak és az Átmeneti Szövetségi Kormány szolgálatában álló milíciákkal, de csak rövid ideig tudtak ellenállni az etiópiai reguláris erők támadásának. 2006. december végén kiűrtették Mogadishut, 2007. január elején a harcok véget értek: a bíróságok vezetői kiegyeztek a kormánnyal vagy külföldre távoztak és onnan próbálták irányítani a további harcot. A milíciák egy része kiegyezett az kormánnyal, mások elrejtették fegyvereiket és eltűntek a szavanna bozótjában és a városok forgalmában. A legelszántabb iszlámista milícia, az al-Shabaab áttért a gerilla harcra.

IGASOM/AMISOM – a második idegen beavatkozás¹⁴⁹

Az AMISOM (Afrikai Unió Szomália Missziója - African Union Mission to Somalia) a nemzetközi közösség legutóbbi kísérlete, hogy aktív béketámogató műveletekkel oldja meg a szomáli válságot. Az AMISOM végrehajtó szervezete az Afrikai Unió, mandátuma az ENSZ BT határozatán alapszik. Az Afrikai Unió és a közép- és kelet-afrikai államok regionális szervezete, az IGAD¹⁵⁰ (Intergovernmental Authority on Development – Kormányközi Fejlesztési Hatóság) képviselői már 2002-ben tárgyaltak egy lehetséges szomáliai békefenntartó műveletről, mely helyreállítaná a rendet az országban. A békeművelet tervei 2004-ben kezdtek komolyabb formát ölni, mikor Kenyában megalakult az Átmeneti Szövetségi Kormány: nyilvánvaló volt, hogy Szomáliába települése után a kormánynak szüksége lesz egy fegyveres erőre, mellyel biztonságot tud teremteni a polgári lakosság számára.

Az Afrikai Unióban regionális szervezetek vezetik a felelősségi területükön végrehajtott békefenntartó műveleteket. Afrika északkeleti régiójában e szervezet az IGAD volt, melyet az AU Béke és Biztonsági Tanácsa 2005. februárban felkért a művelet végrehajtására. A művelet az IGASOM (IGAD Peace Support Mission in Somalia – IGAD Béketámogató Művelet Szomáliában) nevet kapta. Az IGAD vállalta a feladatot és 2005. márciusban megkezdte a békefenntartó erők szervezését, de azok egy évvel később még mindig nem települtek Szomáliába. E kudarcnak három alapvető oka volt:

- Az érintett és érdekelt államok (Szomália szomszédai, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság) és szervezetek (AU, IGAD, ENSZ) közötti érdekülönbségek, széthúzás és politikai manőverezés akadályozta a művelet megszervezését.

149 Terry Mays: *The African Union's African Mission in Somalia (AMISOM): Why Did It Successfully Deploy Following the Failure of the IGAD Peace Support Mission to Somalia (IGASOM)?* Peace Operations Training Institute, Williamsburg, 2009.

150 IGAD jogelődjét, az IGADD-ot (Intergovernmental Authority on Drought and Desertification – Kormányközi Aszály- és Sivatagosodásügyi Hatóság) hat közép- és kelet-afrikai állam (Kenya, Szomália, Uganda, Szudán, Etiópia, Dzsibuti) hozta létre 1983-ban (Eritrea és Dél-Szudán a függetlenség kivívása után, 1993-ban illetve 2011-ben csatlakozott). A szervezet nevét 1996-ban IGAD-ra változtatták, ugyanakkor az alapító okirat módosításával feladatait és hatáskörét kibővítették.

- IGAD a művelet éves költségeit 413 millió dollárra becsülte – az AU költségvetésében erre nem volt fedezet, és más forrásból nem tudták a szükséges pénzt előteremteni.
- Az ENSZ nem volt hajlandó sem feloldani, sem enyhíteni a Szomáliára bevezetett fegyverembargót: nem lehetett tehát egy szomáli fegyveres erőt szervezni az átmeneti szövetségi kormány számára – még az is kérdéses volt, hogy a békeművelet végrehajtó erők jogszerűen viselnének e fegyvert a műveleti területen.

Az IGASOM kudarc után az Afrikai Unió 2007. januárban átvette a művelet végrehajtását az IGAD-tól, és sikeresebbnek bizonyult. Egyrészt immár nemcsak az IGAD tagállamai, hanem bármelyik afrikai állam részt vehetett a műveletben. Másrészt változott a világ: az iszlám bírósági milíciák 2006-ban elért harctéri sikerei következtében az Egyesült Államok immár támogatta egy AU békeművelet végrehajtását. Az Egyesült Államok, az Európai Unió, Kína és más államok pénzügyi támogatást ígértek, az ENSZ immár hajlandó volt módosítani a fegyverembargót.

Az AMISOM (Afrikai Unió Szomália Missziója – African Union Mission to Somalia) eredeti ENSZ mandátuma (2007. 02. 21.) egy 8000 fős erőt írt elő és hat hónapra szól. Az első alakulat (egy ugandai zászlóalj) 2007. márciusban települt Szomáliába. A kezdeti nehézségek (finanszírozás, logisztika) leküzdése után az AMISOM mára 22 000 főre nőtt, mandátumát az ENSZ többször meghosszabbította. A felhatalmazás és a csapatok tevékenysége alapján az AMISOM tevékenysége leginkább a „békekikényszerítő műveletek” kategóriába sorolható: erői nem törekszenek pártatlanságra, hanem egyértelműen a szövetségi kormány oldalán harcolnak; részben önállóan, részben a szomáli biztonsági erőkkel együttműködve felkelés elleni műveleteket hajtanak végre és a kormány hatalmát és tekintélyét akarják kiterjeszteni és megszilárdítani. Ennek érdekében egyik fontos feladatuk a szomáli fegyveres erők kiképzése és felszerelése: idegen csapatok, még ha igazán nagy létszámúak is, csak ideig-óráig tudják ellenőrzésük alatt tartani Szomáliát.¹⁵¹

Az AMISOM műveletei részben sikeresnek bizonyultak a szomáli szövetségi kormány uralmának kiterjesztésében és megszilárdításában. A kormányerőkkel együtt végrehajtott hosszú felőrlő hadjáratban (2010–2012) kiszorították az al-Shabaabot Mogadishuból és Dél- és Közép-Szomália városaiból és falvaiból. Az al-Shabaab továbbra is a szomáli kormány egyik legveszélyesebb ellenfele, de ma korántsem rendelkezik azokkal a képességekkel, mint az AMISOM offenzívát megelőzően: súlyos veszteségeket szenvedett élőerőben és felszerelésben. E veszteségek pótlása sokkal nehezebb, mint korábban, mert elvesztette legjelentősebb bevételi forrásait és toborzóterületeit is, és kénytelen volt visszatérni a gerilla- és terrorista eljárásokhoz.

151 *Peace Support Operations: AJP-3.4.1*, NATO Military Agency for Standardisation, Brüsszel, 2001. 2-4–2-7 o.

Al-Shabaab harca a központi kormány ellen

Az iszlám bíróságok veresége után a központi kormánynak egy újabb kihívással kellett szembenéznie: a bíróságok egyik milíciája, az al-Shabaab az idegen megszállók elleni harc élére állt. E harc során egyik fél sem törődött a műveletek lehetséges „járulékos veszteségeivel,” meg sem kísérelték különbséget tenni a civil és katonai célpontok között. A felkelők az etiópai bázisok ellen rendszeresen lakóközterületekből indítottak támadásokat, amire az etiópai erők rendszeresen tüzérséggel válaszoltak. Mogadishuból közel 200 000 ember menekült el. A felkelők gerilla harceljárásai (rajtaütések, lesállítások, út menti IED eszközök, és a Szomáliában eddig ismeretlen öngyilkos bombatámadások) olyan sikeresek voltak, hogy 2008 derekáig visszafoglalták Dél- és Közép-Szomália jelentős részét, több kikötővárost, és Mogadishu nagy részét. Az átmeneti kormány csak a főváros néhány kerületét ellenőrizte, és csak az etiópai és AMISOM erők jelenléte tartotta hatalmon.¹⁵²

A harcok civil áldozatainak nagy száma ellenére a szomáli társadalom (mind az otthoni, mind a diaszpóra) széles rétegei önkéntesekkel és pénzzel támogatták az al-Shabaabot. De al-Shabaab élvezte a nemzetközi iszlám közösség támogatását is – különösen azért, mert az al-Shabaab vezetői határozottan elutasították a konfliktus tárgyalások útján történő rendezését. Többször hangoztatták, hogy el akarják törölni a gyarmati korszakból örökölt határokat, felszámolják Szomáliföld függetlenségét és Puntföld autonómiáját, és valamennyi szomalit egyesítik egy fundamentalista iszlám államban, mely a sarija előírásait követi. Párbeszédet elutasító magatartásukat az al-Qaeda vezetők is helyeselték. A mozgalom vezetője, Ahmed Abdi Godane 2008. június 4-én bejelentette, hogy az csatlakozik az Al-Qaeda nemzetközi dzsihádjához – ez több száz idegen önkéntest vonzott Szomáliába.¹⁵³

2008 és 2009 fordulója afféle választóvonal volt: kialakult egy erőegyensúly, amely közel három évig (2009–11) tartott. Az al-Shabaab azt elérte ugyan, hogy Etiópia 2009. januárban visszavonja csapatait Szomáliából, de nem tudta kiszorítani az átmeneti kormányt Mogadishuból, és nem tudta kikényszeríteni az AMISOM kivonását sem. Ellenkezőleg: az AMISOM mandátumát meghosszabbították, létszámát megnövelték, jól felszerelt erői elleni harcokban az al-Shabaab súlyos veszteségeket szenvedett. A diaszpórától származó pénzügyi források elapadtak, mert az Egyesült Államok a terrorista szervezetek listájára tette, ami súlyos jogi kockázatot jelentett a támogatók számára.

152 Hassan és Lefkow: *Caught in a Quagmire*; és Ken Menkhaus: *Assessment of the Current Strength and Capabilities of Al-Shabaab in Somalia*, CTC Sentinel, West Point, 2014. 02. 24. <https://www.ctc.usma.edu/posts/al-shababs-capabilities-post-westgate>. (letöltve: 2014. 08. 20.) Az interneten hozzáférhető propaganda videofelvételek egyszerű, de realisztikus kiképzési programról és rongyos, de fegyelmezett harcosokról tanuskodnak. Nyitott kérdés, hogy a videók mennyire fedik a valóságot.

153 Menkhaus: *Assessment of the Current Strength and Capabilities of Al-Shabaab in Somalia*. Az al Kaidához fűződő kapcsolat nem volt különösen szoros, de al-Shabaab jelentős propaganda támogatást és tanácsadókat kapott.

Az al-Shabaab fundamentalista nézetei – melyeket brutális erőszakkal kényszerített az ellenőrzése alatti lakosságra – rendkívül népszerűtlenek voltak az iszlám toleránsabb irányzatait követő somálik között. Szövetségei (többek közt a különlegesen erős Habar Gidr Ayr és az Ogaden klánok) sorra elhagyták és harcolni kezdtek ellene. Emellett belső széthúzás – amely elsősorban az alkalmazandó harceljárások, a klán-érdekek, az al-Kaidával kötendő szövetség és a nemzetközi segélyszervezetekkel szemben követendő politika miatt alakult ki – a mozgalom kettészakadásával fenyegetett.¹⁵⁴

E problémák ellenére ezekben az években al-Shabaab lényegesen több volt, mint terrorista szervezet – állam volt és kormány.¹⁵⁵ Ellenőrzése alatt tartott és kormányzott egy jelentős területet és annak lakosságát. Fegyveres erői (*al-Jaysh al-Ustra*), folyamatos harcot vívtak az Átmeneti Szövetségi Kormány és az AMISOM erőivel és az ellenséges klán milíciákkal, és éveken át több-kevesebb sikerrel megvédték e területet – sőt, esetenként jelentős sikereket is elértek. E harcokban a terrorista akciók és gerilla harceljárások mellett a hagyományos hadviselés harceljársait is alkalmazták az éppen aktuális helyzetnek megfelelően. A puritán, szalafista rendre az iszlám rendőrség (*al-Jaysh al-Hisbah*) felügyelt. Sarija bíróságok működtek, melyek brutálisan kegyetlen büntetéseket szabtak ki a rendet és az iszlám előírásait megsértőkre. A titkosrendőrség (*Amniyat*) ügynökei mindenütt ott voltak, mindenkire figyeltek, mindenkit (az al-Shabaab hú tagjait is) megfélemlítettek. Ugyanakkor az al-Shabaab jóléti szolgáltatásokat is nyújtott (elsősorban segílyt a leginkább rászorulóknak). A nemzetközi segélyszervezetek tevékenységének ellenőrzésével és korlátozásával igyekezett úgy beállítani magát, mint a nép védelmezője, aki megakadályozza, hogy az ingyen kiosztott segílyek miatt a somáli földművesek tönkremenjenek. Az adminisztrációt és a fegyveres erőket a kereskedelmi tevékenységekre és a kalózkok váltságdíjaira kivetett adók, a kismayoi kikötő bevételei, és a faszénexportból származó haszn finanszírozta – e bevételek pótolták a „terrorista” megbélyegzés miatt kieső pénzforrásokat.¹⁵⁶

Az al-Shabaab csillaga 2011 és 2013 között meredeken leszálló ágba került, ahogy a korábbi hibák kezdték megbosszulni magukat. A szervezet legnagyobb melléfogása a civil lakossággal szembeni magatartás – a következetes és féktelen erőszak, valamint a nemtörődomség – volt. Fiatal férfiakat – de nagyon gyakran 14-15 éves fiúkat is – erőszakkal kényszerítettek fegyveres szolgálatra, és nem ritkán öngyilkos bombatámadások végrehajtására. Nők és fiatal lányok gyakran voltak csoportos nemi erőszak áldozatai; fiatal lányokat gyakran kényszerítettek házasságra al-Shabaab harcokkal. A toleráns szufi irányzatot egy különösen szigorú szalafista ideológiával próbálták felváltani; ennek érdekében lerombolták a szufi szentek sírhelyeit (amit

a somálik szentségtörésnek tekintettek), és bevezették a sarija egy különösen kegyetlen változatát. Ennek eredményeként aztán hamarosan megjelentek a szufi önvédelmi milíciák is.¹⁵⁷ Mindezt betetőzte a 2011. évi aszály és éhínség: az al-Shabaab vezetői egyszerűen tagadták, hogy bármi probléma lenne; korlátozták a segélyszállítmányokat, és megakadályozták, hogy a legsúlyosabban érintett területekről a lakosság más vidékekre vándoroljon. Az éhínségnek közel 260 000 halálos áldozatának 90%-a Szomália legtermékenyebb területén, az al-Shabaab ellenőrzése alatti folyóvölgyek mentén következett be. E magatartás eredménye az volt, hogy a somáli lakosság az al-Shabaab ellen fordult.¹⁵⁸

A szervezet szalafista és irredenta propagandája, később a globális dzsiháid hangúlyozása, valamint a határon túli műveletek (pl. a 2010. július 11-én Kampalában végrehajtott bombatámadások) a szomszédos államok kormányait arra készítették, hogy nagyobb erővel támogassák az Átmeneti Szövetségi Kormányt, és megpróbálják végleg felszámolni az al-Shabaabot. Az AMISOM 2010. augusztusban kitört mogadishui állásaiból és egy évig tartó lassú, felőrlő harcban 2011. augusztusban kiszorította al-Shabaabot a fővárosból. Dél felől kenyai, kelet felől etiópiai erők támadtak.¹⁵⁹ A harcokban al-Shabaab jelentős ember- és eszköz-veszteségeket szenvedett, elvesztette hagyományos hadviselői képességét, és elvesztette ellenőrzését a főváros, valamint Közép- és Dél-Szomália több jelentős városa fölött; elvesztette Kismayot (2012. szeptember), az utolsó kikötővárost, amelynek bevételei jelentették a mozgalom egyik legfontosabb pénzforrását.

Az al-Shabaab problémáit a harctéri kudarcok mellett belső ideológiai feszültségek is növelték. Egyes nagy tekintélyű vezetők (pl. Ahmed Abdi Godane, Ibrahim al-Afghani, Fuad Mohamed Khalaf) az al-Qaedához fűződő szorosabb kapcsolatok és a globális dzsiháid irányába akarták terelni al-Shabaabot. Más, nem kevésbé tekintélyes vezetők (pl. Mukhtar Robow Ali és Hassan Dahir Aweys) fontosabbnak tartották a somáli nacionalista célok megvalósítását – ugyanakkor sérelmezték azt is, hogy idegenek egyre nagyobb szerepet kapnak a szervezet vezetésében.¹⁶⁰ A vezetők közötti széthúzásban az ideológia különbségek mellett a személyes ellentétek és pozícióféltés is szerepet játszottak. Az ellentétek 2013 derekán súlyos belső harcokhoz – valószínűleg polgárháborúhoz – vezettek, melyekből Godane és a nemzetközi dzsiháid hívei kerültek ki győztesen. Számos tekintélyes vezetőt likvidáltak (pl. Ibrahim al-Afghanit, Abul Hamid Hashi Olhayit, és az amerikai Omar Hammamit), és

154 Menkhaus: *Assessment of the Current Strength and Capabilities of Al-Shabaab in Somalia*.

155 Ebben az időszakban az al-Shabaab Mao Ce-tung háromfázisú gerillaháború elmélete szerinti második fázisban volt: képes volt területet foglalni és megtartani azt a reguláris erők támadásai ellenére; hagyományos műveletekre képes, mozgékony egységei fel tudták venni a harcot a kormány és az AMISOM erőivel.

156 *al-Shabaab: A Tactical Assessment*, OSAC, Washington DC, 2010. 05. 10.

157 Leeson: *Better off stateless*.

158 Graham Turbiville, Josh Meservey és James Forest: *Countering the al-Shabaab Insurgency in Somalia: Lessons for U.S. Special Operations Forces*, The JSOU Press/MacDill Air Force Base, 2014. 35–43. o.

159 Turbiville, Meservey és Forest: *Countering the al-Shabaab Insurgency in Somalia*. 35–36. o.

160 Nikola Kovač: *Rebuilding Somalia: Security Challenges for the Post-Conflict Nation*, NATO ACO Civil-Military Fusion Centre, 2013. május.

Godane egy kisebb, valamivel gyengébb, de sokkal veszélyesebb és sokkal kevésbé visszafogott al-Shabaab korlátlan ura lett.

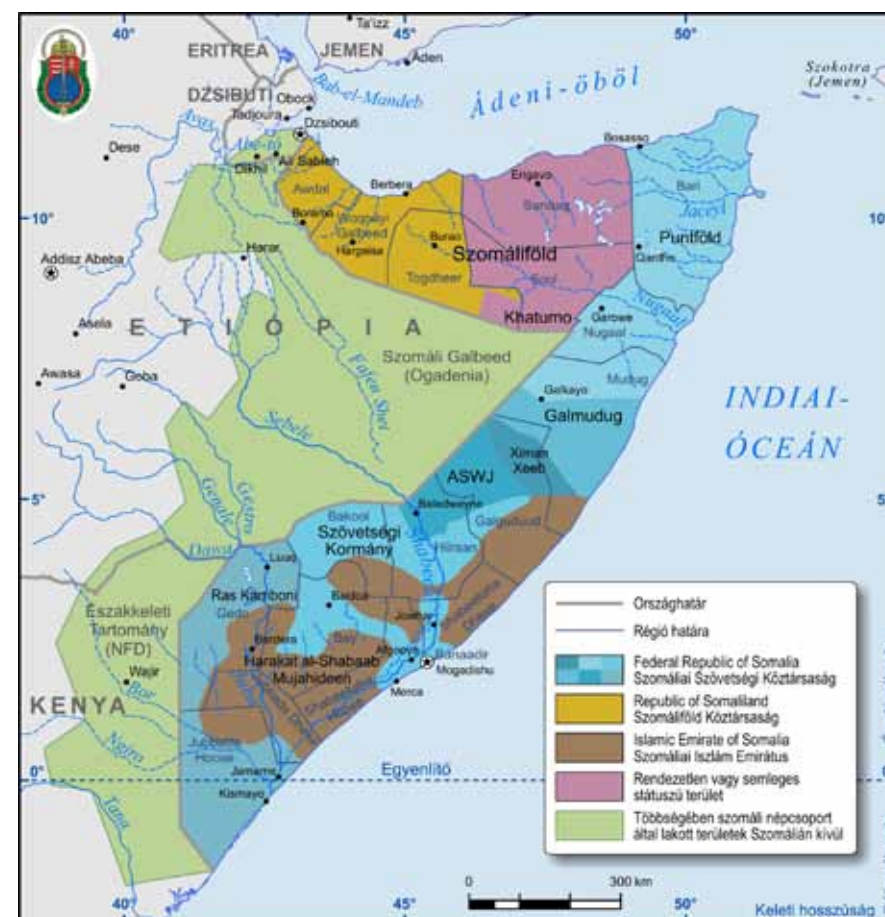
A harctéri kudarckok, az emberveszteségek, a bevételi források és a toborzóterület elvesztése alapján 2012-végén számos elemző az al-Shabab megsemmisülését (vagy minimum irrelevanciába sülyedését) jósolta. A jóslatok nem váltak be: 2014 elejére az al-Shabaab visszanyerte egyensúlyát. Gerilla műveletekkel és terrorista csapásokkal (célzott likvidálások, öngyilkos merényletek, járműbe rejtett pokolgépek, rajtaütések) nap mint nap megmutatta, hogy még mindig a legerősebb, legveszélyesebb kormányellenes erő. 2014. szeptember 1-jén Ahmed Abdi Godane meghalt egy amerikai légitámadásban; az al-Shabaab új vezetője Ahmad Umar Abu Ubaidah.

Útitervezés az átmeneti állapot megszüntetéséhez

Az átmeneti szövetségi intézmények (kormány és parlament) képviselői, Puntföld és Galmudug képviselői, valamint a nemzetközi közösség egyes szervezeteinek (Afrikai Unió, ENSZ, IGAD, Arab Liga, Iszlám Konferencia Szövetség) képviselői 2011. szeptemberben és 2012. februárban tartott konferenciákon megegyeztek egy útiterven, amely szerint 2012. augusztusra állandó demokratikus intézményeket (kormány, parlament, alkotmány) hoznak létre. Az intézményeket határidőre létrehozták és az Átmeneti Szövetségi Kormány 2012. augusztus 20-án adta át helyét Szomália Szövetségi Kormányának.

Kormányzat és államigazgatás

E kötet összeállítása idején (2014. tavasz-nyár) Szomália közigazgatási rendszere (valójában a teljes szomáli társadalom) átalakulóban van. Egyszerre több társadalmi modell működik az országban, melyekben a törzsi kötődések és az iszlám több-kevesebb szerepet játszanak.¹⁶¹

13. ábra: A politikai helyzet 2014 tavaszán-nyarán

161 Gudel: *Clans in Somalia*, 5–7. o.

Közép- és Dél-Szomáliában egy gyenge központi kormány próbál megfelelni a nemzetközi közösség elvárásainak – egyelőre mérsékelt sikerrel. A hatalommegosztás „négy és fél” arányú és egyértelműen klán-alapú: az ország rész négy nagy törzse egyenlő képviselést kap a parlamentben és az ország irányításában. A négy nagy törzshöz nem tartozó kisebbségeknek be kell érniük a „fél” képviselést.

Az ország északnyugati részén **Szomáliföldet** stabilitás, kétkamarás parlamenten alapuló demokratikus politikai rendszer, és egyszerű, de működő állami intézmények jellemzik. Szomáliföld nem tekinti magát klánokon alapuló állammá – a klán vagy régió alapján szervezett pártokat az alkotmány is tiltja. Az állam határait a volt brit gyarmat (British Somaliland) határai, és nem a klánok területei határozzák meg. Ugyanakkor az állam területén számos klán él (a legnagyobb klán az isaak), és a klán-identitás korlátozottan érvényesül a törvényhozásban is: a parlament felső házában tagjai a klánok elöljárói (az alsóház tagjai közvetlen választás útján kapják mandátumukat).

A **keleti, déli és középső országrészekben** számos mini-állam jött létre, melyek (Szomálifölddel ellentétben) nagyon is klán-alapúak. Puntföld határait például nagyrészt a majerteen klán területi határai határozzák meg (ezért Szomáliföld keleti régiójára is igényt tart, ahol majerteen al-klánok élnek). A központi kormány erősödésével e mini-államokra egyre nagyobb nyomás nehezedik, hogy adják föl önállóságukat és csatlakozzanak a Szomáli Szövetségi Köztársasághoz.

Dél-Szomáliában a szélsőséges iszlámista csoportok ellenőrzése alatti területeken az ideológia felülírja (de nem tudja teljesen elfojtani) a klán kötődéseket. Az iszlámisták ügyesen kihasználják a helyben domináns klán és a kisebb klánok közötti ellentéteket.

Szomáli Szövetségi Köztársaság

Hivatalos név: Jamhuuriyadda Federaalka Soomaaliya – Szomália Szövetségi Köztársaság

Alkotmány: Ideiglenes alkotmány van érvényben, melyet 2012. augusztus 1-jén fogadott el az Alkotmányozó Nemzetgyűlés. Az eredeti szándék az volt, hogy népszavazás döntse az alkotmány végleges elfogadásáról, de erre az al-Shabaab által ellenőrzött területeken nem volt lehetőség. Az alkotmány hatályba lép, amikor az új országgyűlés elfogadja azt.

A szövetségi parlament (*Baarlamaanka Federaalka Soomaaliya*) a törvényhozó hatalom. A parlament választja meg az elnököt, és a parlamenti tisztségviselőket. A parlament feladata meghatározni a szövetségi államok számát és határait. A parlament kétkamarás, de egyelőre csak az alsó ház létezik (275 képviselővel). A képviselőket a „négy és fél” képlet szerint a négy nagy klán 30 – 30 elöljárója és a kisebbségek 15 képviselője választotta meg. A felsőház tagjait Szomália 18 régiójából és a szövetségi tagállamokból kellene megválasztani – de szövetségi tagállamok létrehozása csak most kezdődött.

A végrehajtó hatalmat Szomália Szövetségi Kormánya (*Dowladda Federaalka Soomaaliya*) gyakorolja. 2012. augusztus 20-án vette át a hatalmat az Átmeneti Szövetségi Kormánytól. Ez a nemzetközi közösség legújabb kísérlete működő országos politikai és adminisztratív kereteket teremteni Szomáliában – az elmúlt két év tapasztalatai azt mutatják, hogy ez a korábbiaknál valamennyire sikeresebb kísérlet. Ugyanakkor erre a kormányra is igaz, hogy – csakúgy mint elődeit – egyelőre csak fegyveres erő (a Szomáli Nemzeti Hadsereg, a kormányt támogató milíciák és az AMISOM) képes hatalmon tartani. A nemzetközi támogatás ellenére a kormány hatalma csak korlátozott területen – az ország a középső és déli régióiban – érvényesül. Az idegen támogatás nélkül a kormány hatalma még Mogadishura sem terjedne ki. Ugyanakkor az idegen csapatok – de különösen az etiópiaiak és kenyaiak – jelenléte bizonytalanná teszi a kormány támogatottságát: a szomálik nem szívlelik az idegeneket, még kevésbé a hitetleneket, de legkevésbé azokat a hitetlen idegeneket, akik diktálni akarnak. A kormányellenes (iszlámista) szervezetek propagandájának egyik állandóan visszatérő – és meglehetősen sikeres – motívuma, hogy a kormány lepaktált a hitetlenekkel és kiszolgálja érdekeiket a szomálik rovására.¹⁶²

A kormány – és a kormányt támogató nemzetközi koalíció – egyik nagy problémája a korrupció: a katonai rendfokozatok osztogatása politikai kapcsolatokért; a kevés állami tulajdon és a még kevesebb állami bevétel magánkézbe juttatása; a hatalmi pozíciók készpénzre váltása. Különösen szembeötlő a szomáli biztonsági erők számára szállított fegyverek és lőszer illegális értékesítése a szabad piacon és a kormányellenes milíciáknak, elsősorban az iszlámista al-Shabaabnak. E kereskedelemben a szomáli kormány számos magas beosztású tisztviselője is érintett.¹⁶³

Szomáliföld

Hivatalos név: Somaliland

Szomáliföld hibrid politikai rendszerének alapjait az 1993-ban megrendezett boramai konferencián teremtették meg. A modern, nyugati típusú intézmények és a hagyományos kormányzás intézményei egyszerre, egymást kiegészítve működnek.

Alkotmány: Szomáliföld 1991-ben hirdette ki függetlenségét. Az 1993-ban elfogadott Szomáliföld Nemzeti Alapokmány, az 1997-ben elfogadott Átmeneti Alkotmány és a 2000. április 30-án elfogadott és 2001-ben népszavazással megerősített

162 Rabasa: *Radical Islam in East Africa*, 66. o.

163 Andrew McGregor: *Are Corruption and Tribalism Dooming Somalia's War on al-Shabaab Extremists?* Terrorism Monitor, Washington DC, XII. évf. 4. sz. 2014. február 21. – [http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews\[swords\]=8fd5893941d69d0be3f378576261ae3e&tx_ttnews\[any_of_the_words\]=somalia&tx_ttnews\[tt_news\]=42001&tx_ttnews\[backPid\]=7&cHash=b00754da9c28508c3ccf494bd78384f6](http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews[swords]=8fd5893941d69d0be3f378576261ae3e&tx_ttnews[any_of_the_words]=somalia&tx_ttnews[tt_news]=42001&tx_ttnews[backPid]=7&cHash=b00754da9c28508c3ccf494bd78384f6); (letöltve: 2014. 08. 20.); Mohamed Mubarak: *Somali military has more problems than lack of guns*, African Arguments, 2014. 02. 26. – <http://africanarguments.org/2014/02/26/somali-military-has-more-problems-than-lack-of-guns-by-mohamed-mubarak/> (letöltve: 2014.08.20.); és ENSZ BT 2142 sz. Határozat, 2014. 03. 05.

végleges Alkotmány következetesen elnöki politikai rendszert ír elő, melyben a végrehajtó hatalom mellett kétkamarás parlament működik.

A parlament mindkét háza 82 tagú. Az alsóházba delegált képviselők tekintetében az alkotmány szavazatarányos népképviselést ír elő. Az alsóház (*Golaha Wakiilada*) jogosult pénzügyekkel kapcsolatos törvényeket hozni – ezekbe a felsőháznak nincs beleszólása. A felsőház (*Golaha Guurtida*) tagjai a klánok bölcsei, akik kulcsszerepet játszottak a szomaliföldi klánok közötti béke megteremtésében és klánjaik vezetői nevezték ki őket a felsőházba. A pénzügyekkel kapcsolatos törvények kivételével az alsóházhoz hasonló parlamenti funkciókat látnak el, és ők a vallás, a hagyományok és a biztonság őrei. Az alkotmány nem szabályozza a felsőház tagjainak megválasztását – e hiányosságot a felsőház tagjai eddig úgy hidalták át, hogy többször is meghosszabbították saját megbízatásukat. Ezzel a felsőház kezdi hitelét veszteni a szomaliföldi társadalomban.

Közigazgatás

A gyarmati időkkel megelőzően Szomália nem létezett mint egységes, szuverén állam, nemzetközi határokkal, központi kormánnyal és korszerű intézményekkel. Kisebbszámú szuverén szultánátusok (Majerteen, Warsangeli, Hobyo és mások) és városállamok léteztek, melyek időnként szövetkeztek egymással, máskor harcoltak egymás ellen, és a kelet-afrikai hagyományoknak megfelelően szedtek adót és kormányoztak. A XIX. század végén a „versenyfutás Afrikáért” során ezek a politikai egységek túlgyengék, túl kicsik és széthúzóak voltak ahhoz, hogy sikerrel ellenálljanak a nyugati hatalmak (és Etiópia) gyarmatosítási ambícióinak. A gyarmatosítással megjelentek a modern közigazgatás és állam elemei, melyeket a független Szomália is átvett. Az országot 18 régióra (*gobol*) osztották, a régiókat tovább osztották, összesen 97 körzetre (*degmada*). E közigazgatási egységeket a fővárosból, Mogadishuból irányították.

Szomália 18 régiója		
Awdal	Gedo	Sanaag
Bakool	Hiiraan	Shabeellaha Dhexe
Banaadir	Jubbada Dhexe	Shabeellaha Hoose
Bari	Jubbada Hoose	Sool
Bay	Mudug	Toghdeer
Galguduud	Nugaal	Woqooyi Galbeed

Az önállósághoz szokott szomalik nehezen tűnnek bármilyen kormányt, és különösen nehezen viselték el az erősen központosított államot és a távoli fővárosból történő állami irányítást. A polgárháború során a közigazgatási rendszer – a modern

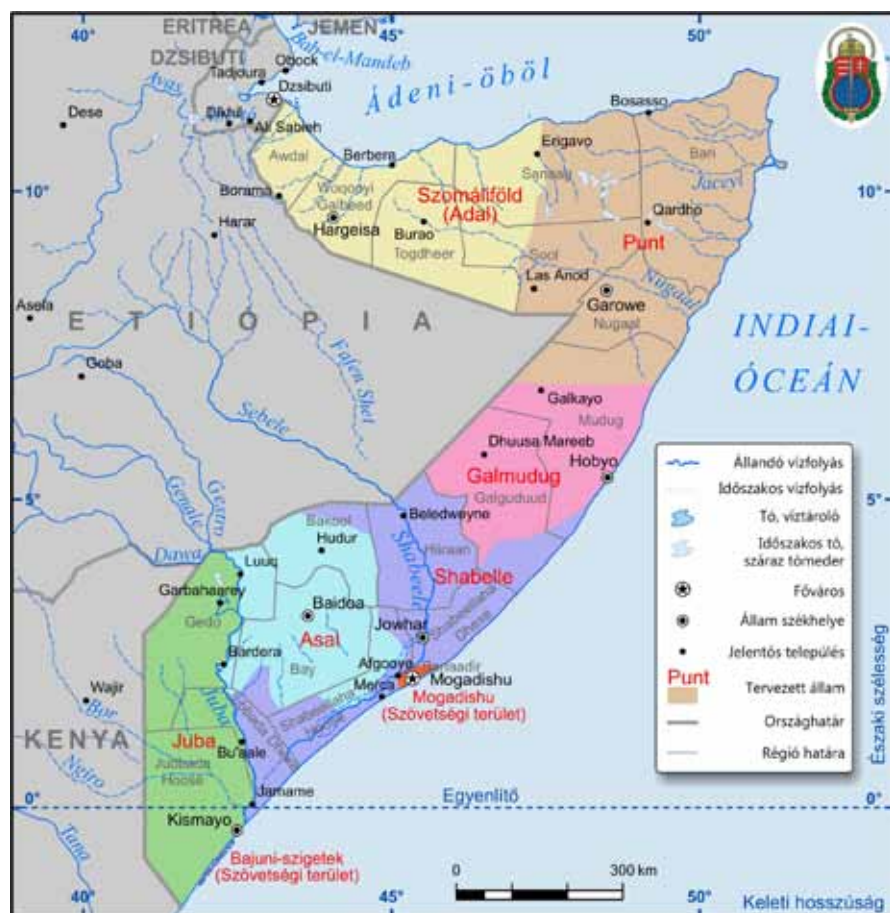
szomáli állam minden más intézményével együtt – gyakorlatilag megszűnt létezni. A területi kontroll eszköze a szokásjog, a törvény és a térkép helyett az erőszak lett. Azokon a területeken, ahol egy-egy klánnak, klánok szövetségének, vallási milíciának vagy hadúrnak sikerült megteremtene és megtartania némi területi dominanciát, ott helyi közigazgatási rendszerek jöttek létre. A központi kormány és parlament viszatértével e helyi állam-szerű struktúrák nehezen adják fel önállóságukat.

Az ideiglenes alkotmány a központi és a helyi hatóságok viszonyát szövetségi alapon szabályozza. A szövetségi tagállamok a parlament alsó házábanak jóváhagyásával, két vagy több régió egyesítésével jöhetnek létre, az 1991 előtt érvényes régió-határokat figyelembe véve. Az alkotmány a külügyi, a nemzetvédelmi, az állampolgársági és bevándorlási, valamint a monetáris politikai döntéseket egyértelműen szövetségi hatáskörbe utalja. A tagállamok jelentős autonómiát élveznek regionális ügyekben és saját rendészeti és biztonsági erőket tarthatnak fenn, de az állami jogkörök, feladatok és erőforrások megosztását a szövetségi kormány és a tagállamok közötti megegyezéstől teszi függővé.

14. ábra: Szomália közigazgatási egységei

A szövetségi tagállamok rendszerének létrehozása megkezdődött – de lassan és nagyon göröngyös úton halad: számtalan egyéni és csoport érdeket, klánok közötti ellenségeskedést, területi vitákat kell egyensúlyban tartani. A politikai manőverezés látán úgy tűnik, hogy a helyi politikai elitnek nem akarják feladni önállóságukat (és az ellenőrzésük alatti erőforrásokat), a szövetségi állam politikusai pedig a lehető legtöbb erőforrást központi ellenőrzés alá akarják vonni, és a lehető legkevesebb önállóságot akarják meghagyni az állami adminisztrációknak.

15. ábra: Szomália jövőbeli szövetségi államai – egy terv a sok közül

Szomáliföld és Puntföld már most nyilvánvalóan alkalmas jelöltek lennének a szövetségi állami státuszra. Mindkettő több régió egyesítéseként jött létre, rendelkeznek az állami adminisztráció legfontosabb elemeivel és évek óta sikeresen kormányozzák magukat. De mivel területi viták vannak közöttük, hol húzódna határ a két állam között?

Ezen túlmenően Szomáliföld immár két évtizede független államként működik, és valószínűtlen, hogy kész lenne lemondani függetlenségéről (annak ellenére, hogy azt a világ többi állama nem ismeri el). Egy további lehetséges jelölt Puntföldtől délre Galmudug, mely a Galgadud és Mudug régiók egyesítéséből jött létre. De a Mudug régió északi része Puntföld ellenőrzése alatt van – és az ideiglenes alkotmány a régiók határait megváltoztatatlannak tekinti. Puntföldnek tehát vagy le kellene mondania egy jelentős területről (valószínűtlen), vagy az alkotmányt kell megváltoztatni, vagy valami más megoldást kell találni. Az ország déli régióinak (Jubbada Dhexe, Jubbada Hoose és Gedo) egyesítése révén létrehozott Jubaland szintén alkalmas lenne állami státuszra – de a központi állam politikusai gyanakodva tekintenek mind az államra, mind az állam erős emberére, Ahmed Mohamed Islam „Madobe”-ra, aki korábban az Iszlám Bíróságok Szövetségének vezetője volt, és Kenya és Etiópia támogatását élvezzi.

A szomáli szövetségi állam jövője tehát egyelőre nagyon bizonytalan lábakon áll. Számtalan terv (sok esetben inkább spekuláció) van forgalomban arról, hogy ki nézne ki egy szövetségi Szomália. A térképen kirajzolt határok közötti színes foltok meggyőzőek és logikusak, átültetésük a valóságba megoldaná Szomália valamennyi gondját – vagy a végtelenségig súlyosbítaná azokat.

Igazságszolgáltatás

A szomáli jogrendszer négy jogi hagyományon alapszik: a szomáli szokásjog (*xeer*) íratlan szabályain, a precedens-alapú angolszász jogrendszeren, a kontinentális olasz jogrendszeren, és az iszlám vallásjogon (*sarija*). A függetlenség után e négy hagyományt kellett összeegyeztetni – ez többé-kevésbé sikerült is. Siyaad Barre hatalomra kerülésével a jogrendszer változott – a szokásjog és a sarija szerepe erősen vissza-szorult. A Siyaad Barre bukását követő polgárháborúban és általános anarchiában a jogrendszer is összeomlott. A helyi hatalmat gyakorló személytől vagy szervezettől függően párhuzamosan léteznek a szokásjogot, a sariját és a működő állam idejéből visszamaradt világi törvényeket alkalmazó jogi fórumok; egyes területeken minden igazságszolgáltatási intézmény hiányzik.

Hagyományos törvények és szerződések (*xeer*)

A szomáli „társadalmi szerződés” a hagyományos törvényekből (*xeer*) áll. alapjai a szokásjog és a klánok közötti vitákat lezáró korábbi szerződések. Az alapvető jogelvek a kollektív felelősség és a sérelmekért fizetendő anyagi kompenzáció. Ezek kötelezik a mag-csoportok tagjait, hogy támogassák egymást politikai és jogi kötelezettségeik teljesítése során, különösen a csoport tagjai által elkövetett bűntények megváltása, illetve a csoport tagjainak sérelmére elkövetett bűntények megváltásáért járó díj beszédése során. E kötelezettségek nem ritkán áthidalhatnak óriási távolságokat is, mert nem a földrajzi tényezők, hanem a rokoni kapcsolatok a meghatározóak.

A xeer nem írott törvénykönyv: a törvényt nem egy központi hatóság vagy hatalom diktálja, hanem a bírák maguk fedezik fel azt, miközben eldöntik, hogy mi egy-egy vitás kérdés legjobb megoldása. A precedensen alapuló döntéseket aztán elsősorban szájhagyomány útján adják át egyik generációtól a következőnek. Az írott törvényekkel ellentétben dinamikus fejlődik, későbbi döntések korábbiakon alapszanak. Forrásai elsősorban a vándorlások során egymással folyamatosan kapcsolatban álló klánok közötti egyezségek, melyek több évszázadra nyúlnak vissza. A xeer fejlődésére jelentős hatással volt a sarija, az iszlám törvények gyűjteménye is – de a sarija teljes körű alkalmazása helyett annak sok kitételét alárendelték a klán hagyományoknak, különösen a közös felelősség, valamint a büntetések és családi ügyek tekintetében.¹⁶⁴

A xeer különösen fontos a vidéki körzetekben, ahol a modern politikai intézmények nincsenek jelen. De a modern közigazgatás alatt működő városi környezetben is alkalmazzák – mind magánszemélyek között, mind az üzleti életben a vitás ügyekben általában ez rendezés és kibékülés legfőbb eszköze, de büntetőügyekben is gyakran alkalmazzák. Észak-Szomáliában a vitás ügyek és bűnesetek 80-90 százalékában a xeer alkalmazzák a rendezésben. Dél-Szomáliában a radikális iszlám szervezetek befolyása alatti körzetekben a xeer helyett egyre inkább a sarija a rendezés alapja.¹⁶⁵

A xeer alkalmazását ma számos – részben hagyományokból, részben a modern világból eredő – körülmény korlátozza.¹⁶⁶

- A szomáli hagyományok egyik jellemzője, hogy a csoport jogait csak erővel, vagy erővel történő fenyegetéssel lehet megvédeni. Ez érvényes a csoport tagjainak egyéni jogaira és biztonságára is. Mindez a mag-csoport harcrafoghatóságától, valamint a klánon belüli mag-csoportok közötti szolidaritástól és a csoportok harc-készségétől függ. A mag-csoportnak tehát nemcsak a mag-fizetésben kell helytállnia, de szükség esetén képesnek kell lennie harcolni is. A rendszer mindaddig jól működik, amíg mindenki kötelezőnek ismeri el önmaga számára, de hiányosságai azonnal nyilvánvalóvá válnak, amikor egy erős klán egy gyengébb klánnak tartozik kompenzációval, de megtagadja a fizetést. A gyengébb klánnak nem állnak rendelkezésére olyan eszközök, amelyekkel ki tudná kényszeríteni az erősebb jogkövető magatartását.
- A xeer fejlődése nem tart lépést sem a szomáli társadalom változásával, sem a polgárháború és az éveken át tartó anarchia következményeivel. Különösen nehéz alkalmazni a városi környezetben, ahol olyan klánok keverednek, amelyek között sosem jött létre kétoldalú xeer. Ezen túlmenően a polgárháború és anarchia során a bűntények száma a többszörösére nőtt, ugyanakkor az előjárók, akiknek a helyi események és körülmények részletes ismerete alapján kellene dönteniük, nem ismerik azokat, akik fölött ítélniük kellene. A klán-milíciák harcai eseté-

164 Le Sage: *Stateless Justice in Somalia*, 16. o.

165 Gundel: *Clans in Somalia*, 9–10. o.

166 Gundel: *Clans in Somalia*, 22. o. és Le Sage: *Stateless Justice in Somalia*, 36–38. o.

ben elterjedt például a kollektív mag-kirovás intézménye. Ha egy összecsapásban A klán megöli B klán 75 tagját, B klán pedig A klán 50 tagját, akkor a kompenzáció csak A klánt terheli, és csak 25 halottért.

- A polgárháború és anarchia során olyan új problémák merültek fel, amelyek aláásták a xeer progresszív, a társadalmi rendet és egy összetartó, támogató családi struktúrát fenntartó elemeit, és amelyekre a xeer egyszerűen nem tudott választ adni. Hadurak foglalták el más klánok területét; milíciák harcoltak bevételi források (ellenőrző pontok, piacok, kikötők) ellenőrzéséért; megjelentek a kábítószerek, a házasságon kívüli nemi kapcsolatok, az engedély nélküli házasságok; elfogadottá vált a bűnözés mint megélhetési lehetőség. A milíciák válogatás nélkül öltek, meg sem kíséreték megvédeni a hagyományosan védett csoportokat (időskorúakat, nőket, gyerekeket, vallási vezetőket). Emellett a polgárháború harcai következtében egyes klánokra olyan óriási mag-fizetési kötelezettség hárult, amelyet egyetlen csoport sem volt képes teljesíteni.
- A xeer nem alkalmazkodott a modern gazdasági élethez. A hagyományos, önálló gazdálkodásra részletes szabályok érvényesek, melyek meghatározzák a föld, víz és erdők használatát, a földművelő tevékenységet, az állattartást és a halászatot. De a xeer alig alkalmazható a magántulajdon védelmére és nem szabályozza a kereskedelmi tevékenységet.
- Annak ellenére, hogy a xeer egyszerre szolgálja az igazságszolgáltatást és a társadalmi összetartást, gyakran ütközik mind az iszlám sarija törvényeivel, mind a nemzetközi emberi jogokkal. A mag-csoportokat terhelő kollektív felelősség például felmenti a bűnözőt az egyéni felelősség alól. Még szembetűnőbb a nők helyzete a xeer alatt: nem örökölhetnek jelentős vagyontárgyakat (tevé, lovat, épületet, hajót, tömjénfa ültetvényt), és a kényszerházasság intézménye is sújtja őket. A *dumal* intézménye házasságra kényszeríti az özvegyet elhunyt férje férfi rokonával; *higisan* házasságra kényszeríti az elhunyt asszony lánytestvérét a megözvegyült férjével; a *godobtir* kényszerházasság a mag-fizetésre kötelezett klán nőtagja és a sértett klán férfitagja között.

A szomáli hagyományok szerint a xeer fejlődésében és alkalmazásában kulcsfontosságú szerepe van a klánok előjáróinak,¹⁶⁷ akik egyszerre törvényhozók, bírák és végrehajtók. Három területen töltenek be meghatározó szerepet: (1) nyomást gyakorolnak a konfliktus főszerelőire, hogy kössenek békét; (2) tárgyalásokat kezdeményeznek a felek között; (3) a xeer alapján hoznak ítéletet. A legmagasabb szintű előjárók (*suldaan*, *ugaas*, *issim*) szerepe elsősorban az igazságszolgáltatás. Az alacsonyabb szintű előjárók általában a mag-csoportot képviselik. Naprakészen tudják, hogy a csoport tagjai éppen hol tartózkodnak, és behajtják a tagok részesedését, ha

167 A magyar szóhasználatban a „vének” terjedt el. Szomáliában a hajlott kor nem minden esetben követelmény, hogy egy személyt elfogadjanak, előjárónak tekintsenek.

a csoportnak magot kell fizetnie. A polgárháború óta – mivel az állam megszűnt létezni – e hagyományos hatóságok tekintélye jelentősen nőtt, különösen a béke, biztonság és törvényes rend helyreállításában. Elsődleges szerepük a szűkös közös erőforrásokhoz (legelőkhöz, itatókhoz) történő hozzáférés szabályozása.¹⁶⁸

Ugyanakkor az előjárók szerepe az idők során sokat változott. Egyrészt a polgárháború és anarchia egyik következménye, hogy a milíciák vezetői, a *mooryaan* (banditák) és az európai, ázsiai, amerikai diaszpórából hazatérők gyakran elutasítják a klán – és az előjárók – tekintélyét. Másrészt a gyarmati időktől kezdve sokan fizetést fogadtak el a somáli kormányoktól a közrend fenntartása érdekében. Ezzel önmaguk ásták alá tekintélyüket, mert a somálik szemében korruptnak, a kormány érdekeit kiszolgálóknak tűntek. A klán előjárók tisztában vannak azzal, hogy tekintélyük megingott, mégis készen állnak segíteni bármely új kormányt a törvények alkalmazásában és a béke megőrzésében. Ahhoz, hogy hatékonyan tölthessék be szerepüket, szükségük van saját bevételre – vagy a kormánytól, vagy üzleti csoportoktól – mert jelenleg sok előjáró egyetlen jövedelme a *shahad* – a klán tagjaitól kért hozzájárulás. E „koldulás” lealacsonyítja őket a klán tagjai szemében és megkérdőjelezi pártatlanságukat. Egyes előjárók keresik a lehetőséget, hogy ismereteiket bővítsék, megismerjék a világi jogrendszerek működését és alapelveit, és megtalálják a módját, hogy a xeert az új, városi problémák megoldására is alkalmassá tegyék.¹⁶⁹

Sarija

Az iszlám vallásjog a somáli társadalmi hagyományok része évszázadok óta: beépült a hagyományos jogrendszerbe, a xeerbe. Kiegészítő elem volt a gyarmati jogrendszerekben, és az maradt a független Szomália jogrendszerében is – de az maradt Siyaad Barre jogrendszerében is. Az egymást követő alkotmányok is mind a sariját nevezik meg mint a törvényhozás vezérlő alapelvét (és így vallási legitimitációt adnak az államnak), a valóságban azonban a sarija általában az elsőfokú bíróságok ítélezésében játszott szerepet, és csak családjogi és polgárháború esetekben. A polgárháború során ez a helyzet megváltozott.

A polgárháború sok helyen elsöpörte a modern igazságszolgáltatási intézményeket, és a *xeer* mechanizmusai sem bizonyultak hatékonyak a konfliktuskezelésben. Ebben az igazságszolgáltatási vákuumban a klánoktól független, mégis minden somáli számára egyértelműen legitim jogrendszer, az iszlám törvények jelentősége felértékelődött. Ebben szerepet játszott az is, hogy a sariját alkalmazó vallás- és jogtudósok (akik gyakran gazdag családokból származnak, és saját jövedelmük van) nem kapnak fizetést. Mivel nincsenek rászorulva a pereskedőktől beszedett illetékekre, pártatlannak és megvesztegethetetlennek tűnnek, és döntéseikben hivatkozhatnak egy emberek fölött álló erkölcsi tekintélyre.

168 Gundel: *Clans in Somalia*, 10. o. és Le Sage: *Stateless Justice in Somalia*, 36. o.

169 Le Sage: *Stateless Justice in Somalia*, 36–37. o.

Az igazságszolgáltatási vákuumban Szomália számos városában a klán-vezetők, milícia parancsnokok és üzletemberek úgy próbálták javítani a közbiztonságot, hogy vallási vezetőkkel szövetkeztek és saját klánjaik területén az iszlám törvényeit alkalmazó bíróságokat hoztak létre. E bíróságok eleinte három alapfeladatot láttak el: polgárháború és büntetőjogi esetekben ítéleztek; gondoskodtak az elítéltek fogvatartásáról; milíciákat tartottak fenn, melyek feladata az elkövetők elfogása és a bíróság döntéseinek végrehajtása volt. A bíróságok tevékenysége következtében javult a helyi közbiztonság, ami viszont csökkentette a helyi üzletemberek biztonságra fordított költségeit.

Az iszlám bíróságok működésében nem elhanyagolható veszélyt jelentett, hogy könnyen a radikális iszlám híveinek eszközeivé válhattak. Pontosan ez történt az Iszlám Bíróságok Szövetségével – a bíróságok mellett működő milíciák megakadályozták, hogy a bíróságok kiegyezzenek a központi kormánnyal. Ez vezetett aztán az etiópiai csapatok beavatkozásához és a bíróságok bukásához. Ezután a sariját már csak azokon a területeken alkalmazták, ahol a központi kormány (vagy az azt támogató AMISOM erők) jelenléte korlátozott és valamelyik iszlámista szervezet (elsősorban az al-Shabaab) képes valamilyen ellenőrzést gyakorolni.

A gyarmati jogrendszerek és a független Szomália

A XIX. század végétől a brit és olasz gyarmati hatóságok fokozatosan bevezették a nyugati jogrendszereket. A brit és olasz jogrendszerek közötti jelentős eltérések ellenére a jogrendszerek három szempontból nagyon hasonlóak voltak: mindkét esetben a szekuláris nyugati törvények élveztek elsőbbséget, különösen a nagy jelentőségű bűnesetekben; mindkét jogrendszer elismerte a somálik jogát, hogy egymás közötti ügyeket a xeer szerint rendezzék, hacsak az aktuális ügy nem fenyegette a közrendet; a családjogi és kisebb fontosságú polgárháború ügyekben elismerték a sarija alkalmazhatóságát.

A függetlenség elnyerése után a négy párhuzamosan működő jogrendszer (olasz, brit, sarija és xeer) összehangolása nehéz feladatnak bizonyult, különösen azért, mert nem volt elég képzett jogász az országban. Ennek következtében a jogrendszerek egy ideig párhuzamosan működtek: az északi törvényszékek a precedens-jogot alkalmazták, a déliek az olasz jogi kódexet. A vidéki körzetekben az írott törvények nem nagyon érvényesültek: a somálik nagy része továbbra is a xeer alkalmazta. E bizonytalan helyzeten az állam 1962–63-ban az igazságszolgáltatási rendszer átszervezésével és számos új törvény kiadásával próbált úrrá lenni. Az igazságügyi és vallásügyi minisztériumhoz rendelték az újonnan létrehozott három szintű igazságszolgáltatást (legfelsőbb bíróság, fellebbviteli bíróságok, körzeti és regionális bíróságok). Kiadták az új büntető törvénykönyvet, a bűnügyi eljárásokról szóló törvényt, a katonai büntető törvénykönyvet, a közlekedési törvényt és számos más törvényt, melyek a munkaviszonyokat és a hajózást szabályozták.

E reformoknak nem volt széleskörű, országos hatásuk. Számtalan joghatósági és eljárási kérdés, valamint a törvények közötti ellentmondások megoldatlanok marad-

tak. Északon kevesen beszéltek olaszul és még kevesebben ismerték az olasz eredetű jogrendszert, ezért az északi bíróságok továbbra is a precedens alapú jogot, míg a déliek az olasz jogban gyökerező polgárjogi és büntetőjogi törvénykönyvet alkalmazták. Mivel kevés volt a megfelelően felkészült jogász, az állami jogrendszert csak a legkritikább esetekben alkalmazták a városokon kívül. A bíróságok aktív szerepet játszottak a jogrendszer egységesítésében és támogatták a bankrendszert, a hiteleket, a külkereskedelmet, a természeti kincseket, az adózást és más fontos területeket szabályozó törvénytervezetek kidolgozását. Az ígéretes kezdet után politikai krízisek sorozata akasztotta meg a további fejlődést.

A Barre-rezsim és a polgárháború

Az első krízis az 1969-ben végrehajtott katonai puccs volt: Siyaad Barre vezérőrnagy vezetésével a Legfelső Forradalmi Tanács átvette a hatalmat. A rezsim új törvényei az önkényuralom megszilárdítását szolgálták: felfüggesztették az 1961. évi alkotmányt, és minden törvényhozó, végrehajtó és igazságszolgáltató hatalmat a Legfelső Forradalmi Tanácsban koncentráltak. Megszüntették az alkotmánybíróságot, és a legfelső bíróságot, szűkítették a többi bíróság hatáskörét. Az 1969-ben felállított Nemzetbiztonsági Bíróság rendkívül széles letartóztatási és fogvatartási jogköröket kapott, magához vonhatott ügyeket más bíróságoktól, és döntései ellen csak a Legfelső Forradalmi Tanácshoz lehetett fellebbezni.

Az 1970. évi 67. Törvény felszámolta a xeer egyik alappillért, a „törzsi rendszert”: a klánok legeltetési és vízvételi jogát és a kollektív felelősségen alapuló diya-fizető csoportokat. Az 1973-ban kiadott polgárjogi kódexszel szűk korlátok közé szorították a sariját és a xeert.¹⁷⁰ A sarija bíróságok továbbra is működhetek, de tevékenységük nem ütközhetett a Szomáli Forradalmi Tanács gazdasági és politikai intézkedéseivel. Ha ez mégis megtörtént, a megtorlás gyors volt, és határozott: az 1975. évi (a nők jogi és gazdasági egyenjogúságát és öröklési jogait rögzítő) családjogi törvény ellen agitáló muszlim papok közül tízet halálra ítélték és kivégeztek, további 23 hosszú börtönbüntetést kapott.¹⁷¹ Az ogadeni háború kudarca után a szomáli társadalom megvonta támogatását a rezsimtől. Ezután Siyaad Barre célja a hatalom bármi áron történő megtartása volt. Ehhez maximálisan kihasználta jogrendszert is, és még egy évtizedig képes volt hatalmon maradni, amíg a hidegháború végével a fegyveres erők fenntartására kapott idegen támogatás el nem apadt, és Barre már nem tudta megállítani az ellene szövetkezett klán-milíciákat.

A Barre-rezsim öröksége a korrupció és az elnyomás volt. Ezek a mai napig éreztetik hatásukat az igazságszolgáltatás rendszeréről alkotott általános véleményben is. Eszerint a törvények és a bíróságok a kormányzó elit tagjainak és a klánokon belüli

pártfogóiknak az eszköze személyes érdekek előmozdítására, az ellenzék elnyomására, a kormányban szerepet nem kapott klánok és az elithez nem tartozók kifosztására, és elnyomására.¹⁷²

A Barre-rezsim bukását teljes anarchia követte. Az igazságszolgáltatás infrastruktúrája megsemmisült; a rendőrség és más biztonsági szervezetek megszűntek létezni; a képzett jogászok nagy része elhagyta az országot; a jog alapja a fegyveres erő volt. A nemzetközi beavatkozás nem sokat javított (és gyakran csak rontott) ezen a helyzeten. Az első nemzetközi erő (UNOSOM) létrehozott egy három szintű ideiglenes jogrendszert, mely az 1962. évi büntetőjogi és eljárásjogi törvényeken alapult. A szándék nemes volt, de kudarcba fulladt, mert gyakran felborította a helyi erőegyensúlyt és nem vette figyelembe azokat a helyi igazságszolgáltatási kezdeményezéseket, melyek részben visszatértek a xeerhez és a sarjához. A későbbi nemzetközi kísérletek sem voltak sikeresebbek.

A békefenntartó csapatok kivonása után kiújultak a harcok, de az 1990-es évek végére kialakult egy erőegyensúly a milíciák között és valamennyire stabilizálódott a helyzet. Ezzel fokozatosan megváltozott a milíciák és a társadalom közötti viszony. A fosztogatás és védelmi pénzek behajtása lassan átalakult adószedéssé és valódi védelemmé, és ahogy a közösségek és a milíciák érdekei közelítettek egymáshoz, kialakult egy kormányzási rendszer.¹⁷³

Az átmeneti időszak

Az **Átmeneti Nemzeti Kormány** – 1991 óta az első szomáli kormány, melyet elismert a nemzetközi közösség – jogrendszerének alapja az 1960. évi alkotmány volt. Az átmeneti nemzeti intézményeket létrehozó alapokmány elfogadta a nemzetközi jog általánosan elfogadott szabályait, az ENSZ Emberi Jogi Nyilatkozatát és a polgári, gazdasági, társadalmi és kulturális jogokról szóló egyezményeket, valamint létrehozott egy Felső Bírői Tanácsot, melynek feladata a bírói függetlenség fenntartása volt. Az igazságszolgáltatás ambíció-szintje magas volt, viszont a kormány nem tudta hatalmát kiterjeszteni Mogadishu határain túlra (valójában még Mogadishuban is csak a város egyes körzeteire), a rendszer csonka maradt: igazságügy miniszter, főügyész, rendőrség, legfelső bíróság, Benadir régió és Mogadishu fellebbviteli bíróság, hat körzeti bíróság (mind Mogadishuban), Mogadishu központi fegyház és büntetés-végrehajtási szolgálat.

A Mogadishuban működő sarija-bíróságok (kb. 70 sarija-bíró) is csatlakoztak az új igazságszolgáltatási rendszerhez. Az egyesülés nem volt problémamentes, mert a két rendszer között nem volt koordináció: a sarija-bíróságok ítéleteit a világi rendszerben nem regisztrálták, és nem ismerték el jogilag kötelező érvényűnek. Mikor

170 *The Judicial System in Somaliland*, Academy for Peace and Development, Workshop Report, Hargeisa, April 2002.

171 Le Sage: *Stateless Justice in Somalia*, 20. o.

172 Le Sage: *Stateless Justice in Somalia*, 21. o.

173 Ken Menkhaus: *Somalia: The Political Order of a Stateless Society*, in *Current History*, No. 97, 1998, 222. o.

egy 2002-ben hozott törvény értelmében minden bírónak vizsgán kellett bizonyítani jogi végzettségét, a sarija-bírók kiváltak az állami rendszerből és vagy visszatértek a sarija-bíróságokra vagy feladták a jogi tevékenységet. A vizsgakövetelmény következtében megüresedő helyeket világi jogban jártas emberekkel töltötték be, részben olyan személyekkel, akik már a Barre-rezsim idején is jogi feladatokat láttak el. A bíróságok jórészt a Barre-rezsimtől megörökölt törvénytár alapján működtek, amelyet a bírák a világi törvények és a sarija megfelelő egyesítésének tartottak. Az állandó pénzihiány következtében az igazságszolgáltatás folyamatosan akadozott és 2003-ra gyakorlatilag leállt.

Az **Átmeneti Szövetségi Kormány** átvette az Átmeneti Nemzeti Kormány jogrendszerét, de nem sokat tudott tenni sem annak működtetése, sem kiteljesítése érdekében. Az átmeneti szövetségi intézmények nem tudtak működni, mert a kormány hatalma és tekintélye rendkívül korlátozott volt, és csak Szomália kis területére terjedt ki.

Szomália Szövetségi Kormánya és a szövetségi intézmények, melyek 2012-ben átvették az átmeneti intézmények funkcióit, annyi különbséggel, hogy az átmeneti alkotmány már a jövőbeni szövetségi jogrendszert próbálta előrevetíteni, melyben az alkotmánybíróság mellett szövetségi és tagállami bíróságok működnek.

Szomáliföld

A Barre-rezsim elleni harcokban és az azokat követő polgárháborúban a jogrendszer Szomáliföldön éppúgy összeomlott, mint a déli és középső országrészben. Az 1993. évi boramai konferencián a klánok képviselői a Szomáliföldi Nemzeti Alapokmány megszavazása és Egal elnök megválasztása mellett abban is megegyeztek, hogy a jogrendszert az 1969 (Siyaad Barre államcsíny) előtti törvények alapján fogják helyreállítani. Az 1997. évi ideiglenes alkotmány szerint (melyet 2001-ben népszavazással fogadtak el) Szomáliföld törvényeinek alapja a sarija, és érvénytelen minden törvény, mely ellentmond a sarijának. Három szintű igazságszolgáltatási rendszert hoztak létre, legfelső bírósággal, fellebbviteli, valamint regionális és körzeti bíróságokkal. A körzeti és regionális bíróságok azonos szinten vannak, de a körzetiek elé a kisebb jelentőségű (kisebb büntetési tétellel fenyegetett) ügyek kerülnek, a regionálisok elé a nagyobbak. Ezen túl is van bizonyos munkamegosztás közöttük (pl. a munkaügyi pereket és a helyi választásokkal kapcsolatos pereket a regionális bíróságok tárgyalják). Hat körzeti és hat regionális bíróság működik (Hargeisában, Gabileyben, Boramában, Buraoban, Erigavoban és Berberában). Az öt fellebbviteli bíróság székhelye Hargeisában, Boramában, Buraoban, Erigavoban és Berberában van, a legfelsőbb bíróság Hargeisában.¹⁷⁴

A valóságban az igazságszolgáltatási rendszer korántsem ilyen világos és áttekinthető. A szomáliföldi törvénytár a mai napig egymásnak ellentmondó elemeket tartal-

maz, melyek az olasz és brit törvénytárakból, a sarijából és a xeerből származnak. Az egymásnak ellentmondó törvények értelmezése és alkalmazása általában öletszerű, többnyire szubjektív és ritkán következetes. Kevés a szakmai szempontból jól felkészült bírósági alkalmazott, kevés a bíró (és a bírók sem mind rendelkeznek jogi végzettséggel), a bíróságok eszközállománya hiányos. De ezek a problémák eltörpülnek amellelt, hogy a bírói függetlenséget aláássa a politikusok és befolyásos klánok beavatkozása a bírósági ügyekbe. Az írott törvényeket a gyakorlatban a xeer (mely a vitás ügyek megegyezés alapján történő rendezését hangsúlyozza) nagyon sokszor felülírja. Akár emberöléssel vádolt személyt is szabadon kell bocsájtani, ha kiegyezik az áldozat családjával (különösen azokban a körzetekben, ahol az állam jelenléte és az igazságszolgáltatás gyenge).¹⁷⁵ A nők különösen nehéz helyzetben vannak, és gyakran feladják jogukat, mert a klánok előljárói erős nyomást gyakorolnak rájuk, hogy a hagyományos törvények (a férfi-központú sarija és xeer) szerint rendezzék a vitás ügyeket. E problémák jelentős része a múlt (elsősorban a Barre-rezsim) számlájára írható – ugyanakkor a szomáliföldi kormány tétlensége is közrejátszik abban, hogy az igazságszolgáltatási rendszer kiszámíthatatlan.¹⁷⁶

Puntföld

Puntföld jogrendszere az 1962. évi bírósági törvényen alapszik, azzal a kitétellet, hogy a korábbi kormányok által törvényes keretek között alkotott törvények és rendeletek ideiglenesen érvényben maradnak új törvények megalkotásáig. Családjogi ügyekben (házasság, válás, öröklés, stb.) a sarija rendelkezéseit követik.

Mint mindenütt Szomáliában, az igazságszolgáltatás három szintű: Garoweban van a legfelső bíróság székhelye; a régiók központjaiban (Garowe, Bosasso, Galkayo) vannak a fellebbviteli bíróságok és az elsőfokú bíróságok. A vidéki körzetekben több tucat békebíró működik, akiknek a feladata kisebb polgári vitás ügyek elrendezése. Mindezek mellett létezik egy alkotmánybíróság is. A bírói tanácsok három főből (világi és sarija jogászokból) állnak, és többségi alapon döntenek.

Az alkotmány a következő intézményekre bízta az állam érdekeinek képviseletét: az igazságügyi és vallásügyi minisztérium felügyeli a vádemeléseket és a büntetés-végrehajtást; a Felső Igazságügyi Tanács felelős a bírák kinevezéséért és leváltásáért; a főügyészi hivatal felügyeli az ügyészségeket. Mint mindenütt Szomáliában, Puntföldön is problémát okoz a megfelelően felkészült bírák és bírósági ügyintézők hiánya.¹⁷⁷

174 *Somaliland Judicial System – Overview*, – http://www.somalilandlaw.com/somaliland_judicial_system.html (letöltve: 2014. 08. 20.)

175 A szomáliföldi jogi gyakorlatban „bűnös” és „ártatlan” nem különösebben lényeges kategóriák. A jogi döntések célja egy „mindenki nyertes” megoldás, amelyet egy-egy vitás ügy valamennyi résztvevője hajlandó végrehajtani. Le Sage: *Stateless Justice in Somalia*, 28. o.

176 Le Sage: *Stateless Justice in Somalia*, 27. o.

177 Le Sage: *Stateless Justice in Somalia*, 28–29. o.

Fegyveres erők, milíciák, terroristák, kalózkodók

A modern, független Szomália tiszteletet parancsoló fegyveres erővel rendelkezett. E fegyveres erő az ogadeni háborúban elszenvedett súlyos vesztesége következtében meggyengült, a Barre-rezsim elleni felkelés harcaiban pedig megsemmisült. Jelenleg idegen csapatok (az AMISOM zászlóalj) alkotják az állam legerősebb támaszát. A somáli nemzeti fegyveres erők újjászervezése, kiképzése és felszerelése lassan és nehézkesen, de valamennyire halad.

Részben a társadalmi-történelmi hagyományok, részben az elmúlt 20 év eseményeinek eredménye, hogy hosszú időn át a kisebb-nagyobb milíciák voltak a meghatározó fegyveres erők: a klánok, üzleti csoportok, magánszemélyek, vallási felekezetek, az egyes régiók (vagy akár városok) autonóm kormányai mind fegyveres testületeket tartottak és tartanak fenn. E milíciák erősen destabilizáló tényezők, de jelentőségük a somáli nemzeti hadsereg felállításával (de még inkább az AMISOM megjelenésével és határozott fellépésével) fokozatosan csökken.

További destabilizáló tényező az iszlámista szervezetek tevékenysége. Az iszlámisták elleni harc eddig mérsékelten sikeres volt: a legerősebb iszlámista szervezetet, az al-Shabaabot sikerült kiszorítani Mogadishuból és Dél- és Közép-Szomália városaiból és falvaiból. Az al-Shabaab továbbra is veszélyes ellenfél, de súlyos veszteségeket szenvedett előerőben és felszerelésben és már korántsem rendelkezik azokkal a képességekkel, mint korábban: elvesztette legjelentősebb bevételi forrásait és toborzóterületeit is, és kénytelen volt visszatérni a gerilla- és terrorista eljárásokhoz. Így sokkal nehezebben fogja tudni pótolni veszteségeit.

A kalózkodók eleinte (2004-2005 körül) elsősorban büntetőjogi és igazságszolgáltatási problémának tűntek, de ahogy támadásaikat a somáli partoktól egyre nagyobb távolságban hajtották végre, nemzetközi biztonságpolitikai kockázattá váltak. A nemzetközi közösség lassan és nehézkesen találta meg a választ e problémára. Jelenleg – úgy tűnik – a kalózkodást sikerült a világ fájdalomküszöbe alá szorítani, de végleges megoldás még várat magára.

AMISOM

Az AMISOM a nemzetközi közösség legutóbbi kísérlete, hogy aktív béketámogató műveletekkel oldja meg a somáli válságot. Egy 2005-től tervezett, de végre nem haj-

tott AU/ENSZ kezdeményezés (IGASOM) feladatait vette át.¹⁷⁸ Az AMISOM végrehajtó szervezete az Afrikai Unió, mandátuma az ENSZ BT határozatán alapszik. Eredeti mandátuma (2007. 02. 21.) egy 8000 fős erőt írt elő és hat hónapra szól. Az első alakulat (egy ugandai zászlóalj) 2007 februárjában települt Mogadishuba. A kezdeti nehézségek (finanszírozás, logisztika) leküzdése után az AMISOM mára 22 000 főre nőtt, és mandátumát az ENSZ többször meghosszabbította. A felhatalmazás és a csapatok tevékenysége alapján leginkább a „békekikényszerítő műveletek” kategóriába sorolható: az AMISOM erők nem törekszenek pártatlanságra, hanem egyértelműen a szövetségi kormány oldalán harcolnak. Részben önállóan, részben a somáli biztonsági erőkkel együttműködve felkelés elleni műveleteket hajtanak végre és a kormány hatalmát és tekintélyét akarják kiterjeszteni és megszilárdítani.¹⁷⁹

A mogadishui parancsnokságon 81 fő szolgál, a következő államokból: Burundi, Kamerun, Dzszibuti, Etiópia, Gambia, Ghána, Kenya, Niger, Nigéria, Szenegál, Sierra Leone, Uganda, Zambia. A csapatok jelentős részét hat állam adja: Uganda (6200), Burundi 5400), Dzszibuti (1000), Kenya (3600), Etiópia (4400), Sierra Leone (900).¹⁸⁰

Az AMISOM sem mentes a korrupciótól. Különösen afrikai szemszögből nézve óriási pénzek mozognak nemzetközi szervezetek, kormányok, fegyveres testületek és civil végrehajtó intézmények között, és nagy értékű áruk és eszközök jelennek meg egy teljesen ellenőrizetlen, szabad piacon. Egyesek nem tudnak ellenállni a kísértésnek és sikkasztanak vagy áruba bocsájtanak anyagokat és eszközöket, amelyeket feladatuk végrehajtására kaptak. Az ugandai kontingens parancsnokát (egy dandártábornokot) és 23 másik tisztet 2013. szeptemberben függesztettek fel beosztásukból, mert az élelmiszer javadalmazás egy részét a piacokon értékesítették.¹⁸¹ Egy másik esetben az ugandai sajtó azzal vádolta az ugandai kormány magas beosztású tisztviselőit, hogy érintettek az AMISOM rendelkezésére bocsájtott ugandai eszközök (harckocsik, lövegek, páncélozott járművek) több millió dolláros bérleti díjának elsikkasztásában.¹⁸²

Az AMISOM – feladatainak és a béketámogató műveletek természetének megfelelően – négy komponensből (katonai, rendészeti, tengerészeti és polgári komponensekből) áll.

178 Lásd a Történelem fejezetet.

179 *Peace Support Operations: AJP-3.4.1*, 2-4-2-7 o.

180 Az etiópiai és kenyai alakulatok eredetileg nemzeti kormányaik által kijelölt, közvetlenül Etiópia illetve Kenya nemzeti érdekeit szolgáló feladatokat hajtottak végre. A nemzeti kormányok csak a feladatok végrehajtása után delegálták az alakulatokat az AMISOM-ba. Paul D. Williams: *Fighting for Peace in Somalia: AMISOM's Seven Strategic Challenges*, Journal of International Peacekeeping, 17 (2013) 222–247. o.

181 *Uganda suspends 24 officers over Somalia corruption*, Foxnews, 2013. szeptember 16., – <http://www.foxnews.com/world/2013/09/16/uganda-suspends-24-officers-over-somalia-corruption/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

182 Timothy Nsubuga: *Corruption: State House cited in multi-million dollar theft*, Uganda Correspondent, 2012. március 26., – <http://www.ugandacorrespondent.com/articles/2012/03/state-house-cited-in-multi-million-dollar-corruption/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

AMISOM Katonai Komponens¹⁸³

Jelenleg a **katonai komponens** a legnagyobb létszámú erő. Feladata béketámogató műveletek keretében stabilizálni a helyzetet az országban; megvédeni a szomáli szövetségi intézményeket és a kritikus infrastruktúra elemeit; megteremteni a humanitárius tevékenység szükséges feltételeit, majd átadni a feladatokat egy ENSZ békefenntartó műveletnek. A csapatok jelentős részét hat állam adja: Uganda (6200), Burundi (5400), Etiópia (4400), Kenya (3600), Dzsibuti (1000), Sierra Leone (900).

A katonai komponens 2007 és 2014 között segítséget nyújtott a szomáli biztonsági erőknek az al-Shabaab kiűzésében a fővárosból, Dél-Szomáliából és a nagyobb városokból.¹⁸⁴ Ezzel az ország jelentős részében egy viszonylag biztonságos környezet jött létre, a békefolyamat gyökeret tudott eresztetni, az élet vissza tudott térni a normális kerékvágásba és a szomálik felelős helyi kormányzó intézményeket hozhattak létre, melyek hozzáálltak az újjáépítéshez, bekapcsolódhattak az országos és nemzetközi kereskedelmi hálózatokba.

Az AMISOM-műveletek eredményeként Mogadishu átalakult: a helyi gazdasági élet megélénkült, aminek hatásai a városon kívül is érezhetőek. Mogadishu biztosítása után az AMISOM kiterjesztette műveleteit az ország nagy részére, hogy támogassa és erősítse a kormány tekintélyét. E műveletek nagyrészt sikeresek voltak: al-Shabaab kiszorult Dél- és Közép-Szomália városaiból és falvaiból. Ahogy a műveleti környezet megváltozott (gépesített alakulatok városi és nyílt sivatagi harcaiból fokozatosan átment aszimmetrikus hadviselésbe), úgy változtak AMISOM prioritásai is. A polgári lakosság biztonságának megteremtése, támogatásának megszerzése és megtartása fontosabbá vált, mint a maximális pusztítás az ellenség soraiban. A 2011-2012. évi műveletek során AMISOM ki tudta használni az al-Shabab iránti ellenszenvet, és az iszlámisták kiűzése után is meg tudta tartani a lakosság jóindulatát azzal, hogy ingyenes közszolgáltatásokat nyújt (pl. járó- és fekvőbeteg kezelést, tiszta ivóvizet).¹⁸⁵

Ahogy az AMISOM erők kirajzottak Mogadishuból és egyre nagyobb területeket foglaltak vissza az al-Shabaabtól, úgy osztották föl egyre több műveleti szektorra az országot. Jelenleg öt szektor van (az ötödik szektort 2013 végén létesítették, ahogy a hadműveleti helyzet lehetővé tette). A csapatokat igyekeznek úgy szétbontakoztatni, hogy egy szektor lehetőleg egy nemzeti kontingens felelősségi körzete legyen.

AMISOM katonai komponens szektorai		
1. szektor	Mogadishu	Shabeellaha Hoose (Alsó Shabeelle) és Banadir
2. szektor	Kismayo	Jubbada Hoose és Jubbada Dhexe (Alsó és Középső Jubba)
3. szektor	Baidoa	Bay, Bakool, Gedo
4. szektor	Belet Weyne	Hiiraan és Galgaduud
5. szektor	Jowhar	Shabellaha Hoose (Middle Shabeelle)

A hadműveleti sikerek eredménye, hogy kormányerők egyre nagyobb területeket uralnak, és e nagyobb területeken egyre nagyobb létszámú polgári lakosság él. Ugyanakkor ez a siker azt is jelenti, hogy egyre nagyobb erőket köt le a helyi biztonság megteremtése és fenntartása. E létszám-problémát AMISOM eddig úgy oldotta meg, hogy saját erői és a szomáli kormányerők mellett más fegyveres csoportokat is bevont a harcba (például Kismayo elfoglalásakor és különösen utána az ASWJ szufi felekezeti milíciát és a jubbalandi Ras Kamboni milíciát). De hosszabb távon ezek ideiglenes megoldások: ahogy a „békeművelet” fokozatosan valóban a békeműveletté alakul, egyre fontosabb lesz, hogy az AMISOM a szomáli kormány biztonsági erőinek és közigazgatási intézményeinek tudja átadni az újonnan visszafoglalt területeket.

AMISOM Tengeri Komponens¹⁸⁶

Az AMISOM **tengeri komponense** minimális haditengerészeti képességekkel rendelkezik. Az Afrikai Unió felhatalmazást kért az ENSZ-től, hogy a szomáli partvonalat is ellenőrizze, megakadályozza a kalózkodást, kiszorítsa az al-Shabaabot a partmenti bázisairól és megakadályozza, hogy az al-Shabaab tengeri útvonalakat használja utánpótlásra, beszivárgásra és erői mozgására. Sem a szomáli kormány, sem a nemzetközi közösség nem támogatta az AMISOM haditengerészeti képességeinek növelését.¹⁸⁷ Az AMISOM valamennyire együttműködik a szomáli partok mentén a kalózkodás elleni nemzetközi haditengerészeti műveletekkel, de ez az együttműködés alig járul hozzá az al-Shabab elleni műveletekhez.

A tengerészeti komponens így gyakorlatilag egy elemre, a VPD-re (Vessel Protection Detachment – Hajóvédelmi Különítmény)¹⁸⁸ redukálódott. A különítmény tagjai védik az AMISOM ellátó hajóit, a tengeren érkező segélyszállítmányokat és a mogadishui és kismayoi kikötők előtt várakozó hajókat, és a tenger felől biztosítják

183 *AMISOM Military Component*, – <http://amisom-au.org/mission-profile/military-component/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

184 Ez a hivatalos változat. A valóságban az AMISOM erők vállalták a harcok a harc nagy részét.

185 Matt Freear, Cedric de Coning: *Lessons from the African Union Mission for Somalia (AMISOM) for Peace Operations in Mali*, in *Stability: International Journal of Security & Development*, London, 2013. 2(2): 23, 1–11. o. – <http://dx.doi.org/10.5334/sta.bj> (letöltve: 2014. 08. 20.)

186 *AMISOM Maritime*, <http://amisom-au.org/mission-profile/amisom-maritime/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

187 Annak valószínűleg nem lenne akadálya, hogy Kenya (az AMISOM-ban részt vevő egyetlen állam, amelynek számottevő haditengerészeti ereje van) saját hadihajóit az AMISOM alá rendelné, de haditengerészeti erők költségesek, és az ENSZ pénzügyi támogatása nélkül az AU e költségeket nem tudná fedezni.

188 *AMISOM VPD (Vessel Protection Detachments)*, <http://amisom-au.org/mission-profile/amisom-maritime/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

a főváros repülőterét. A különítmény tagjai az EUNAVFOR-tól¹⁸⁹ kapnak kiképzést, melynek során megismerik a kalózkodás eljárásait és a hatékony válaszokat.

AMISOM Rendészeti Komponens

A **rendészeti komponens**¹⁹⁰ feladata felkészíteni a Szomáli Rendőrséget (Somali Police Force – SPF), hogy nemzetközi színvonalú szervezetté váljon. Eddig kb. 4000 szomáli rendőr kapott kiképzést, mely az éppen aktuális igényektől függően a rendőri alapfeladatokra, középvezetők átképzésére, forgalomirányításra vagy bünyogi nyomozói eljárásokra koncentrál.

A rendészeti komponens 515 fő, nagyrészt ugandai, nigériai, ghánai, sierra leonei, burundi és gambiai rendőrökből áll. Ebből a létszámból 5 fő adja a parancsnoki csoportot, 230 fő egyéni beosztásokban szolgál; a fennmaradó 280 főből két alakulatot (FPU – Formed Police Unit – Szervezett Rendészeti Egység) hoztak létre, melyek az újonnan felszabadított területeken rendszeresen járőröznek a szomáli rendőrökkel, segédkeznek a közbiztonság megteremtésében és fenntartásában, és ők kísérik a VIP-eket.

Az AMISOM rendészeti komponens tagjai mentori és tanácsadói támogatást nyújtanak a szomáli rendőrségnek az alapvető rendészeti feladatok (bűnmegelőzési stratégiák, közösségi rendészet, kutatás és nyomozás) ellátásában. A rendészeti komponens egy alapos igényfelmérés után kidolgozott egy kiképzési programot, mely más nemzetközi partnerek (pl. az angolai rendőrség és az olasz Carabinieri) bevonásával a következő területekre koncentrál:

- újonnan avatott hadnagyok felkészítése őrsparancsnoki beosztásokra Szomália felszabadított területein;
- közrend és közbiztonság fenntartása;
- robbanóeszközök és töltetek felkutatása, lefoglalása, hatástalanítása;
- VIP védelem;
- általános törvény és rend fenntartása.

AMISOM Polgári Komponens¹⁹¹

AMISOM egy korlátozott humanitárius mandátummal érkezett a műveleti területre: „szükség szerint és képességeihez mérten segítse a humanitárius műveleteket, ideértve a külföldre vagy Szomália más területeire menekült személyek hazajuttatását és beilleszkedésüket.” E korlátozott mandátumnak megfelelően az AMISOM biztosította a mogadishui repülőteret és kikötőt (amelyekre saját logisztikai céljaira magának

is szüksége volt), valamint a segélyre szoruló lakossághoz vezető fontosabb szállítási útvonalakat, és szükség esetén a segélyszállítmányoknak fegyveres katonai kíséretet ad, de saját erőit és erőforrásait nem használja humanitárius tevékenységekre.

A polgári komponens feladatai és tevékenysége – egy jelentős kiegészítéssel – leginkább a CIMIC kategóriába illenek: menekültek integrálása és letelepítése, a segély szállító konvojok védelme, koordináció a humanitárius szervezetekkel és a polgári hatóságokkal, segíteni a kormányt működőképes állami intézmények létrehozásában, stb. Messze túlmutat viszont a CIMIC feladatokon a polgári lakosság számára is hozzáférhető táborigények fenntartása. Az AMISOM klinikákon és kórházakban havonta 12 000 polgári páciens kap kezelést. Ahogy a szomáli helyzet stabilizálódik és mind a kormány, mind AMISOM, mind az iszlámista ellenállók számára egyre fontosabb lesz a nép támogatása, és a lakosságnak nyújtott szolgáltatások (ezzel együtt a polgári komponens fontossága) valószínűleg jelentősen nőni fog.

A polgári komponens hat egységből áll:

A **politikai egység** (Political Unit) figyelemmel kíséri a szomáli belpolitikai folyamatokat, tanácsokat ad a folyamatok résztvevőinek, valamint felel az AU Szomáliával kapcsolatos döntéseinek megvalósításáért.

A **humanitárius összekötő egység** (Humanitarian Liaison Unit) híd és koordináló szerv az AMISOM és a humanitárius szervezetek, az AU és az ENSZ különböző szervezetei között.

A **nyilvánosságot tájékoztató egység** (Public Information Unit) biztosítja az AMISOM átláthatóságát a szomáli és a nemzetközi közösség felé. Kapcsolatot tart a szomáli és nemzetközi sajtóval, látogatásokat szervez a műveleti területre és lehetővé teszi riportereknek, hogy katonai és rendőri alakulatokat kísérjenek a műveletek során.

A **nemek egyenlősége egység** (AMISOM Gender Unit) mutatja az AU elkötelezettségét a nemek egyenlősége tekintetében. Figyelemmel kíséri és terjeszti a helyes nemi egyenlőségi gyakorlatot, megvalósítja az AU és az ENSZ nemi egyenlőségi irányelveit és az ENSZ BT 1325 sz. (Nők, Béke és Biztonság) határozatát.

A **civil társadalom egység** (AMISOM Civil Affairs) a helyi, közösségi szintű társadalmi, adminisztratív és politikai kérdésekkel foglalkozik. Célja a bizalomépítő és békéltető folyamatok segítése és az állam tekintélyének helyreállítása.

A **balesetvédelem és biztonság** (Safety and Security Unit) feladata balesetvédelmi és biztonsági programok és intézkedések a polgári alkalmazottak és tulajdon védelme érdekében. Három alegysége a Biztonság Információk és Műveletek (Security Information and Operation Unit – SIOU), a Személyvédelem (Personal Protection Unit – PPU) és a Vizsgáló (Investigation Unit – IU).

A **támogató egység** (Support Unit) a polgári komponens logisztikai, pénzügyi és adminisztratív ügyeinek zökkenőmentes lebonyolításáért felel.

189 Az Európai Unió kalózkodás elleni haditengerészeti művelete Szomália partjai mentén. <http://eunavfor.eu/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

190 *AMISOM Police*, – <http://amisom-au.org/mission-profile/amisom-police/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

191 *Humanitarian Work*, <http://amisom-au.org/mission-profile/humanitarian-work/> (letöltve: 2014. 08. 20.) és *AMISOM Civilian Component*, – <http://amisom-au.org/mission-profile/amisom-civilian-component/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

Szomáli Nemzeti Hadsereg

A Siyaad Barre elleni felkelések és a polgárháború során a Szomáli Nemzeti Hadsereg szétesett és gyakorlatilag megszűnt létezni. Immár egy évtizede (az Átmeneti Szövetségi Kormány 2004-ben történt felállása óta) folynak kísérletek új, a központi hatalomnak engedelmessé tevő fegyveres és rendészeti erők kiállítására. Ez eddig nehéz feladatnak bizonyult, mert az alacsony – és gyakran csak jelentős kéréssel kifizetett – illetmény kevés szomálit vonz, és a nemzeti fegyveres erőkben teljesített szolgálatnak nincs különösebb múltja, hagyománya vagy becsülete. A kormány állandó pénzhiánnyal küzd, amit csak tovább súlyosbít a legmagasabb szinteket is behálózó korrupció. A Szomáliára 1995-ben kihirdetett ENSZ fegyverszállítási embargót a Biztonsági Tanács 2013-ban felfüggesztette ugyan, de csak meghatározott fegyver-kategóriák behozatalát engedélyezte – és a közelmúltban kilátásba helyezte az embargó visszaállítását is, mert a behozott eszközök jelentős része a szabad piacon vagy az al-Shabaab kezében kötött ki.¹⁹² Az új biztonsági erők kiállítása tehát csak lassan és akadozva halad – de valamennyire halad.

A hadsereg jelenlegi ereje 4-5000 fő, fizetése alacsony, fegyelme gyenge.¹⁹³ A katonákat kenyai, etiópiai és dzsibuti és EU oktatók képezik ki. Légi és tengeri haderő nem létezik, bár egy kis tengerész alakulat kiképzése megkezdődött – ez partvédelmi feladatokat fog ellátni. A légierő egyelőre csak tervekben és keret-szinten létezik, megszervezését Olaszország fogja támogatni. A haditengerészet megszervezését Törökország és az Arab Emírátsok támogatják. Megkezdődött egy kis tengerész alakulat kiképzése is – ez partvédelmi feladatokat fog ellátni. A szárazföldi erők felállítása van a legelőrehaladottabb állapotban.

- A **szárazföldi erők** jelenleg kb. 10 000 fő¹⁹⁴ (tervezett: 25 000),¹⁹⁵ hat dandár, egy különleges erők zászlóalj és egy kommandó század alkotja. A Dhusamareb kiképző központban (Galgadud állam) 2013. szeptemberben újraszervezték a hadsereg 21. hadosztályát (mely 1991-ben, a Barre-rezsim bukásával megszűnt létezni) – ezzel felállt az új nemzeti hadsereg elő hadosztály szintű alakulata.¹⁹⁶ A legénységi állományt részben a milíciák integrálásával állítják ki, ami egyáltalán nem problémamentes folyamat. Egyrészt a hűség a klánhoz gyakran felülírja

192 ENSZ BT 2142 sz. Határozat, 2014. 03. 05.

193 Rabasa: *Radical Islam in East Africa*, 66. o.

194 Cleophus Thomas III: *Challenges of rebuilding a united Somali National Army*, Sabahi, 2013. 10. 24. http://sabahionline.com/en_GB/articles/hoa/articles/features/2013/10/24/feature-01 (letöltve: 2014. 08. 20.)

195 *Final Draft National Security and Stabilization Plan (NSSP) 2011 to 2014*, Somalia Transitional Federal Government, 9. o. és *Somali security sector reform*, IRIN, 2013. 05. 03. – <http://www.irinnews.org/report/98028/analysis-somali-security-sector-reform> (letöltve: 2014. 08. 20.)

196 Abdi Moalim: *Somalia revives army division in step towards greater security*, Sabahi, 2013. 09. 12. http://sabahionline.com/en_GB/articles/hoa/articles/features/2013/09/12/feature-01 (letöltve: 2014. 08. 20.)

a nemzet vagy a fegyveres erők iránti kötelezettséget. Másrészt nagyon nagy figyelmet kell szentelni annak, hogy az alakulatokon belül a klánok arányban legyenek: ellenkező esetben csak újabb klán-milíciák jönnének létre, melyek aztán fegyvereikkel együtt a legváratlanabb időpontban dezertálhatnak. A kiképzést kenyai, etiópiai, dzsibuti és EU oktatók hajtják végre, de egyre nagyobb szerep jut a szomáli kiképzőknek is.¹⁹⁷ A kiképzési programok az alapoktól a zászlóalj parancsnoki szintig készítik fel a legénységi állományt, illetve a tisztikart. A fegyveres erők felszerelése jórészt régi – a polgárháború előtti időkből származó, elsősorban szovjet gyártmányú – kézfegyverekből áll.

- A **rendőrség**¹⁹⁸ (*Ciidanka Askarta Soomaaliya – CAS*) 6000 fő¹⁹⁹ (tervezett 12 000)²⁰⁰ 2000-ben állt fel Mogadishuban egy hadúr (Abdi Hassan Awale ezredes) parancsnoksága alatt. Az új szervezet nem tudott ellenállni a hadurak milíciáinak. Az Átmeneti Szövetségi Kormány 2005-ben átszervezte a rendőrséget, de ez az erő is sokkal inkább egy klán milíciára emlékeztetett, semmint az állam tekintélyét és hatalmát fenntartó hivatásos szervezet. A harmadik átszervezésre 2011-ben került sor, miután kormány és az AMISOM kiszorította az al-Shabaab milícia erőit Mogadishuból. Az iszlámistáktól visszafoglalt területeken folyamatosan létesítenek új rendőrörsöket és kapitányságokat, járőrtevékenységet folytatnak. A rendőrség is jelentős támogatást kap az AMISOM-tól.
- Egyes **milíciák** együttműködnek a biztonsági erőkkel és az AMISOM csapatokkal.²⁰¹ Először (2007-től) a független hadurak milíciái kötöttek szövetséget az Átmeneti Szövetségi Kormánnyal, majd 2009-től a nagyobb törzsi milíciák is. A milíciák részt vettek az Iszlám Bíróságok Szövetsége és a szélsőséges iszlámista al-Shabaab elleni harcokban. A kormány nem tudja ellenőrzése alatt tartani a szöv-

197 Az EU kiképzési programja (European Union Training Mission – EUTM Somalia) 2010. április óta működik, jelenlegi parancsnoka Massimo Mingiardi olasz dandártábornok. Az EU programban 2013. decemberig 3600 fő kapott kiképzést az ugandai Bihanga kiképző táborban. A kiképző program 2013. december és 2014. február között Ugandából áttelepült Mogadishuba, a Jazeera kiképző táborba és 2014. februárban ismét megkezdte a kiképzést. A misszióról magyar aspektusból bővebben: Besenyő János: *Magyar kiképzők az Európai Unió Szomáliai Kiképző Missziójában, Afrika Tanulmányok*, 2011. V. évfolyam, 2. szám, 30–39 o.

198 Robert Young Pelton, Mohamed Nuxurkey, Suleiman Osman: *The Police of Somalia, Somaliland, Puntland*; Somalia Report, 2012. 05. 31. http://www.somaliareport.com/index.php/post/3402/The_Police_of_Somalia_Somaliland_Puntland (letöltve: 2014. 08. 20.)

199 Richard Lough és Abdi Sheikh: *Somalia's security forces hamstrung by corruption, infiltrators*, Reuters, 2013. május 3. <http://www.reuters.com/article/2013/05/03/us-somalia-security-idUSBRE9420OU20130503> (letöltve: 2014. 08. 20.)

200 NSSP 9. o. és *Somali security sector reform*.

201 Mohamed Mubarak: *Somali military has more problems than lack of guns*.

vetséges milíciákat, mert a klán-hűség felülír minden más kötelezettséget.²⁰² A milíciák sokkal inkább saját klánjuk érdekeit képviselik, semmint szolgálnák az országot, a nemzetet, vagy a központi kormány hatalmát és tekintélyét. Harcolnak egymás ellen is; ha a klán éppen aktuális érdekei úgy kívánják, elfoglalják gyengébb klánok területeit, és továbbra is gyakoriak a helyi lakosság (különösen az etnikai kisebbségek) elleni atrocitások.

*Milíciák és magánhadseregek*²⁰³

A mai **klán milíciák** természetes módon jöttek létre az 1980-as években. A Siyaad Barre ellen lázadó politikai szövetségek nem rendelkeztek számottevő erőforrással, és az individualista nomád pásztorok forradalmi szervezetbe történő mozgósítása és katonai kiképzése is nehezen megoldható feladat lett volna, ezért a rokoni kapcsolatokon alapuló, minden szomáli férfi számára ismerős, hagyományos katonai szervezet, a klán mozgósított fegyveres ereje tűnt a leghatékonyabbnak.²⁰⁴ A klán milíciák nomád harceljárásai (rajtaütések, lesállítások, vállalkozások) mindig súlyos fejfájást okoztak az idegen gyarmatosítóknak, és a végül a Barre rezsim fegyveres erői sem tudtak ellenállni nekik.

Barre bukása után az állam nem volt képes megteremteni és fenntartani a biztonságot és az alapszolgáltatásokról sem tudott gondoskodni, így ismét a klán lett a meghatározó politikai közösség; ismét a klán milícia lett a biztonság forrása, ez képviseli a klán politikai ambícióit, védi területeit és fegyverrel érvényesíti érdekeit.²⁰⁵ Bár a milíciák motivációs és gazdasági jellemzői alapvetően eltérőek, ennek ellenére stratégiájuk lényegében hasonló. A célok eltérőek – a gazdasági erőforrások fölötti ellenőrzéstől a békefolyamatban történő részvételig – de a célhoz vezető eljárások hasonlóak: katonai erőt alkalmazni terület vagy népesség ellenőrzésére; más politikai szereplőktől engedményeket kikényszeríteni, további erőforrásokra szert tenni.

Mivel a klán milíciák egy közös hagyomány alapján, hasonló körülmények között jöttek létre, felépítésük is hasonló. A milícia parancsnokát a vének tanácsa nevezi ki, és bár ő vezényli a harcosokat, azok a klánnak tartoznak hűséggel. A parancsnok közvetlen alárendeltségében egy kiképzett tisztből és katonákból álló, állandó parancs-

noki keret van, ezek alatt pedig egy nagyobb – és a szükségleteknek és lehetőségeknek megfelelően változó létszámú – önkéntes fegyveres csoport. A toborzás önkéntes alapon történik: Szomáliában nincs hagyománya a kikényszerített katonai szolgálatnak. A toborzást a klánt irányító vének tanácsa kezdeményezi: képviselőket küld minden családhoz, akik fiatal férfiakat hívnak szolgálatba. A jelentkezők többnyire saját fegyverükkel szolgálnak, és amikor már nincs szükség rájuk, visszatérnek a civil életbe.²⁰⁶ Egy-egy milícia létszáma néhány tucattól több száz főig terjed.²⁰⁷

A **hadúri milíciák** a klán milíciákból fejlődtek ki. Az immár harmadik évtizede tartó folyamatos harcok következtében mára nyitott kérdéssé vált a klán és a milícia, illetve a klán vezetői és a milícia parancsnoka közötti alá- és fölérendeltségi viszony. Különösen a harcokban erősen érintett területeken gyakran nehéz eldönteni, hogy valójában ki ellenőriz és irányít: a milícia parancsnoka engedelmessé-e a klán vezetőinek és szolgálja-e a klán érdekeit, vagy fordítva, a parancsnok – a kezében tartott fegyveres erőre támaszkodva – uralja-e a klánt és vezetőit. Egyes esetekben egy különösen sikeres és karizmatikus parancsnok függetleníteni tudja magát a klántól, monopolizálni tudja emberei hűségét; a milícia fölötti hatalmát a klán politikai, gazdasági és társadalmi szerkezete nélkül is meg tudja tartani, és saját politikai vagy gazdasági ambícióinak megvalósításához használhatja azt. Ennek megfelelően a milíciák egy széles spektrumot fednek le, melynek egyik vége a fent leírt klán-milícia, másik vége a csak a hadúrnak engedelmessé magánhadsereg.

Az állandó anarchia és gyakori kényszerű népmozgások következtében egyre nagyobb a klán kötelékek nélküli harcosok, a *mooryaanok* száma. Ha a harcon kívül esetleg értenek valamihez, az többnyire az állattartás – de saját állatok nélkül abból nem tudnak megélni. Vagy kisebb-nagyobb bandákba szerveződve „saját számlára” fosztogatnak, vagy beállnak egy zsoldosokat toborzó milícia soraiba.²⁰⁸ *Mooryaanok* toborzásával a hadúr függetleníteni tudja magát a klán kötelékeitől. A magánhadseregeknek egyetlen célja van: megvalósítani a hadúr személyes céljait. E célok között előkelő helyet foglal el egy jelentős bevételi forrás (egy kikötő, egy kikerülhetetlen szállítási útvonal, egy kereskedelmi központ vagy egy jelentős méretű művelhető terület) fölötti ellenőrzés megteremtése: egy ütőképes fegyveres erő fenntartása rendkívül költséges dolog.²⁰⁹ Ahogy a 2000-es években Szomália kezdett stabilizálódni és lassan visszatért a normális élet, e bevételi források fokozatosan megszűntek. Ezzel a hadurak ereje és befolyása is csökkenni kezdett.

202 *Security and protection in Mogadishu and South-Central Somalia: Joint report from the Danish Immigration Service's and the Norwegian Landinfo's fact finding mission to Nairobi, Kenya and Mogadishu, Somalia, April 16-May 7 2013.* 2013. Danish Immigration Service, Kopenhagen, 2013. május.

203 Anthony Vinci: *An analysis and Comparison of Armed Groups in Somalia.*

204 D. Compagnon: *Somali armed movement: The interplay of Political Entrepreneurship and Clanbased Factions*, in C. Clapham (szerk.): *African guerrillas*, James Currey, Oxford, 1998. 73–90. o.

205 Jama: *Who cares about Somalia.*

206 Vinci: *An analysis and Comparison of Armed Groups in Somalia.*

207 Rabasa: *Radical Islam in East Africa*, 16. o.

208 Jama: *Who cares about Somalia.*; M.M. Afrah: *The Dark Side Of Somalia - a Day in the Life of a Gunman (Mooryaan)*, 2002. 04. 02. http://www.banadir.com/the_dark_side.shtml4 (letöltve: 2014. 08. 20.); és *A War on Men? The enduring consequences of war and conflict on Somali men*, Rift Valley Institute Meeting Report, Nairobi Forum, 2013. április 29–30

209 Shay: *Somalia between jihad and restoration*, 188. o.

A hadúri milíciák felépítése – a közös eredet eredményeként – hasonlít a klán-milíciákéra: a parancsnok (a hadúr) közvetlen alárendeltségében egy kiképzett tisztekből és katonákból álló, állandó parancsnoki keret, ezek alatt pedig a harcosok csoportja, melynek létszáma a szükségleteknek és lehetőségeknek megfelelően változik. A nagy különbség a harcosok motivációja: míg a klán milíciák esetében a klán iránti hűség a meghatározó, a hadúri milíciákat elsősorban a zsold tartja össze. Mihelyt gondok adódnak a zsolddal, a *mooryaan* átáll egy rivális, de jobban fizető hadúr oldalára, vagy fosztogatni kezd. (Ugyanakkor a legtöbb esetben a klán-kapcsolatok jelentőségét továbbra sem lehet teljesen figyelmen kívül hagyni.)

Az **üzleti milíciák** külön kategóriát képeznek a magánhadseregek között. A szomáli üzletemberek eleinte a klán milíciák és a hadurak finanszírozása útján próbálták megvásárolni az üzleti tevékenységhez nélkülözhetetlen biztonságot és a kiszámítható jogi, politikai és gazdasági légkört. Ez nem bizonyult hatékony megoldásnak: az egyes területeket ellenőrző hadurak nem voltak képesek megteremteni az üzleti élethez szükséges biztonságot. Az 1990-es évek végén az üzletemberek részben saját klánjuk tagjaiból, részben klánjuktól elszakadt, családi köteleiket elvesztett, elszegényedett fiatal férfiakból (*mooryaanokból*) saját milíciákat kezdtek toborozni. Egyes esetekben több üzleti vállalkozás szövetkezik, hogy hatékonyabban használhassák ki erőforrásaikat.

A milíciát létrehozó üzletember vagy maga lesz a parancsnok, vagy kiadja a feladatot egy tapasztalt, hozzáértő személynek. Az üzleti milíciák egyetlen célja a megbízók üzleti érdekeinek védelme és támogatása. Ez lehet a tulajdon védelme vagy egy rivális leküzdése, de a megbízó érdekei minden esetben fölülírják a klán érdekeit és minden más szempontot.²¹⁰ Bár az üzleti milíciákat többnyire egy-egy klánból toborozzák, a klánhoz kötődés nem játszik szerepet, mivel az üzleti tevékenység, természeténél fogva, átlepi a klán határait. Az üzleti milíciák fő motiváló tényezője – mint a hadurak magánhadseregei esetében is – a zsold. (De csakúgy mint a hadúri milíciák esetében, a klán-kapcsolatok és klán-érdekek jelentőségét nem lehet teljesen figyelmen kívül hagyni.) Az üzleti milíciák veszélye, hogy munkáltatójuk ellen fordulhatnak, és kiforgathatják javaiból.

A milíciák között külön kategória az **ASWJ** (Ahlu Suna Waljamaaca – A Próféta Társai),²¹¹ mely egy felekezeti önvédelmi mozgalomként indult. A szomálik többnyire a szunnita iszlám misztikára hajlamos, toleráns szufi irányzatait követik, de az 1960-as években a külföldről visszatérő diákokkal és munkásokkal együtt Szomáliában is megjelentek a modern politikai iszlám fundamentalista, erősen intoleráns irányzatai, melyek számára a szufizmus toleranciája és egyes doktrínái elfogadhatatlanok. Siyaad Barre szekuláris rezsimje nem tűrte az iszlám befolyását a politikára, és gyor-

210 Vinci: *An analysis and Comparison of Armed Groups in Somalia*.

211 Pakisztánban létezik egy szervezet, melynek rövidített neve szintén ASWJ: az Ahle Sunnat wal Jamaat, egy terrorista szervezet.

san és szigorúan büntette a papok bármilyen politikai tevékenységét. Az elnyomásal azonban csak föld alá kényszerítette a mozgalmakat, melyek aztán a Barre-rezsim bukásával ismét megjelentek. Az iszlámisták agresszív intoleranciájára válaszul jött létre 1991-ben az ASWJ, melyet Mohamed Farah Aydiid tábornok – aki ellensúlyozni akarta az iszlámista mozgalmak befolyását – is támogatótt.

Az ASWJ eleinte jelentéktelen szervezet volt, politikai arculat és fegyveres erők nélkül – mindaddig, amíg a legerősebb iszlámista milícia, az al-Shabaab (lásd később) ügynökei több ASWJ vezetőt letartóztattak és azt követelték, hogy azok csatlakozzanak az al-Shabaabhoz és vegyék át ideológiáját, továbbá betiltották a Mowlid fesztivált, Mohamed próféta születésének ünnepét (2008. júliusban).²¹² Ekkor az ASWJ mozgósította támogatóit és fegyveres harcot kezdett al-Shabaab ellen a Galgaduud régióban. A harcok áterjedtek más régiókra is és a következő hónapokban az al-Shabaab kiszorult Közép-Szomália jelentős területeiről. Az ASWJ 2009 végére a legnagyobb és leghatékonyabb kormánypárti fegyveres erővé nőtte ki magát Dél-Szomáliában (2010-ben 4,500 fegyverese volt).²¹³

Mint sok más szomáli frakció, az ASWJ is egy ernyőszervezet, melyben helyet kapnak a klán érdekek, a különböző helyi milíciák, a szufi szekták, a politikai kalandorok érdekei, de az idegen érdekek is. Leghatékonyabb szervezete a nyugati Galgaduud régióban van, és elsősorban a habar gidir ayr, dir és mareehan klánok tagjaiból áll. Más csoportok Kelet-Galgaduudban és a Shabeelle középső szakasza mentén működnek (abgaal wa'eysle klán), megint más csoportok a Gedo (mareehan klán) és Hiraan régiókban (hawaadle klán) működnek. Egyes független hadurak (pl. Barre Aden Shire „Hiiraale” és and Yuusuf Ahmed Hagar „Dabageed”) is megkísérelték ASWJ tagnak kiadni magukat, hogy nagyobb hazai és nemzetközi támogatást kapjanak. Mivel az ASWJ belső kohéziója korlátozott és nincs egységes szolgálati útja, e csoportok összefogása és az illetéktelenek kiostálása mindaddig nem volt teljesen sikeres – részben a külső erőforrások fölötti keserű viták miatt. Az ASWJ ellentmondásokkal teli kapcsolatokat ápol a központi kormánnyal is: együttműködési megállapodások és elkeseredett viták váltják egymást. E viták ellenére az ASWJ a szomáli biztonsági infrastruktúra fontos eleme, mert mindaddig sikerrel harcolt az al-Shabaab ellen.²¹⁴

A milíciák **vezető-ellenőrző rendszerei** decentralizáltak. Ennek oka egyrészt a klán-rendszer, melyben a nyugati fegyveres erők számára természetes „fegyelemnek” és „fegyelmezésnek” nem nagyon jut hely. A harcosok önkéntesek, természetükhöz nem nagyon illik sem az előljáró iránti tisztelet, sem a szigorú, katonás fegyelem. Ez a nem klán alapú milíciákra is igaz a *mooryaanok* alapvető fegyelmezetlensége miatt. A fegyelem és közvetlen irányítás hiánya és a mobiltelefonok általános használá-

212 *What is the ASWJ? Somalia Report Explores the Ahlu Sunna Wal Jamma Militia*, Somalia Report, 2012. 03. 05. – http://www.somaliareport.com/index.php/post/3294/What_is_the_ASWJ (letöltve: 2014. 08. 20.)

213 *Report of the Monitoring Group on Somalia*.

214 *Report of the Monitoring Group on Somalia*.

ta lehetővé teszi az egymástól távoli alakulatok műveleteinek összehangolását. A milíciák tehát egy fegyelmetlen és decentralizált vezető-ellenőrző rendszert üzemeltetnek, melyben az alegységek kapcsolatban állnak egymással és felső utasítás nélkül hangolják össze tevékenységüket.

A **harceljárások** is hasonlóak. A harcias nomád életmód öröksége, hogy a szómáliknak gyakorlatuk van a rajtaütésekben és lesállításokban – ez tökéletesen megfelel a szómáli anarchiában. A hidegháború öröksége egy nagy létszámú, jól képzett katonai kaszt, mely kész a milíciák rendelkezésére bocsájtani ismereteit. E tényezők, valamint a különleges szómáli környezetben kidolgozott eljárások (technicalok,²¹⁵ kábítószert használata a harcban) és a falka-harcászat kombinációja egy sajátos szómáli hadviselési módot eredményez.²¹⁶ A támadások leggyakoribb formája a lesállítás, mert így a milíciát csak rövid időre kell összevonni. A nagyobb, összehangolt támadó és védekező műveletek megszervezése sokkal nehezebb. Az összecsapások kaotikus tűzharcok; a frontvonalak naponta 50-100 km-t is elmozdulhatnak, ahogy a védelem vonalai összeomlanak, és újra összeállnak. Az utánpótlási vonalak ötletszerűek vagy nem is léteznek, az ellátás fő forrása a fosztogatás.

A milíciák **fegyverzete** általában könnyű: az AK-47 valamelyik változata, PK géppuska, RPG-7 páncéltörő rakéta és közepes aknavető. A nagy tüzerőt a technicalok szolgáltatják. A nagyobb felkészültséget igénylő fegyvereket (pl. irányított páncéltörő rakétákat, légvédelmi rakétákat, harckocsikat, tüzérséget) megfelelő kiképzés híján a milíciák nem tudják sem karbantartani, sem alkalmazni.²¹⁷

A polgárháború elején a fegyverek és lőszer fő forrása a kormány volt: a fegyveres erők széthulló alakulatai fegyvereikkel együtt dezertáltak; az elhagyott fegyverraktárból a környék lakossága széthordott minden mozdíthatót. A rendszeres karbantar-

tást igénylő eszközök (harckocsik, lövegek, híradó eszközök) gyorsan használhatatlanná váltak, de a kézfegyverek nagy része máig működőképes. Líbia, Eritrea, Etiópia, az Egyesült Államok, Szaúd-Arábia és más államok időnként – többnyire titokban – szállítanak néhány tonna fegyvert és lőszer egy-egy preferált hadviselőnek. De a beszerzések legegyszerűbb módja a helyi piaci vásárlás: a kormánynak szállított fegyver és lőszer egy része a mogadishui fegyverpiacon köt ki, vagy közvetlenül a milíciák kezébe kerül. Az AMISOM katonáit is gyakran vádolják azzal, hogy láda-szám árulják a lőszer.²¹⁸

Fegyverek, lőszer, egyéb felszerelés, járművek, üzemanyag és élelmiszer beszerzésének anyagi forrásai részben a régiótól és az egyes milíciák történetétől függenek. Gyakori beszerzési forrás a fosztogatás, részvétel üzleti vállalkozásokban, saját üzleti vállalkozások létrehozása és az adószedés.²¹⁹ Általános gyakorlat útvámot szedni az országúti ellenőrző pontokon, kikötőket, repülőtereket megszállni, és „adót” szedni az üzemeltetésükért; földművelőktől adót szedni a többi milícia elleni védelem fejében. A pénzalapok másik forrása a nagy szómáli diaszpóra, mely a *hawala* rendszeren keresztül nyomon követhetetlen pénzeket juttat a névtelen, arctalan címzetteknek. Egyes milíciák a nemzetközi segélyszervezeteket is kihasználják: civileknek álcázva magukat a milíciatagok élelmiszert és felszerelést tudnak kicsalni tőlük, a népmozgásokkal pedig diktálni tudják, hogy a segélyek hova jussanak. A segélyszervezetek kiszolgálása (pl. lakások, irodák biztosítása) is jó bevételi forrás. Számos szervezet alkalmaz fegyveres öröket – de valójában védelmi pénzt fizet a helyi milíciónak.²²⁰ Multinacionális vállalatok is alkalmazzák őket; részben saját érdekeik védelmére, részben a helyi farmerek megfélemlítésére. Ahogy Szomália lassan stabilizálódott és kezdett visszatérni a normális élet, e bevételi források lassan elapadtak.

Egyes milíciák együttműködnek a biztonsági erőkkel és az AMISOM csapatokkal²²¹ és részt vesznek a szélsőséges iszlámista al-Shabaab elleni harcokban (lásd később). A milíciák gyakran súlyos fejfájást jelentenek a kormány számára, mert az nem tudja ellenőrzése alatt tartani őket. A milíciák motiváltsága, fegyelme, felszerelése és lőszerellátása gyakran jobb (következésképp harcértékük is magasabb), mint a kormányerőké. Emellett a klán-hűség felülír minden más kötelezettséget, és a milíciák sokkal inkább saját klánjuk érdekeit képviselik, semmint szolgálnák az országot, a nemzetet, vagy a központi kormány hatalmát és tekintélyét.²²² Harcolnak egymás ellen is; ha a klán éppen aktuális érdekei úgy kívánják, elfoglalják gyengébb klánok

215 A „technical” egy könnyű teherautó, melynek platójára légvédelmi gépágyút, nehézgéppuskát vagy hátrasiklás nélküli löveget szereltek. A szómáli milíciák harcaiban ezek szolgáltatják a tűztámogatást.

216 A falka harcászat régi és sok esetben sikeresen alkalmazott hadviselési eljárás. Lényege, hogy sok önálló, nagy területen szétszórt kis alegység és egyéni harcos folytat támadó vagy védekező harcot. A kis alakulatok egyszerre felderítő és harci alakulatok, a helyzettől függően védő vagy támadó erők. Váratlanul egy ponton koncentrálnak (és így helyi túlerőt teremtenek), támadnak, és némi helyi sikert el is érnek. Elszakadnak és szétszóródnak mielőtt az ellentámadást meg lehetne szervezni, de hamarosan egy másik ponton gyülekeznek, és újból támadnak. A tömeggel, tűzzel – vagy mindkettővel – végrehajtott támadások egyszerre, több irányból, váratlanul érkeznek, és lüktetészerűen ismétlődnek. A szervezetlennek és formátlannak tűnő támadások valójában jól szervezettek és összehangoltak. E koordináció lehet tudatos parancsnoki tevékenység eredménye (pl. Dönitz admirális tengeralattjárói), de lehet valódi „falka intelligencia” eredménye is; a támadásban részt vevők – mind az alakulatok, mind az egyes személyek – ösztönösen tudják, hogy mikor mit kell tenniük, hol kell támadniuk, és mikor kell visszavonulniuk. Kiss Álmós Péter: *Hálózharc*, Magyar Rendészet, Budapest, 2007. 1–2 sz.

217 *Blood at the Crossroads: Making the case for a global Arms Trade Treaty*, Amnesty International, 2008/09; és *Weapons and Tactics of the Somali Insurgency*, Terrorism Monitor, The Jamestown Foundation, 2007. 03. 05.

218 *US, EA gunrunners violating UN's Somalia arms ban*, The East African, Nairobi, 2008. 06. 02. – <http://www.theeastafrican.co.ke/news/-/2558/259398/-/item/0/-/ict3xz/-/index.html> (letöltve: 2014. 08. 20.) és *Somalia: Al-Shabab 'Is Buying Govt Weapons'*, 2009. 08. 1. – <http://allafrica.com/stories/200908110875.html> (letöltve: 2014. 08. 20.)

219 Shay: *Somalia between jihad and restoration*, 103. o.

220 *Somalia faces the future*, Human Rights Watch, London, 1995. április.

221 Mohamed Mubarak: *Somali military has more problems than lack of guns*.

222 *Security and protection in Mogadishu and South-Central Somalia*.

területeit, és továbbra is gyakoriak a helyi lakosság (különösen az etnikai kisebbségek) elleni atrocitások.

Iszlámista mozgalmak

A szomáli társadalmat megosztó klán-struktúra törésvonalait áthidaló identitás az iszlám hit. A szomálik többnyire a szunnita iszlám misztikára hajlamos, toleráns szufi irányzatait követik, de az 1960-as években a külföldről visszatérő diákokkal és munkásokkal együtt Szomáliában is megjelentek a modern politikai iszlám fundamentalista, erősen intoleráns irányzatai is, melyek számára a szufizmus toleranciája és egyes doktrínái elfogadhatatlanok. Siyaad Barre szekuláris rezsime nem tűrte az iszlám befolyását a politikára; gyorsan és szigorúan büntette a papok bárminemű politikai tevékenységét. Az elnyomással azonban a rezsime csak föld alá kényszerítette, de nem tudta megsemmisíteni az iszlámista mozgalmakat.

A Barre-rezsime bukását követő anarchia során az iszlámista mozgalmak immár nyíltan működtek. Ideológiájuk lefedte a politikai spektrum széles skáláját.²²³ Nem lehet valamennyit egyszerűen azonosítani a „fundamentalista” vagy „terrorista” mozgalmakkal (de kétségtelen, hogy egyeseket viszont igenis lehet). A radikális iszlám irányzatok bizonyultak a legerősebbeknek. Az állandó harcok során a gyengébb felekezeti milíciák sorra eltűntek: beolvadtak a nagyobb, erősebb milíciákba, esetleg feloszlottak és tagjaik visszatértek klánjukhoz, vagy *mooryaanok* (klán-kötélékek nélküli, szabad harcosok) lettek. Jelen tanulmány nyomdába kerülése idején a domináns iszlámista fegyveres szervezet az al-Shabaab volt (részleteket lásd lejjebb).

Az eltűnt felekezeti milíciák nem feltétlenül örökre szűnnek meg létezni: ismét megjelenhetnek mint önálló tényezők, ha a befogadó milíciát szétfeszítik a belső ellentétek, vagy meggyengül valamilyen okból. Így tűnt el, majd jelent meg ismét a Hizbul Iszlám. Az al-Shabaab 2010-ben súlyos vereséget mért rá és magába olvasztotta. Két évvel később, mikor az al-Shabaab szenvedett súlyos vereséget a kormány és az AMISOM elleni harcokban, a Hizbul Iszlám hívei azonnal (2012. szeptemberben) kiváltak és ismét önálló szervezetet hoztak létre.²²⁴

Al-Itihaad al-Islamiya

Az első jelentős és befolyásos iszlámista mozgalom az ***Al-Itihaad al-Islamiya*** (Iszlám Unió – AIAI) volt, mely valamikor 1982 és 1984 között jött létre két kisebb iszlámista szervezet, a *Wahdat al-Shabaab al-Islaamiyya* (Iszlám Fiatalok Szövet-

223 Metz: *Somalia: A Country Study*. 22. o.

224 Mahmoud Mohamed: *Hizbul Islam's split from al-Shabaab further isolates militant group*, Sabahi, 2012. szeptember 27. – http://sabahionline.com/en_GB/articles/hoa/articles/features/2012/09/27/feature-01 (letöltve: 2014. 08. 20.)

sége) és az *al-Jamaa al-Islamiya* (Iszlám Szövetség) egyesülésével. Programja alternatívát ajánlott Barre kifulladásra látszó forradalmával szemben: az ember-alkotta törvények és kommunizmus helyett a Korán és a Szunna útmutatásai legyenek a politikai és társadalmi élet alapjai; e cél megvalósításához szükséges a Barre-rezsime felszámolása és egy pán-szomáli iszlám emirátus létrehozása. A szervezet programja népszerűnek bizonyult. Új híveit elsősorban a mogadishui középiskolák és felsőoktatási intézmények tanárai és diákjai körében találta meg.²²⁵ Bár az al-Itihaad egyes tagjai nem riadtak vissza az erőszaktól, maga a szervezet nem *dzsiháddal* (karddal, szent háborúval), hanem *dawahhal* (prédikációval, meggyőzéssel) akarta a szomáli muszlimokat az iszlám „helyes útjára” téríteni.²²⁶

A Barre-rezsime bukását követő polgárháború és anarchia harcaiban az al-Itihaad is részt vett. Erői Mohamed Farah Aideed tábornok csapataival szemben súlyos vereséget szenvedtek, visszavonultak, és északon, Bosasso kikötőváros környékén gyülekeztek (1991. április-május). Itt megkísérelték megvalósítani a szervezet egyik fő célját – létrehozni egy iszlám emirátust. E kísérlet során az al-Itihaad összetűzésbe került az északi régiót ellenőrzése alatt tartó mozgalommal, a Szomáli Üdvözülés Demokratikus Fronttal (*Jabhadda Diimuqraadiga Badbaadinta Soomaaliyeed – Somali Salvation Democratic Front – SSDF*), és ismét súlyos vereséget szenvedett (1992. június). Sztétvert erői délre, az etiópiai és kenyai határ menti Gedo régióba vonultak vissza. Itt ismét egy iszlám adminisztrációt hoztak létre, amely hosszabb életűnek bizonyult, mint az előző, északi kísérlet: 1997. januárig fennmaradt.

Az al-Itihaad-rezsime betiltotta a fegyverviselést, a dohánytermesztést és a *qaat* fogyasztását; a nőket fátyol viselésére kötelezte; bevezette az ingyenes közoktatást (de a tananyag vallási hangsúlyt kapott és az oktatás nyelve szomáli helyett az arab volt). A kormány jogköreit az „Iszlám Szövetség” gyakorolta, mely körzeti tanácsokat nevezett ki a napi ügyek intézésére. A közrendre egy iszlám milícia ügyelt, mely független volt a fegyveres erőktől. Az igazságszolgáltatás egy sarija bíróság feladata volt, mely a hagyományos szomáli *xeer* helyett az iszlám törvényei szerint ítélt. Mindez stabilitást és biztonságot hozott a Gedo régióba, ami meggyőzött néhány nem kormány szervezetet (Non-Government Organization – NGO), hogy folytassák segélyező tevékenységüket. Ugyanakkor az al-Itihaad adminisztráció népszerűtlen maradt a szomálik körében: számos intézkedés (pl. a *qaat* betiltása, a sarija bíróságok ítélezési gyakorlata) szembe ment a szomáli hagyományokkal, és gyakran az al-Itihaad milicisták magatartása is elfogadhatatlan volt.²²⁷

225 Peter Pham, *Strategic Interests: Not Being Had by al-Itihaad*, World Defense Review, 2006. december 14. – <http://worlddefensereview.com/pham121406.shtml> (letöltve: 2014. 08. 20.) és *Somalia's Islamists*, International Crisis Group, Africa Report N°100, Nairobi/Brussels, 2005. december 12.

226 *Somalia's Islamists*.

227 *Somalia's Islamists*.

A Gedo-időszakra esnek a nemzetközi közösség első kísérletei a szomáli helyzet rendezésére: az Egyesült Államok beavatkozása (1992. december-1993. május), a feladatátadás az ENSZ-nek, és az ENSZ két évig tartó sikertelen próbálkozásai (UNOSOM, 1993. május-1995. március). De erre az időszakra esik az al-Itihaad és az al-Qaeda közötti együttműködés is.

Az Al-Itihaad gedoi időszakának – és végül magának az al-Itihaad-nak is – a mozgalom irredentizmusa vetett véget: a pán-szomáli eszmét csak a gyarmati időszakból örökölt határok módosításával és a szomszédos államok (köztük a legerősebb szomszéd, Etiópia) területeinek megcsonkításával lehet megvalósítani. Az etiópiai kormány mindig határozottan fellépett e kísérletekkel szemben. Mikor az al-Itihaad ogadeni ága, az *al-Itihaad al-Islaami ee Soomaaliya Galbeed* (Nyugat Szomáliai Iszlám Unió) átlépte az elfogadható politikai tevékenység határait és egyre eszkalálódó gerilla hadjáratba kezdett, Etiópia ismét keményen válaszolt.²²⁸ Az 1996. augusztus és 1997. január között végrehajtott rajtaütésekben megsemmisültek az al-Itihaad kiképzőtáborai és elesett több száz szomáli és idegen (elsősorban arab) harcos.²²⁹ Ezt a csapást az al-Itihaad nem tudta kiheverni. Egyes vezető káderei megkísérelték életben tartani az mind a szervezetet, mind az eszmét, amelyet képviselt, de nem jártak sikerrel. Az al-Itihaad ma már gyakorlatilag nem létezik mint szervezet, de egyes elemei fennmaradtak.

Az Al-Itihaad megszűnt létezni mint politikai szervezet, de fennmaradt, mint eszme. Vezető káderei visszatértek saját közösségeikhez és nagy tiszteletnek örvendő szalafista prédikátorokként továbbra is terjesztik nézeteiket. Mások közfeladatokat vállaltak, bírák, klán-tanácsok tagjai, vallási vezetők vagy üzletemberek lettek. Csak néhányan (pl. Hassan Dahir Aweys, Hassan Turki) ragaszkodnak továbbra is a harcias iszlám gondolatához.

Hizbul Islam

A Hizbul Islam (Az Iszlám Pártja) 2009. januárban vagy februárban jött létre, amikor négy iszlámista szervezet (Isbaheysiga dib u Xoreynta Soomaaliya – Szövetség Szomália Újrafelszabadításáért; Muaskar Raas Kaambooni – Raas Kaambooni Erők; Jabhatul Islamiya – Iszlám Front; Muaskar Anoole – Anole Erők) egyesült Omar Iman Abubakr vezetése alatt. A szövetség célja az volt, hogy kiűzzék az idegen biztonsági erőket Szomáliából, felszámoljanak mindent, amit iszlám-ellenesnek tekinthető, megdöntsék a gyenge Átmeneti Szövetségi Kormányt és egy iszlám köztársaságot hozzanak létre helyette. A szövetség tehát elsősorban nacionalista, helyi szervezet volt, nem követte az al-Qaeda nemzetközi dzsihádistá programját.²³⁰ A vallási és na-

228 Az Egyesült Államok külügyminisztériuma 2001. szeptemberben helyezte az al-Itihaadot a terrorista szervezetek listájára. A döntést az 1995-ben Etiópiában végrehajtott támdás-sorozattal indokolták.

229 Pham, *Strategic Interests*, és *Somalia's Islamists*.

230 *Hizbul Islam*, Institute for the Study of Violent Groups, – http://vkb.isvg.org/Wiki/Groups/Hizbul_Islam (letöltve: 2014. 08. 20.)

cionalista retorika ellenére a Hizbul Islam valójában klán-kapcsolatok alapján szerveződött. Az Isbaheysiga dib u Xoreynta Soomaaliya és a Jabhatul Islamiya a Hawiye al-klánokból toborozta tagjait. A Muaskar Anoole a Jubba-völgyben még megmaradt harti közösségek támogatták. A Muaskar Raas Kaambooni (mely a szövetség legerősebb katonai komponense volt) csaknem kizárólag az ogaden klán mohamed subeer al-klánjának tagjaiból állt.²³¹

A Hizbul Islamot gyakorlatilag létrejöttétől kezdve belső harcok gyengítették úgy a vezetőket, mint a klán-milíciák között. Először bizonytalan kezdeményezések történtek a kormánnyal kötendő tűzszünetre (2009. február-március). Ezután (2009. május-október) a szervezet legtekintélyesebb vezetői (Omar Iman Abubakr, Hassan Dahir Aweys, Mohamed Hassan Ahmed, Daud Mohamed Abtidon, Siyaad Indho Ade) egy rendkívül bonyolult körtáncban hol támogatták, hol támadták egymást, hol szövetségekkel egymás ellen, miközben követőik hol egymás ellen, hol a kormány, hol az al-Shabaab ellen harcoltak.²³²

Az al-Shabaabbal is elég viharos volt a Hizbul Islam kapcsolata. A két szervezet ideológiája nagyon közel állt egymáshoz, és együttműködtek az Átmeneti Szövetségi Kormány megdöntése érdekében. Ugyanakkor harcoltak is egymással egyes városok (pl. Kismayo kikötőváros) ellenőrzéséért. A Hizbul Islam 2010 során több vereséget szenvedett, elvesztette területeinek jelentős részét és csapatai kezdtek átállni az al-Shabaabhoz. E folyamat 2010. decemberben lezárult: Hizbul Islam annyira meggyengült, hogy vezetőinek nem volt választása: elfogadták az al-Shabaab ultimátumát és a két szervezet egyesült.

Az egyesüléssel nem zárult le a Hizbul Islam története. Vezetői rossz néven vették, hogy az egyesülés után nem kaptak befolyásos pozíciókat. Az al-Shabaab radikalizálódása és fegyvereseinek magatartása is súrlódásokra adott okot. Ugyanakkor a belső hatalmi harcok egyre több vezető életét követelték, mert Ahmed Godane minden potenciális kihívóját likvidálni akarta. A Hizbul Iszlám vezetői úgy döntöttek, hogy függetlenítik magukat. Erre 2012. szeptemberben nyílt lehetőség, amikor al-Shabaab több súlyos vereséget szenvedett a kormány és az AMISOM csapatai elleni harcokban és kiszorult Kismayo kikötőjéből (amely a szervezet legfontosabb bevételi forrása volt).

Az újonnan megalakított Hizbul Islam kiegyezett a kormánnyal. A közelmúltban (2014. június) nevet változtatott és Istiqlaal (Függetlenség) néven részt vesz a politikai folyamatokban.

231 *Report of the Monitoring Group on Somalia pursuant to Security Council resolution 1853 (2008)*, 2010. 03. 10.

232 *Report of the Monitoring Group on Somalia*.

Al-Shabaab

Ma az **Al-Shabaab** (teljes neve szomáliul *Xarakada Mujaahidiinta Alshabaab*, arabul *Harakat al-Shabaab al-Mujahideen* – Mudzsahedín Ifjúsági Mozgalom) Szomália domináns iszlámista szervezete. Nagy létszáma, tagjainak fegyelme, kiképzésük színvonala és halált kereső vallási fanatizmusuk következtében ma Kelet-Afrika egyik legveszélyesebb radikális iszlámista szervezete. Az al-Shabaab eredetileg az Iszlám Bíróságok Szövetségének egyik milíciája volt.²³³ Mivel a bíróságok a sarija alapján ítéleztek, vonzották mind a szomáli, mind az idegen fundamentalistákat, akik egy radikális tömböt alkottak, megakadályozták, hogy a bíróságok kiegyezzenek az Átmeneti Szövetségi Kormánnyal, és dzsihádot hirdettek a kormányt támogató Etiópia ellen. E radikalizmus vezetett oda, hogy Etiópia (az Egyesült Államok és a szomáli hadurak támogatásával) erőszakkal felszámolta a bíróságok uralmát Dél- és Közép-Szomáliában. A bíróságok vezetői kiegyeztek a kormánnyal vagy külföldre távoztak és onnan próbálták befolyásolni a szomáli eseményeket. A milíciáik nagyrészt feloszlottak és visszatértek klánjaikhoz. Egyedül az al-Shabaab választott más utat: az idegen megszállók, az Átmeneti Szövetségi Kormány és az Afrikai Unió békefenntartó erői elleni harc élére állt.²³⁴

E harcban az al-Shabaab egy ideig jelentős sikereket ért el, de számtalan súlyos hibát is elkövetett, amelyek 2012-től kezdték megbosszulni magukat. Elvesztette társadalmi támogatottságát, súlyos vereséget szenvedett a kormányt támogató AMISOM elleni harcokban, elvesztette bevételi forrásait, ugyanakkor belső széthúzás is gyengítette. A kudarcok ellenére az al-Shabaab nem semmisült meg, csak átalakult: megtartotta ellenőrzését Dél- és Közép-Szomália egyes városai és a városoktól távoli, vidéki körzeteik fölött; tagjai beolvadtak a helyi lakosságba és visszatértek a korábban jól bevált gerilla harceljárásokhoz, valamint a célzott likvidálások, öngyilkos bombatámadások és rajtaütések végrehajtásához. A veszteségek ellenére a szervezet katonai ereje – legalábbis ami műveleti képességeit illeti – alig csökkent. Kétségtelen, hogy sok embert vesztett a harcokban, és a katonai kudarcok következtében sok harcosa dezertált – de ezek alacsony harcértékű erők, afféle „ágyútöltelék” voltak. A belső széthúzás sem volt különösebb hatással al-Shabaab műveleti képességeire: egy kb. 5,000 fős, fegyelmezett, jól felszerelt és ütőképes erő továbbra is engedelmeskedik a felsőbb vezetésnek. Az Amniyatot érintették legkevésbé a harctéri kudarcok

233 Rabasa: *Radical Islam in East Africa*; Harun Hassan és Leslie Lefkow: *Caught in a Quagmire*, Chatham House, 2007. december; és Menkhaus: *Assessment of the Current Strength and Capabilities of Al-Shabaab in Somalia*.

234 Több szakértő egybehangzó véleménye, hogy az al-Shabaab valójában az idegen beavatkozás következtében vált ismeretlen kis fegyveres csoportból rövid két esztendő alatt sikeres és világszerte ismert dzsihádistá szervezetté. Bjorn Moller: *The Somali Conflict: the Role of External Actors*, Danish Institute for International Studies, Koppenhága, 2009./3., 28. o.; Markus Virgil Hoehne: *Counter-terrorism in Somalia: How external interference helped to produce militant Islamism*, Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle/Saale, 2009. 12. 17.; és Rob Wise: *Al-Shabaab*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2011. július.

és a belső harcok – ma ez az al-Shabaab leghatékonyabb és leginkább félelemkeltő eleme. Egyszerre hírszerző és műveleti szervezet – egyes elemei célzott likvidálásokra, bombamerényletekre, rajtaütésekre specializálódtak. Egyes Amniyat tagok a szekularizmus híveinek tettetik magukat és beépültek a szomáli társadalom minden szegletébe (a Szomáli Szövetségi Kormányba és a nemzetközi szervezetekbe is). Egyes elemzők szerint amíg Ahmed Godane bírja az Amniyat hűségét és támogatását, addig vezetői pozícióját nem fenyegetik pártütők.²³⁵

Az al-Shabaab műveleteit eddig jelentős részben Szomáliában, Szomáliföldön és Puntföldön hajtotta végre, de határon túli műveleti képességekkel is rendelkezik. A nairobi Westgate Mall bevásárlóközpont elleni támadást (2013. szeptember 21-24) például nagyon alapos felderítés és megfigyelés, valamint részletekbe menő tervezés és gyakorlás előzte meg; a művelet végrehajtása (ha emberi, erkölcsi, jogi szempontból nem is, de katonai szempontból mindenképpen) hibátlan volt. Ezen túlmenően vezetői többször kifejezték azt a szándékukat, hogy idegen érdekeltségeket támadjanak Kelet-Afrikában, és aktívan toboroznak a szomáli diaszpóra soraiban olyan fiatalokat, akik otthonosan mozognak más országokban.²³⁶

Al-Qaeda

Az al-Qaeda ideológiája bizonyára nem ismeretlen e kötet olvasói számára, de talán hasznos lehet egy nagyon rövid összefoglaló. Az al-Qaeda tehát meg akarja tisztítani az iszlám világot a nyugati befolyástól és egy iszlám kalifátust akar létrehozni, amely a sarija törvényeket a legszigorúbb szunnita interpretáció alapján alkalmazná.²³⁷ E célok megvalósítása érdekében globális dzsihádot vív, melynek során a céljait ellenző vagy hátráltató társadalmakat illetve szervezeteket támad. Annyira nem tűri az iszlám nem szunnita irányzatait, hogy követőikkel szemben is habozás nélkül alkalmaz erőszakot.

A szomáliai iszlámista mozgalmak és az al-Qaeda közötti kapcsolat az 1990-es évek elejétől létezik. Szomáli önkéntesek utaztak Afganisztánba az 1990-es években és a 2000-es évek elején, hogy kiképzést kapjanak és harci tapasztalatokat szerezzenek a Talibán oldalán. Másokat idegen harcosok képeztek ki Szomáliában. Az al-Qaeda az 1990-es évek elején Afrika Szarvát még Afganisztán potenciális alternatívájának tekintette: vezetői arra számítottak, hogy Szomália biztos műveleti bázis lesz, ahol fo-

235 *Report of the Monitoring Group on Somalia and Eritrea pursuant to Security Council resolution 2060 (2012): Somalia*, ENSZ Biztonsági Tanács, 2013. július 12. 7. o. és Ken Menkhaus: *Al-Shabaab's Capabilities Post-Westgate*. CTC Sentinel, West Point, 2014. 02. 24. <https://www.ctc.usma.edu/posts/al-shababs-capabilities-post-westgate> (letöltve: 2014. 08. 20.)

236 Daveed Gartenstein-Ross, *The Strategic Challenge of Somalia's Al-Shabaab: Dimensions of Jihad*, Middle East Quarterly, 2006./4., 25–36. o.; és Seth G. Jones: *The Terrorist Threat from Al-Shabaab*, kongresszusi meghallgatás, Washington DC, 2013. október 13.

237 Besenyő János: *A nemzetközi terrorizmus veszélye Észak-Afrikában*, Új Honvédségi Szemle LXI. Évfolyam-2007./12., 41–42. o.

lyamatosan tudnak majd új híveket toborozni és ahonnan támadni tudják a „távoli ellenség” (az Egyesült Államok) közel-keleti erőit. Ez kétségtelenül kiderül a szervezet vezetőinek nyilatkozataiból és kitartó próbálkozásaiból, hogy terjesszék a szalafista és dzsihádi doktrínákat és megvessék lábukat a régióban.

Az al-Qaeda első szomáliai művelete 1993. februárban kezdődött: egy 12 fős, tapasztalt és megbízható veterán harcosokból álló csoport kettős feladattal indult Afrikába: egyrészt előkészíteni egy – az arab régióhoz közeli – műveleti bázist, amely szükség esetén Afganisztán alternatívája lehet, másrészt segítséget nyújtani a szomáliai és ogadeni iszlámistáknak. Indulás előtt a csoport alapos felkészítést kapott és (különleges műveleti erők mintájára) két-három fős csoportokra oszlott a feladat végrehajtása során. Szomáliába érkezésük után az egyik csoport az al-Itihaad segítségével azonnal megkezdte kiképző központok létesítését (az első kettőt Luuqban és Bosassoban, valamivel később a harmadikat az etiópiai Ogaden régióban). A kenyai csoport a pakisztáni és szudáni támaszpontokról érkező önkéntesek továbbutazását szervezte meg, légi, tengeri és szárazföldi útvonalakon. A művelet irányítása Khartoumból történt.²³⁸ A művelet sikeréhez arra lett volna szükség, hogy az al-Qaeda terjeszteni tudja ideológiáját, biztonságos műveleti bázist teremtsen, a körülmények manipulálásán keresztül biztosítsa magának a tömegtámogatást és műveleteihez legyen elegendő pénzforgása. E célok egyikét sem sikerült megvalósítani:

- Az al-Qaeda vezetői arra számítottak, hogy a szegény, elszigetelt, elégedetlen emberek örömmel és önként csatlakoznak majd a szalafista zászlóhoz, hogy kiűzzék az idegen megszállókat (az ENSZ békeműveletet végrehajtó erőit). De a szalafista ideológia merevsége idegen volt a toleráns szufi irányzatok követői számára, és a dzsihád vonzereje sem tudta kompenzálni a klán elhagyásával járó hátrányokat. Következésképp a szomálik számára egyáltalán nem volt olyan vonzó lehetőség az al-Qaedahoz csatlakozni, mint azt az al-Qaeda vezetői várták.²³⁹ A szomáli iszlámista parancsnokok nagyra értékelték a harcosaiknak nyújtott kiképzést, de a dzsihádistá ideológia többnyire süket fülekre talált közöttük.
- Szomáliában al-Qaeda nem potenciális biztonságos műveleti bázist talált (mint Pakisztán törzsi körzeteiben az északnyugati határvidéken), hanem egy állandóan változó, minden törvény nélküli, kiszámíthatatlan környezetet, amely különösen veszélyes volt a könnyen felismerhető idegenek számára. Mivel nem létezett központi kormány, amely Szomália szuverenitását meg tudta volna védeni, az al-Qaeda káderek védtelenek voltak az országon kívülről, idegen hatalmak által indított támadásokkal szemben. De állandó biztonsági kockázatot jelentett az is, hogy nem tudtak kiigazodni a folyamatosan változó klán szövetségeken – indokolt volt

238 Watts, Shapiro és Brown: *Al-Qaida's (Mis)adventures in the Horn of Africa*, 1. o.

239 A szudáni kormány végül megbízhatatlan szövetségesnek bizonyult: mikor szembesült a terrorista szervezetek támogatásával járó negatívumokkal, Oszama bin-Ladennek és szervezetének távoznia kellett.

attól tartaniuk, hogy egy vállalkozó szellemű kisstílű bűnöző bármikor eladhatja őket az ellenségnek (az Egyesült Államoknak).

- A helyi támogatás megszerzése sem bizonyult könnyebb feladatnak. Az idegenekkel szemben mindig bizalmatlan szomálik szemében al-Qaeda képviselői is idegenek voltak, ráadásul az iszlám egyik olyan irányzatát követték, amely népszerűtlen volt Szomáliában. A szufi papok pénteki prédikációikban az al-Qaeda és az iszlámisták ellen hangolták a hívőket. Az al-Qaeda kádereket tehát nem tisztelettel, hanem gyanakavással és megvetéssel fogadták.²⁴⁰
- Az al-Qaeda vezetői a távoli Pakisztánban és Afganisztánban jelentősen alábecsülték a toborzás és a műveletek várható költségeit, így a szervezet helyi káderei folyamatos pénzügyi gondokkal küzdöttek. Szomália részben elszigeteltsége miatt túnt ideális műveleti bázisnak – de pontosan az elszigeteltség miatt a műveleti költségek is lényegesen magasabbnak bizonyultak, mint arra a szervezet vezetői számítottak. A veszélyes környezet és a megbízhatatlan szövetségesek következtében Szomáliába beutazni vagy bármit oda beszállítani igen drága dolog volt. A helyi klánoknak gyakran védelmi pénzt kellett fizetni, hogy a konvojok harc nélkül áthaladhassanak a területükön, de – védelmi pénz ide, erős védelem oda – a rablótámadások mégis gyakoriak voltak. Mindennapos volt a lopás és sikkasztás is.²⁴¹

A fenti problémák mellett 1992 után Szomália jelentősége is csökkent az al-Qaeda vezetése szemében: a szudáni kormány tárt karokkal fogadta Oszama bin-Ladent (és befektetéseit). Ezzel fokozatosan létrejött Kelet-Afrikában az az alternatív műveleti bázis, amelyet a Szomáliába küldött kádereknek kellett volna létrehozniuk.²⁴² De – paradox módon – a nemzetközi közösség beavatkozása és a szomáli helyzet rendezésére tett sikertelen kísérletei szintén hozzájárultak az al-Qaeda szomáli kudarcához: a káderek annyira az idegenek elleni harcra koncentráltak, hogy szem elől tévesztették és elhanyagolták az eredeti célt.²⁴³

Szomáliában az al-Qaeda tehát nem tudott olyan műveleti bázist létrehozni, mint Afganisztánban vagy Pakisztánban. Néhány Etiópiában, Kenyában és Tanzániában végrehajtott terrorista akció során (1996 és 2002 között) a fegyverek és harcosok Szomálián keresztül jutottak a célterületre, majd a támadások után Szomáliában találtak menedéket. Létesítettek néhány kiképző központot is, de ezeket a 2001. szeptember 11-i támadások után – tartva az Egyesült Államok várható válaszcsempésaitól – gyor-

240 Hoehne: *Counter-terrorism in Somalia*.

241 A bajuni egy szuahélit beszélő, nem szomáli etnikai csoport. Kismayotól délre az Indiai-óceán partvidékén és a partmenti szigeteken élnek, elsősorban tengerészek és halászok. A polgárháború során sokat szenvedtek a milíciák támadásaitól. *Information regarding the treatment of the Bajuni clan in Somalia*, Refugee Documentation Centre of Ireland, 2009, november 13.

242 Watts, Shapiro és Brown: *Al-Qaida's (Mis)adventures in the Horn of Africa*, 22–23. o.

243 Wise: *Al-Shabaab*.

san felszámolták.²⁴⁴ Néhány Al-Qaeda ügynök jelenléte volt az egyik tényező, ami az Egyesült Államokat arra készítette, hogy katonai műveleteket hajtson végre Szomáliában és segítséget nyújtson Etiópiának és az Átmeneti Szövetségi Kormánynak 2006-ban az Iszlám Bíróságok Szövetsége elleni harcokban.²⁴⁵ Valójában az al-Qaeda jelenléte ekkor már inkább jelképes, semmint valós volt. Oszama bin-Laden és Ayman al-Zawahiri üzenetei (2006. július illetve szeptember) arra buzdították a szomálikat, hogy hozzanak létre egy iszlám államot, támogassák a bíróságokat a kormány és idegen támogatói elleni harcokban, és üzzék ki a „kereszteseket” Szomáliából. E szóbeli támogatást nem követték tettek – al-Qaeda nem vállalt részt a fegyveres harcban.²⁴⁶

Mindazonáltal al-Qaeda nem volt teljesen sikertelen Szomáliában: 1993-94-ben sikerrel csábított magához fiatalokat. Először is a dzsihád megragadta a kalandra vágyó fiatal emberek fantáziáját, és a sikeres dzsihád műveletek híre csak fokozta ezt. Másodszor, egy fiatalnak kevesebb veszíteni valója van, mint egy érett férfinak, ha elhagyja a klánt: a klántól elvárható kézzelfogható és megfoghatatlan javak és szolgáltatások az életkorral arányosan növekszenek. Az al-Qaeda ott volt a legsikeresebb, ahol képes volt állandó jelenlétet – és ezzel helyi biztonságot – teremteni. Ras Kamboni környékén, a bajuni kisebbség nemcsak eltűrte az al-Qaeda jelenlétét, de kérte, hogy maradjanak, kormányozzák és védjék meg a várost.²⁴⁷ Ras Kamboni környéke azóta is a radikális iszlám egyik központja.²⁴⁸

Al-Qaeda és a szomáli iszlámisták közötti újabb együttműködés (az al-Shabaab kezdeményezésére) 2008 elején kezdődött. Ettől kezdve az al-Shabaab ideológiájában a szomáli nacionalizmus és irredentizmus mellett egyre nagyobb hangsúlyt kapott a nemzetközi kitekintés nyugati világ elleni dzsihád. Ezzel párhuzamosan intenzívebbé vált a Szomália határain túli stratégiai kommunikáció és az idegen harcosok toborzása. A vezetők között egyre több al-Qaeda káder jelent meg. A kiképzés fontos eleme lett a bombakészítés, melyet jórészt idegen harcosok oktattak. A harcjelzőkben egyre gyakoribbá váltak az összehangolt öngyilkos bombatámadás-sorozatok (amelyek mindaddig gyakorlatilag ismeretlenek voltak Szomáliában).²⁴⁹

Ahogy al-Shabaab csillaga kezdett leáldozni 2010-ben, úgy vált kapcsolata egyre szorosabbá az al-Qaedaval, míg 2012 elején bejelentették a két szervezet egyesülését. Ez valójában jórészt jelképes esemény volt, mely mindkét szervezet érdekében állt.

244 *Hizbul Islam.*

245 *Report of the Monitoring Group on Somalia.*

246 *Report of the Monitoring Group on Somalia.*

247 Az Adeni-öböl a Vörös-tenger és a Szuezi csatorna déli bejárata; évente 20 000 hajó érinti, melyek a világ tengeri kereskedelmének 8 százalékát, a tengeren szállított olaj és olajszármazékok 10-12 százalékát, az cseppfolyósított földgáz közel ekkora hányadát szállítják.

248 A váltságdíjat a legtöbb hajótulajdonos hajlandó megfizetni: a hajótest és a rakomány jóval 200 millió fölötti értékű is lehet – ehhez képest az 1-2 millió dollár váltságdíj nem tűnik túl nagy összegnek.

249 *The Pirates of Somalia: Ending the Treat, Rebuilding the Nation*, The World Bank Regional Vice-Presidency for Africa, Washington, 2013. xxi-xxiii. o.

Al-Shabaab nemzetközi legitimitációja nőtt az iszlámisták szemében, és némi többlet erőforráshoz jutott. Al-Qaeda növelte nemzetközi presztízsét azzal, hogy megerősíteni látszott egy erős iszlámista szervezet fölötti befolyását. Valójában e befolyás nemcsak erősen korlátozott, de komoly személyi kockázatot is jelent: több forrás utal arra, hogy al-Qaeda vezető káderek is áldozatul estek az al-Shabaab belharcainak.²⁵⁰ Fazul Abdullah Mohammedet, Oszama bin-Laden egyik legközelebbi munkatársát és az al-Qaeda kelet-afrikai képviselőjét például az Átmeneti Szövetségi Kormány katonái ölték meg Mogadishuban egy ellenőrző ponton (2011. 06. 08).²⁵¹

Szomália primitív infrastruktúráján, a logisztika, a távolság és az ismeretlen kultúra kihívásain, valamint a szomálik xenofóbiáján már számos idegen próbálkozás zátonyra futott. Az al-Qaeda ugyanazokkal a problémákkal szembesült, mint korábban a gyarmati hatalmak és a nemzetközi közösség: káderei nem értették, nem ismerték az ország politikai, gazdasági és társadalmi dinamizmusait, nem voltak felkészülve a szomáli műveleti környezet nehézségeire és alábecsülték a szomálik xenofóbiáját.

Kalózkodók

E szakaszhoz érve az olvasó joggal teszi föl a kérdést: mit keres e tanulmányban egy olyan probléma, amely egyrészt a büntetőjog eszközeivel könnyen behatárolható, másrészt (ha nem is könnyen és egyszerűen) rendszeti és igazságszolgáltatási eszközökkel kezelhető, és harmadrészt mára jórészt megoldottnak is tűnik. E kérdésre a válasz három részből áll.

Egyrészt a szomáli kalózkodás hatásai messze az ország határain és felségvizein túl is érezhetőek. A kalózkodók a világ egyik legforgalmasabb tengeri kereskedelmi útvonalát és a nemzetközi tengeri kereskedelem legérzékenyebb áruit fenyegették éveken át, és bizonyos fokig ma is fenyegetik.²⁵² A kalózkodók 2005-2012 között több, mint 150 hajót foglaltak el. Ez alatt az idő alatt a tulajdonosok összesen 315–385 millió dollár váltságdíjat fizettek.²⁵³ (E számok valószínűleg nem tükrözik a probléma valós mértékét: nem minden támadást jelentenek a nyilvántartó intézményeknek, és a part menti, kisléptékű kereskedelmet érintő támadásokról egyáltalán nincs nyilvántartás.) E közvetlen költségekhez hozzá kell adni az emelt biztosítási díjakat, az útvonal változtatással járó költségeket, a biztonsági intézkedések költségeit. Mindez évente kb. 18 milliárd dollár veszteséget jelentett a világgazdaságban. Ezen túlmenően az In-

250 Besenyő János: *A szomáliai kalózkodás: Milyen érdekek mentén?* Mediterrán Világ, 46. o.

251 *The Pirates of Somalia*, 73–79. o.

252 Rabasa: *Radical Islam in East Africa*, 20. o.

253 Fergusson: *The World's Most Dangerous Place*, 217–218. o.

diai-óceán nyugati medencéjének nemzetgazdaságaiban a kalózkodás következtében visszaesett a gazdasági tevékenység (pl. turizmus, halászat).²⁵⁴

Másrészt a kalózkodásból származó óriási bevételek egy része az iszlámista szervezeteket finanszírozza.²⁵⁵ A kalózkodás és az iszlámisták viszonya eleddig nagyon széles skálán mozgott, a fegyveres harctól a szoros együttműködésig. Jelenleg a szoros együttműködés van előtérben: a Harardheere régióban például minden kifizetett váltságdíj után az al-Shabaab részesedése 200 000 USD. A sarija útmutatása szerint az emberrablás, a túsok bántalmazása és különösen a kalózkodás és az abból származó jövedelem *haram* (tiltott). De mint korábbi évszázadokban a Barbár Part kalózeit támogató észak-afrikai bejek és pasák, úgy az al-Shabaab sejkjei is megtalálják a módját, hogy összeegyeztessék a tiltott pénzforrást „a magasabb célokkal.”²⁵⁶

A koordináció és kooperáció ellenére a kalózkodás mindaddig megőrizte önállóságát: támadásai politikai, vallási vagy más ideológiai motivációktól mentesek.²⁵⁷ Tevékenységüket nem szüneteltetik muszlim ünnepeken, habozás nélkül megtámadnak muszlim tulajdonban lévő hajókat, és a váltságdíj követeléseknek sincs politikai tartalma. Az egyetlen motiváló tényező a várható profit. Ez valószínűleg a közeljövőben sem fog változni.²⁵⁸

Harmadrészt az utóbbi kb. két évben nem volt ugyan sikeres kalóztámadás, de ez korántsem jelenti azt, hogy a veszély egyszer s mindenkorra megszűnt.²⁵⁹ A kalózkodás korábban egyszer már felfüggesztették tevékenységüket, amikor az Iszlám Bíróságok kiterjesztették ellenőrzésüket a szomáli tengerpart jelentős részére, és olyan körülményeket teremtettek, amelyek lehetetlenné (de minimum nagyon kockázatosá) tették a kalózkodás folytatását.²⁶⁰ Mikor a bíróságok uralmát elsöpörte az etiópiai erők be-

254 Mike Pflanz: *Somali pirates 'helped by intelligence gathered in London,'* The Telegraph, London, 2009. 05. 11; Giles Tremlett: *This is London – the capital of Somali pirates' secret intelligence operation,* The Guardian, London, 2009. 05. 11.

255 Mark Kirk: *Ending Somali Piracy Against American and Allied Shipping,* Kirk Report, 10 May 2011; John Alexander: *Piracy: The Best Business Model Available,* JSOU Report 13-7, MacDill AFB, 2013.

256 Shay: *Somalia between jihad and restoration,* 97–98. o. A „panga boat” eredetileg egy Yamaha projekt. „Panga” az édesvízi pangasius hal, de „panga” a közép-afrikai bozótkés is. Az egyik a halászok gyakori zsákmánya, a másik mindennapi szerszám, fegyver és jelkép – és alakja erősen emlékeztet a panga csónak felkunkorodó orrára.

257 A hajótest elbírná ugyan egy nehézgéppuska vagy egy gépágyú nagyobb tömegét, de a tüzeléssel járó erőhatások és rezgés folyamatos alakváltozást okoznak, ami rövid idő alatt meglazítaná a fa testek eresztékeit, illetve delaminálná az üvegszálalás műanyag testet.

258 A nagy sebességű, hullámról hullámra ugró motorcsónakokból e tűz csak nagyon pontatlan lehet, de a katonai tapasztalatok nélküli hajózó személyzet megfélemlítéséhez elég.

259 *BMP 4 – Best Management Practices for Protection against Somalia Based Piracy (Version 4 – August 2011),* Witherby Publishing, Edinburgh, 2011. 9. o.

260 Besenyő János, Kis Álmos Péter: *Kelet-Afrika tengeri farkasai - A szomáliai kalózkodás fénykora,* Afrika Tanulmányok, 2009, III. évfolyam, 3-4. szám, 46–58. – http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/847_1.pdf (letöltve: 2014. 08. 20.)

avatkozása, a kalózkodás rövid időn belül a korábbinál sokkal hatékonyabban folytatták tevékenységüket. A „kalózkodás infrastruktúra” (a felderítő rendszer, a nemzetközi és helyi kapcsolatok, a megvesztegethető politikusok és helyi hatóságok, a befogadó kikötők, a műveleteket finanszírozó üzletemberek) érintetlen. Nyitott kérdés, hogy a kalózkodás képesek lesznek-e megtalálni a „szomáli modell” új változatát, amellyel aztán semlegesíteni tudják az alkalmazott óvintézkedéseket. Ha egyáltalán szükség lesz új modellre: a „kalózkodás infrastruktúra” fenntartása – ellentétben a hadihajó flottillákkal, a kereskedelmi hajókat védő biztonsági örával, az útvonal változtatás és a megnövelt haladási sebesség költségeivel – nem igényel különösebben nagy erőforrásokat. Az állandó és nyilvánvaló fenyegetés híján a nemzetközi közösség és a hajótársaságok előbb-utóbb csökkenik vagy beszüntetik a biztonsági intézkedések fenntartását, ami lehetőséget ad a kalózkodásnak, hogy ott folytassák, ahol abbahagyták.

A kalózkodás nem sokkal a Barre-kormány összeomlása után kezdődött, és (a szomáli narratíva szerint) eleinte a szomáli halászok egyszerű (bár erőszakos) önvédelmi intézkedése volt a megélhetésüket veszélyeztető idegen halászokkal szemben. Eleinte csak a tengeri hajózásban jártas partmenti Darod klánok tagjai vettek részt benne, de 2007 körül, ahogy híre járt az egyre nagyobb váltságdíjaknak, megjelentek más klánok tagjai és a *mooryaanok* is.²⁶¹

Fokozatosan kialakult egy munkamegosztás: egyes csoportok arra szakosodtak, hogy a nyílt tengeren megtámadják és egy szomáli kikötőbe vigyék a kiszemelt hajót. Más csoportok őrzik a hajókat és a legénységet. Megint más specialisták kezelik a műszaki eszközöket (GPS, radar). Egyes kalózkodó-csoportok hírszerző hálózata elér a nemzetközi hajózási központokig.²⁶² Mindez jelentős ráfordítást követel, mielőtt az első váltságdíj megérkezne – e ráfordítások előteremtésére tözszerű intézmények jöttek létre, ahol a kalózkodók és a befektetők megtalálják egymást.²⁶³

Támadásai során a kalózkodók kisméretű, nagyteljesítményű motorokkal felszerelt, fedélzet nélküli, gyors, akár 35 csomó (65 km/h) sebességet is elérő motorcsónakokat használnak, melyek köznapi neve „panga boat.”²⁶⁴ Hozzáértő kezekben a panga rendkívül jó tengerálló képességekkel rendelkezik, de az interneten fellelhető képsorok alapján a kalózkodók ezt még megtoldják azzal, hogy a csónakok szabadoldalát utólag ráépített palánkokkal megemelik, hogy jobban bírják a hullámokat. Fegyverzetük gépkarabély, könnyű géppuska és kézi rakétavető (RPG). Ez többé-kevésbé a maximum, amit fedélzet nélküli, fa vagy üvegszálalás műanyag csónakokban alkalmazni

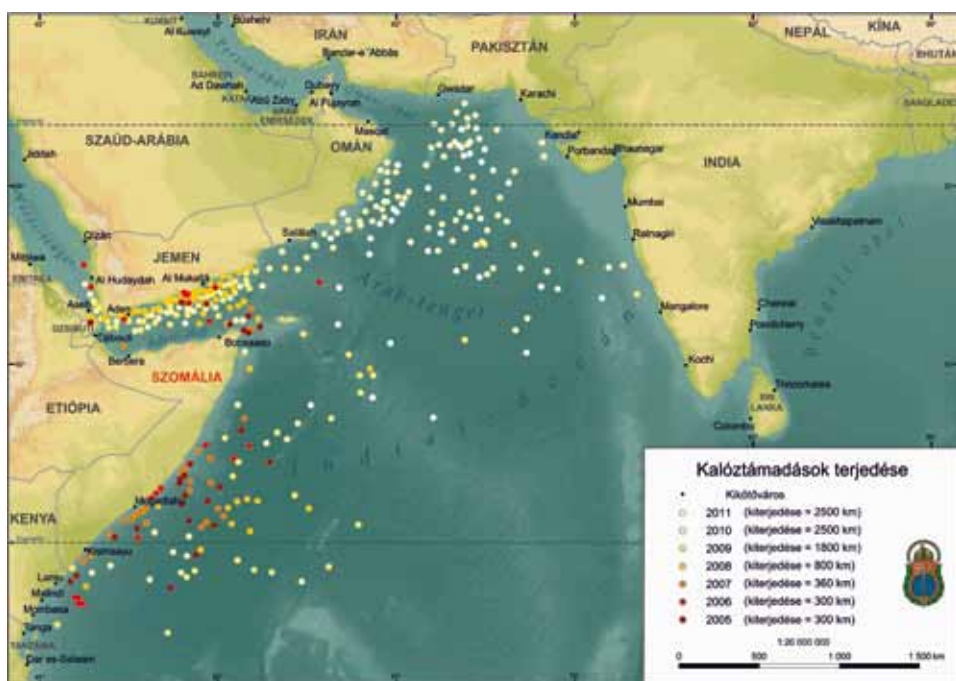
261 EUNAVFOR, – <http://eunavfor.eu/mission/> (letöltve: 2014. 08. 20.).

262 *BMP 4.*

263 Ezt az akadályt a hajózási biztosító cégek nemzetközi vizeken mozgó, úszó fegyvertárak létesítésével küzdötték le.

264 Shay: *Somalia between jihad and restoration,* 97–98. o. A „panga boat” eredetileg egy Yamaha projekt. „Panga” az édesvízi pangasius hal, de „panga” a közép-afrikai bozótkés is. Az egyik a halászok gyakori zsákmánya, a másik mindennapi szerszám, fegyver és jelkép – és alakja erősen emlékeztet a panga csónak felkunkorodó orrára.

lehet.²⁶⁵ Egy támadás nagyon gyorsan lezajlik: a támadók megjelenése és fedélzetre szállása között csak 10-15 perc telik el. Két vagy több motorcsónak a tat felől közelíti a kiszemelt zsákmányt; közelítés közben gyakran tűz alatt tartják a parancsnoki hidat, hogy megállásra kényszerítsék a kapitányt.²⁶⁶ A hajó mellé érve a szabadoldal legalacsonyabb pontján csáklya, kötél vagy könnyű létra segítségével a fedélzetre másznak és átveszik a hajó irányítását, vagy a legénységet kényszerítik arra, hogy vezesse a hajót egy szomáli kikötőbe.²⁶⁷

16. ábra: Kalóztámadások 2005 és 2011 között

E támadások eleinte partközelségben történtek, de ahogy a kapitányok a parttól egyre nagyobb távolságban keresték a biztonságot, a kalózok követték őket. Mivel a gyors motorcsónakok hatótávolsága korlátozott (30-50 tengeri mérföld – 60-100 km), anyahajókat kezdtek alkalmazni: a part mentén elfoglaltak egy nagyobb halászhajót vagy kereskedelmi hajót, amellyel – az időjárástól függetlenül – akár 1500-2000 mérföldre

265 A hajótest elbírná ugyan egy nehézgéppuska vagy egy gépágyú nagyobb tömegét, de a tüzeléssel járó erőhatások és rezgés folyamatos alakváltozást okoznak, ami rövid idő alatt meglazítaná a fa testek eresztékeit, illetve delaminálná az üvegszálas műanyag testet.

266 A nagy sebességű, hullámról hullámra ugró motorcsónakokból e tűz csak nagyon pontatlan lehet, de a katonai tapasztalatok nélküli hajózó személyzet megfélemlítéséhez elég.

267 BMP 4 – Best Management Practices for Protection against Somalia Based Piracy (Version 4 – August 2011), Witherby Publishing, Edinburgh, 2011. 9. o.

is eltávolodhatnak a parttól. A motorcsónakokat a fedélzetre veszik vagy vontatják, és csak akkor szállnak át, amikor egy megfelelő célpontot találnak.²⁶⁸

A nemzetközi közösség és a hajózási szektor évekig tartó tehetetlenség és habozás után megtalálta a választ a kalózkodásra. Szomália partjai mentén immár három nemzetközi haditengerészeti művelet is folyamatban van a kalózkodás elfojtására. **Operation Atalanta** (4-7 hajó és 2-4 tengerészeti felderítő repülőgép) az Európai Unió haditengerészeti alkalmi köteléke, melyet az EUNAVFOR norwoodi parancsnoksága irányít.²⁶⁹ **Operation Ocean Shield** a NATO hozzájárulása (általában négy hajó) a kalózkodás elleni nemzetközi összefogáshoz. **Combined Task Force (CTF) 151** (általában hat hajó), melyet egy 25 nemzetből álló nemzetközi koalíció állít ki. Kidolgozták azokat az eljárásokat is, amelyekkel egy kereskedelmi hajó jó eséllyel biztonságban tud áthaladni a veszélyzónán.²⁷⁰ Elsősorban magát a hajót biztonságosabbá teszik azzal, hogy magasított szabadoldallal, borotvadróttal, és hasonló akadályokkal megnehezítik a felmásztást; megerősítik a fedélzeti felépítményt és létrehoznak egy belülről eltorlaszolható védett zónát, ahol a legénység napokig biztonságban tartózkodhat. A kereskedelmi hajókon megszokott rendszeres gyakorlatok (tűzvédelmi riadó; „ember a vízben”-gyakorlat, mentőcsónak gyakorlatok, és számtalan más) közé bekerült a kalóztámadási riadó is. Egyre több hajót véd fegyveres őrség – annak ellenére, hogy ez sok akadályba ütközik, mert a jogi környezet ma egyáltalán nem kedvez a magánkezdemenyezésből kiinduló fegyveres önvédelemnek. A tengeri nemzetek (különösen a harmadik világ instabil államai) akkor is rossz szemmel nézik, hogy a kikötőiket látogató hajókon fegyverek vannak, ha egyébként saját felségvizeiken, vagy akár legnagyobb, legforgalmasabb kikötőikben sem tudják garantálni a hajózási biztonságot.²⁷¹

A hajók jelentik egy irányító központnak, amikor belépnek a zónába, és naponta közlik helyzetüket. A zónán lehetőleg 18 csomóval (36 km/h) vagy még gyorsabban haladnak át, mert ekkora sebességnél már nagyon nehéz egy motorcsónakból felmászni a fedélzetre. Egy kijelölt tengeri folyosón haladnak (Nemzetközileg Javasolt Áthaladási Folyosó – Internationally Recommended Transit Corridor – IRTC), amely biztonságosabb, mint a nyílt tenger, mert a régióba vezényelt hadihajók ellenőrzik. Lehetőségük van csatlakozni hadihajókkal kísért konvojokhoz is (Csoportos Áthaladási Rendszer – Group Transit Scheme és Nemzeti Konvojok – National Convoys).

A néhány tucat fedélzet nélküli, 60-80 lóerős motorcsónak és néhány száz, rozsdás karabéllyal felszerelt szikár fiatalember ellen ilyen léptékű nemzetközi összefo-

268 Besenyő János, Kis Álmos Péter: Kelet-Afrika tengeri farkasai - A szomáli kalózok fénykora, Afrika Tanulmányok, 2009. III. évfolyam, 3-4. szám, 46-58. http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/847_1.pdf (letöltve: 2014. 08. 20.)

269 EUNAVFOR, – <http://eunavfor.eu/mission/> (letöltve: 2014. 08. 20.).

270 BMP 4.

271 Ezt az akadályt a hajózási biztosító cégek nemzetközi vizeken mozgó, úszó fegyvertárak létesítésével küzdötték le.

gás és ekkora tüzerő az „ágyúval lövünk a verébre” kategóriának tűnhet. Talán az is, de a nemzetközi közösség nem egyelőre nem talált jobb, végleges megoldást. A végleges megoldás kulcsa egy végleges, minden érdekelt számára elfogadható somáliai politikai rendezés. Ennek hiányában csak az elfogott kalózok szigorú büntetésével és a parti kalóz támaszpontok erővel történő felszámolásával lehet valamennyire korábban tartani a problémát. E lépéseket a nemzetközi közösség eddig nem tette meg.

Gazdaság

A gazdaság általános helyzete

Szomália természeti erőforrásai nagyjából három tág kategóriába sorolhatók: tengeri – pl. halászat és só; felszíni – erdők és erdészeti termékek (pl. illatanyag kivonatok: tömjén és mirrha) és felszíni vizek; felszín alatti – ásványkincsek, energiahordozók, felszín alatti vizek. A természeti kincsek és erőforrások egy részét érintette a hosszú ideje tartó polgárháború; más természeti kincsek maguk váltak konfliktus forrásává.²⁷² Közélen két évtizedig nem létezett működő és az ország ügyeit felügyelni és intézni képes kormány. A jelenlegi Szomáli Szövetségi Kormány hatalma és tekintélye még bizonytalan és kiforratlan, a természeti erőforrások történő gazdálkodás és ellenőrző rendszerek nem működnek. Ez számos esetben helytelen erőforrás-kihasználáshoz vezetett – és vezet a mai napig. A működő és hatékony kormány hiánya következtében mind helyiek, mind idegenek folytattak és ma is folytatnak illegális és környezetkárosító tevékenységeket. Számos nemzetközi vizsgálat ellenére a mai napig tartja magát az a hír is, hogy Szomália partjai mentén veszélyes szennyező anyagokat öntöttek a tengerbe.²⁷³ A túllelgetés, a korlátlan faszén termelés és a szabályozatlan halászat is súlyosan károsították az ország természeti adottságait és beszűkítették a fejlődési lehetőségeit.

Az elhibázott gazdasági programokra akadt példa a polgárháborút megelőző időszakban is: a növénytermesztést előnyben részesítő nemzeti földtulajdon program végrehajtása során a nomád pásztorkodásban oly fontos ideiglenes használati jogokat figyelmen kívül hagyták. Ez talajerosióhoz, erőforrások fölötti konfliktusokhoz és az állattartásból remélhető jövedelmek csökkenéséhez vezetett, és negatív hatással volt a klánok közötti egyezségekre, melyek egyik fontos funkciója éppen a természeti erőforrások ésszerű használatának szabályozása volt. E szabályozó mechanizmusok elsorvadása több régióban túllelgetéshez, a túllelgetés elsivatagosodáshoz vezetett.²⁷⁴

Felkelés, polgárháború és anarchia ellenére az ország gazdasága működik, és a Barre-rezsim bukása óta képes volt (az afrikai körülményekhez képest) meglepően magas életszínvonalat biztosítani nem csak a haduraknak és a kalózoknak, de az átlag somáliai részének is.²⁷⁵ A kormányzat összeomlása után a magánszektor bizonyította rugalmasságát olyan területeken, mint a távközlés, halászat, állattenyésztés. Ebben a széles körű somáliai diaszpóra meghatározó szerepet játszott és játszik ma is: az Európában, Kanadában és az Egyesült Államokban élő somáliai (akik közül nagyon so-

272 Metz: Somalia: a Country Study, 7. o.

273 Besenyő János: Szomália – lejárt a kalózok ideje? – http://www.hm.gov.hu/hirek/kulfoldi_hirek/szomalia_lejart_a_kalozok_ideje (letöltve: 2009. 10. 03.)

274 Hassig és Latif: Somalia, 38. o.

275 Powell, Ford és Nowrasteh: Somalia After State Collapse.

kan éppen a polgárháború miatt menekültek el) jövedelmük egy részét otthon maradt rokonaik támogatására hazautalják.²⁷⁶ A külföldön dolgozó somáliaiak hazautalt pénzeinek nagy élénkítő hatása van a gazdaságra, mert a somáli shilling mellett értékálló valutával is folyhat a kereskedelem. Legtöbb forrás a pénzügyi szektorhoz került, de e források lévén vált lehetővé a vízellátás és a villamosenergia-ellátás fejlesztése is.

A nemzetközi közösség aktív és kitartó szerepvállalása – amit elsősorban az AMISOM immár közel évtizedes jelenléte és a somáli kormányt támogató harctevékenysége bizonyít – kb. 2010 óta Szomália gazdasági élete kezd normalizálódni.

A gazdasági tevékenységek helyileg korlátozottak, így könnyebben védhető a termőföld, az állatállomány, stb. A klánok és vallási milíciák ellenségeskedései és a központi kormány korlátozott képességei és erőforrásai következtében nem adták a feltételek egy nagyobb arányú gazdasági fellendüléshez: a termelés feltételei helyileg sokszor adóztak, országosan azonban nem. A nemzetközi segélyek elosztása sem optimális: sok esetben a közbiztonság hiánya, ahol pedig a közbiztonság elfogadható ott a korrupció jelent akadályt.

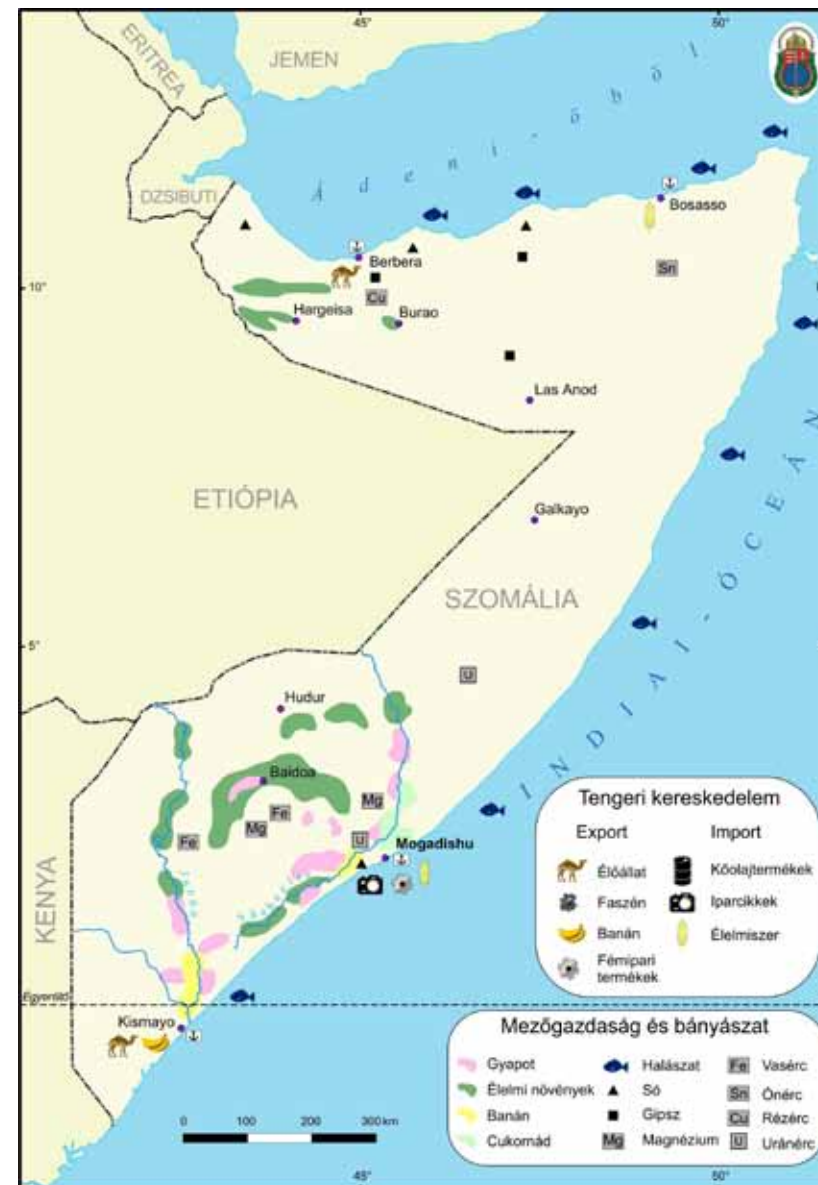
Szomália gazdaságát az állattenyésztés, a vállalatok átutalásai és a távközlés tartja fenn. A mezőgazdaság a legfontosabb ágazat, amelyen belül az állattenyésztés kb. a GDP 40%-át és az export kb. 50% teszi ki. A lakosság nagy részét állattenyésztésből élő nomádok alkotják. Nyersbőr, hal, faszén, és a banán Szomália legfőbb export termékei, míg a cukor, cirok, kukorica, qaat és megmunkált áruk a fő import termékek. Szomália ipara főként a mezőgazdasági termékek feldolgozására épül. A távközlési cégek vezeték nélküli szolgáltatást kínálnak Szomália nagy városaiban, és hálózatukat kezdik kiépíteni a ritkábban lakott vidéki is. A főváros piaca széles körű kínálattal rendelkezik élelmiszer és elektronikai eszközök terén.²⁷⁷

Szomáliföldön és Puntföldön a lényegesen stabilabb politikai helyzet, a kiszámítható jogi környezet és létbiztonság szerény, de folyamatos gazdasági fejlődést eredményezett. A gazdaság alapja az élőállat kivitel (elsősorban az Arab-félsziget államaiba).

Gazdasági mutatószámok

Az 1970-es és 1980-as években Szomália gazdaságát stagnáló egy főre jutó kibocsátás, romló infrastruktúra és visszaeső közszolgáltatások és súlyos makrogazdasági egyensúlytalanságok jellemezték. Az állami tulajdonban lévő kereskedelmi bank gyors hitelexpanziója (alacsony hitelképességű állami vállalatoknak és a rezsim által támogatott személyeknek nyújtott hitelek), és a költségvetési hiány finanszírozására kibocsájtott pénz következtében az infláció magas volt. A kereskedelmi bank csődje, a betétek elvesztése következtében a bankrendszerbe vetett bizalom megingott, a be-

fektetések visszaestek. Az adórendszer általában nehézkes és az adóigazgatás gyenge volt: a bevételek GDP-hez viszonyított aránya, a becslések szerint 5-8%, az egyik legalacsonyabb volt Afrikában. A magas infláció az állami szektorban a fizetések csökkentéséhez, a rossz hangulathoz és a korrupcióhoz vezetett.

17. ábra: A gazdasági élet fő elemei

276 Lewis: *Understanding Somalia and Somaliland.*, 64. o.

277 *CIA World Factbook.*

A háború előtti és utáni időszakok tekintetében csak durva összehasonlításokra van lehetőség. A Világbank és az ENSZ Fejlesztési Programja becslései azt mutatják, hogy az egy főre jutó jövedelem a 2000-es években 226 USD volt, ami egy enyhe csökkenés reálértékben 1990-hez képest. Valójában a csökkenés sokkal nagyobb volt, ha az egy főre jutó termelést nézzük, de a külföldről beáramló jövedelmek, amelyek a magánszektorot segítették, ellensúlyozzák a drasztikus csökkenést. A 226 USD, valamivel alacsonyabb, mint Tanzániában (280 USD), de magasabb, mint Eritreában (190 USD) és Etiópiában (100 USD). A rendelkezésre álló adatok alapján a szegénység, a gyermekek alultápláltsága és a várható élettartam terén is hasonló trend figyelhető meg: a mutatók valamivel jobbák a legszegényebb afrikai országokénál, de nem sokban különböznek a háború előtti időszakhoz képest.²⁷⁸

Az 1990-as években központi kormány bukásával a közintézmények (köztük a Központi Bank) megszűntek létezni; az informális gazdaságot a hadurak és a milíciák tartották kezükben. A Központi Bank 2009-ben kezdett ismét működni. 2010-ben a biztonság javulásával a gazdaság is fejlődésnek indult. Látványos előrelépés történt azzal, hogy a beinduló tengeri és légi forgalom Szomáliát ismét bekapcsolta a világkereskedelembé.²⁷⁹

Igen nagy problémát okoz a gazdasági és szociális statisztikai adatok hiánya. Az első népszámlálást 1975-ben végezték, majd 1980-81-ben egy nemzeti demográfiai felmérést végeztek, amelyet nem dolgoztak fel teljesen. 1985-86-ban népszámlálást tartottak, amelynek a hitelessége igen kétes. A helyzetet súlyosbította az elmúlt két évtized anarchiája, és az ebből következő intézményi összeomlás. A legutóbbi kísérlet 2004-ben történt: az UNDP és a Világbank egy háztartásokra lebontott lakossági felmérést végzett.²⁸⁰ A statisztikai rendszer gyengesége megnehezíti a tervezési és programozási munkát. Mivel nincs megbízható központi adatgyűjtés és -feldolgozás, a gazdasági ágazati mutatók és a GDP-ből származó adatok többnyire spekulatívak. Az alábbi mutatószámok csak becslések.²⁸¹

Vásárlóerő paritáson mért GDP (2010-es USD-re átszámítva):

- 5,607 milliárd USD (2008)
- 5,750 milliárd USD (2009)
- 5,896 milliárd USD (2010)

A becslések azt mutatják, hogy a gazdasági növekedés (GDP növekedés), 2,6 százalékos volt 2010-ben, 2,8-3 százalékos 2011-ben és 2012-ben. Valós teljesítmény becslés összege 5,9 milliárd USD 2010-ben, 6,1 milliárd 2011-ben, 6,3 milliárd 2012-ben.²⁸²

GDP hivatalos árfolyamon: 2,372 milliárd USD

278 *Central Bank of Somalia Annual Report.*

279 *Central Bank of Somalia Annual Report.* Mogadishu, 2012.

280 Leeson: *Better off stateless.*

281 *Central Bank of Somalia Annual Report.*

282 2008 *Findings on the Worst Forms of Child Labor – Somalia*, UNHCR, – <http://www.unhcr.org/refworld/country,,USDOL,,SOM,456d621e2,4aba3ec141,0.html> (letöltve: 2014. 08. 20.)

GDP növekedési ráta:

- 2,6% (2008)
- 2,6% (2009)
- 2,6% (2010)

Az egy főre jutó GDP:

- 600 USD/fő (2008)
- 600 USD/fő (2009)
- 600 USD/fő (2010)

GDP megoszlása ágazatonként:

- Mezőgazdaság:59,3%
- Ipar.....7,2%
- Szolgáltatások:.....33,5%

GDP összetétele, a végső felhasználás (2009):

- háztartások fogyasztása: 72,6%
- kormányzati fogyasztás: 8,7%
- a befektetett tőke: 20%
- befektetés készletek: 0,1%
- áru-és szolgáltatások:..... 0,3%
- import áruk és szolgáltatások: –1,7%
- A bruttó beruházás a GDP: 20%-a (2009)

Munkaerő:.....3 447 000 fő (2007)

Munkaerő megoszlása a gazdasági ágazatok között:

- mezőgazdaság (főleg nomád pásztorok) 71%
- ipar és szolgáltatások..... 29%

A munkanélküliek, a szegénységi küszöb alatt élők arányáról, és a vagyoni differenciáltságról (gazdagok, középosztály és szegények aránya) nincsenek adatok. Általános a gyermekmunka: az 5-14 évesek közel harmada végez valamilyen munkát.²⁸³ Európai szemmel ez igen magas arány, de Afrikában ez a kontinentális átlag: a gazdasági tevékenység nagy része kistermelő, önfenntartó családi gazdaságokban történik; a család minden tagja képességeihez mérten veszi ki részét a közös tevékenységből. E közös munkavégzés nemcsak a család gazdasági helyzetét javítja, de fontos eleme az új generáció szocializálódásának is.²⁸⁴

1989-ben a szomáliai államadósság 1 700 000 000 USD volt, ami az ország akkori GDP-jének közel 200%-a. Ez az érték majdnem 30-szor nagyobb Szomália akkori áruexportjánál. Azóta az államadósság tovább nőtt. Az adósságszint, valamint a poli-

283 Jens C. Andvig, Sudharshan Canagarajah, Anne Kielland: *Issues in Child Labor in Africa*, World Bank, 2001. http://www.childtrafficking.com/Docs/andvig_canadaraja_kielland_.pdf és *Child Labour in Africa*, Cornell University ILR School, 2005, – <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1009&context=child>

284 *Central Bank of Somalia Annual Report.*

tikai instabilitás és a rossz biztonsági feltételek, akadályozták az ország helyreállítási erőfeszítéseit. Emiatt Szomália külső államadóssága a becslések szerint 2006-ban elérte a 3,2 milliárd dollárt.²⁸⁵

Külső adósság:

- USD 3 050 000 000 (2011. december 31.)
- USD 2 942 000 000 (2010. december 31.)

Gazdasági segély: 60 millió USD

Import:

- 798 000 000 USD (2006)
- 1 263 000 000 USD (2010)

Importárúk: kőolajtermékek, élelmiszerek, építőanyagok.

Importpartnerek:

Dzsibuti 27,4%, India 12%, Kenya 7,2%, Pakisztáni 6,5%, Kína 6,1%, Egyiptom 5%-os, 4,6% Omán, Egyesült Arab Emírátságok 4,5%, Jemen 4,4% (2012)

Export:

- 594 300 000 USD (2011)
- 515 800 000 USD (2012)

Export - áruk élőállat (teve, juh, kecske), banán, nyersbőr, hal, faszén, fémhulladék.

Exportpartnerek: Egyesült Arab Emírátságok 50,8%, Jemen 19%, Omán 12,8% (2012)²⁸⁶

Bankrendszer, pénz és áruk

Szomália nemzeti valutája a szomáli shilling (Sh. So.; szomáliul: *shilin*). A polgárháború során a legnagyobb anarchia idején is forgalomban maradt és az ország határain belül többnyire elfogadták – annak ellenére, hogy a központi bank nem működött.²⁸⁷ Ebben az időszakban egyes hadurak és üzletemberek a shillinget hamisították is (legalább öt kibocsátás ismert). A szomáli shilling különlegessége, hogy a hamisított bankjegyeket (melyek egyébként könnyen felismerhetőek voltak) mindenki készségesen elfogadta²⁸⁸ A szomáli shilling mai értékét nehéz meghatározni, mivel az árfolyamok ingadozása régióként más és más. Az inflációs ráta a becslések szerint 300%-os.

285 *Somalia Economy Profile 2014*, http://www.indexmundi.com/somalia/economy_profile.html

286 Powell, Ford és Nowrasteh: *Somalia After State Collapse*.

287 J. P. Konong: *Orphaned currency, the odd case of Somali shillings*, Moneynews, 2013. március 1. <http://jpkoning.blogspot.hu/2013/03/orphaned-currency-odd-case-of-somali.html> (letöltve: 2014. 08. 20.) és *Somalia's mighty Shilling – Hard to kill*, *The Economist*, 2012.03.31. <http://www.economist.com/node/21551492> (letöltve: 2014. 08. 20.)

288 P. Konong: *Orphaned currency, the odd case of Somali shillings*, Moneynews, 2013. március 1. <http://jpkoning.blogspot.hu/2013/03/orphaned-currency-odd-case-of-somali.html> (letöltve: 2014. 08. 20.) és *Somalia's mighty Shilling – Hard to kill*, *The Economist*, 2012.03.31. <http://www.economist.com/node/21551492> (letöltve: 2014. 08. 20.)

Árfolyamok:			
1.00 USD	=	28 000 SOS	2009
1.00 USD	=	33 000 SOS	2010
1.00 USD	=	27 000 SOS	2011
1.00 USD	=	19 000 SOS	2012
1.00 USD	=	1199 SOS	2014. 07. 07.

Belföldön a szomáli shilling mellett az amerikai dollár is elfogadott fizetőeszköz. A dollárok forrása elsősorban a külföldön (többnyire Kanadában, az USA-ban és az Egyesült Királyságban) dolgozó szomálik hazautalt pénzei. Ezeknek nagy élénkítő hatása van a gazdaságra, mert a szomáli shilling mellett értékálló valutával is folytatható a kereskedelem. Az átutalások nemzetgazdasági jelentőségét mutatja, hogy az ország valutabevételeinek körülbelül 60%-át adják. Ezekkel az átutalásokkal élesztették újjá például az építőipart, továbbá több ezer család gazdasági fejlődéséhez is hozzájárult.²⁸⁹

A biztonsági helyzet javulásával a szomáli shilling árfolyama lényegesen erősödött. Ugyanakkor az infláció csökkenő tendenciát mutat, ami javuló gazdasági helyzetre utal, és jótékonyan hat a mezőgazdaság, azon belül az állattenyésztés exportjára. A csökkenő infláció magyarázható azzal, hogy jobb a hazai élelmiszer-termelés és csökkenő árfolyam figyelhető meg. A csökkenés elsősorban a gabonák fogyasztói árindexének köszönhető. A helyi gabona árak egyes régiókban csökkentek, más régiókban emelkedtek. Az állattenyésztésben megfigyelhető árak stabilak maradtak 2012-ben. Az importált áruk kismértékben csökkentek. Az előző év azonos időszakához képest 2012-ben az importált nyersanyagok ára jelentősen alacsonyabb volt. Az importált áruk árcsökkenése annak tudható be, hogy a szomáli shilling felértékelődött, továbbá fejlesztették a kikötők működési kapacitását. Az infláció csökkenése és ezzel együtt a shilling felértékelődése várható majd a jövőben, így az importált áruk ára (élelmiszerek, üzemanyagok) továbbra is csökkenni fog.

A szomáli shilling felértékelődésének oka 2012-ben a megnövekedett dollár beáramlás, az intenzív infrastrukturális beruházások, a növekvő gazdasági és üzleti lehetőségek, a közvetlen külföldi befektetések és a humanitárius fejlesztési programok. 2012-ben a 34%-os inflációs csökkenés azt jelentette, hogy a lakosság kevesebb jövedelmet kapott (mennyiségileg az eredeti 66%-át). Nyilvánvaló, hogy az infláció csökkenésével a forgalomban lévő shilling mennyisége is csökken.

A polgárháború előtt a Szomáli Központi Bank, a Szomáli Kereskedelmi és Takarékpénztár, a Szomáli Kereskedelmi Bank, a Szomáli Szövetkezeti Bank, a Szomáli Fejlesztési Bank és a Szomáli Állami Biztosító voltak a bankrendszer fő

289 *Central Bank of Somalia Annual Report*.

elemei. Ezek a Barre-rezsim eltűnésével megszűntek létezni. A formális bankrendszer szerepét átvette a minden központi ellenőrzés, felügyelet és szabályozás nélküli, de ennek ellenére (vagy talán pontosan ezért) megbízható informális bankrendszer a *hawala* (részletes ismertetését lásd e szakasz végén). Jelenleg mintegy 10 nagy Hawala vállalat működik Szomáliában, melyek a pénzváltó és nemzetközi átutalási funkciók mellett egyre kifinomultabb pénzügyi műveletekre képesek.²⁹⁰

A Szomáli Központi Bankot 2009-ben nyitotta újra az átmeneti Szövetségi Kormány, amikor az ország politikai, gazdasági és biztonsági helyzete még nagyon bizonytalan volt, de optimisták már látták a normalizálódás jeleit. A Szomáli Központi Bank irányító testülete az Igazgatótanács. Három fontos bizottságot kell megemlíteni: A Monetáris Politikai Bizottság határozza meg a monetáris politikát, a stratégiai célkitűzéseket, cél az árstabilitás biztosítása. Az Audit Bizottság ellenőrző funkciót lát el a pénzügyi műveletek és számlák terén. Végrehajtó Bizottság a bank operatív koordinációjáért és a banki szolgáltatásokért felelős. Feltétlenül meg kell említeni a Kenyai Központi Bankot is mint fontos tényezőt, mely a Szomáliai Központi Bank alkalmazottjainak oktatását végzi (School of Monetary Studies in Nairobi). A képzést munkahelyi gyakorlat követi a Kenyai Központi Bankban.²⁹¹

A Szomáli Központi Bank feladata az infláció megfékezése, a bank- és hitelrendszer megteremtése és szabályozása, valamint a külső adósság kordában tartása. Azonban e feladatok elvégzését hátráltatják a nem megfelelő emberi, anyagi és pénzügyi erőforrások. Ha a központi bank hatékonyan tudja végrehajtani monetáris politikáját akkor az infláció csökken és a hamis pénzek is fokozatosan kiszorulnak a piacról. 2012-ben a Szomáliai Központi Bank még nem határozta meg a monetáris politikáját, a konfliktusok és a forgalomban lévő valutáról származó kevés információ miatt.²⁹²

A Központi Bank megnyitásával a formális, hivatalos bankrendszer kezd talpra állni. A polgárháború éveiben a hawaladarok a pénzáttalások mellett kezdtek egyre több más banki szolgáltatást nyújtani (pl. folyószámlák és megtakarítási számlák vezetését és hitelfolyósítást). A mai napig csak a hawala cégek nyújtanak pénzügyi szolgáltatásokat a szomálik nagy részének. Ugyanakkor néhány regionális bank már tárgyalásokat kezdett a Szomáli Központi Bankkal és a hawala cégekkel közös vállalkozások alapításáról. Szomáli üzletemberek is vizsgálják annak lehetőségét, hogy kereskedelmi bankokat hozzanak létre, amelyek az átlag szomáliknak nyújtanának szolgáltatásokat.

A hawala cégek szolgáltatásai és műveletei egyre kifinomultabbak, és immár gyakran globális szintűek – ugyanakkor jelentős kockázatuk is van: egyes hawala cégeknél többször felmerültek likviditási és fizetőképességi gondok, mert nem rendelkeznek

a nemzetközi piacokon elismert banki engedélyekkel és nem képesek igazolni, hogy megfelelnek a nemzetközi szabványoknak és szabályoknak. E problémák kezelésére a Központi Bank felügyeleti rendszert készült kidolgozni, amelynek célja nem elfojtani a hawala-rendszert, hanem biztosítani annak megbízható működését. Ez előreláthatólag nem a minden intézményre egyaránt érvényes szabálykönyvön alapuló, hagyományos bankfelügyeleti rendszer lesz, hanem a Szomáliában működő hawala-cégek és hawaladarok gyakorlatához és igényeihez igazított „kockázat alapú” rendszer.²⁹³

A teljeskörű szolgáltatásokat nyújtó és könnyen hozzáférhető bankrendszer hiánya a múltban oda vezetett, hogy ma Szomália nemcsak Afrikában, de valószínűleg az egész világon vezető helyet foglal el a mobiltelefonon is elvégezhető elektronikus tranzakciók terén. E szolgáltatásokat egyelőre csak magánvállalkozások nyújtják, de a központi bank egy modern nemzeti fizetés rendszeren dolgozik, amely intézményesítene a készpénzkímélő, elektronikus fizetési rendszert és a gazdaság fejlődését szolgálja. Azonban egy ilyen rendszer létrehozása bonyolult és költséges, ezért a nemzetközi pénzügyi szervezetektől is kértek segítséget.

Szomáliának szüksége van a nemzetközi pénzügyi intézmények segítségére, hogy az előtte álló kihívásokkal meg tudja birkózni. Hiszen több mint 2 évtizede el van szigetelve az ország a nemzetközi pénzügyi közösségtől.²⁹⁴ Az új kormány célja a közintézmények újjáépítése és egy erős elszámoltathatósági keret megteremtése, ami szintén hozzájárul a javuló gazdasághoz. Ennek következtében várhatóan emelkedik a külföldi segélyek mennyisége és a bizalom. A Szomáliai gazdaság általános növekedését segíti a mezőgazdaság az építőipar növekedése és a távközlési rendszer fejlődése.

A kormány 2012-ben több mint 35 millió dolláros költségvetési deficitet könyvelhetett el. Oka az, hogy a költségvetés tetemes részét teszik ki a biztonsági feltételek teljesítése. Ezáltal a kiadások sokkal jelentősebbek voltak a gyenge bevételhez képest. Jelenleg az állami bevételek forrásai az importárakra kivetett vámok, valamint Mogadishuban a légi és tengeri kikötők, a szolgáltató, távközlési, pénzügyi vállalatok és a nagy szállodák. A kormányzat az adópolitikát igyekszik reformálni, de továbbra is igen kevés bevétel származik az adókból.²⁹⁵

2012-ben az Afrikai Fejlesztési Bank jelentős támogatást nyújtott, hogy a központi bank alkossa meg jegybanktörvényt és a pénzügyi intézményekről szóló törvényt. Ez a két törvény helyi és nemzetközi szakértők bevonását igényli, hiszen itt nem csak Szomália, hanem a nemzetközi közösség is érdekelt. Ennek köszönhetően a Parlament a jegybanktörvényt 2011-ben hagyta jóvá, valamint a pénzügyi intézményekről szóló törvényt 2012-ben hagyta jóvá.

290 *Guidelines: How to use Hawala in Somalia*, African Development Solutions. http://adeso.sprintwebhosts.com/wp-content/uploads/2012/03/Adeso-Guidelines-on-Hawala-May-2012_Final.pdf (letöltve: 2014. 08. 20.)

291 *Central Bank of Somalia Annual Report*.

292 *Somalia Country Brief 2013-2015*.

293 *Central Bank of Somalia Annual Report*.

294 *Somalia Country Brief 2013-2015*.

295 *Central Bank of Somalia Annual Report*.

Az IMF 2013-ban, 22 év után Szomáliát ismét elismerte. Ez a lépés kapukat nyit az ország előtt, így technikai segítséghez és politikai tanácsadáshoz jut. Azonban Szomália addig nem vehet fel hitelt, amíg vissza nem fizeti a 352 millió dolláros tartozását.²⁹⁶ Az UNDP is támogatja a Szomáliai Központi Bankot. Az UNDP felülvizsgálja az ország banki folyamatait és kidolgoz egy jövőképet, hogy fokozzák a gazdasági és pénzügyi irányítást. Hiszen egy kiegyensúlyozott monetáris rendszer elengedhetetlen Szomália makrogazdasági fejlődéséhez.

A Világbank már több végrehajtási program kialakításában segített, mint például a LICUS (Low Income Countries Under Stress – Alacsony Jövedelmű, Nyomás alatti Országok), amelynek célja, hogy segítse a kormányt, javítsa az átláthatóságot és az elszámoltathatóságot az államháztartás-irányítás kormányzati szintjén. Céljai közé tartozik vámszervek korszerűsítése, a szabályozási keret fejlesztése, monetáris irányítás a bankszektorban (Szomáliföld és Puntföld területén). A világbank támogatja a közpénzekkel gazdálkodás reformját a Pénzügyminisztériumon és a Szomáliai Központi Bankon keresztül. Azonban az átállás hosszú politikai munkát igényel. A folyamatokat hátráltatja a politikai párbeszéd hiánya.

A hawala rendszer²⁹⁷

A hawala rendszert évszázadokkal ezelőtt – a nyugati bankrendszer létrejötte előtt – Muszlim kereskedők azért hozták létre, hogy ne kelljen nagy mennyiségű készpénzt magukkal hordani vagy egyik városból a másikba küldeni. A rendszer központjában a hawala-ügynök (*hawaladar*) áll. Ez lehet egy utazási irodát, export-import céget vagy más, hasonló kisvállalkozást működtető személy, aki széleskörű kapcsolatrendszerrel rendelkezik az egész világon és más üzleti tevékenységei mellett, kiegészítő tevékenységként foglalkozik pénzügyi tranzakciókkal (a hawaladarok nagy többsége ilyen). De a hawala-ügynökség lehet egy pénzáttalásokra specializálódott, jogi személyiséggel rendelkező nagy cég is. Az utóbbiak különösen az 1970-es években jelentek meg, amikor példátlan pénzáramlás indult meg a rendszerben az olajárak hirtelen emelkedése és az ázsiai „kistigrisek” fejlődése révén. A rendszer működése a következő:

- Az ügyfél a hawala ügynöknek (*hawaladar*) átadja a pénzüsszeget, amit el kell juttatni egy másik városba vagy országba.

296 *IMF Recognizes the Federal Government of Somalia After 22-year Interval*, IMF 13/119 sz. sajtóközlemény, 2013. 04. 12. <https://www.imf.org/external/np/sec/pr/2013/pr13119.htm> (letöltve: 2014. 08. 20.)

297 *The Role of Hawala and Other Similar Service Providers in Money Laundering and Terrorist Financing*, OECD/FATF, Párizs, 2013. október. és Ion Pohoatǎ és Irina Caunic: *Hawala (Informal Money Transfer Networks)*, Theoretical and Applied Economics, 2007/4 (509/4), pages 3–8.

- A hawaladar levélben, telefonon, faxon vagy emailen keresztül kapcsolatot teremt az adott városban vagy országban lévő partnerével (egy másik hawaladarral). Megadja az partnernek a címzett nevét, elérhetőségét és az átadandó összeget, ígéretet tesz a számla későbbi rendezésére.
- A fogadó országban működő hawaladar kapcsolatba lép a kedvezményezettrel és átadja neki a pénzt.
- A két hawaladar rendezi a közöttük fennálló tartozást. Ez történhet úgy, hogy futár hozza készpénzben a tartozást, történhet a formális bankrendszeren keresztül, de leggyakrabban alternatív módszereket alkalmaznak (például egymással kereskedelmi kapcsolatban álló hawaladarok a tartozás összegének megfelelően túlszámláznak vagy alulszámláznak).

A rendszer megköveteli és feltételezi a korlátlan bizalmat: a legtöbb hawaladar mögött nem áll nagy nemzetközi pénzügyintézet, és a hawaladarnak átadott pénzt nem garantálja állami betétbiztosító. A hawaladar gyakran ugyanannak a családnak, falunak, klánnak, vagy etnikai csoportnak a tagja, mint az ügyfél. E kapcsolaton alapuló bizalom teszi lehetővé a globális rendszer fennmaradását.

A Szomáliában működő legnagyobb hawala cégek

- Amaana Express Dubai, United Arab Emirates
- Amal Express Ras-el-Khimah, United Arab Emirates
- Barwaqo Financial Services Dubai, United Arab Emirates
- Cidgal Djibouti, Republic of Djibouti
- Dahabshil Hargeisa, Somaliland
- Kaah Express Nairobi, Kenya
- Al-Mustaqbal Dubai, United Arab Emirates
- Qaran Express Dubai, United Arab Emirates
- Salama Money Express London, United Kingdom
- Tawakal Express Dubai, United Arab Emirates

A hawala rendszer egyaránt fontos az egymással bizalmas üzleti kapcsolatot ápoló nagy üzleti vállalkozások és otthon maradt rokonaikat támogató migráns munkavállalók számára. A megbízható készpénzáttalási cégek lehetővé teszik a gazdasági tevékenységet, végrehajtanak pénzügyi tranzakciókat és kapcsolatot teremtenek a helyi lakosság és a világ többi része között ott is, ahol hiányzik a bankrendszer. De olyan piacokon is versenyképesek, ahol teljes bankrendszer létezik: a hawala tranzakciók útján el lehet kerülni a vámok, fogyasztói adók és más kereskedelemmel kapcsolatos illetékek jelentős részét. A tranzakciók gyorsabbak és olcsóbbak, mint a hasonló banki szolgáltatások (a hawaladar jutaléka 1 és 3 százalék között van). A rendszer a nap 24 órájában működik, és az év minden napján, gyakorlatilag teljesen megbízható és minimális papírmunkát igényel.

Mivel mind a pénz feladója, mind címzettje névtelen tud maradni (a pénz átvételére lehetőség van például egy tranzakciós kóddal, azonosító okmányok felmutatása nél-

kül), a hawala alkalmas a terrrorszervezetek finanszírozására, a pénzmosásra és az adócsalásra. Ezért egyes államok (USA, Egyesült Királyság, India) a terrorizmus és a korrupció elleni harc részeként próbálják korlátozni illetve átláthatóbbá tenni a rendszert.

Vízgazdálkodás

Vízgazdálkodás szempontjából a legfontosabb tényezők a két állandó folyó (a Webi Shabeelle és a Webi Jubba); az időszakos vízfolyások; a természetes földalatti víztározók, valamint az esővíz gyűjtés. Szomália krónikusan vízhiányos ország, területének 90%-án a vízellátás rendkívül korlátozott.²⁹⁸ Ennek megfelelően a vízgazdálkodás életbevágóan fontos, és évezredes múltra tekint vissza. A vízért állandó verseny folyik a nomád életmódot folytató pásztorok, a letelepedett földművesek és a városi lakosság között. A népesség növekedésével e csoportok akadályozzák egymás vízhasználatát. E verseny negatív hatásait súlyosbítják a rendszeresen ismétlődő aszályok.

1991 előtt törvények és rendeletek formájában létezett egy erősen központosított vízgazdálkodási rendszer, amely a vizet közösségi tulajdonként kezelte és a vízhasználatot engedélyhez kötötte. A valóságban a központi szabályozás előírásai alig érvényesültek. A legtöbb vidéki közösségben a hagyományos törvények (*xeer*) és az iszlám sarija érvényesült. Ezek a vízvételi és vízhasználati jogot a földtulajdonhoz kötik. A mai napig e hagyományos gyakorlatot követik az ország nagy részén. Szomáliföldön és Puntlandban 2004 után új víztörvények léptek életbe. Ezek nagyrészt követik a hagyományos jogot és – elméletileg – visszaállítják a kormány felügyeletét, de a valóságban a kormányok csak korlátozott mértékben képesek szabályozni a vízhasználatot.²⁹⁹

A hosszú ideig elhúzódó polgárháború és anarchia során a vízgazdálkodás infrastruktúrája nagyrészt működésképtelenné vált. A vízgazdálkodási és karbantartási feladatokat mindenütt a helyi közösségek vállalták magukra. Sok esetben ez azután történt, hogy a helyi vízgazdálkodási infrastruktúrában már jelentős kár keletkezett, amelynek kijavítására sem elegendő erőforrás, sem szakértelem nem áll rendelkezésre. A közösségi vízgazdálkodás az infrastruktúra mindennapi működtetése és karbantartása mellett fontos szerepet játszik a konfliktuskezelésben, a közösségek mozgósításában (pl. önszervező karbantartási munkák megszervezésében), valamint felhasználói és allokációs megegyezések létrehozásában. Mindazonáltal a közösségi vízgazdálkodás messze nem problémamentes – a vízgazdálkodási projektek irányítása gyenge, a mesterséges tározók minősége és karbantartása korántsem megfelelő.

298 *Potential of Rainwater Harvesting in Somalia*, SWALIM, Nairobi, 2007. 1. o.

299 *Background Paper on Water*, 4. o. and *Rural Water Supply Assessment*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Somalia Water and Land Information Management (SWALIM), Nairobi vi-v. o.

A közösségi vízgazdálkodás legfőbb problémái a tőkehiány, a korlátozott műszaki felkészültség és a vízgazdálkodási szakemberek hiánya.³⁰⁰

A nagyobb városokban a magánszektor szerepe is jelentős a vízgazdálkodásban és vízellátásban – több mint 10 PPP (Public-Private Partnership – köz- és magán-együttműködés) elfogadható minőségű vizet szolgáltat elfogadható áron a városi lakosságnak. A falvakban és kisvárosokban a vízellátásról jórészt a helyi közösségek gondoskodnak. Jól bejaratott magánszektor rendszer működik, mely vizet szállít a közösségi vagy magán tározókba. A korlátozott profitlehetőségek és megtérülési mutatók miatt a magánszektor szerepe kisebb, mint a városokban. A vidéki tározókba szállított víz több forrásból származik: vételezhetik a nagyvárosok ellátórendszeréből; lehet betonozott tározókban gyűjtött esővíz, és származhat közösségi és magán kutakból.³⁰¹

A Webi Shabeelle és a Webi Jubba menti alluviális síkság a polgárháború előtt Szomália „éléskamrája” volt. A polgárháború során és az azt követő anarchia éveiben a folyók mentén a vízgazdálkodási infrastruktúra gyakorlatilag megsemmisült: az öntözőcsatornák eliszaposodtak; a zsilipek részben a karbantartás hiánya, részben szándékos rongálás következtében működésképtelenné váltak; a gátakat sok helyen átvágják, hogy magas vízállás idején árasztással tudják öntözni a vetésterületeket. A két folyó időszakos áradásai egyszerre jelentenek áldást és átkot a folyók mentén élők számára: az ártereken lerakódó termékeny üledék segíti a mezőgazdasági termelést, ugyanakkor az akadály nélkül lezúduló árvizek tönkra teszik az infrastruktúrát, elöntik a kevés művelt területet, valamint a folyóparti falvakat és városokat. E közösségeket ma már az alacsonyabban tetőző árvizek is fenyegetik, mert természeti és ember-okozta körülmények növelik az árvizek kialakulását.³⁰²

- A meder a környező terep szintje fölé emelkedik a hordalék lerakódás következtében;
- Átvágják a gátakat, hogy a száraz évszakban is lehessen öntözni a földeket;
- Beépítik vagy beültetik a természetes ártereket;
- A természetes árvízmentesítő csatornákat feltöltik;
- Az öntözési infrastruktúra nem működik;
- Nincs központi vagy helyi kormányzatszerv, amely a folyómedreket szabályozná.

A két folyó öntözési potenciálja jelentős: összesen 265 000 hektárnyi területet lehetne öntözni, ha helyreállítanák a polgárháborút megelőző idők öntözési infrastruktúráját.³⁰³

300 *Background Paper on Water*, 4–5. o. and *Rural Water Supply Assessment*. v. o.

301 *Background Paper on Water*, p.4–5. o.

302 *Water Resources of Somalia*, *Water Resources of Somalia*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Somalia Water and Land Information Management (SWALIM), Nairobi, 2007. v. o.

303 *Hydraulic Analysis of Rivers Jubba and Shabeelle in Somalia*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Somalia Water and Land Information Management (SWALIM), Nairobi, p. i.

A többi folyó és patak vízjárása időszakos, a legtöbb esetben csak néhány óráig, esetleg néhány napig van bennük víz egy-egy nagyobb eső után. A víz részben elpárolog, részben elszivárog a természetes földalatti tározókba, egy részét mesterséges tározókban gyűjtik. Az esővíz begyűjtése és tározása évezredek hagyomány és létfontosságú vízforrás. A tározók vízgyűjtő területe általában 3-4 km². Két fő típusuk ismert: a *berked* (föld alatti vagy felszíni fedett ciszterna) és a *war* vagy *bailey*, (nyitott mesterséges víztározó).

A harmadik fontos vízforrás (különösen a napi ivóvízellátásban) a földalatti természetes víztározók. Ezek egy része nagy mélységben található, és csak kútúró felszereléssel lehet hozzáférni. Ahol a földtani viszonyok kedvezőek – különösen az időszakos folyók mentén – állandó források és kutak találhatóak, valamint kis mélységben (2–10 m mélyen) természetes víztározók, melyek kézi szerszámokkal ásott, sekély kutakkal is hozzáférhetőek.

A vízhiány megoldása érdekében egyes közösségek korlátozzák a napi vízmennyiségeket, ami súlyos higiéniai problémákhoz és közegészségügyi kockázatokhoz vezet. Egyes vízforrásokat állatok és emberek egyaránt használnak, de nincs megoldva az emberi használatra szánt víz tisztaságának megóvása, ami nyilvánvalóan közegészségügyi kockázat.³⁰⁴

Mezőgazdaság

A jelenlegi, anarchiából bizonytalan lépésekkel kilábaló Szomália körülményei között a mezőgazdaság szerepét nem lehet túlértékelni. Az éhínség állandóan visszatérő veszély, és a nemzetközi élelmiszer segélyszállítmányok megérkezésére és elosztására nem mindig lehet számítani. A mezőgazdaság (elsősorban a nomád vagy félnomád módszerekkel folytatott állattartás) jelenti az ország gazdaságának alapját: ez adja a GDP 65%-át és a foglalkoztatás ugyancsak 65%-át. Ez az Afrika más államaiba, a Közel-Keletre és Európába irányuló szomáli kivitel fő forrása is: az export bevételek 50 százalékát adja. A mezőgazdasági termelés részben hagyományos, részben modern eljárásokkal folyik, de a modern módszerek egyre nagyobb teret hódítanak.³⁰⁵

A földterület megoszlása (1993-as becslés):

- Megművelhető terület: 13%
- Állandó ültetvények: 0%
- Állandó legelő: 69%
- Erdő: 26%
- Egyéb: 3%

Öntözött terület: 1800 négyzetkilométer (1993-as becslés)

304 *Rural Water Supply Assessment*, iv-vi. o.

305 *Guide to African Markets*, British Chambers of Commerce, London, 2008.

Afrika országai közül Szomáliában a legnagyobb a népesség számához viszonyított állatállomány – és a népesség nagyobb része (60% fölött) él pásztorkodásból, mint bárhol Afrikában. Az állattartás felülmúlja a növénytermesztést (több mint négy-szerese), és egyre inkább piacorientált. Elsősorban kecske, juh, tevé, és a szarvasmarha tenyésztésével foglalkoznak. A lassan normalizálódó helyzetben az Arab-félsziget országai (az állatexport legfontosabb piacai) stratégiai befektetéseket eszközöltek: Szaúd-Arábia állatexport infrastruktúrát épít ki, az Egyesült Arab Emírátsok földet vásárolnak.³⁰⁶ Az Európai Unió és az Afrikai Unió közös projektje (Reinforcing Animal Health Services in Somalia – Szomáliai Állategészségügyet Megerősítő Szolgáltatások) az állategészségügyi infrastruktúra fejlesztéséhez járul hozzá.³⁰⁷

A monokultúrás állattartás kockázatos aszályok és sáskajárás idején: ilyenkor tömeges az állatok elhullása, ami nincstelenné teszi a nomádok tömegeit, akik ezután a városokban vagy a menekülttáborokban telepednek le. Az állattartás mint csaknem kizárólagos gazdasági tevékenység 2000-ben országos krízissé nőtt: Szaúd-Arábia, az egyik legnagyobb felvevő piac, váratlanul teljes tilalmat vezetett be a szomáliai eredetű állatok behozatalára, mert a hatóságok attól tartottak, hogy az állatok Rift-völgyi láz hordozói.³⁰⁸ A tilalom nagyon jelentős bevétel-kiesést jelentett mind a makrogazdaság, mind az egyéni háztartások szintjén.

Megművelt földterület két régióban található: Szomáliföldön a dombvidéken és a felföldön, Hargeisától északra és nyugatra, valamint Közép-Szomáliában a Webi Shabeelle és a Webi Jubba folyók között, illetve azok mentén.³⁰⁹ A földművelés két ágazatra bontható:

- A hagyományos, elsősorban megélhetési földművelés két formát ölt: eső táplálta gazdálkodás a Hargeisától északra és nyugatra fekvő dombvidéken és felföldön (cirok, állattenyésztés), és a kis öntözött gazdaságok (kukorica, szezám, tehenborsó és a közeli városok piacára szállított zöldségek és gyümölcsök) a Webi Shabeelle és a Webi Jubba folyók között, illetve azok mentén. E vidékeken foltokban a természetes csapadékmennyiség által táplált ültetvények vannak.
- A piacorientált gazdálkodás közép- és nagyméretű öntözött ültetvények révén az Jubba és Shabeelle folyók mentén jellemző. Az itt folytatott növénytermesztés mesterséges öntözéssel, vagy magas vízállás idején elárasztással történik. E két folyó mentén természetesen gyapotot, cukornádat. A legfontosabb termények: banán, köles, cirok. De jelentős még a kukorica-, rizs- (az elárasztott területeken),

306 *Australia – The Arab countries demand Australian sheep and lamb*, Meat Trade News Daily, Buenos Aires, 2010. 08. 21, http://www.meatradenewsdaily.co.uk/news/230810/australia___the_gulf_demand_for_australian_sheep_and_lamb.aspx (letöltve: 2014. 08. 20.)

307 Szúnyogok által terjesztett betegség, mely állatra, emberre egyaránt halálos lehet.

308 Jamil Abdalla Mubarak: *An economic policy agenda for post-civil war Somalia*: 147–155. o.

309 Hassig és Latif: *Somalia*, 45–48. o.

bab- és szezámtermelés, zöldségfélék, grapefruit, mangó, papaya termesztés.³¹⁰ Nem jelentős mértékben, de természetesen földimogyorót és búzát is.

A hegyvidék két fajtájának nedvéből nyerik ki a tömjént és a mirrhát, ezekből a termékekből Szomália területéről látják el a világpiacot. Az utóbbi néhány évben gyorsan emelkedett a faszén termelés. A faszén – helyi mindennapi háztartási felhasználás mellett – Szaúd-Arábiába, Jemenbe, az Egyesült Arab Emírátságokba exportálják. A szénégetés negatív mellékhatása az erdők gyors pusztulása – ez Szomáliában már régen túllépte az ökológiailag elfogadható határértékeket, hozzájárul a sivatagosodáshoz, aminek következtében több ezren veszíthetik el megélhetésüket.³¹¹

Halászat

Az ország hosszú tengerpartja ellenére a szomálik nem halásznak és nem esznek halat – bár vannak kis part menti közösségek, amelyek önellátó halászatot folytatnak. Szomália a legkevesebb halat fogyasztó országok között van: az éves fehérjefogyasztásnak csak 2%-át adják a halak. A kormány az 1970-es években – részben az 1973-75 közötti aszály következtében – igyekezett fejleszteni a halászatot. A Partvidéki Fejlesztési Programban 14 000 nomádot telepítettek le a parton, oktatást és felszerelést kaptak és halász szövetkezeteket szerveztek – 1984-ben 1 millió ember élt a partvidéken, 10%-uk foglalkozott halászával.³¹² 1986-ban a kifogott és feldolgozott hal mennyisége becslések szerint elérte a 16 900 tonnát, majd 1988-ra 18 200 tonnára emelkedett. Ennek ellenére ki lehet jelenteni, hogy a halászati szektor kihasználatlan: a 3025 kilométernyi tengerparttal rendelkező ország GDP-jének csak az 1%-át adta 1990-ben.

A rendelkezésre álló hiányos adatok alapján a szomáli halászat néhány partközeli fajra koncentrált (homár, cápa), és a fogás nagy részét exportálják. A szabályozás hiánya és a halászat és feldolgozás során alkalmazott pazarló eljárások következtében egyes fajokat túlhalásztak.

Szomália partjai mentén ugyanakkor más nemzetek több száz hajója halászik, többnyire mindenféle engedély vagy egyezmény nélkül. Egyes hajók szomáli halászatot is megtámadtak és elpusztították hajóikat és felszerelésüket. Az idegen hajók és az illegális halászat jelentős bevételtől fosztja meg a központi kormányt és a szomáliföldi és puntföldi kormányokat. Emellett több ország Szomália partjainál szórja a tengerbe különlegesen veszélyes hulladékát, ami miatt az itt élő tengeri állatfajok egy része kipusztult, ennek következtében halászok ezrei veszítették el a megélhetésüket.³¹³

310 Metz: *Somalia: a Country Study*, 184. o.

311 Hassig és Latif: *Somalia*, 51–52. o.

312 Leeson: *Better off stateless*.

313 *Somalia Industry Sectors*, http://www.economywatch.com/world_economy/somalia/industry-sector-industries.html (letöltve: 2014. 08. 20.)

Ipar

Szomália gazdaságának legjelentősebb ágazata a mezőgazdaság, az ipara is nagyrészt ennek terményeire épült (cukor-, tészta-, szappangyártás és növényiolaj-termelés). 1991 előtt Mogadishu volt a fő ipari központ Szomáliában; italpalackozás, tészta-, cigaretta-, és gyufagyártás folyt; léteztek hajóépítő és traktor-összeszerelő üzemek, valamint építőanyag-előállító kisvállalkozások. Kismayo volt a húskonzerv-, bőrgyártás, valamint a modern halfeldolgozás központja. További iparágak: hullámbádóg, festék, alumínium eszközök, papír, polietilén, textil, cement. Az ipari termelés volumene a polgárháború kitörése előtt is alacsony volt. A polgárháború során az üzemek nagy részét vandalizálták, széthordták és ócskavasként értékesítették.³¹⁴

Az ipar a polgárháborús viszontagságok ellenére is növekedni tudott a külföldön élő szomáli állampolgárok hazautalása révén. Támogatásukkal az ipar lassan újraéled: textilipari, hús-, hal-, zöldség- és gyümölcskonzerv-gyártó és kézműves üzemek, nyomdák, malmok, tésztagyárak létesülnek. A feldolgozóipar kis, informális egységekből áll. A tej és cukorfeldolgozás terén játszanak fontos szerepet. Két cukorgyár van: egy Jilib közelében a Jubba alsó folyása mentén és egy a Jawharban a Shabeelle középső szakaszán. A politikai instabilitás negatív hatással volt a feldolgozóiparra is és az mára már nem játszik olyan fontos szerepet – jelenleg a GDP körülbelül 5%-át adja.³¹⁵

Szomália ásványkincs tartalékainak teljes körű felmérése nem történt meg, és az ismert lelőhelyek kiaknázása is korlátozott. Urán-, vas-, ón-, rézérc, gipsz, bauxit, só és földgáz készletekkel rendelkezik. A bányászat jórészt a vas-, uránérc, mészkő, földgáz köré összpontosul. A kormányzat összeomlásával azonban az ásványkincsekkel kapcsolatos tulajdonjogok és koncessziók bizonytalanná váltak.

A közelmúltban. Szomália területén jelentős kőolaj- és földgázkészleteket is feltártak: a puntföldi Dharoor olajmező készleteit például 1,2 milliárd hordóra becsülik, a potenciális tartalékok elérhetik a 10 milliárd hordót. A kőolajmezők és a partmenti földgázmezők kitermelése jelentős bevételt hozhat az ország számára – ugyanakkor konfliktusok forrása is lehet, ezért szükség van egy hatékony felügyeleti rendszerre, amely a megfelelő módon kezeli az kőolajból és földgázból származó bevételeket.³¹⁶

314 *Somalia Country Brief 2013-2015*.

315 *Somalia Balance of Trade*, <http://www.tradingeconomics.com/somalia/balance-of-trade> (letöltve: 2014. 08. 20.)

316 *Somalia Trade, Exports and Imports*, http://www.economywatch.com/world_economy/somalia/export-import.html (letöltve: 2014. 08. 20.)

Kereskedelem és szolgáltatások

Szomália fő export cikkei az élőállatok, bőrök, faszén, és banán (utóbbi az export-bevételek igen nagy részét adja, legfontosabb piaca Olaszország). Ma a faszén lehet Szomália egyik legértékesebb export cikke: egy zsák faszénért, amely Szomáliában 3-4 dollárt ér, az Arab-öböl államaiban 10 dollárt is adnak. A fő importcikkek a cukor, cirok, kukorica, hal, qaat, és ipari termékek. Mogadishu piacán az élelmiszerektől kezdve a legmodernebb technikai eszközökig igen széles a választék. Szomália kereskedelmi deficitje 360 millió USD volt 2011-ben. 1998-2011 között a kereskedelmi mérleg hiánya átlagosan 304,96 millió USD. A kereskedelmi deficit 1999-ben volt a legalacsonyabb 120 millió USD-vel, míg 2007-ben volt a legnagyobb 541 millió USD-vel 1998-2011 között.³¹⁷ Az ITC (Nemzetközi Kereskedelmi Központ) alapján Szomália legfőbb behozatali cikkei az alábbiak voltak:

- Gabonafélék..... 10,9%
- Cukor és termékek..... 10,6%
- Zöldségfélék, gumók, gyökerek 8,4%
- Állati és növényi zsírok..... 7,8%
- Élő fák, növények és vágott virágok 7,1%³¹⁸

Legfontosabb exportált árucikkek:

- Élő állatok..... 33,6%
- Gyöngyök, drágakövek és nemesfémek..... 19,4%
- Nyersbőr, kikészített bőr..... 7,6%
- Húsfélék..... 7,2%
- Magok, gabonák, vetőmagok, gyümölcsök..... 5,1%

Szomália nem rendelkezik említésre méltó nemzetközi kereskedelmi megállapodásokkal, mivel hiányzik a stabil központi kormányzat; így például a WTO-nak sem tagja. Azonban Szomália önálló szabadkereskedelmi megállapodásokat kötött több nemzettel, mint például Kínával, Kenyával és Indonéziával.³¹⁹

Az anarchia ellenére a szolgáltató szektor nemcsak megmaradt, de fejlődik is. Működnek a szállodák, a rendfenntartást és a biztonságot a milíciák próbálják szavatolni. Az elmúlt években a szolgáltató szektor rendkívüli növekedésnek indult. Mogadishuban és más felszabadult területeken óriási gazdasági növekedés figyelhető meg. Bevásárlóközpontok, szupermarketek nyíltak, és járatok indulnak innen Európába (Isztambul-Mogadishu), Közél-Keletre (Dubai-Mogadishu), Kelet-Afrikába (Nairobi-Mogadishu). A telekommunikációs szolgáltatók a legalacsonyabb nemzet-

317 *Somalia Trade, Exports and Imports.*

318 *Somalia Industry Sectors*, http://www.economywatch.com/world_economy/somalia/industry-sector-industries.html (letöltve: 2014. 08. 20.)

319 *Somalia Country Brief 2013–2015.*

közi tarifákat kínálják a kontinensen és a legtöbb városban mobiltelefon-szolgáltatással vannak jelen. Az első távközlési vállalatok 1991-ben kezdtek működni. Hamarosan újabb vállalatok is beléptek a piacra. Partneri kapcsolatokat létesítettek a nemzetközi óriásvállalatokkal (ITT, Sprint, Telenor), ami növelte a versenyt és a díjak jelentős csökkenéséhez vezetett (a nagyobb városokban egy nemzetközi hívás díja USD 0,50).³²⁰ A legnagyobb távközlési vállalatok a Golis Telecom Group, Hormuud Telecom, Somafone, Nationlink, Netco, Telcom és Somali Telecom Group. A távközlés Szomáliában hatalmas siker volt, és jelenleg az egyik legversenyképesebb ország a távközlési piacon Afrikában. Sok vállalat már érdeklődését mutatta befektetés terén: Coca-Cola, Turkish Airlines, Africa Oil, a Range Resources és az SKA.³²¹

Környezetvédelem

A környezet állapotának romlása, a természeti katasztrófák és az éghajlatváltozás jelentős kihívások Szomáliában, mert fenyegetik a megélhetést, az élelmiszer-biztonságot, a békét és a stabilitást mind országos, mind regionális szinten. Nincsenek intézményi keretek a környezetvédelemre és a vízgazdálkodásra. Az elsvatagosodáshoz hozzájárul a túllelgetés. A teljes környezeti kárról nincs pontosan adatunk, de valószínű, hogy jelentős.

Az élelmiszer ellátás bizonytalansága és a szegénység továbbra is jelentős probléma. A helyzetet súlyosítja, visszatérő pusztító aszály és szabálytalan esőzések. 2011-ben, két egymást követő évben aszály tombolt, amely ellen a kormány nem tudott megfelelő intézkedéseket tenni.

2012 elején úgy tűnik stabilizálódott az élelmiszer ellátás, de ez továbbra is törekeny. Egy három éves programot fogadtak el erre. A humanitárius szükségletek továbbra is óriásiak, de erre hosszú távú, tartós megoldást még nem dolgoztak ki.³²²

A több évtizedes konfliktus és a természeti erőforrások fenntarthatatlan mértékű kiaknázása következtében a természetes környezet óriási károkat szenvedett. Az Átmeneti Szövetségi Kormány (Transitional Federal Government) első kabinetje már 2009-ben úgy döntött, hogy a környezetvédelmi kérdésekkel azonnal foglalkozni kell. A legjobb megoldásnak azt tartották, hogy Szomália azonnal csatlakozzon (vagy térjen vissza) a nemzetközi környezetvédelmi egyezményekhez. Ezzel a lépéssel remélték felhívni a nemzetközi közösség figyelmét a Szomáliában tapasztalható környezeti pusztulásban rejlő veszélyekre és azok regionális és globális hatásaira. Ennek

320 *Somalia Country Brief 2013–2015.*

321 Buri M. Hamza: *The Export of Charcoal: A Colossal Loss of Somali Forests*, Diirad, 2013. szept. 15. <http://www.diirad.com/maqaallo/4283-the-export-of-charcoal-a-colossal-loss-of-somali-forests-.html> (letöltve: 2014. 08. 20.)

322 *Somalia Country Brief 2013–2015.*

megfelelően a kormány csatlakozott (vagy visszatért) számos nemzetközi környezetvédelmi egyezményhez.³²³

- UN Convention to Combat Desertification (UNCCD)
- Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer
- Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer
- Convention on Biological Diversity (CBD)
- Protocol on Biosafety
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)
- Kyoto Protocol
- Basel Convention on the Control of Trans-boundary Movement of Hazardous Wastes and their Disposal
- Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants (POPs)
- Nairobi Convention for the Protection, Management and Development of the Marine and Coastal Environment of the Eastern African Region,
- Programme for the Environment of the Red Sea and Gulf of Aden (PERSGA).

A vízkészletek mind mennyiségileg, mind minőségileg korlátozottak. A gyakori aszályok és árvizek tovább rontják a vízgazdálkodás biztonságát. Az UNDP nyomást gyakorol Szomáliára, hogy mérje fel, mekkora a vízhiány, továbbá mérje fel a felszíni és felszín alatti édesvízforrásokat. Erre azért lenne szükség, hogy az ország tisztában legyen a vízhasználat mértékével. Az UNDP becslései szerint 1988-2007 között a vízkihasználás változatlanul 22,4% volt. A klímaváltozás miatt a jövőben elengedhetetlen lesz a vízkészletek kihasználtsága: ezen múlik, hogy a termőföldek képesek lesznek-e ellenállni a növekvő időjárási ingadozások által okozott klímaváltozásnak.³²⁴

A vízforrások kimerülése számos körzetben állandó krízis-helyzetet teremtett. A vízellátási gondok enyhítése érdekében egyes nemzetközi segélyszervezetek – a legjobb szándékkal – olyan vízprojekteket valósítottak meg a múltban, amelyek nagyobb kárt okoztak, mint amit orvosolni próbáltak. Meggyőződésük szerint a szomjas föld valamennyi problémáját meg lehet oldani, ha nagy mennyiségű vizet bocsájtanak a vidéki lakosság rendelkezésére. A nagy kapacitású kutak és mesterséges víztározók körül óriási marha- és tevecsoordák gyűltek össze, és rövid idő alatt jelentős környezeti károkat okoztak. Egyrészt a talajba szivárgó nagy mennyiségű szerves trágya megfertőzte a talajvizet, másrészt a terület legeltetési kapacitása jóval kisebb volt, mint az

odahajtott csordák igénye. A túllegetetés következtében megindult a sivatagosodás, amely egyes kutak körül elérte a 20 km-es sugarú kört is.³²⁵

Energiafelhasználás terén egy 2006-os felmérés szerint szinte minden háztartásban szilárd tüzelőanyagot használnak (fa, szén, faszén, növények, mezőgazdasági hulladék, trágya, cserjék, szalma, stb.). Tehát ez az elsődleges energiaforrás a főzéshez és a fűtéshez. Azonban vannak olyan háztartások, amelyek nem szilárd tüzelőanyagokat használnak fel (kerozin, földgáz, elektromosáram stb.). Mindezt azért fontos megemlíteni, mert a szilárd tüzelőanyagok és a nem szilárd tüzelőanyagok elégetése a fő forrása a beltéri légszennyezettségnek, amely a légúti betegségek melegágya.³²⁶

A környezetszennyezés lévén a biodiverzitás is veszélyben van, számos hal és emlős a kihalás szélére sodródott a szárazság, vízhiány, szabályozatlan vadászat és a túllegetetés következtében. Az International Union for Conservation of Nature (IUCN) – melyet az ENSZ is támogat – nagyon fontos a fajok védelme az emberi fejlődés szempontjából. Ennek érdekében létrehoztak egy Vörös Listát, amelyen a veszélyeztetett fajok szerepelnek. Azonban sok állatfaj van Szomáliában, amelyek információhiány miatt nincsenek a listán, de vélelmezhető, hogy a valóságban a kihalás szélére sodródtak. Továbbá Szomália ratifikálta a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok védelméről és nemzetközi kereskedelméről szóló egyezményt (CITES). A végrehajtási intézkedések folyamatban vannak.³²⁷

A faszéntermelés és -export óriási kárt és veszteséget okoz az ország amúgy is kevés erdejében. Több millió dolláros bevételre tesznek szert a kitermelők. Azonban a befolyt pénz fokozza az instabilitást. A faszén jelentős részét a környező országokba exportálják, ahol a környezetvédelmi törvények tiltják a favágást és e törvények végrehajtása hatékonyabb, mint Szomáliában. Az erdők pusztulása is hozzájárul a sivatagosodáshoz és az országot még inkább kiteszi a klímaváltozás hatásainak.³²⁸ Ez segíti a kórokozók és betegségek tovább terjedését. Hiszen a fák/erdők segítik a légköri üvegházgázok mérséklődését. A fakitermelés megfékezéséhez, illetve a szén iránti kereslet csökkenéséhez gazdasági beavatkozásokra lesz szükség. Várhatóan a beavatkozáshoz vezető út rögös, hiszen a szénexport és a fakitermelés az egyik legjövedelmezőbb ág. 20 év alatt Szomália erdőállománya csökkent a száraz éghajlat és a gyenge politika miatt is.³²⁹

A Milleneumi Fejlesztési célok értelmében a lakosság számára biztosítani kell az ivóvizet és az alapvető higiéniát. 2008-ban a lakosság közel 29%-a tudott hozzáférni megfelelő minőségű ivóvízhez. Azonban a városi területeken ez az érték 58% körüli, míg vidéken sokkal rosszabb a helyzet. Az ivóvízhez való hozzáférés azon országré-

323 Buri M. Hamza: The Export of Charcoal: A Colossal Loss of Somali Forests, Diirad, 2013. szept. 15. <http://www.diirad.com/maqaallo/4283-the-export-of-charcoal-a-colossal-loss-of-somali-forests-.html> (letöltve: 2014. 08. 20.)

324 *Ensure environmental sustainability - Tracking Progress*, UNDP, <http://www.so.undp.org/content/somalia/en/home/mdgoverview/overview/mdg7/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

325 Costantino Faillace: *Sustainable groundwater development for small villages of underdeveloped communities by simple, low-cost technology – Water development in arid and semiarid land with a focus on East Africa*, konferencia előadás, 33rd IGC, Oslo, 2008 augusztus

326 *Ensure environmental sustainability.*

327 *Ensure environmental sustainability.*

328 Buri M. Hamza: *The Export of Charcoal*

329 *Ensure environmental sustainability.*

szeken nagyobb, ahol az infrastruktúra jobb, és az erőszak egyre inkább háttérbe van szorítva. A nem megfelelő higiénia számos betegséghez vezethet (hasmenéses betegségek), amelyek terjedése ilyen körülmények között felgyorsulhat. Így létfontosságúvá vált a közegészségügyi infrastruktúra kiépítése. Az elmúlt évtizedben a csatornázási lefedettség miatt a vidéken a higiénia-biztonság a kétszeresére nőtt. A városokban is történt javulás, de nem ilyen mértékben.³³⁰ Továbbra is a környezetvédelem egyik fontos eleme a szennyvízkezelés.³³¹

A DRSLP (Drought Resilience and Sustainable Livelihoods in the Horn of Africa) egy regionális program, amelyet az Afrikai Fejlesztési Bank hozott létre. 5 év alatt 100 millió dollárt fordítanak a vízkészletek, az állattenyésztés fejlesztésére és a kapacitások növelésére. Azonban az aszály kérdésével is komolyan foglalkoznak. A projekt célja, hogy stabilizálja a környezetet, biztosítsa a természeti erőforrások kiegyensúlyozott felhasználását, javítsa a pásztori közösségek megélhetését és a rendelkezésre álló vízkészletek javítását regionális szinten. A bank tanácsadó szerepkört is betölt, továbbá konzultációt folytat a kormány és a fejlesztési partnerek között.³³²

Szomáliföld gazdasága

Szomáliföldön a bruttó hazai össztermék 1,4 milliárd dollár körüli. Ennek körülbelül 30%-a állattenyésztésből, 20%-a kis- és nagykereskedelemből, 8%-a növénytermesztésből és 6 százaléka ingatlanügyletekből áll. A bruttó állóeszköz felhalmozás terén (GDP-ben kifejezve) 180. helyen áll a világon a Világbank adatai alapján. A szegénység mértéke 29%-os, azonban vidéken ez a szám 38%. Továbbá az anyák és a babák nagyobb valószínűséggel halnak meg szüléskor, mint Etiópiában. A 6-13 év közötti korosztály kb. fele jár iskolába, ebből következik, hogy az írástudatlanok aránya igen magas. Az adóbevételek GDP-ben kifejezve jóval a szubszaharai átlag alatt vannak. A kormány számos lépést tett a bevételek fokozása érdekében, és létrehozták a Szomáliföldi Fejlesztési Alapot, amely nagyobb ellenőrzést tesz lehetővé a külső források terén. A hagyományos pénzügyi rendszer jelentősen akadályozza a finanszírozáshoz való hozzáférést. Emiatt a közszolgálat reformjára is sor került, a Public Financial Management (PFM) Reform Strategy 2013-2017 révén. Így a magánszektor nem akadályozhatja a kormányt a bevételekkel kapcsolatban. E program középpontjában a nagyvállalatok megadóztatása áll.³³³

330 *Ensure environmental sustainability.*

331 *CIA World Factbook.*

332 *Somalia Country Brief 2013–2015.*

333 *New World Bank GDP and Poverty Estimates for Somaliland*, <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2014/01/29/new-world-bank-gdp-and-poverty-estimates-for-somaliland> (letöltve: 2014. 08. 20.)

Szomáliföldön nagy a jövedelmi szakadék a szegények és a gazdagok között, derül ki a Világbank első gazdasági teljesítménybecsléséből Szomálifölddel kapcsolatban. Hiszen a Gini együtthatója 45,7. (Ez a mutató a társadalom belüli jövedelem különbségeket mutatja). Az ország egy főre jutó GDP-je 348 dollár, ami Burundi, a Kongói Demokratikus Köztársaság és Malawi után a negyedik legkisebb. Az egyenlőtlen vagyon az egyik legnagyobb probléma az országban, derül ki a Világbank 2014. januári jelentése alapján.³³⁴ A munkanélküliség is óriási probléma, hiszen a foglalkoztatottak aránya a férfiaknál 28% és a nőknél 17% (2012). Kereskedelmi deficitje körülbelül 496 millió dollár.

Szomáliföld fő bevételi forrását az állattenyésztés, illetve az állatkereskedelem adja (Szaúd-Arábia és az öböl-államok felé). Az elismerés hiánya vezetett ahhoz, hogy a nép igen nagy erőfeszítéseket tett, hogy helyreállítsa az alapvető oktatási és egészségügyi szolgáltatásokat. Becslések szerint a lakosság több mint 60%-a vesz részt közvetve vagy közvetlenül az állattenyésztésben. Főbb állatok a teve, juh, kecske, szarvasmarha. Mezőgazdasággal körülbelül az ország lakosságának 20%-a foglalkozik. Termesztett növényekhez tartozik a cirok, kukorica, gyümölcs és zöldség. Itt is előfordul, hogy tömjént állítanak elő. Virágzó kereskedelem jellemzi, azonban a munkanélküliek aránya igen magas, illetve a fiatalok munkához jutási lehetősége csekély. Köszönhető ez az állami költségvetésnek. A 2004-es költségvetés közel 25 millió dollár volt, amelynek közel kétharmada ment el biztonsággal kapcsolatos kiadásokra.³³⁵

Azonban az utóbbi időkből az Európai Unió szorosan együttműködik Szomálifölddel. Közös cél a demokrácia megszilárdítása, az oktatás, az egészségügy és a polgárok jólétének javítása. Az elismerés hiánya nemzetközileg komoly gondokat okoz. Hiszen az országnak pénzügyi támogatásra van szüksége ahhoz, hogy gazdaságát fejleszteni tudja. 2013-ban Brüsszelben (EU-Afrika) létrehozták a New Deal-t Szomáliföld számára. Cél, megvédeni az ország önálló státusát, a fejlődés révén. Az EU segítségével 2010-ben tisztességes választásokat tartottak. Számos programot dolgoztak ki, közülük az egyik legfontosabb az állatgyógyászati program. Ez igen fontos az ország számára az állattenyésztés szerepe miatt. A külföldi befektetések folyamatosan növekednek, a foglalkoztatási lehetőségek is javuló tendenciát mutatnak, azonban még 2014-re is súlyos probléma a fiatalok munkanélkülisége.³³⁶

334 *World Bank Gets First Measure of 'Unequal' Somaliland Economy*, <http://www.bloomberg.com/news/2014-01-29/world-bank-gets-first-measure-of-unequal-somaliland-economy.html> (letöltve: 2014. 08. 20.)

335 *Economy in Somaliland*, <http://www.world66.com/africa/somaliland/economy> (letöltve: 2014. 08. 20.)

336 *International recognition of Somaliland will boost its economy*, <http://www.euractiv.com/sections/development-policy/international-recognition-somaliland-will-boost-its-economy-301344> (letöltve: 2014. 08. 20.)

Infrastruktúra³³⁷

Minden infrastruktúrális létesítményben mély nyomokat hagyott a karbantartás hiánya, a háború pusztítása, a vandalizmus és a több éves elhanyagoltság.³³⁸ A polgárháború az ország minden régiójában súlyos pusztítással járt, de Szomáliföld és Puntföld valamennyire talpra álltak a viszonylagos béke és stabilitás eredményeként: létrehozták az infrastruktúra működtetéséhez szükséges intézményi kereteket. A béke konszolidálása, fejlődés és növekedés szempontjából e két országrész sokkal jobb helyzetben van, mint Szomália többi része.³³⁹ Az infrastruktúra újjáépítésének egyik akadálya, hogy a taposóknak akadályozzák a civilek mozgását és az utak, repülőterek és kikötők építését.

A konfliktus során megszűnt a kormány szabályozó és irányító tevékenysége, és ezt a magánszektor részben pótolta. A magánszektor sok infrastruktúrális létesítményt üzemeltet (utak, repülőterek, városi ivóvízszolgáltatás és szennyvíz elvezetés, áramtermelés és szállítás).³⁴⁰

A felmérések szerint a lakosság a következőket tekinti létfontosságúnak:³⁴¹

1. biztonság, törvény és rend;
2. hiányoznak a szükséges intézmények;
3. hiányzik a professzionális műszaki szakértelem;
4. nagyon rossz minőségű utak, elégtelen szállítási szolgáltatások és létesítmények;
5. nagyon magas munkanélküliség.

Egészségügy

Szomália egészségügyi helyzete – a világ legrosszabb egészségügyi mutatóival – kritikus: az 1000 élve születésre jutó öt év alatti gyermekhalandóság (forrástól függően) 180 és 225 között van; 1000 újszülött közül 61 meghal egy hónapon belül; az anyai halálozás hasonlóan magas: (megint forrástól függően) 1000 élve születésre 100 és 140 között van. A lakosság egészségi állapotát meghatározó fő tényezők a szegény-

337 *Somali Joint Needs Assessment – Infrastructure Cluster Report*, ENSZ-Világbank közös jelentés, <http://www.somali-jna.org/downloads/SJNAICR090906%20-%20Infrust%20Part%20I.pdf> (letöltve: 2014. 08. 20.)

338 Gardner és El-Bushra: *Somalia--the untold story*, 4. o.

339 Rabasa: *Radical Islam in East Africa*, 12–13. o.

340 Metz: *Somalia: a Country Study*, 157. o.

341 *Somali Joint Needs Assessment*.

ség, a biztonság hiánya, a hozzáférhetetlen egészségügyi szolgáltatások, különösen a gyakori aszályok idején az alultápláltság, a nők elnyomott helyzete (és ebből adódóan a női nemiszerv csonkítás, a korai és gyakori terhességek és terhességi és szülési komplikációk), a védőoltások hiánya, a tiszta ivóvíz hiánya, a kezeletlen szennyvíz és a higiénia hiánya.³⁴²

Az egészségügyi ellátás több lábon áll (állami közellátás, magánszektor, hagyományos gyógyászat, nemzetközi segélyszervezetek) és rendkívüli mértékben függ a külföldi segélyektől. A komponensek között alig van koordináció: az ENSZ különböző intézményei és a nemzetközi segélyszervezetek figyelmen kívül hagyják a központi hatóságokat (és jórészt egymást is), amikor saját tevékenységüket tervezik. A központi egészségügyi hatóságok nem gyakorolnak felügyeletet a magánszektor és a hagyományos gyógyászat fölött.

Kritikus hiány mutatkozik az egészségügyi dolgozók terén. 10 000 emberre már csak 0,4 orvos és 2 ápoló és szülésznő jut, mivel az egészségügyi dolgozók többsége kivándorolt. Pótlásuk súlyos kihívás, mert az országban jelenleg csak hét orvost képző és nyolc ápolónőképző iskola van.³⁴³ Ennek eredményeképpen az egészségügyi hozzáférés súlyosan korlátozott: a vidéki lakosságnak csak 15%-a fér hozzá valamilyen egészségügyi ellátáshoz.³⁴⁴ Sok egészségügyi központ megrongálódott, rossz szul felszerelt és a személyzet is motiválatlan – ehhez nyilván hozzájárul az is, hogy a szakképzett egészségügyi dolgozók fizetése alacsony, 51 dollár havonta, de gyakran ezt is késve kapják meg. A magánszektorban, különösen a magánklinikákon a fizetések magasabbak – ennek egyik következménye, hogy a közellátásban dolgozó orvosok gyakran saját magánklinikájukra küldik a betegeket.

A betegek többsége, ha megteheti és városban lakik, elkerüli a megbízhatatlannak ítélt közellátást és inkább a szabályozás nélküli magánszektorban vagy a hagyományos gyógyászatban keres ellátást. A növekvő egészségügyi magánszektor elsősorban diagnózisra és gyógyszerekre koncentrál. Az ellátás színvonala nagyon változó, sok esetben nagyon gyenge.³⁴⁵

Az anyai halálozás Szomáliában igen magas, lényegesen magasabb, mint a többi kevésbé fejlett országban: 1000 terhes nőtől 12 hal meg a terhességgel kapcsolatos okok miatt. Nagyon kevés nő fér hozzá szakképzett szülészeti ellátáshoz, és nagyon gyakoriak a terhes nők szüléskor bekövetkezett komplikációi, illetve a terhesség alatt létrejött szövődmények. A terhesgondozási lefedettség és az egészségügyi ellátás használata terhesség alatt nagyon alacsony, mert hiányoznak a megfelelő emberi erő-

342 *Health Sector Strategic Plan, January 2013 – December 2016 (final draft)*, The Federal Government Of Somali Republic, Ministry Of Human Development And Public Services, Directorate Of Health, Mogadishu, 2013.

343 *Health Sector Strategic Plan*.

344 *Health Sector Strategic Plan*.

345 *Health Sector Strategic Plan*.

források és a jól felszerelt egészségügyi létesítmények. A lefedettség a vidéki területeken sokkal alacsonyabb, mint a városi területeken.

Ellátási és higiéniai alap-adatok	
10 000 főre jutó rendelőintézetek száma:	0,2
Hozzáférés egészségügyi ellátáshoz a népesség százalékában (2003-ban)	
teljes népesség	72%
városi lakosság	95%
vidéki lakosság	61%
10 000 főre jutó kórházi ágyak száma	4,2
10 000 főre jutó rendelőintézetek száma	0,2
10 000 főre jutó orvosok száma	
belgyógyászok	0,4
fogorvosok	0,02
gyógyszerészek	0,01
nővérek és ápolók	2
Hozzáférés tiszta ivóvízhez (2002.)	
teljes népesség	29%
városi lakosság	32%
vidéki lakosság	27%
Kielégítő higiéniai viszonyok között élők aránya	
teljes népesség	25%
városi lakosság	47%
vidéki lakosság	14%

Az újszülött gyermekek halálának legfőbb oka is a komplikációk és szövődmények kialakulása. Ahhoz, hogy a nők biztonságát növelni tudják a szülésznőknek át-fogóbb képzésben kellene részt venniük. Szomáliában a szülések 55,9%-a hagyományos szülészeti eljárásban történik, azonban a szülési komplikációkat gyakran nem tudják kezelni a szülésznők. A komplikációk és szövődmények kialakulásának három fő oka a korai gyerekvállalás, az egymást rövid időn belül követő terhességek, valamint egy ősi kelet-afrikai szokás, a női nemi szerv csonkítás.

Mivel pontos statisztikai adatok nincsenek, így csak becsléseket lehet arról adni, hogy milyen betegségek okozzák a gyermek- és csecsemőhalandóságot: Tüdőgyulladás (24%), hasmenés (19%), kanyaró (12%), valamint az újszülötteknél fellépő egészségügyi zavarok (17%). Azonban meg kell jegyeznünk, hogy a nők termékenységi rátája magas, azonban a rossz egészségügyi ellátások közbeszólnak a családtervezést illetően.

A szakképzett egészségügyi személyzet létszámának alakulásában a szülésznők esetében 1999 óta Dél- és Kelet-Szomáliában nem volt lényeges javulás, Puntföldön pedig inkább visszaesés történt. A rossz egészségügyi ellátást súlyosbítják az elmúlt években tapasztalt aszályok, amelyek súlyosan rontják az élelmiszerellátás biztonságát.³⁴⁶ Szomáliföldön más a helyzet: a kormány nagy hangsúlyt fektet az egészségügyi ellátásra, így mind a szülés előtti egészségügyi ellátás, mind a szülészeti ellátás javulásnak indult.³⁴⁷

A reprodukív korú nők 15%-a használ fogamzásgátlót, de ezen belül a modern fogamzásgátló eljárások alkalmazása lényegesen alacsonyabb: csak 1,2%. A fogamzásgátlók alacsony felhasználásának oka elsősorban kulturális és vallási, de közrejátszik az iskolázatlanság is: a nők egy része még csak a fogamzásgátló módszerekről sem hallott. E téren is óriási különbségek vannak regionális szinten. Szomáliföldön a házasság, reprodukív nők 25,6%-a használ fogamzásgátlót, míg ez az arány Puntföldön 11,9%, Dél- és Közép-Szomáliában pedig 11,6%.

Anya- és gyermek egészségügyi mutatók ³⁵¹	
Termékenységi ráta (2014. évi becslés)	6,7
Fogamzásgátlás gyakorisága (2006. évi becslés)	14,6%
Születések száma (2012): (ezer fő) ³⁵²	452,3
Terhes- és anyagondozás (2012. évi becslés)	
Anyai halálozás	1000/100 000
Terhesgondozás (képzett egészségügyi személyzet által)	26%
Képzett egészségügyi személyzet által levezetett szülések aránya	34%
Újszülött halandóság	46
Csecsemőhalandóság (1 éves korig, 1000 élve születésre, 2012. évi becslés)	91
Gyermekhalandóság (5 éves korig 1000 élve születésre, 2013. évi becslés)	177
Alultáplált gyermekek (2012. évi becslés)	32%
Túlsúlyos gyermekek (2012. évi becslés)	4,7%

346 *Child and Maternal Health*, UNICEF, http://www.unicef.org/somalia/health_53.html (letöltve: 2014. 08. 20.)

347 *Improve maternal health - Tracking Progress*, UNDP. <http://www.so.undp.org/content/somalia/en/home/mdgoverview/overview/mdg5/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

348 *Somalia Statistics*, UNICEF, http://www.unicef.org/infobycountry/somalia_statistics.html (letöltve: 2014. 08. 20.)

349 *Somalia Statistics*.

Anya- és gyermek egészségügyi mutatók³⁵¹

Gyermekvédelem (2012. évi becslések)	
gyermekmunka (5-14 éves korúak)	49%
korai (18 éves kor alatti) házasság	45,3%
női nemiszerv csonkítás	97,9%
Születéskor várható élettartam (2014. évi becslés)	
teljes népesség	51,58 év
férfiak	49,58 év
nők	53,65 év

HIV és AIDS (2012. évi becslések)³⁵³

HIV-fertőzöttek száma	31 000 fő
HIV-fertőzött férfiak 15 év fölött	13 000 fő
HIV-fertőzött nők 15 év fölött	13 000 fő
HIV-fertőzött gyermekek 0-14 év között	N/A
HIV gyakorisága 15 és 49 év között	0,5%
AIDS halálesetek	2500 fő

Fertőző betegségek.³⁵¹

A fertőzés kockázata igen magas. A főbb fertőző kórok: bakteriális és protozoális hasmenés, hepatitis A, B és E, tífuszos láz, kolera, sárgaláz, filariasis, leishmaniasis, dengue, schistosomiasis, Rift-völgyi láz, Nyugat-nílusi-láz, Chikungunya, O'nyong Nyong, Bunyamvera, járványos gyermekbénulás. Állatokkal való érintkezés esetén magas a veszettség kockázata. Főleg a kutyák és macskák fertőzöttek.

Különösen a Shabeelle és Jubba folyók mentén gyakori a malária. A fertőzésveszély igen magas a március-május és október-november periódusokban.

Féregfertőzések: ankylostomiasis, ascariasis, strongyloidosis, echinococcosis.

Egyéb betegségek: trachoma, járványos agyhártyagyulladás.

350 HIV and AIDS estimates, UNAIDS, <http://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/somalia/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

351 Axmann Ágnes: *Fertőző és trópusi betegségek*, Alexandra, Pécs, 2002., 331–334.p.

Oktatás³⁵²

A gyarmati időszakot megelőzően „oktatási rendszer” nem létezett abban az értelemben, ahogy ma e kifejezést általában használjuk. A klánok időskorú tagjai a mindennapi kapcsolatok során oktatták a fiatalabb generációkat a történelemre, a helyes magatartásra, a környezet erőforrásainak kiaknázására, a felelősségre és a harcra. Ugyanakkor a vallástudósok (sejkek) az írást, az arab nyelvet és a Koránt tanították. Bár e vallási iskolákba lányok is járhattak, a patriarchális szomáli társadalomban a fiúk elsőbbséget élveztek. A hagyományos szomáli oktatási rendszer bizonyára nem volt tökéletes, de megfelelt a helyi társadalom igényeinek és elvárásainak: mind anyagi, mind szellemi értelemben szorosan kapcsolódott a társadalmi élethez és a szűkebb közösséghez; sokoldalú volt; lépést tartott a gyermek fizikai, érzelmi és intellektuális fejlődésével.³⁵³

A gyarmati időszakban a brit és olasz oktatási rendszerek – más gyarmatokhoz hasonlóan – eltérő módszerekkel, de hasonló céllal működtek: megfelelő számú afrikait felkészíteni, hogy a gyarmati adminisztrációban és a gyarmaton működő cégekben el tudják látni az alacsony beosztásokat. Ennek megfelelően a szomálik általában csak a hetedik osztályig jutottak el, mert ennyi elég volt az alacsony szintű adminisztratív és műszaki feladatokhoz. A középiskolákba csak a brit és olasz tisztviselők és telepesek fiai jártak. E gyarmati oktatási rendszerek egyik (nem szándékos) mellékhatása volt, hogy néhány kivételesen tehetséges szomáli át tudott lépni a korlátokon, egyetemi végzettséget szerzett és kiemelkedő szerepet játszott a függetlenség kivívásában.³⁵⁴

A második világháborút követő, független állami létre felkészítő gyámsági időszakban (1950-1960) valamennyire javult a helyzet. Az ENSZ gyámsági mandátum előírta, hogy a gyámságot ellátó államok hozzanak létre egy modern, általános iskolai, szakiskolai és középiskolai oktatást nyújtó oktatási rendszert, amelyben legalább az általános iskolai képzés ingyenes. Ezen túlmenően meg kellett szervezni a tanárképzést, és a felsőfokú végzettség megszerzése céljából (amíg létre nem jön a helyi egyetemi kapacitás) megfelelő számú hallgatót kellett külföldi egyetemekre küldeni.³⁵⁵

A függetlenség elnyerésével ígéretes jövő állt az új állam oktatási rendszere előtt: 18 000 diák iratkozott be az 1960/61 tanévre, és beindult az oktatás az első egyetemen. De mivel a szomáli nyelv csak beszélt nyelvként létezett, az oktatás nyelve tovább-

352 Lee Cassanelli és Farah Sheikh Abdikadir: *Somalia: Education in Transition*, Bildhaan – an International Journal of Somali Studies, Macalester College, St. Paul, MN, 2008. és William K. Cummings, Leslye Rost van Tonningen, Lilly Omondi, Erica Krug és Eunice Ndegwa: *Somalia Education Sector Assessment: With special attention to Northwest Zone*, US Agency for International Development, Washington DC, 2003. május

353 Ali A. Abdi: *Education in Somalia: History, destruction, and calls for reconstruction*, Comparative Education, 34. Évf. 3. sz. (1998. nov.), 327–341. o.

354 Abdi: *Education in Somalia*.

355 Metz: *Somalia: A Country Study*, 106–109. o.

ra is az olasz vagy angol volt (továbbá az arab néhány iskolában, melyet az egyiptomi kormány tartott fenn). A kormány feltett szándéka volt, hogy kidolgoz egy szomáli írást, de az 1969. október 21-i államcsínyig ebben a tekintetben nem történt semmi.³⁵⁶

Szomália oktatási rendszere Siyaad Barre uralma idején nagyon sokat fejlődött. Minden kétséget kizáróan a rezsím legfontosabb oktatáspolitikai intézkedése a latin betűs szomáli írás bevezetése volt 1972-ben. Ezzel megkezdődött az (eleddig angol és olasz nyelvű) állami és adminisztratív funkciók „szomalizálása,” valamint a szomáli tannyelv bevezetése az iskolákban. A szomáli írás bevezetésével egy időben egy óriási írástanítási program kezdődött az ország vidéki körzeteiben, melynek eredményeként az írástudás 5 százalékról 55 százalékra nőtt az 1970-es évek közepére.³⁵⁷ Ugyanakkor az általános iskolába beíratott tanulók száma is többszörösére nőtt. A felsőoktatásban is jelentős fejlődés történt. Új felsőoktatási intézmények jöttek létre. A Szomáli Nemzeti Egyetemen immár 11 kar működött (jogi, közgazdaságtani, mezőgazdasági, oktatási, orvostudományi, állatorvos-tudományi, ipari vegyészeti, geológiai, nyelvi, újságírói, műszaki).³⁵⁸

A Siyaad Barre bukását követő anarchiában mindez széthullott.³⁵⁹ Nincs egységes szomáli iskolarendszer – de valamilyen oktatás szinte mindenütt van. Helyi és nemzetközi nem-kormány szervezetek, magánszemélyek és vallási szervezetek működtetnek különféle ingyenes vagy tandíjas iskolákat, melyek vagy a függetlenség utáni 4-4-4, vagy az arab államokban gyakori 6-3-3 rendszerben 12 éves tanulási lehetőséget nyújtanak. Az oktatás nyelve szomáli, arab vagy angol, illetve ezek valamilyen kombinációja. Az oktatott tárgyak többé-kevésbé megfelelnek a nemzetközi szokásoknak. Az iskoláskorúaknak csak kb. 20 százaléka tanul rendszeresen, ezek nagy része fiú.

Az általános iskolai oktatás a legalsó fokozat. Meg kell jegyezni, hogy az oktatási feltételek igen korlátozottak. Az iskolákat félig a szülők finanszírozzák, ebből következik, hogy a szegény gyerekeket még mindig nehéz beléptetni az iskolai rendszerbe. A 4 éves alsó tagozatos oktatás alapvetően 9 kötelezően oktatott tantárgyból áll. Az angolt, mint második nyelvet már ekkor elkezdik oktatni. Ezután jön a felső tagozatos oktatás 4 éve, amelynek tantervét az oktatási minisztérium által előírtaknak megfelelően kell végrehajtani. A tanterv a szomáli és angol mellett tartalmazza az iszlám tanulmányokat, matematikát, természettudományokat, társadalomtudományokat, földrajzot, történelmet. Az utolsó szakasz a középfokú oktatásból áll, amely ugyancsak

356 Abdi: *Education in Somalia*.

357 Az 1974–75 évi írástanítási kampányban 100 000 egyetemi hallgatót és közalkalmazottat mozgósítottak hat hónapra. Abdi, *Education in Somalia*.

358 A felsőoktatás tannyelve továbbra is olasz és angol volt, mivel nem léteztek még megfelelő mennyiségben szomáli nyelvű szakkönyvek és tudományos kutatáshoz szükséges anyagok, és kevés szomálinak volt tudományos fokozata. Abdi: *Education in Somalia*.

359 Metz: *Somalia: a Country Study*, 147. o.

4 éves. Tulajdonképpen tovább folytatódik az elméleti tárgyak oktatása.³⁶⁰ A szakoktatásban nincs központi felügyelet.

A felsőoktatás terén Szomaliföldön és Puntföldön – a viszonylag békés és stabil helyzetnek köszönhetően – jelentős előrelépés történt. Dél- és Közép-Szomáliában csak azokban a régiókban történt számottevő fejlődés, amelyek valamennyire stabilak voltak. A polgárháború előtt csak egy egyetem létezett Szomáliában (Mogadishuban), ahol kb. 4000 diák tanult. A központi kormányzat hiányában a magánszektor (elsősorban a szomáliai diaszpóra és az iszlám nem kormányzati szervek) vették át a felsőoktatás szervezését. Ennek eredményeként 2004-2013 között közel 50 felsőoktatási intézmény jött létre, melyekben ma több mint 50,000 hallgató tanul (49 százalékuk Dél- és Közép-Szomáliában, 35 százalék Szomaliföldön, 16 százalék Puntföldön). Az intézmények a szakterületek széles választékát kínálják, de a hallgatók nagy része (kb. 44 százalék) informatikai, közgazdasági vagy társadalomtudományi képzésben vesz részt.³⁶¹

A felsőoktatási intézményeknek számos kihívással kell szembenéznük. Számos olyan intézmény létezik, amely nem rendelkezik könyvtárral vagy nyomtatási szolgáltatást is nyújtó számítógép laboratóriummal. A műszaki végzettséget nyújtó intézmények kevesebb, mint fele rendelkezik tudományos laboratóriummal. Nagyon korlátozottak a kutatási és publikálási lehetőségek – és ezt a helyzetet csak rontja, hogy sem a régió belül, sem a határokon túl nincsenek értékelhető kutatási kapcsolatok más intézményekkel. Az előadók tudományos felkészültsége is sokszor kérdéses: csak 11%-a rendelkezik PhD fokozattal (továbbá 50% mesterfokozattal, 39% alapfokú diplomával). Súlyos gondok adódnak a finanszírozásban is: a legtöbb egyetem tandíjak révén tartja fenn magát, a központi kormánytól vagy külföldi forrásokból származó támogatás kevés. A finanszírozás hiánya erősen korlátozza az intézmények működését: hiányoznak az oktatási anyagok és felszerelés, valamint sok esetben az alapvető infrastruktúra is; az adminisztratív állomány felkészültsége alacsony, és nehezen találhatnak megfelelően felkészült oktatói állományt.³⁶²

Mint az iszlám világ legtöbb államában, a vallási iskolák Szomáliában is fontos elemei az oktatási rendszernek. A korán-iskolák (duqsi) alapvető vallási és erkölcsi oktatást nyújtanak a gyermekek számára – sok esetben (különösen a nomád szomálik számára) nincs is más tanulási lehetőség. A korán-iskolák ereje abban rejlik, hogy a közösség támogatását élvezik, és helyben készült oktatási anyagokat használnak.

360 *Education System in Somalia*, <http://www.classbase.com/Countries/Somalia/Education-System> (letöltve: 2014. 08. 20.)

361 *The State of Higher Education in Somalia: privatisation, rapid growth and the need for regulation*, The Heritage Institute for Policy Studies, Mogadishu, 2013.

362 *The State of Higher Education in Somalia*.

Oktatási mutatószámok	
Írástudók aránya	37,8%
A kormányzat oktatásra fordított kiadásainak aránya:	N/A
Nettó részvételi arány 2008-2012 között ³⁶⁶	
Általános iskolában	
fiúk	18,5%
lányok	15,2%
Középiskolában	
fiúk	11,5%
lányok	8,2%
Általános iskolai oktatásra beiratkozók bruttó aránya ³⁶⁷	
fiúk	18%
lányok	9%
Általános iskolai oktatásra beiratkozók nettó aránya ³⁵⁸	
fiúk	13%
lányok	7%
Ténylegesen iskolába járók aránya:	
fiúk	12%
lányok	10%
Az általános iskolát megkezdők közül az 5. osztályt elérők aránya:	79%
Középiskolába beiratkozók bruttó aránya	
fiúk	10%
lányok	6%

Hírközlő hálózat

Telefonhálózat: a vezetékes telefonhálózat majdnem teljesen elpusztult a polgárháborúban, helyette magántulajdonú mobiltársaságok bonyolítják a telekommunikációt Mogadishuban és más népesebb településeken. Az ország nemzetközi előhívója 252, a nemzetközi hívások műholdas kapcsolaton keresztül érhetőek el Mogadishuból. Az egyik szolgáltató (Hormud Telecom) 2012 végétől bevezette a 3G szolgáltatást is.

Használatban lévő telefon-fővonalak száma: 100 000 (2012) (146. a világon)

363 Somalia Statistics.

364 Azon diákok száma, akik oktatásra beiratkoznak (alap-, vagy középfokon), tekintet nélkül a korukra, elosztva a hivatalosan a tanulmányoknak megfelelő korcsoportba tartozók számával. (UNICEF, UNESCO adatok 1996-2003) www.unicef.org/infobycountry/somalia_statistics.html (letöltve: 2012. 10. 20.)

365 A bruttóval ellentétben a hivatalosan az adott életkori csoportnak megfelelő oktatásra beiratkozók aránya.

Mobiltelefonok száma: 658 000 (2012) (162. a világon), 2011-ben 18,2 mobil előfizetés jutott 100 lakosra.³⁶⁶

Rádió: A fővárosban egy közszolgálati rádió (Radio Mogadishu) és 10 magán-rádió működik. A középső és déli régiókban számos magán rádióállomás működik. Szomáliföldön egy, Puntföldön kb. fél tucat közszolgálati rádió működik. Ezenkívül az országban legalább 2 nemzetközi műsorszolgáltató áll rendelkezésre (2007).

Rádiókészülékek száma: 470 000 (1997.)

2 magán TV adó van az országban az Al-Jazeera és a CNN. Szomáliföldön és Puntföldön is van egy-egy állami működtetésű TV csatorna.

Televíziókészülékek száma: 135 000 (1997.)

Internetes országkód: so

Internetszolgáltatók száma: 186 (2012) (202. a világon)

Internet felhasználók száma: 106 000 (2009) (159. a világon)³⁶⁷ A lakosság 1,4%-a minősül internet felhasználónak 2012-ben. (ebbe beletartozik minden olyan eszköz, amelyet internetezésre használtak az elmúlt 12 hónapban)³⁶⁸ 1,2 internet felhasználás jut 100 emberre 2012-ben.³⁶⁹

Szomáliában virágzásnak indult a telekommunikáció, ahol a forradalmian új digitális technológia biztosította a nagyobb befektetési lehetőségeket. A gazdasági elemzők úgy vélik, hogy Szomáliában vannak a legjobb távközlési rendszerek a kontinensen belül. A gyors technológiai fejlődés oka, hogy a távközlési vállalatok versenyeznek egymással, hogy melyikük tudja kitölteni a működő kormány hiánya következtében keletkezett űrt.³⁷⁰

Az egyik legnagyobb vállalat a telekommunikációs szektorban a magántulajdonban lévő, 2002-ben alapított Hormud Telecom Somalia Inc. Ez a cég telepítette a legújabb telekommunikációs berendezéseket Dél- és Közép-Szomáliában. A Hormud Telecom nagy hangsúlyt fektet az ügyfélszolgálatra. Szomáliában több, mint 60%-os piaci részesedése van a mobil és széles sávú szolgáltatások piacán.³⁷¹ Több mint 4000 alkalmazottja, 600 részvényese és kb. 40 millió dolláros árbevétele van évente.

A telekommunikációban a verseny egyik következménye, hogy olcsóbbá váltak a hívási díjak és új termékeket, szolgáltatásokat nyújtanak Szomáliában. A legtöbb

366 knoema.com, <http://knoema.com/atlas/Somalia/Mobile-cellular-subscriptions-per-100-inhabitants> (letöltve: 2014. 08. 20.)

367 theodora.com, http://www.theodora.com/wfbcurrent/somalia/somalia_communications.htmlb (letöltve: 2014. 08. 20.)

368 knoema.com, <http://knoema.com/atlas/Somalia/Internet-users-percent-of-population> (letöltve: 2014. 08. 20.)

369 knoema.com, <http://knoema.com/atlas/Somalia/Internet-users-per-100-inhabitants> (letöltve: 2014. 08. 20.)

370 Mohamed Nuxurkey: *Telecoms: Somalia's Leading Business*, Somalia Report, 2012. 10. 05. http://www.somaliareport.com/index.php/post/3331/Telecoms_Somaliarsquos_Leading_Business (letöltve: 2014. 08. 20.)

371 Hormud Telecom Somalia Inc. http://hortel.net/viewpage.php?page_id=1 (letöltve: 2014. 08. 20.)

cég vezetékes telefonszolgáltatásokat is nyújt, amelyek kb. 10 dollárba kerülnek havonta, míg a mobiltelefon költségek függenek a személyes használat mértékétől.

A stabil kormány és a bankrendszer hiánya megnehezítették a legegyszerűbb pénzügyi tranzakciók lebonyolítását is. Ennek eredménye, hogy a távközlési cégek átvették a pénzügyi szolgáltatások elvégzését. 2011-ben a Nation Link elindította az E-MAAL-t, a Hormuud pedig az EV-Plus-t. Mindkét szolgáltatás lehetővé teszi a mobiltelefon előfizetőknek a pénzügyi tranzakciók biztonságos intézését, mert sem a forgalomban lévő hamis pénz, sem a közbiztonság hiánya nem befolyásolja. Működése: az előfizető (USA dollárban) feltölt egy mobil számlát, ami ezután egy PIN-kód beütésével bármikor hozzáférhető. Így ez a szolgáltatás lehetővé teszi a számlák rendezését, vagy a vásárlásokat. E szolgáltatások jelenleg Közép- és Dél-Szomáliában érhetők el, ezért a cél az egész ország lefedése.³⁷²

A telekommunikáció mellett a médiaipar is jó befektetés Szomáliában. Egyre több magán médiavállalat van jelen az országban. Jelenleg, mintegy 26 rádió és televízió csatorna működik az országban. A központi piaci szabályozás hiányában, ezek a vállalatok a kereskedelmi reklámokkal óriási bevételre tehetnek szert.

Mogadishuban és Dél-Szomáliában az internet hálózati piacot uraló legversenyképesebb cégek a Global Internet, a Wanaag és a Unitel Wireless.³⁷³ A Global Internet az ország déli és középső részén van jelen. Az Unitel mellett az Orbit is csak Mogadishuban működik. Azonban a legtöbb szomáliai így sem engedheti meg magának az internetes szolgáltatások igénybevételét a költségek miatt. Mogadishuban az internet szolgáltatások ára 30 és 500 dollár között mozog, a szolgáltatás típusától és sebességétől függően. A jövőben száloptika technológiát terveznek beépíteni az internet szolgáltatásba, ami gyorsabb és megbízhatóbb szolgáltatást tesz lehetővé. Ezzel bővülnének az internet lehetőségek, nőne a verseny a piacon, ami viszont a költségeket csökkentené. A költségek csökkenése lehetővé tenné az internet felhasználók számának növekedését.³⁷⁴

Utak és hidak ³⁷⁵

A teljes úthálózat 22 100 km.³⁷⁶ A 2600 km elsőrendű út 15 százaléka, a 19 200 km másodrendű és bekötő út 10 százaléka van jó állapotban. A hálózat többi része rossz vagy nagyon rossz állapotban van. Mivel nincs vasúthálózat, nincs csővezeték hálózat és nincs számottevő partmenti és belvízi hajózás, a belső szállítás elsősorban az uta-

372 Mahmoud Mohamed: *In Somalia, new telecommunication technologies play important role*, Sabahi, 2012. 04. 19. http://sabahionline.com/en_GB/articles/hoa/articles/features/2012/04/19/feature-01 (letöltve: 2014. 08. 20.)

373 Nuxurkey: *Telecoms: Somalia's Leading Business*.

374 Mohamed: *In Somalia, new telecommunication technologies play important role*.

375 *Somali Joint Needs Assessment – Infrastructure Cluster Report*.

376 knoema.com, <http://knoema.com/resource/GoogleSharesCount?url=> (letöltve: 2014. 08. 20.)

kon történik.³⁷⁷ Bár a nagy kapacitású teherautók száma nő, sok ember számára még mindig a tevé és a szamár az egyetlen szállítási lehetőség – a tevék általában hosszabb távon és nagyobb terheket szállítanak (napi 30 km, 100 kg), a szamarak kis terheket szállítanak a közvetlen környezetben és a városokban.

Az ország közúthálózatának gerince a kétsávos, burkolt észak-déli főút, mely Mogadishut köti össze Belet Uenen, Galkayon, Garowén és Buraon keresztül az Ádeni-öböl partján lévő Berberával (kb. 1400 km). További fontos utak a Mogadishu és Kismayo közötti parti út (475 km) és a Mogadishu Afgoin és Baidoán keresztül az etiópiai határon lévő Doloval összekötő út (kb. 600 km), mely elágazik ÉNY-ra is, Bardhere felé. Az északi parton lévő Bosassot egy út köti össze az észak-déli úttal Garowenál. Hargeisát egy burkolt, kétsávos út köti össze Berbera kikötővárossal, és egy további burkolt, kétsávos út Dilával (Boramától 25 km-re).³⁷⁸

Az úthálózat három kategóriára oszlik: elsőrendű utak, másodrendű utak és bekötő utak. A nagyrészt burkolt elsőrendű utak hálózata köti össze az ország nagy városait (Kismayo, Mogadishu, Hargeisa, Berbera, Garowe, Bosasso). A másodrendű utak (nagy részt földutak és csapások) a helyi jelentőségű településeket kötik össze egymással és az elsőrendű utak hálózatával. A bekötőutak többnyire kisforgalmú földutak, melyek az első és másodrendű utak hálózatához csatlakoznak. Ezekről nincs megbízható felmérés.³⁷⁹ Az első- és másodrendű hálózat 1990-ben alig tudta kielégíteni a gazdaság szállítási igényeit. Az 1980-as években végrehajtott beruházások ellenére az úthálózat minősége és állapota az ország nagy részében nem volt kielégítő. A legtermékenyebb régiók egy részében (pl. a Jubba folyó mentén, Jilib és Bardera között) nem voltak időjárástól függetlenül járható utak, és ez is hátráltatta a farmereket terményeik piacra szállításában.

Az elmúlt kb. 16 évben az utak állapota és minősége sokat romlott a karbantartás hiánya és az elmaradt beruházások következtében. Ma csak kb. 600 km út van viszonylag jó állapotban. Általában azok a burkolt utak maradtak elfogadható állapotban, amelyeket Közép- és Észak-Szomáliában jó vízelvezetésű talajon építettek. A Shabeelle és a Jubba folyók völgyeiben az utak állapota rossz. Az út Bosasso és Garowe között (kb. 400 km) melyet 1989-ben fejeztek be, viszonylag jó állapotban van, részben a kis forgalom következtében.

Az úthálózat adminisztratív osztályozása és felszín típusa					
	Elsőrendű	Másodrendű	Bekötő	Összesen	Százalék
Burkolt:	2339	418	–	2757	12,6
Kavics:	–	844	–	844	3,9
Föld:	220	3588	14 421	18 229	83,5
Összesen:	2559	4850	14 421	21 830	100,0

377 Hassig és Latif: *Somalia*, 40. o.

378 Jamil Abdalla Mubarak: *An economic policy agenda for post-civil war Somalia*, 24-25. o.

379 Leeson: *Better off stateless*.

1991-ig egész Szomália területén a Közszolgáltatási és Lakásügyi Minisztérium Útügyi Igazgatósága látta el az utak tervezésével, építésével és karbantartásával kapcsolatos feladatokat. A Szárazföldi és Légi Szállítási Minisztérium gondoskodott a járművek nyilvántartásáról, az Országos Tervminisztérium felelt a szektoron belüli általános tervezésért és a projektek végrehajtását ellenőrizte. Ez az intézményrendszer – a Barre-rezim valamennyi más intézményével együtt – megszűnt létezni a polgárháború során.

Dél- és Közép-Szomáliában (ahol a hosszan tartó harcok és anarchia következtében az utak különösen rossz állapotban vannak) a Közlekedési és Légügyi Minisztérium hatáskörébe tartoznak. Az Átmeneti Szövetségi Kormány létrehozott egy Szállítási Minisztériumot, amelynek korlátozott kapacitása van, és az intézményi és jogi háttér, amelyben a minisztérium működik, nincs jól meghatározva.

Szomaliföld és Puntföld létrehozták saját útügyi és közlekedési hatóságait és (gyakran külső segítséggel, de a központi kormány részvétele nélkül) gondoskodnak az utak karbantartásáról és újjáépítéséről.

*Légi szállítás, civil légi közlekedés*³⁸⁰

A rossz utak és a még mindig gyenge közbiztonság következtében a repülőterek nagyon fontosak a humanitárius segélyek beszállításában és a kereskedelmi tevékenység serkentésében. 2013-ban 61 repülőtér volt Szomáliában: öt nemzetközi (Mogadishu, Galkayo, Bosasso, Hargeisa és Berbera), Szomaliföldön. Mogadishu és Berbera leszálló pályája képes nagy szállító repülőgépek és utasszállítók fogadására. További négy belföldi repülőtér (Bosasso, Galkaio, Baidoa, Jowhar) és kb. 50 helyi kis repülőtér korlátozott utas- és áruforgalmat bonyolít le: a városok nagy része fönntart valamilyen repülőteret.

Mogadishu

A mogadishui Aden Adde nemzetközi repülőtér a polgárháborús időszak alatt csak szakaszosan üzemelt. 2010 óta a javuló belbiztonsági helyzet és a fokozatos infrastruktúrális fejlesztések hatására már óriási ütemben nőtt a forgalom. A dubai székhelyű SKA Air & Logistics 2010. június 28-án szerződést kötött az átmeneti szövetségi kormánnyal, hogy az következő 10 évben ők irányítják az Aden Adde nemzetközi repülőteret. Jól mutatja a cég elkötelezettségét, hogy ebben az időszakban még instabil volt az ország, ennek ellenére egy 6 millió dolláros befektetést hajtott végre, amely tartalmazta a repülőtéri berendezések és a szolgáltatások korszerűsítését. A repülőtér számos korszerűsítésen átesett, ilyen például a stabil villamosenergia-ellátás, társalgók felújítása, csomagkezelő rendszer kiépítése, elektronikus chek-in rendszerek alkalmazása, biztonság fokozása és az internetkapcsolat biztosítása. Ennek hatá-

380 *Somali Joint Needs Assessment – Infrastructure Cluster Report.*

sára a légitforgalom nőtt: 2012-ben naponta átlagosan 18 járat közlekedett,³⁸¹ 2013 januárjában a repülőtér forgalma már 40 repülőgép volt naponta.³⁸²

A törökországi székhelyű Favori Company egy új terminál építésébe fektetett be a főváros repülőterén. Fontos megjegyezni, hogy a török kormány igen sokat tett a város infrastruktúrájának javításán.³⁸³ Az első nemzetközi járatot is a török légitársaság, a Mogadishuban 2012 óta jelen lévő Turkish Airlines indította több mint 2 évtized után. 2014-ben újabb mérföldkőhöz jutott a mogadishui repülőtér: a Sky Greece közvetlen repülőjáratot indított Szomáliába, vagyis megvalósult az első közvetlen járat Európa és Szomália között. Az Uganda Airlines is fontos regionális légitársaság, hiszen minden héten közvetlen járatot indít.³⁸⁴

Jelenleg az alábbi légitársaságok indítanak menetrend szerinti járatokat Mogadishuba:³⁸⁵

- African Express Airways
- Air Uganda
- Astral Aviation
- FlexFlight
- Fly-SAX
- Jubba Airways K
- Turkish Airlines

Hargeisa

2013. augusztus 17-én hivatalosan is megnyitották a felújított Hargeisai Egal repülőteret. Ami egy óriási lépés volt Szomaliföld történetében. A 2,4 km hosszú kifutópályát teljesen felújították, és a terminálok is bővültek. Az etióp légitársaság naponta indít járatokat Addisz-Abebaból ide. Öt új szélturbinát helyeztek üzembe, ezek gondoskodnak az energiaellátásról. A beruházás költségeit Kuwait, a szomaliföldi kormány és az Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Ügynöksége (USAID) fedezte.³⁸⁶ A szélenergia létesítményeket 2014. június 2-én adták át. Ezek nemcsak a repü-

381 *Somalia: SKA Effectively Manages Aden-Adde International Airport*, AllAfrica, 2012. 11. 10. <http://allafrica.com/stories/201211110269.html> (letöltve: 2014. 08. 20.)

382 *AMISOM needs more time in Somalia – Katumba*, New Vision, Kampala, 2013. 01. 14. <http://www.newvision.co.ug/news/638867-amisom-needs-more-time-in-somalia-katumba.html> (letöltve: 2014. 08. 20.)

383 *H.E Prime Minister Abdiweli Sheikh Ahmed lays foundation stone for the Aviation Training Academy at Aden Adde Airport*, RBC Radio, 2014. 04. 23. <http://www.raxanreeb.com/2014/04/somalia-h-e-prime-minister-abdiweli-sheikh-ahmed-lays-foundation-stone-for-the-aviation-training-academy-at-aden-adde-airport/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

384 *First direct flight from Europe to Mogadishu starts making travel simple*, RBC Radio, 2014. 06. 22. <http://www.raxanreeb.com/2014/06/somalia-first-direct-flight-from-europe-to-mogadishu-starts-making-travel-simple/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

385 *Mogadishu Aden Adde International Airport*, CAPA, <http://centreforaviation.com/profiles/airports/mogadishu-aden-adde-international-airport-mgq> (letöltve: 2014. 08. 20.)

386 *Hargeisa's Egal airport reopens, powered by wind*, Szomaliföld kormány honlap, 2013. 08. 20., <http://somalilandgov.com/hargeisas-egal-airport-reopens-powered-by-wind/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

lőter energiaellátását segítik, hanem a megújuló energiaforrások népszerűségét növelik, illetve a villamosenergia árakat akár lejjebb is vihetik, ami különösen fontos szempont: a térségben az ár kb. 1,25 dollár/kW, ami a más országokban kért fogyasztói ár 5-10-szerese. Az USAID 2010 óta közel 50 millió dollárt szánt Szomáliföld fejlesztésére.³⁸⁷

Berbera

Szomáliföld másik nagy repülőtere Berbera, melynek 4,140 méteres burkolt leszállópályája a leghosszabb Afrikában, és bármilyen repülőgép fogadására képes (egy időben az amerikai űrsiklók alternatív leszállópályája volt).³⁸⁸ Kuvait 9 millió dolláros fejlesztést szánt egyenesen elosztva Berbera és Hargeisa repülőtere között. A beruházás eredményeként e két repülőtér fel tudja venni a versenyt a régió más légi kikötőivel. A fejlesztések közé tartozik egy új terminál építése, új zárt láncú biztonsági televíziós hálózat felszerelése és egyéb biztonsági eszközök beszerzése. Cél a biztonság növelése és a szolgáltatások bővítése. Ennek eredménye, hogy 2012. július elsejétől az Ethiopian Airlines ismét rendszeres járatokat indít Berberába.³⁸⁹

Kismayo

2014. márciusra teljesen felújították a Kismayoi nemzetközi repülőteret, mely az al-Shabab uralma alatt romhalmazzá vált. A repülőtér újjáépítése a város felszabadítása után 2012. év végén kezdődött. Három szerv segédkezett a munkálatokban: Jubba Interim Administration, Afrikai Unió Szomáliai Missziója (AMISOM) és a somáli kormány. A repülőtér biztonságáról az AMISOM gondoskodik, így minden utazó biztonságosan használhatja.³⁹⁰ Aszfaltozott kifutópályával rendelkezik, melynek hossza 3700 méter (45 méter széles).³⁹¹

Szomália kész arra, hogy átvegye az irányítást a légtér felett, amit eddig a CACAS végzett. Hiszen Szomália rendelkezik – a korábbi időszakhoz képest – egy stabil kormányzattal. Hozzá tartozik ehhez, hogy Mogadishuban már nem a CACAS, vagy maga Szomália üzemelteti a légi kikötőt, hanem egy dubai cég.³⁹²

387 *U.S donates Wind Energy Project to power Hargeisa International Airport*, RBC vRadio, 2014. 07. 07., <http://www.raxanreeb.com/2014/06/somalia-u-s-donates-wind-energy-project-to-power-hargeisa-international-airport/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

388 *Pilot information for Berbera Airport*, OurAirports, <http://ourairports.com/airports/HCM1/pilot-info.html> (letöltve: 2014. 08. 20.)

389 *Barkhad Dahir: Somaliland to upgrade Hargeisa and Berbera airports*, Sabahi, 2012.07.05. http://sabahionline.com/en_GB/articles/hoa/articles/features/2012/07/05/feature-03 (letöltve: 2014. 08. 20.)

390 *Kismayo airport refurbished*, AMISOM, 2014. 03. 02. <http://amisom-au.org/2014/03/kismayo-airport-refurbished/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

391 *Kisimayu*, World Aero Data, <http://www.worldaerodata.com/wad.cgi?id=SO59925&sch=HCMK> (letöltve: 2014. 08. 20.)

392 *Somalia to take control of airspace this year*, Sabahi, 2013. 05. 14., http://sabahionline.com/en_GB/articles/hoa/articles/newsbriefs/2013/05/14/newsbrief-02 (letöltve: 2014. 08. 20.)

Szomáliföld saját légügyi minisztériumot működtet, mely Hargeisa és a többi regionális repülőtér üzemeltetéséért és napi működéséért felelős.

Nemzetközi repülőterek			
Repülőtér neve ICAO/IATA kód	város	kifutópálya	útirányok
Aden Adde International Airport HCMM/MGQ	Mogadishu	3000 m szilárd burkolat	Berbera, Galkayo, Hargeisa, Sharjah, Wajir, Entebbe, Sana'a, Bosasso, Nairobi, Athén, Dzsibuti, Dubai, Guri'el, Istanbul
Hargeisa International Airport (Egal Int'l) HCMH/HGA	Hargeisa	2400 m	Berbera, Dubai, Mogadishu, Nairobi, Sharjah, Dzsibuti, Addis Ababa, Bosasso, Jeddah
Berbera Airport HCM1/BBO	Berbera	4140 m szilárd burkolat	Aden, Bosasso, Dubai, Galkayo, Mogadishu, Nairobi, Sharjah, Waji, Dzsibuti
Bender Qassim International Airport HCMF/BSA	Bosasso	1700 m szilárd burkolat	Aden, Berbera, Galkayo, Nairobi, Wajir, Hargeisa
Abdullahi Yusuf International Airport HCMR/GLK	Galkayo	3000 m	Aden, Berbera, Bosasso, Mogadishu, Nairobi, Wajir

Nagy belforgalmi repülőterek		
Repülőtér neve ICAO/IATA kód	város	kifutópálya
Alula Airport HCMA/ALU	Aluula	900 m
Baidoa Airport HCMB/BIB	Baidoa	3000 m szilárd burkolat
Beledweyne Airport (Ugas Khalif Airport) HCMN/ –	Beledweyne	1650 m döngölt homok és zuzalék
Borama Airport – /BXX	Borama	

Nagy belforgalmi repülőterek		
Repülőtér neve ICAO/IATA kód	város	kifutópálya
Burao Airport HCMV/BUO	Burao	2550 m
Kismayo Airport (Kisimayu Airport) HCMK/KMU	Kismayo	3700 m

Kisforgalmú helyi repülőterek		
Repülőtér neve ICAO/IATA kód	város	kifutópálya
Afmadow Airport (Caabudwaaq Airport)	Abudwak	750 m kavics
Bardera Airport HCMD/BSY	Bardera	1300 m döngölt homok
Ismail Mire International Airport	Buhodle	döngölt homok és zuzalék
Candala Airport (Qandala Airport) HCMC/CXN	Candala	1500 m
Dhusamareb Airport (Ugas Nur Airport) – /DHM	Dhuusamareeb	
Gedo international Airport (Dawo Airport) – /GIA	Dolow	
Erigavo Airport HCMU/ERA	Erigavo)	1220 m
Eyl Airport (Eil Airport) HCME/HCM	Eyl	960 m
Garbaharey Airport – /GBM	Garbaharey	1050 m
Garowe International Airport – /GGR	Garowe	2300 m
Guriel Airport	Guriel	
Iskushuban Airport (Scusciuban Airport) HCMS/CMS	Iskushuban	1150 m
K50 Airport (Mogadishu)	Mogadishu	1850 m döngölt homok
Lugh Ganane Airport HCMJ/LGX	Luuq	1250 m

Kisforgalmú helyi repülőterek		
Repülőtér neve ICAO/IATA kód	város	kifutópálya
Obbia Airport (Hobyo Airport) HCMO/CMO	Hobyo	1000 m
Qardho Airport (Gardo Airport) HCMG/GSR	Qardho	1600 m
Taleh Airport (Taleex Airport)	Taleh	

Kikötők és hajózás

Szomália partvonala 3300 km hosszú. Jól védett kikötők vannak mind az északi parton (az Ádeni-öböl mentén) és a keleti parton (az Indiai-óceán mentén). E kikötők tették Szomáliát évszázadokon át Kelet-Afrika egyik fontos piacává. Mind az óceáni, mind a part menti hajózásban nagy lehetőségek rejlenek, de e lehetőségek realizálásához időre, befektetésre és a polgárháború pusztításainak helyreállítására van szükség. A hajózást 2005 és 2012 között az egyre nagyobb számú kalóztámadás is hátráltatta.

A polgárháború előtt három nagy mélyvizi kereskedelmi kikötő (Mogadishu, Kismayo és Berbera) bonyolította le Szomália tengeri kereskedelmének nagy részét. Mogadishu forgalma volt a legnagyobb: 1988-ban 817 000 tonna – az országos tengeri forgalom 73 százaléka. Berbera volt a második, a forgalom 20 százalékával. Az állat- és banán-export Berberán és Kismayon keresztül történt. A fennmaradó néhány százalékot kis helyi kikötők (pl. El Ma'an, Merca, Las Qorey – némelyik csak egy védett öbölben egy lankás partszakasz vagy egy móló) kezelték. A polgárháború során Mogadishu és Kismayo rendszertelenül üzemelt. Ugyanakkor az északi régiók stabilitása és az Etiópia és Eritrea közötti határvita következtében az északi kikötők, Berbera és Bosasso jelentősége felértékelődött. Berbera kezeli Etiópia tengerentúli áruforgalmának nagy részét. A kikötőt EU támogatással újjáépítették és modernizálták.³⁹³

A biztonsági helyzet javulásával megindultak az infrastruktúra fejlesztések, amelyek vonzzák a külföldi befektetőket. A kormányzat folyamatosan dolgozik azon, hogy jogilag megkönnyítse a befektetéseket. A megfelelően fejlett kikötők a jövőben meghatározóak lehetnek Kelet-Afrikában, növelik az állami bevételeket és hozzájárulnak a gazdasági mutatók javulásához. Közvetlen hatásuk van a banki és pénzügyi szektorban, illetve az olaj és gázipari szektorban. De egyúttal növelik a munkahelyek számát is, ami nemcsak a krónikus munkanélküliséget csökkenti, de alternatívát nyújt

393 Jamil Abdalla Mubarak: *An economic policy agenda for post-civil war Somalia*, 25. o.

azoknak a somálinak is, akik fel akarják adni a *mooryaanok* és milicisták állandó harcokból álló életét.

2013-ban kotrási munkákat végeztek Mogadishuban, Bosassoban és Berberában. E kikötők környékén évek óta el volt hanyagolva a tengerpart, a fenék tele volt törmelékekkel, roncsokkal és iszappal. A munkálatokat a World Food Program kezdeményezte, mert a helyreállított kikötőkbe nagyobb kereskedelmi és humanitárius rakományok érkehetnek. A kotrás a parttól egy mérföldig hajtották végre és összesen közel 300 000 köbméter iszapot távolítottak el a két kikötőből. Átlagosan a kikötők mélysége 1-1,5 méterrel nőtt. Ennek következtében nagyobb rakományú hajók is érkehetnek a kikötőkbe, a mennyiségi import így 50%-kal emelkedett. A somáliai kikötőkben megálló hajók száma a harmadával nőtt.

Mogadishu

Mogadishu Szomáli legfontosabb – és Kelet-Afrika egyik legfontosabb – kikötője volt évszázadokon át. Ebben a kikötőben zajlik a somáliai tengeri kereskedelem 75%-a. A kikötő jó elhelyezkedése lehetővé teszi, hogy összeköttetésben legyen a dél- és közép-somáliai régióval, de Kenya északi és nyugati tartományait, Ugandát és Dél-Szudánt is kiszolgálja.

A polgárháború és az azt követő klán-háborúk során a kikötő felszerelését részben vandalizálták, részben széthordták. További súlyos károkat okozott a 2004-es szökőár. Az 1000 m hosszú rakpart megrongálódott, a kikötőbakok egy része eltűnt vagy annyira meglazult, hogy nem tartotta a kötelet. Két kikötőhelyen (1. és 2.) elsüllyedt hajók roncsai akadályozták a kikötést. A teljes puffer rendszer hiányzott. 2006. után a kikötő időszakosan ismét működött, 2007-ben 280, 2008-ban 380 hajót fogadott. Ekkor már a kikötő tulajdonában nem voltak sem rakománykezelő eszközök sem biztonsági felszerelések (pl. tűzoltó autók). A rakodás magántulajdonban lévő – nagyrészt a feladatnak alig megfelelő – eszközökkel történt.

E körülményekben alapvető változást hozott 2011. augusztus, amikor az AMISOM, a kormánycsapatok és a kormánnyal szövetséges milíciák végleg kiszorították az al-Shabaabot Mogadishuból.³⁹⁴ A kikötő berendezéseit felújították, a roncsokat eltávolították, rakománykezelő eszközöket szereztek be. A legdinamikusabban fejlődő kikötőnek tekinthető, hiszen kis túlzással ez köti össze az országot a külvilággal. Ez az egyetlen kikötő a kormány közvetlen ellenőrzése alatt, és innen származnak a szövetségi költségvetés legfontosabb bevételei. Becslések szerint 70 hajó fordul meg havonta, amelyek vagy kereskedelmi, vagy humanitárius rakományt tartalmaznak. Innen rakományokat elsősorban az Egyesült Arab Emírátságokba, Indiába, Kínába, Távol-Ke-

394 *Military offensive in Somalia sees militants flee 5 towns; follows fall of Mogadishu, port*, Fox News, 2014. 03. 11. <http://www.foxnews.com/world/2014/03/11/military-offensive-in-somalia-sees-militants-flee-5-towns-follows-fall/> (letöltve: 2014. 08. 20.)

letre szállítanak. Maga a kikötő is nagyban közrejátszik a gazdasági és politikai stabilitás terén. Azonban a kalózkodás továbbra is problémát okoz az Adeni-öbölben.³⁹⁵

A kikötő üzemeltetésében a kormány stratégiai partnere a Dubaiban és Szingapúrban bejegyzett Simatech Shipping LLC, mely 2013-ban létrehozta a Mogadishu Port Container Terminalt (MPCT).³⁹⁶ Az MPCT zökkenőmentes és megbízható működése nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy ma Mogadishut ismét nemzetközi fontosságú kikötőnek tekintik.³⁹⁷ A Simatech célja, hogy a kikötő kapacitásait növeljék, és az egyik fő átrakodó központ legyen az Indiai-óceánon. Azonban a szakképzett munkaerő továbbra is hiányos, ezért egy programot indítottak el, amelynek célja, hogy a fiatalokból egy szakképzett generációt hozzon létre – e program egyik eleme lesz egy kereskedelmi tengerészeti akadémia megalapítása.

Mogadishu valójában két kikötőből áll: a régi kikötő csak sekély merülésű hajókat tud fogadni. Az új kikötő (régitől kb. 3 km-re DNY-ra) hullámtörővel védett mélyvizi kikötő. Mogadishu névleges kapacitása 1,1 millió tonna száraz rakomány és 300 000 tonna folyékony rakomány. A rakpart hossza mintegy 1000 méter 6 mélytengeri kikötőhellyel. Főbb tengeri kereskedelmi partnerei a kelet-afrikai országok, a Közel-Kelet, Törökország és Brazília.

Kikötőhelyek száma: 6
Max. vízmélység: 11 m
rakpart magassága apálykor: ... 4,5 m
apály-dagály különbség 3,26 m
Raktárak: 15 000 m² fedett és 30 000 m² fedetlen raktár terület és konténer terminál.

Rakománykezelő eszközök: 9 db daru (15-25 tonna emelőerővel); 2 db villástarogonca (5-20 tonna emelőerővel); 5 tréler (15 tonna teherbírással); 1 db révkalauz hajó; 1 db kikötői vontató.

395 *Port of Mogadishu, as the epic centre of business activity*, CCTV, 2012. 07. 10. <http://english.cntv.cn/program/africalive/20120710/100281.shtml> (letöltve: 2014. 08. 20.)

396 *Simatech Plans to expand Mogadishu port with an investment of US\$ 70 Million*, Hiraan Online, 2013.06.15. . http://www.hiraan.com/news4/2013/Jun/29865/simatech_plans_to_expand_mogadishu_port_with_an_investment_of_us_70_million.aspx (letöltve: 2014. 08. 20.)

397 *MPCT*, Perma Port Services, <http://www.permaps.com/PPS/webform/MPCT.aspx> (letöltve: 2014. 08. 20.)

Kikötőhely	Hossz	Vízmélység apálnál	Rakomány
1.	160 m	10 m	általános rakomány
2.	160 m	10 m	általános rakomány
3.	160 m	10 m	általános rakomány és olajtermékek
4.	160 m	8 m	általános rakomány és élőállat
5.	140 m	10 m	általános rakomány és banán
6.	200 m	9 m	általános rakomány, konténerek, ro-ro*

* Roll-on – roll-of: kerek jármű, vízi szállítására szolgáló komphajó

MOGADISHU PORT AUTHORITY

Tel: +252 (1) 240054; +252 (1) 601458; +252 (5) 922799

Fax: +252 (1) 240054

weblap: <http://muqdishoport.so/>

Kismayo

A mai kikötő 1964-ben épült: a Bajuni szigetcsoport egyik tagját, a Kígyók szigetét egy keskeny földhíddal a szárazföldre csatolták, így egy nagy védett öblöt hoztak létre, mely délnyugati irányban nyitott. A kikötőt 1984-ben az Egyesült Államok segítségével felújították. Hosszú időn keresztül Kismayo az al-Shabaab legfontosabb gazdasági központja volt: a terrorszervezet tonnánként 1,5 dollár díjat – évente összesen kb. 50 millió dollárt – szedett be.³⁹⁸ A kenyai hadsereg és a kormányerők csapatai egy partraszálló műveletben 2012. szeptemberben kiszorították az al-Shabaabot Kismayoból is. Kismayo ezután a szövetségi kormány, a helyi („Jubbaland”) hatóságok, valamint a helyi milíciák közötti viták (és nem egy alkalommal fegyveres harc) tárgya volt – mindegyik igényt tartott a kikötő forgalmából származó bevételekre. E vitákat eddig nem sikerült lezárni.

A kikötő az év 12 hónapjában működik, de júliusban, augusztusban és szeptemberben a dokkolás igen nehéz a monszun miatt; a helyi szóhasználatban ez a *kuusi* – pénztelenség – időszak. A kikötő 2070 méter hosszú és a kapacitása lehetővé teszi, hogy 2 nagyobb teherhajó és 2 kisebb hajó egyszerre dokkoljon (180 m hosszú, max 8 m merülésű hajókat tud fogadni). Két kikötőhely van általános rakománynak (340 és 280 m) és két ro-ro rámpa.³⁹⁹

398 David Malingha Doya, *African Nations in Somalia Back State Rule of Key Kismayo Port*, Bloomberg Businessweek, 2013. 08. 05. – <http://www.businessweek.com/news/2013-08-05/african-nations-in-somalia-back-state-rule-of-key-kismayo-port> (letöltve: 2014. 08. 20.)

399 Jamil Abdalla Mubarak: *An economic policy agenda for post-civil war Somalia*. 26. o.

A kikötő rendkívül rossz állapotban van: eliszaposodott, a hajózást víz alatti roncsok (köztük a régi somáli flotta két hadihajója) veszélyeztetik. A rakománykezelő eszközök elavultak, a raktárak romosak. Az újjáépítés, mederkotrás és új rakománykezelő eszközök beszerzése csak akkor kezdődhet, ha eldől, hogy a szövetségi kormány vagy a Jubbaland hatóságok ellenőrzik a kikötőt.

Berbera

Szomaliföld legfontosabb kikötője, Dzsibuti től 250 km-re keletre. Berbera az egyetlen védett kikötő az Ádeni-öböl déli partján. Egy homokzátony által védett, NY felé nyíló természetes öbölben épült. A 14 m mély behajózó csatorna könnyen hajózható, de a monszun idején az erős ÉK vagy DNY szél oldalról éri a hajókat.⁴⁰⁰

A kikötő több mint 100 éve létezik, fejlődését több állam segítette. A Szovjetunió 1968-ban épített egy 300 méter hosszú lineáris rakpartot. Ezt az Egyesült Államok 1984-ben 350 méterrel meghosszabbította. A kikötő üzemeltetője a szomaliföldi köztársaság. A kikötő több mint 2000 embernek biztosít munkát.⁴⁰¹ Etiópia külkereskedelmi forgalmának jelentős része Bereberán keresztül történik.⁴⁰² A kikötői forgalomból származó díjak és vámbevételek Szomaliföld kormányának legfontosabb bevételi forrásai.

Az infrastruktúra alapja a 650 m hosszú rakpart, öt, egyenként kb. 120 m hosszú kikötőhellyel és egy hellyel ro-ro hajók számára. A vízmélység 9 és 12 m közötti. Egy régi móló mellett 6 dau (arab, egyiptomi, indiai hajók gyűjtő neve; jellegzetessége a háromszögletű vitorla) köthet ki. Egy további móló (mely nem a kikötői igazgatóság kezelésében van) szolgálja az olajtermék behozatalt. Itt a kikötés két horgonnyal és hat kikötő bólyához vezetett kötéllel történik. A közelmúltban végrehajtott fejlesztések után további számos eszköz és szolgáltatás áll rendelkezésre a kikötőben: navigációs segéd-eszközök, elegendő számú révkalauz éjjel-nappal, megfelelő rendészeti biztonság, képzett tűzoltóbrigádok, felszerelt és hordozható szivattyúk, víz-szivattyútelep a csővezeték-hálózat, vontatóhajók elegendő személyzettel. Továbbá mobil daruk, targoncák, REACH targonca, vontatók és pótkocsik, valamint friss vízellátás és mobil tartályhajók.⁴⁰³

Rakománykezelő eszközök:

15 tonnás mozgó daru: 2

32 tonnás mozgó daru: 1

Raktárak:

fedett: 5800 m²

fedetlen: ... 64 000 m²

konténer tároló hely

400 Jamil Abdalla Mubarak: *An economic policy agenda for post-civil war Somalia*. 116. o.

401 Berbera Port Authority, – <http://www.berberaseaport.net/index.php/demo-menu/item/3-our-services> (letöltve: 2014. 08. 20.) és – <http://www.berberaseaport.net/index.php/demo-menu/item/1-introduction> (letöltve: 2014. 08. 20.)

402 Lewis: *Understanding Somalia and Somaliland*, 95–99. o.

403 Berbera Port Authority.

Berbera stratégiaiul fontos helyen, a Vörös-tenger bejáratánál fekszik, egy több milliárd dollárt áteresztő olajszállítási és logisztikai útvonal mentén, amelynek a kikötő is része lehetne. Ilyen irányú célkitűzései vannak a francia Bolloré Africa Logistics cégnek, amely a közelmúltban kötött szerződést a somáliföldi kormánnyal egy 677 millió dolláros befektetésről. A kikötő felújításával élénkítik a tengerparti kereskedelmet elsősorban a szomszédos Etiópiával, de a cég hosszabb távú célja ennél lényegesen messzebbre tekint: egy 2,5 milliárd dolláros logisztikai központot akar kiépíteni Berberában, hogy Kelet-Afrika meghatározó tengeri központja legyen.⁴⁰⁴

Berbera Port Authority

Phone: Port Administration +252 274 0198; Port Administration +252 825 2058;

Port Manager +252 244 6093

Fax: +252 277 0224; +252 274 3301

Email: berberaport@gmail.com; berbera_port@yahoo.com; bportadm@telesom.net

Weblap: <http://www.berberaseaport.net>

Bosasso⁴⁰⁵

A sekélyvizű, mesterséges kikötő Puntföld egyik legfontosabb gazdasági hajtóereje, és stabilizáló tényezője. A kikötő az 1980-as években épült abból a célból, hogy állatokat szállítsanak az arab országokba. Az olasz kormány megkezdte a mélytengeri kikötő 3 fázisú fejlesztését, de ez még az első fázis során megszakadt a polgárháború miatt. A város gazdasága az állatexporttól függ: évente több százezer juhot, kecskét, tevéket szállítanak az arab világba.⁴⁰⁶

kikötőhely	hossz	vízmélység
1.	153 m	6,5 m
2.	113 m	3,5 m
3.	98 m	3,5 m
4.	96 m	3,5 m

A teherforgalmat nagyrészt dauk és kisméretű hajók bonyolítják le. 2005-ben eltörölték a kikötői tarifákat, ezután a forgalom 12 százalékkal nőtt. A kormány tervezi a bosassoi kikötő bővítését. Az új fejlesztés elsősorban a kis halászhajók illetve

404 Mgoth: *Somaliland: Ports: the key to rapid economic growth?* Somalilandpress, 2014. 01. 26. <http://somalilandpress.com/somaliland-ports-the-key-to-rapid-economic-growth-47799> (letöltve: 2014. 08. 20.)

405 Jamil Abdalla Mubarak: *An economic policy agenda for post-civil war Somalia*. 25-26. o.

406 Mohamed Beerdhige: *Life in Bosasso: Locals Worry About Piracy, Electricity, Militias, PMCs*, Somalia Report, 2012. 01. 03. – http://www.somaliareport.com/index.php/post/2972/Life_in_Bosasso_ (letöltve: 2014. 08. 20.)

a szomszédos országok személyszállító hajói számára épül. Továbbá jeladóval látják el a hajókat, amelyek a nap 24 órájában működnek, ezzel biztonságot nyújtva a kalózkodók ellen.⁴⁰⁷

Energiaellátás

A szubszaharai országok között Szomália fogyasztása a legalacsonyabb a modern energiaforrások terén. Becslések szerint az ország energiafelhasználásának 87%-a biológiai eredetű: a fő háztartási energiaforrás a faszén, a fa, valamint a nomádok számára a vándorlások idején a száraz teveürülék. Ezek a legolcsóbb, és a helyi kulturális szokásokba leginkább beágyazódott tüzelőanyagok, de égéstermékeket juttatnak a levegőbe és az erdős területek csökkenéséhez vezetnek.⁴⁰⁸ A második energiahordozó az olajtermékek, különösen a szállítmányozásban és az iparban. A villamosenergia a harmadik energiaforrás.

Szomália további – nagyrészt kihasználatlan – potenciális energiaforrásai a Nap, a szél, a szén és a víz. A megújuló energiaforrások fejlesztése kritikusán fontos, hogy csökkenjen a fa és faszén felhasználása. Észak-Szomáliában nagy kiterjedésű kőolaj- és földgázmezők meglétét valószínűsítik a szakemberek, a kitermelést azonban a jelenlegi kockázatos biztonsági helyzet miatt meg sem próbálták.⁴⁰⁹

Áramellátás

Szomália villamosenergia-hálózatok szempontjából 3 régióra osztható: Közép- és Dél-Szomália, Puntföld és a független Szomáliföld. Puntföldön a villamosenergia csak a nagyobb városokban, pl. Bosassóban hozzáférhető. Közép- és Dél-Szomáliában a fővárosi háztartások kb. 60%-a jut villamos energiához, míg Merkában ez a szám 23%. A legszegényebb háztartások kb. 95%-a nem jut villanyhoz. Az áramellátó rendszerek egyik nagy hiányossága – és az elégtelen karbantartás és a berendezések gyakori meghibásodásának fő oka – a kellő szaktudás hiánya. Az áramszolgáltatás minősége és megbízhatósága erősen kérdéses.⁴¹⁰ Ez a gazdasági fejlődés egyik legnagyobb kerékkötője: az áramellátás nemcsak a közterületi és háztartási világítás-hoz és a hírközléshez nélkülözhetetlen, de számottevő gazdasági fejlesztésre sincs lehetőség, ha nem megbízható és túl drága. Szomáliában az áramszolgáltatás megbízhatatlan és a legdrágább a világon: helytől és számos más körülménytől függően egy

407 Mohamed Beerdhige: *Puntland Plans to Expand Bosasso Port*, Somalia Report, 2012. 10. 02. http://www.somaliareport.com/index.php/post/2750/Puntland_Plans_to_Expand_Bosasso_Port (letöltve: 2014. 08. 20.)

408 Jamil Abdalla Mubarak: *An economic policy agenda for post-civil war Somalia*. 87. o.

409 Metz: *Somalia a Country Study*, 8. o.

410 Jamil Abdalla Mubarak: *An economic policy agenda for post-civil war Somalia*. 30. o.

szomáli felhasználó (1 USD) és (1,50 USD) közötti árat fizet egy kWh-ért (az átlagár szerte a világon [0,10 USD] és [0,30 USD] között van).⁴¹¹

Szomália teljes áramfejlesztő kapacitása 1988-ban 55 300 kW volt, ebből 38 000 kW (69%) Mogadishuban volt. Az akkor működő erőművek nagy részét megrongálták, kannibalizálták vagy alkatrészek hiányában nem működnek. A kieső áramfejlesztő kapacitás kiváltására a helyi önkormányzatok és magánvállalkozók kisméretű használt áramfejlesztőket szereztek be. Ezek nagy része egyedülállóan működik, mert nincs szinkronizáló berendezés. A kapcsoló és kontroll berendezéseket nem tartják karban, mert az áramfejlesztőket nem lehet lekapcsolni, nincs alkatrész, vagy nincs hozzáértő szakember. Ennek következtében alacsony terhelés esetén a generátorok kihasználtsága alacsony, csúcsterhelés idején viszont a tartalék kapacitással rendelkező áramfejlesztők nem tudják átvenni a terhelés egy részét.

Az áramtermelő kapacitás nagy része ma magánvállalkozások vagy nem-állami szervezetek tulajdonában van.⁴¹² A magántulajdonban lévő generátorok egy része kereskedelmi alapon termel áramot. Más generátorok tulajdonosai elsősorban saját vállalkozásukat (telefon-társaság, hotel, kis üzem) látják el, és a fölösleges kapacitást primitív és elszigetelt hálózatokon keresztül továbbadják közeli üzletfeleknek. A magánkézben levő, nyilvántartás nélküli áramfejlesztők miatt nehéz meghatározni a teljes áramfejlesztő kapacitást. Becslések szerint 2010-ben a rendelkezésre álló kapacitás 80 000 kW volt, közel 100 százalékban olajszármazékokkal üzemeltetett erőművekből és generátorokból. A termelés 310 millió kW, a fogyasztás 283 millió kW volt.⁴¹³

Normális esetben a fő fogyasztó központokat egy elosztó hálózat több erőművel köti össze. Egy erőmű kiesése esetén más erőművek átveszik a terhelést. Szomáliában ilyen hálózat nem létezik. A fő regionális központokban létezik néhány 15 kV tápvonal, melyek a fogyasztói körzeteket 15 kV/380 V transzformátorokon keresztül összekötik egy erőművel. Az áramellátás az áramtermelőtől nagyrészt alacsonyfeszültségű (380 és 220 V) elosztó vonalakon keresztül jut el a fogyasztói területekre. Az egyes áramellátók között nincs összeköttetés. Ez azt is jelenti, hogy az áramfejlesztő eszközök nincsenek kihasználva alacsony terhelés mellett, és nem tudják megosztani a terhelést maximum fogyasztás mellett. Az ilyen rendszert radiális rendszernek nevezik. Megbízhatósága messze elmarad a hálózati rendszer mögött, és üzemeltetési költségei is lényegesen magasabbak. Általában az elosztó hálózatok balesetveszélyesek, és nem képesek minőségi ellátást biztosítani. A kisebb városokban évente átlag két haláleset történik elektromos balesetek miatt. Földalatti hálózatok nem léteznek.

411 Matthew Newsome és Nicholas Parkinson: *Somaliland gets wind in its sails for revamping power sector: The region's antiquated, piecemeal power grid is constraining growth – but a new energy bill may change that*, The Guardian, 2013. 04. 15.
<http://www.theguardian.com/global-development/2013/apr/15/somaliland-wind-power-sector> (letöltve: 2014. 08. 20.)

412 Leeson: *Better off stateless*.

413 *CIA World Factbook*.

A tápvonalakat alumínium vagy réz huzalból építik fa vagy beton oszlopokon, a szükséges szigetelő eszközökkel. A 380 V elosztó hálózat nagyon kezdetleges. Az elosztó vonalak nagy része egyes vagy kettős PVC borítású kábel, nagyon vékony oszlopokon. Az oszlopok mérete és anyaga (fa, acél) nem egységes. Az oszlopok viszik a hírközlő rendszer vezetékeit is.

Az áramellátó/ügyfél/hatóság kapcsolat szempontjából az alábbiakat kell figyelembe venni:

- mikor egy ügyfél csatlakozást kap egy magántulajdonban lévő áramfejlesztőhöz, a csatlakozás minőségi, megbízhatósági és balesetvédelmi garanciák nélkül történik;
- a magánszolgáltató az ügyféltől szolgáltatási díjat szed, melynek egy bizonyos százalékát kifizeti a hatóságnak működési engedélyként és a közterületen futó légvezetékekért;
- ahol nincs mérőeszköz, ott az áramellátás számlázási alapja az ügyfél telephelyének mérete, a fogyasztók száma, a napszak, amelyben az áramszolgáltatást igényli az ügyfél, vagy a fentiek valamilyen kombinációja.

Az ügyfeleket a legközelebbi utcai oszlopról leágaztatott kábellel kötik a hálózatra. Egyes esetekben, ha nincs a közelben megfelelő oszlop, a bekötés egy szomszéd csatlakozásán keresztül történik. Az összeköttetést nem tesztelik, és többnyire hiányzik a megfelelő földelés. Állami tulajdonban lévő hálózathoz történő csatlakozás esetén valószínűbb a helyes bekötés és nyilvántartás. Regionális központokban, a helyi áramszolgáltató (pl. Hargeisában a Somaliland Electrical Authority – SEA) méri a csatlakozást és háromfázisú áramért 0,50 USD-t, egyfázisú áramért 0,60 USD-t számít föl kWh-ként.

Szerte az országban az átlagos díj 1 USD kWh-ként. Kórházak, mecsetek, iskolák, nyilvános klinikák, közösségi központok és utcai világítás díjszabása 0,50 USD kWh-ként. Egyes szolgáltatók az említett intézmények egy részét ingyen látják el. Egyes régiókban állami tulajdonban lévő épületeket állami tulajdonban lévő erőművekből ingyen látnak el.

Mind a szövetségi kormány, mind Szomáliföld, mind Puntföld fenntartanak energiaügyi igazgatóságot vagy hatóságot. Szomáliföldön és Puntföldön állami áramszolgáltatók működtetik az állami kézben lévő erőműveket és elosztó hálózatokat. Az 1. táblázat mutatja az ismert állami vállalatokat az egyes zónákban, és a zóna kormányában betöltött helyét. A Puntföldi Elektromos Energia Hatóság, amely bosassoi,

ghardoi és garowei erőművek tulajdonosa, a közelmúltban egy megegyezést írt alá egy magánvállalkozással az erőművek és elosztó hálózat üzemeltetésére.

Magánvállalkozások tudnak szolgáltatni áramot helyi szinten, de nincs törvényi keret és még a helyi kormányhivatalok tekintélye sem elég, hogy érvényt szerezzenek alapvető szabványoknak és balesetvédelmi előírásoknak. Az áramszolgáltatás általában helyi közösségi vezetőkkel konzultáció alapján történik.

Olajtermékek

A finomított olajtermékek 100%-t importálják. Az import valamivel több, mint évi 2 millió hordó (kb. 460 000 tonna). Az olajtermékek fontossági sorrendben: a legfontosabb a gázolaj (az import 55 %-a), mivel széles körben használják a közúti szállítmányozásban, iparban és áramfejlesztésben. A következő a benzin (23 %), majd az elsősorban áramfejlesztésre használt nehéz tüzelő olaj (13 %), a petróleum (8 %) és a cseppfolyósított propángáz (kevesebb, mint 1 %). A felhasználás szempontjából a közúti szállítás 41 %, áramfejlesztés 28 %, ipar 10 %, mezőgazdaság, közigazgatás, kereskedelem és lakossági szektorok 7-7 %. Habár találtak az országban kőolajat és földgázt, azok kitermelése – elsősorban az ingatag biztonsági helyzet miatt – a mai napig nem kezdődött meg.⁴¹⁴

Vízenergia

A Barre-kormány idején a Shabeelle folyó mentén, Fanoole közelében működött egy kis vízerőmű (4,8 MW), amely aztán áldozatul esett a polgárháborúnak. Jóval nagyobb potenciális vízenergia-kapacitás (100-120 MW) található a Jubba folyó felső folyásánál, Bardheere közelében. Kiaknázása rendkívül költséges és komoly műszaki felkészültséget igényel.⁴¹⁵ A Barre-kormány egy 100 MW kapacitású vízerőmű létesítését tervezte ide (Baardheere Dam Project). Az előkészítő fázisban azonosított környezeti és társadalmi kockázatok⁴¹⁶ ellenére létrehozta egy külön minisztériumot – a Jubba-völgyi fejlesztési minisztériumot – is a projekt megvalósítására, de az előkészületi munka 1989-ben a polgárháború következtében megszakadt. Kisméretű vízerőművek telepítésére több helyen van lehetőség mind a Jubba, mind a Shabeelle mentén.

Megújuló energiaforrások

Szomália viszonylag jó helyzetben van a megújuló energiaforrások tekintetében. Az átlagos benapozottság 5-6 kWh/m²/nap, évente több, mint 3000 óra erős és állandó napsütés – ideális feltételek a napenergia hasznosításához. A szélsébség 4–11 m/s

414 Metz: *Somalia: a Country Study*, 8. o. és Jamil Abdalla Mubarak: *An economic policy agenda for post-civil war Somalia*, 22. o.

415 *Somalia: Issues and Options in the Energy Sector*, Joint UNDP/World Bank Energy Sector Assessment Program December 1985.

416 R. E. Tillman: *Pre-construction Concerns with the Bardera Dam*, Jubba Environmental and Socioeconomic Studies, Burlington, 1987.

között mozog. Mogadishuban 4 db 50 kW-os turbinát szereltek be 1988-ban, ami szélenergiát használ fel a víz szivattyúzására. Az ország hosszú, sekély tengeri partvonalra alkalmas szélenergia hasznosításra – különösen azért, mert közel vannak a nagy felhasználói központok (Mogadishu, Berbera). Egyes tanulmányok szerint az ország 50%-a alkalmas szélenergia hasznosítására, és jelentős hasznot hozna, ha a dízelmotoros vízszivattyúkat szélenergiával működő rendszerekkel váltanák ki.⁴¹⁷ Az utóbbi években történt is néhány kísérlet megújuló energiaforrások – elsősorban a szélenergia – felhasználására.⁴¹⁸

Városi infrastruktúra

A városi infrastruktúra valamennyi szomáli városban óriási befektetést kíván a 15 éves elhanyagoltság és gyors urbanizáció következtében. A városi infrastruktúra hanyatlása délkelet Szomáliában a legnagyobb mértékű, ahol a folyamatos konfliktus, karbantartás hiánya és fosztogatás hátráltatta az újjáépítést. Ezzel szemben a viszonylag stabil Szomáliföldön és Puntföldön megtörtént a legfontosabb újjáépítés és fejlesztés. A városi közszolgáltatási szektorokban (víz, energia, szemét és szennyvíz, utak, lakások) a fejlesztés kis léptékű közösségi és magán kezdeményezés és nemzetközi programok eredménye. A városi infrastruktúra Szomáliföldön és Puntföldön tehát a fejlesztési, DK Szomáliában korai rehabilitációs fázisban van.

A polgárháború következtében az elmúlt 15 évben az urbanizáció üteme jelentősen nőtt. A polgárháború előtt Szomáliát nomádok lakták, a városi központok nagyon kicsik voltak. Mogadishu és Kismayo kivételével lakosságuk legfeljebb néhány tízezer volt. Az állandó konfliktus és természeti csapások következtében a nagyobb városok lakossága átlag 300-500 százalékkal nőtt – de megbízható statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre: Hargeisa lakossága például – a forrástól függően – valahol 450 000 és 1 000 000 között van.

A gyors urbanizáció óriási terhet rakott a nagyon korlátozott városi infrastruktúrára. Az urbanizáció véletlenszerűen történt, nagyrészt tervszerűtlenül és városigazgatási eljárások nélkül. Míg a főbb városok központjai és az új falvak egy része a polgárháborút megelőző évek tervezése eredményeként viszonylag jól strukturáltak, a városokban sok „nomád” sátoztábor létezik, melyeket elüldözött közösségek és újonnan beköltöztek hoztak létre.

Korábban mezőgazdasági célra használt földterületeket egyszerűen egy bulldózerrel körvonalazott hálózattal parcellásítanak. A városi infrastruktúra számára nem

417 Mgoth: *Renewable Energy Potential in Somalia*, Somalilandpress, 2013. 07. 31. <http://somalilandpress.com/renewable-energy-potential-in-somalia-43324> (letöltve: 2014. 08. 20.)

418 *Hargeisa's Egal airport reopens, powered by wind, és U.S donates Wind Energy Project to power Hargeisa International Airport.*

hagynak helyet. Más területeken a földet a helyben domináns törzsek és nemzetiségek tagjai elbirtokolják. Kifejlődött egy aktív, de ellenőrizetlen földpiac, amely ellentmond mind a régi törvényeknek, mind az új törvény tervezeteknek, amelyek szerint egy személy csak saját használatára kaphat földet. A folyamatos elbirtoklás, a telekkönyvi adattároló rendszerek pusztulása a polgárháború során, egymással versengő – és gyakran korrupt – közigazgatási egységek és a törvényi keretek hiánya bizonytalan földtulajdoni viszonyokat teremtett. Az eredmény: folyamatos (és gyakran erőszakos) birtokviták, még a viszonylag stabil szomáliföldi városokban is.

A részben elpusztult, elégtelen és rosszul karbantartott infrastruktúra a városi élet-színvonal gyors hanyatlását eredményezte.⁴¹⁹ A városi lakosság 43 százaléka nagy szegénységben él – 61 százaléka kevesebb, mint napi 2,00 dollárból él. Óriási probléma a munkanélküliség és alulfoglalkoztatottság, ami egyes városokban eléri a 80-90 százalékot. Ez részben a szezonális és súlyos alulfoglalkoztatottság lehet – az átlagos városi munkanélküliség 60 százalék lehet. A súlyos szegénység napi közegészségügyi kockázat is.

Vízellátás

Tiszta víz az egyik legkritikusabb erőforrás Szomália valamennyi régiójában, különösen a veszélyeztetett népcsoportok (menekültek, városi szegénység, férfi nélküli háztartások) számára. A lakosság kevesebb, mint 30 százaléka jut rendszeresen tiszta vízhez, még kevesebben jutnak alap higiéniai ellátáshoz. A súlyos egészségügyi kockázat mellett a tiszta víz hiánya, ha nem találnak rá megoldást, az általános gazdasági fejlődés kerékkötője is lehet.

A városi víz infrastruktúra a különösen sok kárt szenvedett. A vízellátó rendszerek nagy része sürgős rehabilitációra szorul és csak a lakosság kis részét szolgálja. A városi vízellátó rendszerek nagy része vagy súlyos károkat szenvedett, vagy nem tartották karban a konfliktus során és azt követően. Az állandó konfliktus és működő központi kormány hiánya azt eredményezte, hogy krónikusan alacsony a városi vízellátásba történő befektetés. Csak a viszonylag stabil körzetekben, Szomáliföldön és Puntföldön van némi befektetés, melynek forrása elsősorban a nemzetközi közösség. E befektetések mesze nem elegendők ahhoz, hogy a gyorsan növekvő városi lakosságot ellássák megfelelő mennyiségű vezetékessel.

A vízforrások sem mennyiségi, sem minőségi szempontból nem elegendők. A somáli lakosság túlnyomó többsége mély vagy felszín közeli kutakból jut vízhez.⁴²⁰ A lakott területeken gyakoriak a felszín közeli kutak, melyek vizét gyakran

szennyezik a közeli emésztőgödrök. Ez gyakran vezet vízhez kapcsolódó betegségekhez (pl. kolera, hasmenés). A szokásos vízvételi eljárások a városi környezetben:

- magán- vagy közszolgáltatótól vezetéken szállított víz;
- magánkézben lévő kutakból, vízárúsító kioszkokból nyert víz;
- tartálykocsikban egyes házakhoz vagy adott területre szállított víz;
- számár kordés vízárúsítók által magánházakhoz szállított víz.

A vízhiányos területeken működő párhuzamos vízszolgáltató rendszerek eltérő árakkal működnek. A legolcsóbb a vezetékessel víz (melyhez általában a legmagasabb jövedelmű ügyfelek jutnak hozzá), a legdrágább a távoli vízvételi helyekről kis mennyiségben szállított víz.

Ivóvíz ellátás (2011. évi becslés):	
vezetékessel víz, közkút, fűtő kút, védelemmel ellátott ásott kút v. forrás, összegyűjtött esővíz:	városban népesség 66,4%-a vidéken népesség 7,2%-a összesen népesség 29,5%-a
védelem nélküli ásott kút v. forrás, vizeskordé, vízszállító, felszíni víz (folyó, tó, patak, csatorna, öntözőcsatorna, palackozott víz):	városban népesség 33,6%-a vidéken népesség 92,8%-a összesen népesség 70,5%-a

A Dél- és Közép-Szomáliát sújtó folyamatos konfliktusok következtében minimális beruházás történt a vízellátó infrastruktúrában. Nem léteznek helyi vagy központi kormány intézmények a vízellátó rendszerek fejlesztésére és fenntartására. Egyes városokban magánvállalkozások hoztak létre működő szolgáltatásokat. A nemzetközi közösség a viszonylag biztonságos városokban végrehajtott némi infrastruktúra fejlesztést (kutakat fűtőket, mini vízműveket létesítettek). Ezeket leszámítva a vízellátás tekintetében a lakosság magára van utalva.

A Benaadir régióban a vízszolgáltatást a magán szektor dominálja; 550 000 ember jut vízhez közvetlenül, 650 000 magán árusoktól kap vizet. Vízhiányról nincs jelentés. Mogadishuban és környékén 400-500 magán vízszolgáltató működik, központi vagy városi hatósági felügyelet nélkül. A víz minősége a szolgáltatóktól függ, és a jótól az elfogadhatatlan/mérgezőig terjed. Egyes szolgáltatók csak egy kis területet látnak el, mások jelentős ügyfél körrel rendelkeznek.

A polgárháború előtt a városi vízellátás közszolgáltatás volt, de a vízszolgáltatás már a háború előtt is pénzügyi nehézségekkel küzdött és sok városban elégtelen volt a vízellátás. Pl. Mogadishu német és kínai segítséggel tartotta fenn a vízellátó rendszert.

A vízellátás mind Szomáliföldön, mind Puntföldön elégtelen. Ennek a száraz klíma mellett más okai is vannak. A városi lakosság 40-45 %-a kap vizet vezetékessel, vízszállító tartálykocsikból vagy vízárúsító kioszkokból. A vidéki lakosság 45 %-a vízgyűjtőkből jut vízhez. Hargeisában a vízszükséglet napi 12 000–20 000m³ (az információ forrásától függően), de az ellátó kapacitás csak napi 6000–8000m³ Ugyanakkor

419 Jamil Abdalla Mubarak: *An economic policy agenda for post-civil war Somalia*. 62. o.

420 Jamil Abdalla Mubarak: *An economic policy agenda for post-civil war Somalia*. 145. és 181. o.

kor négy társaság a vezetékes vizet finomítás után ásványvízként tovább árusítja, sőt exportálja is.

A vízhiány következtében a víz drága – és éppen azok számára a legdrágább, akik a legkevésbé tudják megfizetni a magas árat. Legolcsóbb a vezetékes víz, amely csak a drágább városrészekben áll rendelkezésre. A városi lakosság nagy része tartálykocsikból vásárolt vízzel tölti fel saját víztartályát – ennek ára a vezetékes víz kb. kétszerese. Akinek nincs saját tartálya, az számárcordéval szállított vagy víz kioszkból nyert vizet vásárol – aminek ára a vezetékes víz kb. négyszerese. A Hargeisában és környékén és Szomáliföld többi nagyvárosában élő menekülteket különösen sújtja a vízhiány és a víz gyenge minősége. Egy további intézményi akadály a városi szektorban, hogy a helyi önkormányzatok adóbevételei nem elegendők az infrastruktúra rehabilitációjához.

A vízellátási problémák kezelésére mindkét régióban megkísérelték átszervezni a városi vízellátást és helyi intézményeket (vízügyi ügynökségeket) hoztak létre a vízügyi fejlesztések levezénylésére. Ez lehetővé tett némi beruházást az alapfokú vízellátásban. A vízügyi hatóságok közötti felelősség megosztás nem áttekinthető és gyakran nincs elég tekintélyük és hatalmuk, hogy a döntéseknek érvényt szerezzenek és megakadályozzák az engedély nélküli tevékenységet (pl. engedély nélküli kútfúrást).

A városi intézmények kapacitása nem elegendő, és Dél- és Közép-Szomáliában ezek többnyire nem is léteznek. A világos kormány-struktúra és a központi és helyi hatóságok hiányát a magánszektor és a helyi közösségek pótolták. A központi kormány összeomlását követően a városi szolgáltatások privatizációja kormány felügyelet nélkül történt, következésképp a városi szolgáltatásokban egyenlőtlenségek vannak az árakban és területi monopóliumok alakultak ki. Az alapszolgáltatások nagy részét rendeleti keretektől független magánvállalkozók uralják az alapszolgáltatásokat, ez negatív hatással van a városi szegényekre. A magánvállalkozók akkor lesznek partnerek egy új fejlesztési programban, ha hosszú távú üzleti fejlesztésekhez egy stabil környezetet találnak.

Városi szemét és szennyvíz

Dél- és Közép-Szomáliában a szemetet egyéni vállalkozók gyűjtik össze és elégetik vagy elássák saját telkükön. A szemétdödröket nem ürítik, csak betemetik. Egyes helyeken működik félig-meddig szervezett szemétszállítás.

Szomáliföldön és Puntföldön a városi hatóságok a szemétyűjtéshez korlátozott emberi és anyagi erőforrással és kevés szaktudással rendelkeznek. A legtöbb városban kis magánvállalkozások és nem-kormány szervezetek (Non-Government Organization – NGO) gyűjtik a szemetet. Emellett egyének, többnyire nők (menekültek vagy más

szegények) díjazásért közvetlenül a háztartásoktól gyűjtik be a szemetet. Egyszerű eszközöket (pl. taligát) használnak és a szemetet helyi gyűjtő pontokra szállítják. Innen a szemetet városi vagy magántulajdonú teherautók szállítják a (többnyire felügyelet és szabályozás nélküli) személerakókba. A koordináció hiánya következtében számtalan illegális lerakóhely jött létre, melyek súlyos egészségügyi problémát jelentenek.

Háztartási szennyvíz kezelés (2011. évi becslés) ⁴²¹	
vízöblítéses WC-ből csatornába v. emésztőgödörbe elvezetett szennyvíz; kiépített, szellőztetett emésztőgödörös száraz árnyékszék, komposztáló WC	városban népesség 52,0%-a vidéken népesség 6,3%-a összesen népesség 23,6%-a
ásott emésztőgödörös száraz árnyékszék, nyitott gödörös árnyékszék, vödör, gödör nélküli száraz árnyékszék, közös WC, bozót és mező	városban népesség 33,6%-a vidéken népesség 92,8%-a összesen népesség 70,5%-a

Szomáliföldön és Puntföldön általános az emésztőgödör használata. Gazdagabb környékeken vízöblítéses WC is létezik. Az emésztőgödöröket általában nem ürítik – ha megtelik csak betemetik és újat ásnak. A környezeti hatást nem veszik figyelembe, így az emésztőgödörök gyakran fertőzik a vízkészletet.

- Szennyvíz gyűjtés ritka: a szennyvíznek csak 2 %-át vezetik a városokon kívülre. Szennyvizet gyakran az utcára öntik, közösségi szabályok nincsenek. Ez közvetlen egészségi kockázat, különösen a gyerekek számára. Csak nagyon ritkán (éttermek, üzletek esetében) gyűjtik a szennyvizet és szállítják tartálykocsikkal szennyvíz gyűjtő állomásokra.
- Községi területek (piacok, vágóhidak, kórházak) nem rendelkeznek szennyvíz kezelő rendszerrel. Egyes városokban az ilyen községi területek szennyvíz gyűjtése korlátozott mértékben megoldott.
- Szomáliföldön és Puntföldön a legtöbb városban rossz a vízvezetés. A létező rendszerek gyakran eldugulnak. A városi építkezés megzavarta a természetes víz-elvezető rendszereket, ez gyakori áradásokhoz és felszíni tavak kialakulásához vezet.
- A menekülttáborokban a higiéniai lehetőségek minimálisak, a táborlakók a táborok környékén könnyítenek magukon.

Dél- és Közép-Szomáliában a szennyvíz problémák valószínűleg még súlyosabbak, mint Szomáliföldön és Puntföldön. Mogadishu polgárháború előtti korlátozott csatornarendszerének csak egy töredéke működik.

421 CIA World Factbook.

Szomália, az Európai Unió és Magyarország

Szomália egyik legfontosabb nemzetközi partnere az Európai Unió. Az országba áramló segélyek és támogatások jelentős része az Unióból származik: humanitárius célokra 2005 és 2013 között 330 millió Euró, 2014-ben további 60 millió Euro érkezett (érkezik) az országba. Fejlesztési célokra (gazdasági fejlesztés, oktatás, politikai átalakulás) évente további 100 milliós nagyságrendű támogatás érkezik. A támogatás nagyobb része hosszú időn át Szomáliföldön és Punföldön került felhasználásra, mert itt jobb a biztonsági helyzet. A déli és középső országrészek stabilizálódása során várhatóan ide is nagyobb erőforrások áramlanak majd az Unióból.⁴²²

A szomáliai helyzet stabilizálásában az EU három programban vesz részt. Egyrészt Afrikai Unió AMISOM erőinek egyik legfontosabb finanszírozója: 2007 óta több, mint 500 millió Euróval járult hozzá az AMISOM fenntartásához. Másrészt az EUNAVFOR a kalózkodás visszaszorításában együttműködő nemzetközi erők egyik kulcsfontosságú eleme. Harmadrészt az EU 2010 óta segíti a szomáli kormányt az újjászervezett szomáli fegyveres erők kiképzésében. Az EUTM Somalia (European Union Training Mission Somalia – Európai Unió kiképző missziója Szomália), mely eredetileg az ugandai Bihanga kiképző táborba települt, de 2013. december és 2014. február között Ugandából áttelepült Mogadishuba, a Jazeera kiképző táborba. A kiképző keretben a kezdetektől szolgálnak magyar tisztek és tiszthelyettesek.⁴²³ Ugyanazok a veszélyek leselkednek rájuk, mint bármelyik szemmel láthatóan nem-szomáli személyre: fegyveres rablás vagy emberrablás vonzó célpontjai, mert feltételezik róluk, hogy gazdag emberek (az átlag szomálihoz képest ez bizonyára így is van). De különösen vonzó célpontok az al-Shabaab számára is: a Szomáli Szövetségi Kormányt támogató idegen fegyveres szervezet tagjaiként az idegen elnyomás jelképei.

A szomáli dzsihádisták fenyegetés nem terjed messze Szomália határain túlra: az al-Shabaab több terror-támadást hajtott végre a környező államokban (elsősorban Kenyában), de távolabbra nem ér el. Ez a helyzet a jövőben könnyen megváltozhat: a nemzetközi sajtóban gyakran jelennek meg jelentések arról, hogy Nyugat-Európában vagy az Egyesült Államokban nevelkedett fiatal szomálik Szomáliába utaznak, hogy az al-Shabaab oldalán harcoljanak. Ha aztán visszatérnek nyugatra, nyelvismertük-

kel, helyismeretükkel, magatartásukkal ismét jól be tudnak illeszkedni. Ugyanakkor egy dominanciára törekvő, erőszakos ideológiát követnek, számottevő harci tapasztalattal rendelkeznek, és idegen, ellenséges közegnek érzik a társadalmat, amelyben élnek, ezért bármikor kaphatók terrorista akciók végrehajtására. Ez jelenleg Magyarországra nézve nem jelent veszélyt – de mivel az EU kiképző keretében magyarok is szolgálnak, előbb-utóbb Magyarország is az al-Shabaab célkeresztjébe kerülhet, ha az műveleti területének határait kiterjeszti Európára. E veszélyt hiba lenne túldimenzionálni – de jóval súlyosabb hiba lenne félvállról venni.

422 Marsay Viktor és Hettyey András: *Szomália – állami összeomlás és konszolidációs kísérletek Afrika Szarván*, Pécs: Publikon, 2013. 154–158. o. és *Somalia ECHO Factsheet*, European Commission Humanitarian Aid and Civil Protection, Brüsszel, 2014.

423 Besenyő János: *Magyar kiképzők az Európai Unió Szomáliai Kiképző Missziójában*, Afrika Tanulmányok, 2011. V. évf. 2. sz. 30–39. o. és Besenyő János, *Portré: Horváth Csaba Zsolt százados- EUTM SOMALIA*, Afrika Tanulmányok, VI. évf. 3. sz. 2012. 55–74. o.

Felhasznált irodalom

- Abbink, J.: *The Total Somali Clan Genealogy: a Preliminary Sketch*, African Studies Centre, Leiden, 1999.
- Abby, Abdi: *Field Research Project On Minorities In Somalia*, Oxford House, London, 2005, 11. o.; és Joakim Gundel: *Clans in Somalia*, Country of Origin Information Workshop, ACCORD, 2009. május 15.
- Abdi, Ali A.: *Education in Somalia: History, destruction, and calls for reconstruction*, Comparative Education, 34. Évf. 3. sz. (1998. nov), 327-341. o.
- Abdullahi, Mohamed Diriye: *Culture and customs of Somalia*, Greenwood, Westport, 2001.
- Afrah, M.M.: *The Dark Side Of Somalia - a Day in the Life of a Gunman (Mooryaan)*, Banadir, 2002, 04.02. http://www.banadir.com/the_dark_side.shtml
- Ahmed, Akbar S. és David M. Hart: *Islam in tribal societies: from the Atlas to the Indus*, Routledge & Kegan Paul, London, 1984.
- Alexander, John: *Piracy: The Best Business Model Available*, JSOU Report 13-7, MacDill AFB, 2013.
- Ali, Mohamud Omar, Koss Mohammed, Michael Walls: *Peace In Somaliland: An Indigenous Approach to State-Building Burao, Borama, and Sanaag Conferences*, Academy for Peace & Development, Hargeisa, é.n. <http://www.mballi.info/doc443.htm> (letöltve: 2014.08.20.)
- Andrzejewski, W., S. Strelcyn és J. Tubiana: *Somalia – the Writing of Somali*, UNESCO, Párizs, 1966.
- Andvig, Jens C., Sudharshan Canagarajah, Anne Kielland: *Issues in Child Labor in Africa*, World Bank, 2001. http://www.childtrafficking.com/Docs/andvig_canadaraja_kielland_.pdf (letöltve: 2014.08.20.)
- Angel Rabasa: *Radical Islam in East Africa*, RAND, Santa Monica, 2009.
- Axmann Ágnes: *Fertőző és trópusi betegségek*, Alexandra, Pécs, 2002., 331-334.p.
- Background Paper on Water, Preparing Somalia's Future: Goals for 2015*, Second Istanbul Conference, Istanbul, 2012. május 31-június 1.
- Balthasar, Dominik: *The Wars in the North and the Creation of Somaliland*, World Peace Foundation, 213.10.28. <http://sites.tufts.edu/reinventingpeace/2013/10/28/the-wars-in-the-north-and-the-creation-of-somaliland/> (letöltve: 2014.08.20.)
- Beerdhige, Mohamed: *Life in Bosasso: Locals Worry About Piracy, Electricity, Militias, PMCs*, Somalia Report, 2012.01.03. http://www.somaliareport.com/index.php/post/2972/Life_in_Bosasso_ (letöltve: 2014.08.20.)
- Beerdhige, Mohamed: *Puntland Plans to Expand Bosasso Port*, Somalia Report, 2012.10.02. http://www.somaliareport.com/index.php/post/2750/Puntland_Plans_to_Expand_Bosasso_Port (letöltve: 2014.08.20.)
- Besenyő János, *Portré: Horváth Csaba Zsolt százados- EUTM SOMALIA*, Afrika Tanulmányok, VI. évf. 3. sz.2012. 55-74. o.
- Besenyő János: *Magyar kiképzők az Európai Unió Szomáliai Kiképző Missziójában*, Afrika Tanulmányok, 2011. V. évf. 2. sz. 30-39. o.
- Besenyő János: *Szomalia – lejárt a kalózok ideje?* http://www.hm.gov.hu/hirek/kulfoldi_hirek/szomalia_lejart_a_kalozok_ideje (letöltve: 2009. 10.03.)
- Besenyő János, Kis Álmos Péter: *Kelet-Afrika tengeri farkasai - A szomáliai kalózok fénykora*, Afrika Tanulmányok, 2009, III. évfolyam, 3-4. szám, 46-58. http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/847_1.pdf (letöltve: 2014.08.20.)
- Besenyő János: *A szomáliai kalózkérdés: Milyen érdekek mentén? Mediterrán Világ*, kulturális folyóirat, 2010-13, 43-79. oldal
- Besenyő János: *A nemzetközi terrorizmus veszélye Észak-Afrikában, Új Honvédségi Szemle LXI. Évfolyam-2007/12, 41-50. oldal*
- Besenyő János: *A szomáliai stabilitás és a nemzetközi közösség - Afrika Tanulmányok*, 2011. V. évfolyam, 1. szám, 29-41 oldal
- Besenyő János: *Magyar kiképzők az Európai Unió Szomáliai Kiképző Missziójában*, Afrika Tanulmányok, 2011. V. évfolyam, 2. szám, 30-39 oldal
- Brown, Fraser: *Tragedy in Somalia: Clans, Colonizers, Superpowers, and the Cult of Personality*, in *Origins*, 1993. május. <http://ehistory.osu.edu/osu/origins/download/Origins%20-%20May%201993%20-%20Somalia.pdf> (letöltve: 2014.08.20.)
- Cassanelli, Lee és Farah Sheikh Abdikadir: *Somalia: Education in Transition*, Bildhaan – an International Journal of Somali Studies, Macalester College, St. Paul, MN, 2008.
- Compagnon, D.: *Somali armed movement: The Iinterplay of Political Entrepreneurship and Clanbased Factions*, in C. Clapham (szerk.): *African guerrillas*, James Currey, Oxford, 1998. 73-90. o.
- Cornwell, Richard: *Somalia: Fourteenth time lucky?* 87. Occasional Paper, Institute for Security Studies, Pretoria, 2004. aprilis.
- Cummings, William K., Leslye Rost van Tonningen, Lilly Omondi, Erica Krug és Eunice Ndegwa: *Somalia Education Sector Assessment: With special attention to Northwest Zone*, US Agency for International Development, Washington DC, 2003. május
- Dahir, Barkhad: *Somaliland to upgrade Hargeisa and Berbera airports*, Sabahi, 2012.07.05. http://sabahionline.com/en_GB/articles/hoa/articles/features/2012/07/05/feature-03 (letöltve: 2014.08.20.)
- Deforche, Robrecht: *Stabilization and Common Identity: Reflections on the Islamic Courts Union and Al-Itihaad*, in *Bildhaan: An International Journal of Somali*

- Studies*: 13 évf. 102-120. o. <http://digitalcommons.macalester.edu/bildhaan/vol13/iss1/9>
- Doya David Malingha: *African Nations in Somalia Back State Rule of Key Kismayo Port*, Bloomber Businessweek, 2013.08.05. <http://www.businessweek.com/news/2013-08-05/african-nations-in-somalia-back-state-rule-of-key-kismayo-port> (letöltve: 2014.08.20.)
- Faillace, Costantino: *Sustainable groundwater development for small villages of underdeveloped communities by simple, low-cost technology - Water development in arid and semiarid land with a focus on East Africa*, konferencia előadás, 33rd IGC, Oslo, 2008 augusztus.
- Fergusson, James: *The World's Most Dangerous Place: Inside the Outlaw Sate of Somalia*, Transworld Publishers, London, 2013.
- Freear, Matt, Cedric de Coning: *Lessons from the African Union Mission for Somalia (AMISOM) for Peace Operations in Mali*, in *Stability: International Journal of Security & Development*, London, 2013. 2(2): 23, 1-11. o. <http://dx.doi.org/10.5334/sta.bj> (letöltve: 2014.08.20.)
- Gardner, Judith és Judy El-Bushra: *Somalia – the untold story: the war through the eyes of Somali women*, Pluto Press, London, 2004.
- Gartenstein-Ross, Daveed: *The Strategic Challenge of Somalia's Al-Shabaab: Dimensions of Jihad*, *Middle East Quarterly*, 2006.4, 25-36.
- Hamza, Buri M.: *The Export of Charcoal: A Colossal Loss of Somali Forests*, Diirad, 2013. szept. 15. <http://www.diirad.com/maqaallo/4283-the-export-of-charcoal-a-colossal-loss-of-somali-forests-.html>(letöltve: 2014.08.20.)
- Hassan, Harun és Leslie Lefkow: *Caught in a Quagmire*, Chatham House, 2007. december.
- Hassig, Susan M. és Zawiah Abdul Latif: *Somalia*, Marshall Cavendish Benchmark, New York. 2008.
- Hoehne, Markus V.: *Puntland and Somaliland Clashing in Northern Somalia: Who Cuts the Gordian Knot?* in *Crisis in the Horn of Africa*, Social Science Research Council, New York, 2007.11.07.
- Hoehne, Markus Virgil: *Counter-terrorism in Somalia: How external interference helped to produce militant Islamism*, Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle/Saale, 209.12.17.
- Holzer, Georg-Sebastian: *Political Islam in Somalia: A Fertile Ground for Radical Islamic Groups?* in *Geopolitics of the Middle East*, 2008.1. Róma, 23-42. o.
- Ingiriis, Mohamed Haji: *The Making of the 1990 Manifesto: Somalia's Last Chance for State Survival*, *Northeast African Studies*, 12. Évf. 2. sz. 2012. 63-94. o.
- Jama, Hassan Ali: *Who cares about Somalia: Hassan's ordeal; reflections on a nation's future*, Verlag Hans Schiler, 2005. Berlin.
- Jones, Seth G.: *The Terrorist Threat from Al-Shabaab*, kongresszusi meghallgatás, Washington DC, 2013. október 13.
- Kirk, Mark: *Ending Somali Piracy Against American and Allied Shipping*, Kirk Report, 10 May 2011
- Kiss Álmos Péter: *Hálózatarc*, in *Magyar Rendészet*, Budapest, 2007. 1-2 sz.
- Konong, J. P.: *Orphaned currency, the odd case of Somali shillings*, *Moneynews*, 2013. március 1. <http://jpkoning.blogspot.hu/2013/03/orphaned-currency-odd-case-of-somali.html> (letöltve: 2014.08.20.)
- Kovač, Nikola: *Rebuilding Somalia: Security Challenges for the Post-Conflict Nation*, NATO ACO Civil-Military Fusion Centre, 2013. május.
- Le Sage, Andre: *Stateless Justice in Somalia: Formal and Informal Rule of Law Initiatives*, Centre for Humanitarian Dialogue, Genf, 2005.
- Leeson, Peter T.: *Better off stateless: Somalia before and after government collapse*, *Journal of Comparative Economics*, Vol. 35 (2007) 689-710. o.
- Lewis, Ioan M.: *A pastoral democracy: a study of pastoralism and politics among the Northern Somali of the Horn of Africa*, Oxford University Press, London, 1961.
- Lewis, Ioan M.: *The Social Lineage System and the Total Genealogy to Basic Principles of Somali Political Institutions*, Colonial Social Science Research Council, London, 1957.
- Lewis, Ioan M.: *Understanding Somalia and Somaliland: culture, history, society*, Columbia University Press, New York, 2011.
- Lough, Richard és Abdi Sheikh: *Somalia's security forces hamstrung by corruption, infiltrators*, Reuters, 2013. május 3. <http://www.reuters.com/article/2013/05/03/us-somalia-security-idUSBRE9420OU20130503> (letöltve: 2014.08.20.)
- Marsay Viktor és Hettyey András: *Szomália – állami összeomlás és konszolidációs kísérletek Afrika Szarván*, Pécs: Publikon, 2013.
- Mays, Terry: *The African Union's African Mission in Somalia (AMISOM): Why Did It Successfully Deploy Following the Failure of the IG AD Peace Support Mission to Somalia (IGASOM)?* Peace Operations Training Institute, Williamsburg, 2009.
- McGregor, Andrew: *Are Corruption and Tribalism Dooming Somalia's War on al-Shabaab Extremists?* *Terrorism Monitor*, Washington DC, XII. évf. 4. sz. 2014. február 21. [http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews\[swords\]=8fd5893941d69d0be3f378576261ae3e&tx_ttnews\[any_of_the_words\]=somalia&tx_ttnews\[tt_news\]=42001&tx_ttnews\[backPid\]=7&cHash=b00754da9c28508c3ccf494bd78384f6](http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews[swords]=8fd5893941d69d0be3f378576261ae3e&tx_ttnews[any_of_the_words]=somalia&tx_ttnews[tt_news]=42001&tx_ttnews[backPid]=7&cHash=b00754da9c28508c3ccf494bd78384f6) (letöltve: 2014.08.20.)
- Menkhaus, Ken: *Al-Shabaab's Capabilities Post-Westgate*. CTC Sentinel, West Point, 2014.02.24. <https://www.ctc.usma.edu/posts/al-shababs-capabilities-post-westgate> (letöltve: 2014.08.20.)
- Menkhaus, Ken: *Assessment of the Current Strength and Capabilities of Al-Shabaab in Somalia*, CTC Sentinel, West Point, 2014.02.24. <https://www.ctc.usma.edu/posts/al-shababs-capabilities-post-westgate> (letöltve: 2014.08.20.)
- Menkhaus, Ken: *Somalia: The Political Order of a Stateless Society*, in *Current History*, No. 97, 1998, 222. o.

- Metz, Helen Chapin: (szerk): *Somalia: A Country Study*. GPO for the Library of Congress, Washington, 1992.
- Mgoth: *Renewable Energy Potential in Somalia*, Somalilandpress, 2013.07.31. <http://somalilandpress.com/renewable-energy-potential-in-somalia-43324> (letöltve: 2014.08.20.)
- Mgoth: *Somaliland: Ports: the key to rapid economic growth?* Somalilandpress, 2014.01.26. <http://somalilandpress.com/somaliland-ports-the-key-to-rapid-economic-growth-47799>
- Moalim, Abdi: *Somalia revives army division in step towards greater security*, Sabahi, 2013.09.12. http://sabahionline.com/en_GB/articles/hoa/articles/features/2013/09/12/feature-01 (letöltve: 2014.08.20.)
- Mogadishu Aden Adde International Airport, CAPA, <http://centreforaviation.com/profiles/airports/mogadishu-aden-adde-international-airport-mgq> (letöltve: 2014.08.20.)
- Mohamed, Mahmoud: *Hizbul Islam's split from al-Shabaab further isolates militant group*, Sabahi, 2012 szeptember 27, http://sabahionline.com/en_GB/articles/hoa/articles/features/2012/09/27/feature-01 (letöltve: 2014.08.20.)
- Mohamed, Mahmoud: *In Somalia, new telecommunication technologies play important role*, Sabahi, 2012.04.19. http://sabahionline.com/en_GB/articles/hoa/articles/features/2012/04/19/feature-01 (letöltve: 2014.08.20.)
- Moller, Bjorn: *The Somali Conflict: the Role of External Actors*, Danish Institute for International Studies, Kopenhága, 2009.03.
- Mubarak, Jamil Abdalla: *An economic policy agenda for post-civil war Somalia: how to build a new economy, sustain growth, and reduce poverty*, Edwin Mellen Pr, Lewiston, 2006.
- Mubarak, Mohamed: *Somali military has more problems than lack of guns*, African Arguments, 2014.02.26. <http://africanarguments.org/2014/02/26/somali-military-has-more-problems-than-lack-of-guns-by-mohamed-mubarak/> (letöltve: 2014.08.20.)
- Newsome, Matthew és Nicholas Parkinson: *Somaliland gets wind in its sails for revamping power sector: The region's antiquated, piecemeal power grid is constraining growth – but a new energy bill may change that*, The Guardian, 2013.04.15. <http://www.theguardian.com/global-development/2013/apr/15/somaliland-wind-power-sector> (letöltve: 2014.08.20.)
- Nsubuga, Timothy: *Corruption: State House cited in multi-million dollar theft*, Uganda Correspondent, 2012. március 26, <http://www.ugandacorrespondent.com/articles/2012/03/state-house-cited-in-multi-million-dollar-corruption/>(letöltve: 2014.08.20.)
- Nuxurkey, Mohamed: *Telecoms: Somalia's Leading Business*, Somalia Report, 2012.10.05, http://www.somaliareport.com/index.php/post/3331/Telecoms_Somaliarsquos_Leading_Business (letöltve: 2014.08.20.)
- Pelton, Robert Young, Mohamed Nuxurkey, Suleiman Osman: *The Police of Somalia, Somaliland, Puntland*; Somalia Report, 2012.05.31. http://www.somaliareport.com/index.php/post/3402/The_Police_of_Somalia_Somaliland_Puntland (letöltve: 2014.08.20.)
- Pflanz, Mike: *Somali pirates ,helped by intelligence gathered in London,* The Telegraph, London, 2009.05.11.
- Pham, Peter: *Strategic Interests: Not Being Had by al-Itihaad*, World Defense Review, 2006. december 14. <http://worlddefensereview.com/pham121406.shtml> (letöltve: 2014.08.20.)
- Ploch, Lauren: *Countering Terrorism in East Africa: The U.S. Response*, Congressional Research Service, Washington, 2010. november 3.
- Pohoatã, Ion és Irina Caunic: *Hawala (Informal Money Transfer Networks)*, Theoretical and Applied Economics, 2007/4 (509/4), pages 3-8.
- Port of Mogadishu, as the epic centre of business activity, CCTV, 2012.07.10. <http://english.cntv.cn/program/africalive/20120710/100281.shtml> (letöltve: 2014.08.20.)
- Potential of Rainwater Harvesting in Somalia, Food and Agriculture Organization of the United Nations, *Somalia Water and Land Information Management (SWALIM)*, Nairobi, 2007.
- Powell, Benjamin, Ryan Ford és Alex Nowrasteh: *Somalia After State Collapse: Chaos or Improvement?* The Independent Institute, Oakland, CA 2006.11.30.
- Rabasa, Angel: *Radical Islam in East Africa*, RAND, Santa Monica, 2009.
- Ssereo, Florence: *Clanpolitics, Clan-democracy and Conflict Regulation in Africa: The Experience of Somalia*, The Global Review of Ethnopolitics, Vol. 2, no. 3-4, March/June 2003. március-június, 25-40. o.
- Stewart, Richard W.: *The United States Army in Somalia 1992-1994*, U.S. Army Center of Military History, Washington DC, 2003.
- Tareke, Gebru: *The Ethiopia-Somalia War of 1977 Revisited*, in International Journal of African Historical Studies, 2000/3, 635–667. o.
- Thomas III, Cleophus: *Challenges of rebuilding a united Somali National Army*, Sabahi, 2013.10.24. http://sabahionline.com/en_GB/articles/hoa/articles/features/2013/10/24/feature-01 (letöltve: 2014.08.20.)
- Tillman, R. E.: *Pre-construction Concerns with the Bardera Dam*, Jubba Environmental and Socioeconomic Studies, Burlington, 1987.
- Tremlett, Giles: *This is London – the capital of Somali pirates' secret intelligence operation*, The Guardian, London, 2009.05.11.
- Turbiville, Graham, Josh Meservey és James Forest: *Countering the al-Shabaab Insurgency in Somalia: Lessons for U.S. Special Operations Forces*, The JSOU PressMacDill Air Force Base, 2014.
- Van Lehman, Dan és Omar Eno: *The Somali Bantu – Their History and Culture*, Center for Applied Linguistics, Washington DC, 2001
- Vinci, Anthony: *An analysis and Comparison of Armed Groups in Somalia*, in African Security Review, 2006/1, Institute for Security Studies, Pretoria 76-90. o.

Vinci, Anthony: *Armed groups and the balance of power: the international relations of terrorists*, Taylor & Francis, 2008.

Watts, Clint, Jacob Shapiro és Vahid Brown: *Al-Qaida's (Mis)adventures in the Horn of Africa*, Combating Terrorism Center, West Point, 2007. július 2. 5-6. o.

Williams, Paul D.: *Fighting for Peace in Somalia: AMISOM's Seven Strategic Challenges*, Journal of International Peacekeeping, 17 (2013) 222–247. o.

Wise, Rob: *Al-Shabaab*, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2011. július.

Szerző megnevezése nélküli dokumentumok és internet honlapok

2008 Findings on the Worst Forms of Child Labor – Somalia, UNHCR, <http://www.unhcr.org/refworld/country,,USDOL,,SOM,456d621e2,4aba3ec141,0.html> (letöltve: 2014.08.20.)

A War on Men? The enduring consequences of war and conflict on Somali men, Rift Valley Institute Meeting Report, Nairobi Forum, 2013. április 29-30

Al-Shabaab Leader Arranged Fazul's Death, Somalia Report, 2011.06.16. http://www.somaliareport.com/index.php/post/973/Al-Shabaab_Leader_Arranged_Fazuls_Death (letöltve: 2014.08.20.)

al-Shabaab: A Tactical Assessment, OSAC, Washington DC, 2010.05.10.

Australia - The Arab countries demand Australian sheep and lamb, Meat Trade News Daily, Buenos Aires, 2010. 08. 21, http://www.meatradenewsdaily.co.uk/news/230810/australia__the_gulf_demand_for_australian_sheep_and_lamb.aspx (letöltve: 2014.08.20.)

Berbera Port Authority, <http://www.berberaseaport.net/index.php/demo-menu/item/3-our-services>; <http://www.berberaseaport.net/index.php/demo-menu/item/1-introduction> (letöltve: 2014.08.20.)

Blood at the Crossroads: Making the case for a global Arms Trade Treaty, Amnesty International, 2008/09.

BMP 4 - Best Management Practices for Protection against Somalia Based Piracy (Version 4 – August 2011), Witherby Publishing, Edinburgh, 2011. 9. o.

Central Bank of Somalia Annual Report, Mogadishu, 2012.

Child and Maternal Health, UNICEF, é.n., http://www.unicef.org/somalia/health_53.html (letöltve: 2014.08.20.)

Child Labour in Africa, Cornell University ILR School, 2005, <http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1009&context=child>

CIA World Factbook. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html> (letöltve: 2014.08.20.)

Climate of Somalia, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Somalia Water and Land Information Management (SWALIM), Nairobi, 2007.

Economy in Somaliland, <http://www.world66.com/africa/somaliland/economy> (letöltve: 2014.08.20.)

Education System in Somalia, <http://www.classbase.com/Countries/Somalia/Education-System> (letöltve: 2014.08.20.)

Ensure environmental sustainability - Tracking Progress, UNDP, <http://www.so.undp.org/content/somalia/en/home/mdgoverview/overview/mdg7/> (letöltve: 2014.08.20.)

ENSZ BT 2142 sz. Határozat, 2014.03.05.

Final Draft National Security and Stabilization Plan (NSSP) 2011 to 2014, Somalia Transitional Federal Government.

First direct flight from Europe to Mogadishu starts making travel simple, RBC Radio, 2014.06.22. <http://www.raxanreeb.com/2014/06/somalia-first-direct-flight-from-europe-to-mogadishu-starts-making-travel-simple/> (letöltve: 2014.08.20.)

Guide to African Markets, British Chambers of Commerce, London, 2008.

Guidelines: How to use Hawala in Somalia, African Development Solutions. http://adeso.sprintwebhosts.com/wp-content/uploads/2012/03/Adeso-Guidelines-on-Hawala-May-2012_Final.pdf

H.E Prime Minister Abdiweli Sheikh Ahmed lays foundation stone for the Aviation Training Academy at Aden Adde Airport, RBC Radio, 2014.04.23. <http://www.raxanreeb.com/2014/04/somalia-h-e-prime-minister-abdiweli-sheikh-ahmed-lays-foundation-stone-for-the-aviation-training-academy-at-aden-adde-airport/> (letöltve: 2014.08.20.)

Hargeisa's Egal airport reopens, powered by wind, Szomáliföld kormány honlap, 2013.08.20, <http://somalilandgov.com/hargeisas-egal-airport-reopens-powered-by-wind/>

Health Sector Strategic Plan, January 2013 – December 2016 (final draft), The Federal Government Of Somali Republic, Ministry Of Human Development And Public Services, Directorate Of Health, Mogadishu, 2013.

HIV and AIDS estimates, UNAIDS, <http://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/somalia/> (letöltve: 2014.08.20.)

Hizbul Islam, Institute for the Study of Violent Groups, http://vkb.isvg.org/Wiki/Groups/Hizbul_Islam (letöltve: 2014.08.20.)

Hydraulic Analysis of Rivers Jubba and Shabeelle in Somalia, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Somalia Water and Land Information Management (SWALIM), Nairobi, 2007. i. o.

IMF Recognizes the Federal Government of Somalia After 22-year Interval, IMF 13/119 sz. sajtóközlemény, 2013.04.12. <https://www.imf.org/external/np/sec/pr/2013/pr13119.htm> (letöltve: 2014.08.20.)

Improve maternal health - Tracking Progress, UNDP. <http://www.so.undp.org/content/somalia/en/home/mdgoverview/overview/mdg5/> (letöltve: 2014.08.20.)

Information regarding the treatment of the Bajuni clan in Somalia, Refugee Documentation Centre of Ireland, 2009, november 13.

International recognition of Somaliland will boost its economy, <http://www.euractiv.com/sections/development-policy/international-recognition-somaliland-will-boost-its-economy-301344> (letöltve: 2014.08.20.)

Kisimayu, WorldAeroData, <http://www.worldaerodata.com/wad.cgi?id=SO59925&sch=HCMK> (letöltve: 2014.08.20.)

Kismayo airport refurbished, AMISOM, 2014.03.02. <http://amisom-au.org/2014/03/kismayo-airport-refurbished/> (letöltve: 2014.08.20.)

Mapping the Somali Diaspora, Geographic Services, Inc. McLean, 2011.

Military offensive in Somalia sees militants flee 5 towns; follows fall of Mogadishu, port, Fox News, 2014.03.11. <http://www.foxnews.com/world/2014/03/11/military-offensive-in-somalia-sees-militants-flee-5-towns-follows-fall/> (letöltve: 2014.08.20.)

MPCT, Perma Port Services, <http://www.permaps.com/PPS/webform/MPCT.aspx> (letöltve: 2014.08.20.)

New EU and AU-IBAR Somali livestock project will support 250.000 households and exports, EU Delegation to Somalia, Nairobi, 2014. 07. 17.

New World Bank GDP and Poverty Estimates for Somaliland, <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2014/01/29/new-world-bank-gdp-and-poverty-estimates-for-somaliland> (letöltve: 2014.08.20.)

Peace Support Operations: AJP-3.4.1, NATO Military Agency for Standardisation, Brüsszel, 2001.

Pilot information for Berbera Airport, OurAirports, <http://ourairports.com/airports/HCMI/pilot-info.html> (letöltve: 2014.08.20.)

Report of the Monitoring Group on Somalia and Eritrea pursuant to Security Council resolution 2060 (2012) Somalia, ENSZ Biztonsági Tanács, 2013. július 12.

Report of the Monitoring Group on Somalia pursuant to Security Council resolution 1853 (2008), 2010.03.10.

Rural Water Supply Assessment, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Somalia Water and Land Information Management (SWALIM), Nairobi, 2007.

Security and protection in Mogadishu and South-Central Somalia: Joint report from the Danish Immigration Service's and the Norwegian Landinfo's fact finding mission to Nairobi, Kenya and Mogadishu, Somalia, April 16-May 7 2013. Danish Immigration Service, Koppenhága, 2013. május.

Simatech Plans to expand Mogadishu port with an investment of US\$ 70 Million, Hiraan Online, 2013.06.15. http://www.hiiraan.com/news4/2013/Jun/29865/simatech_plans_to_expand_mogadishu_port_with_an_investment_of_us_70_million.aspx (letöltve: 2014.08.20.)

Somali Joint Needs Assessment – Infrastructure Cluster Report, ENSZ-Világbank közös jelentés, <http://www.somali-jna.org/downloads/SJNAICR090906%20-%20Infrust%20Part%20I.pdf> (letöltve: 2014.08.20.)

Somali Refugees in the Region, UNHCR Somalia, Nairobi, 2014. február. <http://data.unhcr.org/horn-of-africa/download.php?id=1298> (letöltve: 2014.08.20.)

Somali security sector reform, IRIN, 2013.05.03. <http://www.irinnews.org/report/98028/analysis-somali-security-sector-reform> (letöltve: 2014.08.20.)

Somalia – Where Clan Families Rule, Permanent Committee on Geographic Names, 2001. november 30.

Somalia Balance of Trade, <http://www.tradingeconomics.com/somalia/balance-of-trade> (letöltve: 2014.08.20.)

Somalia Country Brief 2013-2015, African Development Bank Group, Tunis, 2013

Somalia ECHO Factsheet, European Commission Humanitarian Aid and Civil Protection, Brüsszel, 2014.

Somalia Economy Profile 2014, http://www.indexmundi.com/somalia/economy_profile.html (letöltve: 2014.08.20.)

Somalia faces the future, Human Rights Watch, London, 1995. április.

Somalia Industry Sectors, http://www.economywatch.com/world_economy/somalia/industry-sector-industries.html (letöltve: 2014.08.20.)

Somalia Statistics, UNICEF, http://www.unicef.org/infobycountry/somalia_statistics.html (letöltve: 2014.08.20.)

Somalia to take control of airspace this year, Sabahi, 2013.05.14. http://sabahionline.com/en_GB/articles/hoa/articles/newsbriefs/2013/05/14/newsbrief-02 (letöltve: 2014.08.20.)

Somalia Trade, Exports and imports, http://www.economywatch.com/world_economy/somalia/export-import.html (letöltve: 2014.08.20.)

Somalia, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/553877/Somalia/37724/Economy> (letöltve: 2014.08.20.)

Somalia: Al-Shabab 'Is Buying Govt Weapons', 2009.08.11. <http://allafrica.com/stories/200908110875.html> (letöltve: 2014.08.20.)

Somalia: Issues and Options in the Energy Sector, Joint UNDP/World Bank Energy Sector Assessment Program December 1985.

Somalia: SKA Effectively Manages Aden-Adde International Airport, AllAfrica, 2012.11.10. <http://allafrica.com/stories/201211110269.html> (letöltve: 2014.08.20.)

Somalia: The Gabooye (Midgan) people, Immigration and Refugee Board of Canada, 2012.12.04. http://www.ecoi.net/local_link/233725/342466_en.html (letöltve: 2014.04.17)

Somalia's Islamists, International Crisis Group, Africa Report N°100, Nairobi/Brussels, 2005. december 12.

Somalia's mighty Shilling – Hard to kill, The Economist, 2012.03.31. <http://www.economist.com/node/21551492> (letöltve: 2014.08.20.)

Somaliland Judicial System – Overview, http://www.somalilandlaw.com/somaliland_judicial_system.html (letöltve: 2014.08.20.)

The Judicial System in Somaliland, Academy for Peace and Development, Workshop Report, Hargeisa, April 2002.

The Pirates of Somalia: Ending the Treat, Rebuilding the Nation, The World Bank Regional Vice-Presidency for Africa, Washington, 2013.

The Role of Hawala and Other Similar Service Providers in Money Laundering and Terrorist Financing, OECD/FATF, Párizs, 2013. október.

The State of Higher Education in Somalia: privatisation, rapid growth and the need for regulation, The Heritage Institute for Policy Studies, Mogadishu, 2013.

Traditional Governance in Somalia - South Central Somalia, World Bank, 2005.03.28. www.info.worldbank.org/etools/docs/library/153065/southcentralsomalia.pdf (letöltve: 2009.11. 17)

U.S donates Wind Energy Project to power Hargeisa International Airport, RBC vRadio, 2014.07.07. <http://www.raxanreeb.com/2014/06/somalia-u-s-donates-wind-energy-project-to-power-hargeisa-international-airport/> (letöltve: 2014.08.20.)

Uganda suspends 24 officers over Somalia corruption, Foxnews, 2013. szeptember 16, <http://www.foxnews.com/world/2013/09/16/uganda-suspends-24-officers-over-somalia-corruption/>(letöltve: 2014.08.20.)

US, EA gunrunners violating UN's Somalia arms ban, The East African, Nairobi, 2008.06.02. <http://www.theeastafrican.co.ke/news/-/2558/259398/-/item/0/-/ict3xz/-/index.html> (letöltve: 2014.08.20.)

Water Resources of Somalia, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Somalia Water and Land Information Management (SWALIM), Nairobi, 2007.

Weapons and Tactics of the Somali Insurgency, Terrorism Monitor, The Jamestown Foundation, 2007.03.05.

What is the ASWJ? Somalia Report Explores the Ahlu Sunna Wal Jamma Militia, Somalia Report, 2012.03.05. http://www.somaliareport.com/index.php/post/3294/What_is_the_ASWJ (letöltve: 2014.08.20.)

World Bank Gets First Measure of 'Unequal' Somaliland Economy, <http://www.bloomberg.com/news/2014-01-29/world-bank-gets-first-measure-of-unequal-somaliland-economy.html> (letöltve: 2014.08.20.)

www.amisom-au.org (letöltve: 2014.08.20.)

www.knoema.com (letöltve: 2014.08.20.)

www.theodora.com (letöltve: 2014.08.20.)

www.unicef.org/infobycountry/somalia_statistics.html (letöltve: 2014.08.20.)

Szomáliai kronológia az európai gyarmatosítás kezdetétől

dátum	esemény
1840.	Brit Keletindiai Társaság szabadkereskedelmi szerződést köt Tajura szultánjával.
1860.	Franciaország megszerzi a szomálipartvidék egy szakaszát (a későbbi Dzsibutit).
1887.	Brit protektorátus Szomáliföld fölött.
1888.	Brit-francia megegyezés szomáli területeik közötti határról.
1889.	Olasz protektorátus Közép- és Dél-Szomália fölött.
1897-1907.	Olaszország, a helyi törzsi vezetők és a brit birodalommal közötti megegyezésekkel kijelölik az Olasz Szomáliföld protektorátus határait.
1908.	Olasz Szomáliföld státusza protektorátusból gyarmatra változik.
1925.	Kenya Jubba folyótól keletre eső területeit Szomáliához csatolják
1936.	Olaszország megszállja Etiópiát. Etiópia, Olasz Szomáliföld és Eritrea egyesítésével létrejön Olasz Keletafrika.
1940.	Olaszország megszállja Brit Szomáliföldet.
1941.	Brit ellentámadás. Olasz Keletafrika nagy része brit megszállás alatt.
1941-1959.	Brit Szomáliföld felkészítése önrendelkezésre.
1947.	Olaszország lemond Olasz Szomália fölötti jogairól és követeléseiről.
1950.	Olasz Szomáliföld ENSZ gyámsági terület olasz adminisztráció alatt.
1956.	Olasz Szomáliföld belső autonómiát kap. A terület új neve Szomália.
1960.06.26.	Brit Szomáliföld elnyeri a függetlenséget.
1961.07.01.	Olasz Szomáliföld elnyeri a függetlenséget. A két volt gyarmat Szomália Egyesült Köztársaság néven egyesül. Elnök: Osman Daar
1960.09.20.	Szomália csatlakozik az ENSZ-hez

dátum	esemény
1963.	Határvita Kenyával. Határ menti harcok szomáli irreguláris erők (shifták) és kenyai biztonsági erők között. Szomália és Nagy Britannia között megszakad a diplomáciai kapcsolat 1968-ig.
1964.	Határvita Etiópiával. Határ menti harcok szomáli irreguláris erők (shifták) és etiópai biztonsági erők között.
1967.	Választások – új elnök: Abdi Rashid Ali Shermarke
1969.10.15.	Shermarke elnököt egyik testőre megöli.
1969.10.21.	Parlament nem tud dönteni az új elnök személyéről. Muhammad Siyaad Barre vezérőrnagy vezetésével a fegyveres erők megdöntik a polgári kormányt. Az ország irányítását átveszi a Legfelső Forradalmi Tanács (26 katona és rendőr, vezetője SiyaadBarre). A Legfelső Forradalmi Tanács felfüggeszti az alkotmányt, betiltja mind a 86 politikai pártot.
1970.10.21.	Legfelső Forradalmi Tanács bevezeti a tudományos szocializmus elveit. Hagyományos társadalmi struktúrák (xeer, klán-kapcsolatok) elfojtása. A biztonsági szervek és felderítő hálózatok szélesebb hatásköröket kapnak.
1972.10.21.	A latin betűs ABC bevezetésével a szomáli írott nyelvvé válik.
1974.02.14.	Szomália csatlakozik az Arab Ligához.
1974-75	Súlyos aszály és éhínség
1975-1977	Ogadeni háború előzményei: Katonai puccs és növekvő káosz Etiópiában szomáli támogatás etiópai szakadár mozgalmaknak
1977.07.13.	Szomáli fegyveres erők bevonulnak az Ogaden régióba.
1977. július-szeptember	Szomáli sikerek és kudarcok: sikertelen szovjet közvetítési kísérletek Ogaden régió nagy városai (Gode, Jijiga) és Ogaden területének 90%-a szomáli kézen, súlyos veszteségek mindkét oldalon, etióp erők visszavonulnak Marda hágó mögé
1977. szeptember-december	Szovjetunió a két kliens-állam közül Etiópiát választja felfüggeszti a Szomáliába irányuló fegyverszállítást óriási fegyverszállítmányok Etiópiába Szovjet, kelet-európai és kubai katonai tanácsadók, jemeni páncélos zászlóaljak, 12,000 kubai katona érkeznek Etiópiába Etióp fegyveres erőket átszervezik, kiképzik, felfegyverzik szovjet eszközökkel Ellentámadás előkészítése

dátum	esemény
1977.10.18.	USA megvonja a katonai támogatást Etiópiától.
1977.11.13.	Szomália kiutasít 6000 szovjet, kelet európai és kubai tanácsadót.
1978. január-március	Etióp-kubai ellentámadás. Szomáli erők súlyos veszteségekkel visszavonulnak. A háború március 10-én véget ér.
1978-1990.	Stratégiai együttműködés Szomália és a nyugati hatalmak között. Szomáli tisztek USA akadémiákon tanulnak.
1978.04.08.	Sikertelen katonai államcsíny a Barre-rezsim megdöntésére. SiyaadBarre elfojtja a kísérletet, hatalmat saját közvetlen környezete – közeli rokonok, saját klánja (marehan) és rokoni klánok (dulbahante, ogaden) – kezében összpontosítja
1979.08.25.	Új szomáli alkotmány.
1981. április-október	Részben etiópai támogatással szomáli ellenállási mozgalmak alakulnak az ország határain kívül.
1981-1988.	A Szomáli Nemzeti Mozgalom gerilla műveleteket hajt végre Észak-Szomáliában.
1983. február	Barre-rezsim feloldja a szükségállapotot és amnesztiát hirdet Észak-Szomáliában (kísérlet a Szomáli Nemzeti Mozgalomhiteltelenítésére).
1988. március-április	Etiópia és Szomália rendezik kapcsolatukat. Etiópia megvonja katonai támogatást Szomáli Nemzeti Mozgalomtól.
1988. május	Szomáli Nemzeti Mozgalom Etiópiából áttelepül Észak-Szomáliába. Szomáli Nemzeti Mozgalom sikeres gerilla műveleteket hjt végre. Szomáli biztonsági erők bombázással és a civil lakosság elleni megtorlással válaszolnak. Sorra alakulnak a rezsim-ellenes mozgalmak.
1989. december	A „Kiáltvány Csoport” figyelmeztető kiadványa.
1990.	Folyamatos harcok a biztonsági erők és a rezsim-ellenes mozgalmak között.
1990.12.30.	Siyaad Barre elhagyja Szomáliát. Az Egyesült Szomáli Kongresszus elfoglalja Mogadishut.
1991.	Folyamatos harcok Dél-, Közép- és Kelet-Szomáliában.
1991-1992.	Éhínség, polgárháború és járványok – 350,000 áldozat.
1991. január	„Kiáltvány Kormány”
1991.05.18.	Első boramai konferencia. Szomáliföld kihirdeti függetlenségét.
1991. június és július	Dzsibuti – eredménytelen békéltető konferenciák.

dátum	esemény
1992.01.23.	EN SZ BT 733 sz. határozat – fegyver-embargó Szomáliára
1992. április	EN SZ BT 751 sz. határozat – UNOSOM I művelet
1992. augusztus-október	USA segélyszállítmányok katonai védelemmel
1992. december	UNITAF (USA-EN SZ) művelet. EN SZ csapatok (USA, Belgium, Olaszország, stb) érkeznek Szomáliába. Segélyszállítmányok fegyveres védelem alatt.
1993.	Al-Qaeda kiképző táborokat létesít.
1993. február-május	Második boramai konferencia. Muhammad Haji Ibrahim Egal választják Szomáliföld elnökének.
1993. március	Addisz-Abeba – eredménytelen békéltető konferencia.
1993.03.26.	EN SZ BT 814 sz. határozat – UNOSOM II művelet
1993. május	UNITAF átadja helyét UNOSOM II-nek.
1993. június-szeptember	Egyre hevesebb harcok a szomáli milíciák és UNOSOM II erők között.
1993.10.03.	Gót Kígyó művelet („Blackhawk Down” incidens).
1994. március	USA erők elhagyják Szomáliát.
1994.11.04.	EN SZ BT 954 sz. határozat – UNOSOM II erők kivonása Szomáliából
1995. március	EN SZ békefenntartók elhagyják Szomáliát
1996. november-1997. január	Sodere (Etiópia)– eredménytelen békéltető konferencia.
1997. november	Kairó – eredménytelen békéltető konferencia.
1998.	Puntföldkihirdeti a területi autonómiát
2000.május-augusztus	Artai (Dzsibuti) – Szomáli Nemzeti Békekonferencia Klánok képviselői Átmeneti Nemzeti Intézményeket (nemzetgyűlést, kormányt, igazságszolgáltatást) hoznak létre Elnök: AbdiqasimSaladHassan)
2000. október	Átmeneti Nemzeti Intézmények áttelepülnek Mogadishuba.
2001. március - április	Szomáli hadurak nem támogatják az Átmeneti Nemzeti Kormányt. Rivális szervezetet (Szomáli Megbékélési és Helyreállítási Tanács – SomaliaReconciliation and RestorationCouncil – SRRC) hoznak létre. Kormány hatalma csak Mogadishu néhány kerületére terjed ki
2001. augusztus	EN SZ felhívás déli országrészben félmillió ember élelmiszerrel történő segélyezésére.

dátum	esemény
2002-2004	Eldoret és Mbahati (Kenya) – Szomáli Nemzeti Megbékélési Konferencia
2004. augusztus	Átmeneti Nemzeti Kormány és Szomáli Megbékélési és Helyreállítási Tanács (SRRC) kiegyeznek Átmeneti Szövetségi Intézményeket (parlamentet, kormányt, igazságszolgáltatást) hoznak létre Kenyában. Elnök: Abdullahi Yusuf. Ez a 14. kísérlet a szomáli helyzet rendezésére.
2004. december	Az indonéziai partoktól kiinduló cunami eléri Szomáliát. Több száz halott, több ezer menekült.
2005. február-március	Afrikai Unió – IGAD / IGASOM békefenntartó művelet előkészítése. Művelet nem került végrehajtásra.
2005. február-június	Átmeneti Szövetségi Kormány Szomáliába települ.
2005. november	Sikertelen merénylet Ali Mohammed Ghedimiszterelnök ellen.
2006. február	Átmeneti Szövetségi Parlament első ülése tartja Szomália területén. Ülésre Baidoában
2006. március-május	Rivális milíciák között heves harcok Mogadishuban. Tíz év óta a legsúlyosabb összecsapások.
2006. június-július	Iszlám Bíróságok Szövetségéhez hű milíciák legyőzik a hadúri milíciákat, megszállják Mogadishut és Dél-Szomália egyes körzeteit. Etiópiai csapatok behatolnak Szomália határ menti területeire.
2006. július-augusztus	1995 óta először ismét üzemel Mogadishu kikötője és repülőtere.
2006. szeptember	Békétárgyalások az Átmeneti Szövetségi Kormány és az Iszlám Bíróságok Szövetsége képviselői között Khartoumban. Öngyilkos bombatámadás Yusuf elnök ellen Baidoában.
2006. október	Szomáli iszlámisták dzsihádot (szent háborút) hirdetnek Etiópia ellen.
2006. november-december	Harcok iszlámisták és kormányerők között.
2006. december	Etiópiai csapatok és Átmeneti Szövetségi Kormány erői legyőzik az iszlámistákat elfoglalják Mogadishut.
2006.12.06.	EN SZ BT 1725 sz. határozat – engedély IGASOM békeművelet végrehajtására
2007. január	Abdullahi Yusuf elnök Mogadishuba települ
2007.02.20.	EN SZ BT 1744 sz. határozat – engedély Afrikai Unió békeművelet (AMISOM) végrehajtására.

dátum	esemény
2007. március	Al-Shabaab áll az idegen megszállók (Etiópia) és a kormány elleni felkelés élére. Súlyos harcok Mogadishuban. Első AMISOM erő (ugandai zászlóalj) megérkezik Mogadishuba.
2007. október	Ghedi miniszterelnök lemond; új miniszterelnök: NurHassanHussein
2008. május	ENSZ BT felhatalmazás alapján NATO, USA, más államok hajókat küldenek szomáli vizekre a kalózkodás megfékezésére.
2008. június-december	ENSZ BT 1816, 1838, 1846, 1851 sz. határozatok – engedély kalózkodás elleni műveletek végrehajtására Szomália partjai mentén, és Szomália területén
2008.10.09.	NATO kalózkodás elleni művelet kezdete.
2008. december	NurHassanHussein mérsékelt iszlámistákat akar bevonni a kormányzásba. Abdullahi Yusuf elnök lemond.
2008.12.08.	EU kalózkodás elleni művelet kezdete.
2009. január-február	Etiópia kivonja csapatait Szomáliából. Al-Shabaab elfoglalja Baidoát. Parlament Dzsibuti ban ülésezik. Új elnök: SheikhSharifSheikh Ahmed (mérsékelt iszlámista); új miniszterelnök: OmarAbdirashid Ali Sharmarke
2009. május	Al-Shabaab Mogadishut támadja és területeket foglal el Dél-Szomáliában.
2009. június	Ahmed elnök kihirdeti a szükségállapotot, katonai segítséget kér szomszéd államoktól az iszlámista felkelők ellen.
2009. október	Al-Shabaab elfoglalja Kismayot.
2010-2012	Éhínség – ENSZ információi szerint áldozatok száma 260 000.
2010. január	ENSZ World FoodProgramme kivonul al-Shabaab által ellenőrzött területekről.
2010. február	Al-Shabaab bejelenti szövetségét al-Qaedaval.
2010.04.10.	Európai Unió Szomália Kiképző Misszió (EUTM Somalia) Ugandába települ
2010. augusztus	Kormányerők/AMISOM hadművelet kezdete al-Shabaab mogadishui területei ellen.
2010. szeptember	Sharmarke miniszterelnök lemond. Új miniszterelnök: Mohamed Abdullahi Mohamed.
2011. február	Harcok a kenyai határ közelében kormányerők és felkelők között. Kenya lezárja a határt.
2011. július	ENSZ bejelenti, hogy Szomáli három régiójában éhínség van. Al-Shabaab Dél-Szomáliában engedélyez néhány segélyszállítmányt.
2011. augusztus	Al-Shabaab elveszti mogadishui területei jelentős részét.

dátum	esemény
2011. október	Kenyai csapatok dél felől behatolnak Szomália területére. Kenyai flotta blokádnál vonja Kismayot.
2011. november	Etiópai csapatok nyugat felől behatolnak Szomália területére.
2012. február-május	Al-Shabaab kiszorul Mogadishuból – ezentúl csak terrorista támadásokra képes a fővárosban.
2012. március	Etiópai offenzíva al-Shabaab ellen Közép-Szomáliában. Al-Shabaab elveszti El Burt.
2012.03.06.	Nemzetközi utasforgalom újraindul a mogadishui repülőtéren.
2012.03.19.	20 év szünet után újra megnyit a mogadishui Nemzeti Színház.
2012. április	Kormányerők/AMISOM offenzívaBaidoa visszafoglalására – első AMISOM művelet Mogadishun kívül.
2012. április-október	Folyamatos, részben sikeres offenzíva al-Shabaab dél- és közép-szomáliai területei ellen. Kormányerők/AMISOM elfoglalják Baidoát, Afgoyet, Wanla Weynt és más városokat. Al-Shabaab Mogadishuban végrehajtott terrorista akciókkal válszol. Kalóztámadások száma jelentősen visszaesik.
2012.06.02.	KenyacsatlakozikAMISOM-hoz.
2012.08.01.	Átmeneti Szövetségi Parlament elfogadja Szomália új alkotmányát.
2012.08.20.	Új parlament leteszi az esküt a mogadishui repülőtéren. Vége az átmeneti időszaknak.
2012.08.27.	Kormányerők/AMISOM csapatok elfoglalják Mercát.
2012.09.10.	Elnökválasztás. Új elnök: HassanSheikhMohamud
2012.09.29.	Kormányerők/AMISOM elfoglalják Kismayot.
2012. október	Új miniszterelnök: AbdiFarahShirdonSaaaid
2012.12.09.	Kormányerők/AMISOM elfoglalják Jowhart.
2013. január	USA elismeri a szomáli kormányt.
2013.03.06.	ENSZ BT 2093 sz. határozat – fegyver-embargó részbeni feloldása.
2013.04.14.	Öngyilkos Al-Shabaab bombatámadás a mogadishui bírósági központ épületei ellen.
2013. június	Ahmed Abdi Godane magához ragadja az al-Shabaab vezetését. Sheikh Hassan Dahir Aweys (al-Shabaab egyik korábbi vezetője) kormánycsapatok fogságába esik. Al-Shabaab támadások elnöki palota, ENSZ telephely, és más célpontok ellen.
2013. augusztus	Szomáli kormány hozzájárul Jubba régióban új adminisztráció létesítéséhez Sheikh Ahmed Madobe (korábban iszlámista parancsnok) vezetése alatt.

dátum	esemény
2013. szeptember	Ígéret nemzetközi forrásokból 2,4 milliárd dollár újjáépítési segélyre három éves időszakra. Al-Shabaab támadás Nairobiban a Westgate bevásárlóközpont ellen, a kenyai szerepvállalás megtorlásaként.
2013.11.13.	ENSZ BT 2124 sz. határozat – AMISOM engedélyezett létszáma 22,126 fő.
2013. december	Abdi Farah Shirdon miniszterelnök elveszít egy bizalmi szavazást a parlamentben. Új miniszterelnök: Abdiweli Sheikh Ahmed.
2014. január	EUTM Somalia Ungadából áttelepül Szomáliába.
2014.01.25.	Etiópia csatlakozik AMISOM-hoz.
2014.01.29.	Kormányerők/AMISOM offenzíva al-Shabaab dél- és közép-szomáliai területei ellen.
2014. március-augusztus	Folyamatos harcok Kormányerők/AMISOM és Al-Shabaab között.
2014. szeptember	Al-Shabaab vezetője, Ahmed AbdiGodane meghal egy USA légicsapásban. Al-Shabaab új vezetője Ahmad Umar Abu Ubaidah.
2014. október	Kormányerők/AMISOM a Galgala hegyek között harcolnak al-Shabaab ellen.

Tárgymutató

Abtidon, Daud Mohamed	96, 103
Abubakr, Omar Iman	95, 96, 102, 103
Ade, Siyaad Indho	96, 103
Áden	38
Ádeni-öböl	9, 10, 14, 37, 149, 153
Afrikai Fejlesztési Bank	117, 130
Afrikai Unió	58, 59, 63, 80, 82, 97, 123, 146, 164, 181
Ahmed, Abdullahi Yusuf	51, 147, 181, 182
Ahmed, Mohamed Hassan	96, 103
Aideed, Mohamed Farah	90, 94
al-Afghani, Ibrahim	62
Ali, Mukhtar Robow	62
al-Itihaad al-Islamiya	49, 93
al-Jaysh al-Hisbah	61
al-Jaysh al-Usra	61
al-Qaeda	60, 95, 98-102, 180
al-Shabaab	7, 33, 36, 58-63, 65, 66, 74, 79, 81, 82, 85, 86, 90, 92, 93, 96-98, 100-104, 150, 152, 164, 165, 168-172, 181-184
al-Zawahiri, Ayman	101
AMISOM	58-62, 67, 74, 79-84, 86, 92, 93, 96, 97, 103, 110, 145, 146, 150, 164, 168, 169, 172, 174, 176, 181-184
Amniyat	61, 97, 98
Artai konferencia	180
ASWJ – Ahlu Suna Waljamaaca	82, 89, 90, 176
Átmeneti Nemzeti Kormány	54, 76, 77, 180, 181
Átmeneti Szövetségi Kormány	54, 55, 57, 58, 59, 61-63, 66, 75, 85, 86, 95-97, 101-103, 116, 127, 144, 181
Aweys, Hassan Dahir	62, 95, 96, 103, 183
bantu	26, 27, 34, 35, 49, 171
Baraawe	14
Bardera	13, 142, 148, 158, 171
Barre, Mohamed Siyaad	28, 30, 35, 36, 40, 42, 43, 45-49, 52, 55, 70, 73, 75-79, 85, 87, 89, 90, 93, 94, 105, 109, 116, 138, 144, 158, 178, 179

Berbera 11, 14, 37, 42, 50, 51, 143, 144, 146, 147, 149, 153, 154, 158, 167, 172, 174,
bin-Laden, Oszama 99, 10-102
Borama 15, 34, 50, 148, 166, 179
boramai konferenciák 50, 66, 77, 180
Burao 34, 47, 56, 77, 143, 148, 166
brit jogrendszer
Brit Szomáliföld – British Somaliland 39, 46, 177
Burundi 80, 81, 83, 131
Combined Task Force 107
Csoportos Áthaladási Rendszer 108
deyr 15
Dire Dawa 43
diya-fizető csoport 75
Dzsibuti 9, 10, 26, 27, 33, 38-40, 51-54, 58, 80, 81, 85, 86, 114, 119, 147, 153, 177, 179, 180, 182
Dzsibuti konferenciák 53, 180
dzsihád 57, 60, 62, 94, 97-99, 101, 181
dzsihádisták 36, 95, 97, 102, 164
Egal, Muhammad Haji Ibrahim 50, 180
Egyesült Arab Emírátságok 114, 123, 124, 151
Egyesült Szomáli Kongresszus 48, 49, 52, 179
Egyiptom 42, 52, 114, 138, 153
Eldoreti konferencia 54, 180
ENSZ 26, 53-55, 58, 59, 63, 66, 76, 80-82, 84, 85, 95, 95, 98, 99, 112, 129, 132, 133, 137, 159, 173-175, 177, 179-183
Eritrea 26, 57, 58, 92, 98, 149, 174, 177
Etiópia 7, 9, 10, 11, 13, 15, 17, 20, 26, 37-40, 42-46, 50, 55-58, 60, 62, 66, 67, 70, 74, 80, 81, 85, 86, 92, 94, 95, 97, 99, 105, 143, 149, 153, 177-184
EUNAVFOR 83, 105, 107, 164
Európai Gazdasági Közösség 40
Európai Unió 59, 83, 85, 86, 107, 123, 131, 149, 164, 165, 167, 182
EUTM Somalia (European Union Training Mission Somalia) 86, 164, 167, 182, 184
Galgaduud 82, 90
Garowe 14, 51, 78, 143, 148, 157
Garowei konferencia 50

gerilla harceljárások 61, 97
Godane, Ahmed Abdi 60, 62, 63, 183, 184
Group Transit Scheme 108
gu 15
Guban 10-12, 14, 17
haggai 15
Hailé Szelasszié 43
Hammami, Omar 62
Harer 38, 45
Hargeisa 17, 47, 50, 75, 119, 143-147, 159, 166, 167, 173, 176
Hasszán, Szajid Mohamed Abdullah 35
Haud 12, 43
hawala 92, 116-120, 171, 173, 176
Hizbul Islam 95, 96, 102, 103
IGASOM 58, 59, 80, 169, 181
International Monetary Fund – IMF 118, 173
Internationally Recommended Transit Corridor – IRTC 108
Irak 42
iszlám 32, 34-37, 40, 49, 55-57, 59-66, 70-74, 79, 84, 89, 93-105, 120, 138, 139, 181-183
Iszlám Bíróságok Szövetsége 55, 56, 86, 101, 181
iszlámisták 55, 65, 79, 81, 86, 90, 99-102, 104, 181, 182
jareer 34
Jijiga 43, 45, 178
jilaal 14, 15
Jubba 12-15, 18, 21, 27, 33, 34, 39, 121, 123, 125, 136, 143, 145, 146, 158, 171, 173, 177, 183
Karkaar-hegylánc 11
Kenya 7, 9, 10, 12, 14, 17, 18, 20, 26, 39, 54, 59, 62, 66, 70, 80-82, 85-87, 94, 99, 114, 116, 119, 150, 152, 174, 177, 180, 182, 183
Khalaf, Fuad Mohamed 62
Kiáltvány Csoport 48, 179
Kiáltvány kormány 52, 179
Kína 43, 59, 114, 161

Kismayo 13, 15, 19, 61, 62, 82, 96, 100, 103, 125, 143, 146, 148, 149, 152, 159, 168, 182, 183

klán rendszer 28-30, 40, 42

klánok 23, 28-34, 39, 40, 45, 46, 50, 51, 53, 54, 56, 61, 65, 67-79, 86, 87, 90, 92, 96, 100, 102, 105, 109, 110, 137, 179, 180

Kuba 44, 45, 178

Kuwait 145

Luuq 17, 49, 99, 149

mag-fizető csoport 32

Marda-hágó 44, 45

maxaa tiri 27, 33

may tiri 33

Menelik 38

mirrha 109

Mogadishu 8, 15, 17, 33, 34, 37, 49, 54-60, 62, 67, 76, 79-83, 86, 87, 92, 94, 102, 112, 117, 125, 126, 133, 139-145, 147, 149-152, 156, 158, 159, 161, 163, 164, 170-174, 176, 179-183

Mohamed, Ali Mahdi 49

Mohammed, Fazul Abdullah 102

mooryaan 57, 73, 88, 89, 90, 93, 105, 150, 166

Mudug 12, 17, 69, 70

Nagy Britannia 177

Nagy-Szómália 40, 43

National Convoys – Nemzeti Konvojok 108

Nemzetközileg Javasolt Áthaladási Folyosó 108

Nyugat-Szómáli Felszabadító Front 43

Ogaden régió 99, 178

ogadeni háború 42-44, 46, 75, 79, 178

Ogo-fennsík 12

olasz jogrendszer 70, 74

Olaszország 38, 40, 42, 52, 85, 125, 177, 180

Olhayi, Abul Hamid Hashi 62

Operation Atalanta 107

Operation Ocean Shield 107

Őrükt Mullah 38

panga boat 104, 106

Puntföld 26, 33, 49, 51, 52, 60, 63, 65, 69, 70, 78, 98, 110, 118, 124, 125, 132, 135, 139, 141, 144, 154, 155, 157, 159, 160-163, 180

qaat 20, 94, 110, 126

saab klán 33, 34

sab csoportok 34

samaal törzsek 33

Sanaag 11, 50, 51, 67, 166

sarija 56, 57, 60-62, 70-72, 73-78, 94, 97, 98, 104, 120

Shabeelle folyó 12-15, 18, 21, 27, 34, 39, 90, 120, 121, 123, 125, 136, 143, 158, 173

Sierra Leone 80, 81, 83

Sool 51, 67

Szaúd-Arábia 42, 92, 132, 131

Szómáli-fennsík 12

Szómáli Forradalmi Tanács 40, 75

Szómáli Hazafias Mozgalom 48, 49

Szómáli Központi Bank 115, 116

Szómáli Megbékélési és Helyreállítási Tanács 54, 180, 181

Szómáli Megbékélési Konferencia 54

Szómáli Nemzeti Hadsereg 66, 79, 85

Szómáli Nemzeti Mozgalom 46, 47, 49, 50, 179

Szómáli Nemzeti Szövetség 49

Szómália Megmentése Demokratikus Front 46

Szómália Szövetségi Kormánya 66, 77

Szómálföld 26, 33, 38, 39, 46, 49, 50-52, 60, 65-67, 69, 70, 77, 78, 98, 110, 118, 120, 123, 124, 131-132, 135, 139, 141, 144-147, 153-155, 157, 159-164, 173, 177, 179, 180

Szovjetunió 40, 42, 44, 45, 153, 178

Szudán 42, 51, 58, 99, 100

szufizmus 35, 89, 93

Togdheer 51

Tuur, Abdarahman 50

Ubaidah, Ahmad Umar Abu 63, 184

Uganda 80, 81, 145, 170

UNITAF 53

UNOSOM I 53, 179

UNOSOM II 53, 54, 180

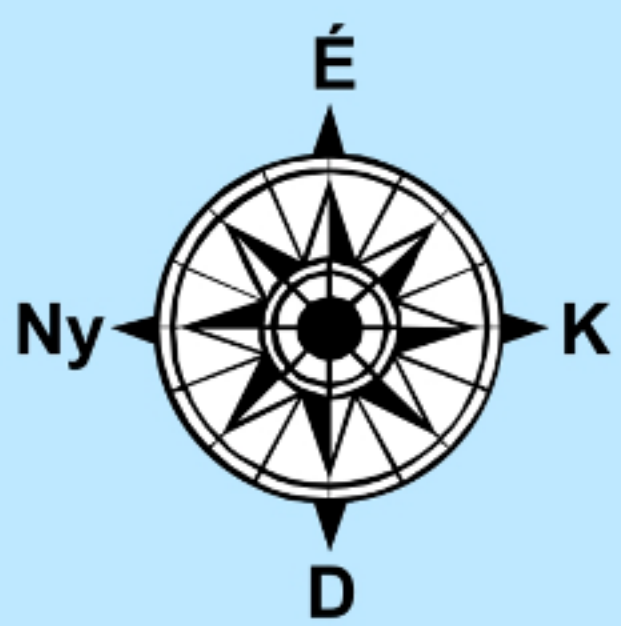
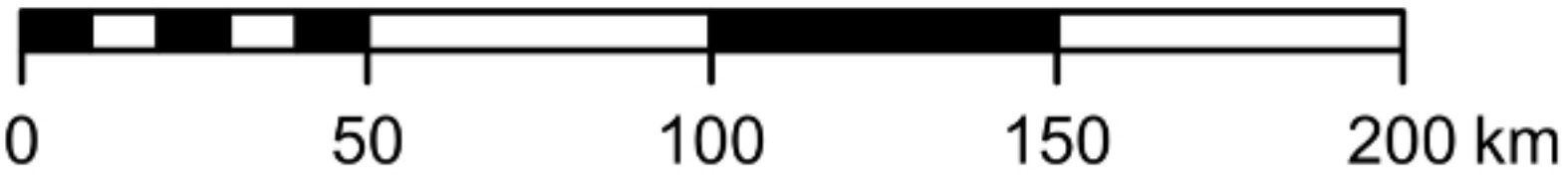
USA
xeer

42, 179, 184
28, 31, 55, 70-76, 94, 120, 178

SZOMÁLIA KÖZLEKEDÉSE
 1:3 000 000

Adatforrások: www.logcluster.org, UNGIWG, GLCSC, ESRI

Országhatár	Főváros	Tengeri kikötő	Út rendősége	Útburkolat típusa*	*Az utak típusára vonatkozó információk részlegesebbek, a 2012. szeptember 12-i állapotokat tükrözik.
Tó	Nagyváros (50 000 főnél több)	Nemzetközi repülőtér	Elsőrendű főút	Szilárd burkolatú út	
Időszakos tó, mocsár	Középváros (10 000-50 000 fő)	Helyi jelentőségű repülőtér	Másodrendű főút	Köves-agyagos út	
Folyó	Kisváros (1000-10 000 fő)	Leszállóhely	Harmadrendű út	Homokos talajút (száraz)	
Vádi	Falu (1000 főnél kevesebb)		Egyéb út	Agyagos talajút (sáros)	

Északi szélesség
Egyenlítő
Déli szélesség

Keleti hosszúság